EX LIBRIS
HENRICI VANDEN BLOCK,
Pbtri & insignis Collegiatæ
Ecclesiæ DD. Michaelis &
Gudilæ Bruxellis Capellani.

Nota.

Desen volume is vermeerdert met eenige groote ende schoone plaeten, dewelcke men in de andere exemplairen van dit werck niet en vindt, die seer raer sijn ende heel moeijelijck om te vinden; te weten

1° uit 'begin van de historie van het H. sacrament gedruckt A° 1720. het H. Cruijs gemaeckt van het hout van het H. Cruijs (:met den daghregister van de HH. reliquien:) hetw: men alle vrijdaegen van t'geheel jaer uijtstelt voor ende naemiddag.

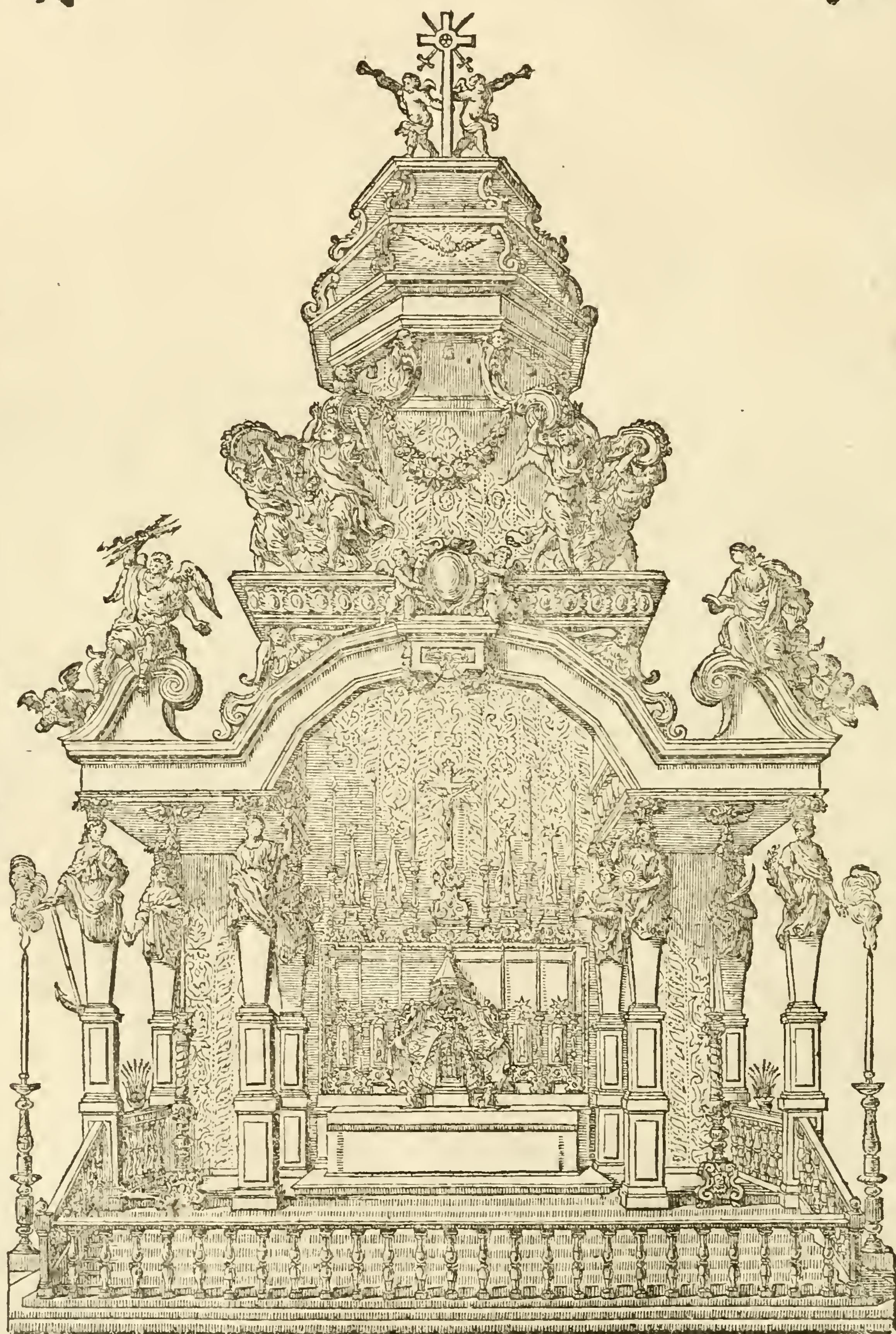
2° pag 2. van het 1ste vervolg: van dese historie : den autaer van het H. sacrament van mirakelen, gelijck men den selven dagelijckx siet in de Capelle van het geseijt H. sacrament.

3° pag. 14 van de Historie gedruckt A° 1735. den autaer van het H. Sacrament, gelijck den selven jaerlijckx opgerecht wordt int cruijs van Ste gudula kercke den sondag naer den 13den julius op kermis-dagh.

ECCE PANIS ANGELORUM

FACTUS CIBUS VIATORUM

VERE PANIS FILIORUM

NON MITTENDUS CANIBUS.

HOOGHWEIRDIGHE HISTORIE VAN HET ALDER-HEYLIGHSTE SACRAMENT VAN MIRAKEL,

In desen nieuwe Druck merckelyck verbetert ende vermeerdert door verscheyde Thoonen, Preuven, en Curieuse Omstandigheden, tot heden noyt alsoo gesien ofte aen 't licht gebracht,

Alles getrocken uyt Geloof-weirdighe ende Geapprobeerde Autheurs,

VERCIERT MET SCHOONE COPERE FIGUREN.

Door Heere PETRUS DE CAFMEYER, Priester ende Canoninck der Collegiale Kercke van SS. Michiel ende Gudula.

EERSTEN DRUCK.

TOT BRUSSEL;
By GEORGIUS DE BACKER, Boeck-drucker ende Boeck-vercooper, in de dry Moorianen in de Bergh-straet. 1720.

Met Privilegie, ende Approbatie.

ge der Belangen der Wereldtlycke Saecken van dit weydt-vermaert *Hertoghdom van Brabant*, en van alle dessels Inwoonders ende Landts-luyden, maer oock tot *V. E. Achtbaerhedens* doorluchte Voorsorgh over de Geestelycke Belangen, Goederen ende Schatten.

Wat grooteren ende costelyckeren Schat ende Weldaet, koste ons den Bermhertigen ende Goedertieren Godt verleenen, als desen onweirdeerbaeren Pandt van dit *Alder-Heylighste Sacrament van Mirakel*? den welcken hy ons door syne mildadige Goddelycke goetheydt, buyten alle de andere Steden van Europa verleendt heeft, den genen hy van de handen der Ketters ende Geusen gedurende de Troubelen der *Beldtstormerye*, niet tegenstaende alle de moeyten, nae-speuringen ende door-snuffelingen, die dese Goddeloose Heyligh-Schenders ende Kerck-Dieven aengewendt hebben, soo wonderlyck behoedt ende bevrydt heeft: Ende die den selven gedurende den tydt van dry hondert en vyftigh Jaeren (daer hy ons het geluck verleent heeft, van daer over te Jubileren) tot op den dagh van heden, in synen vollen Standt behouden ende bewaert heeft.

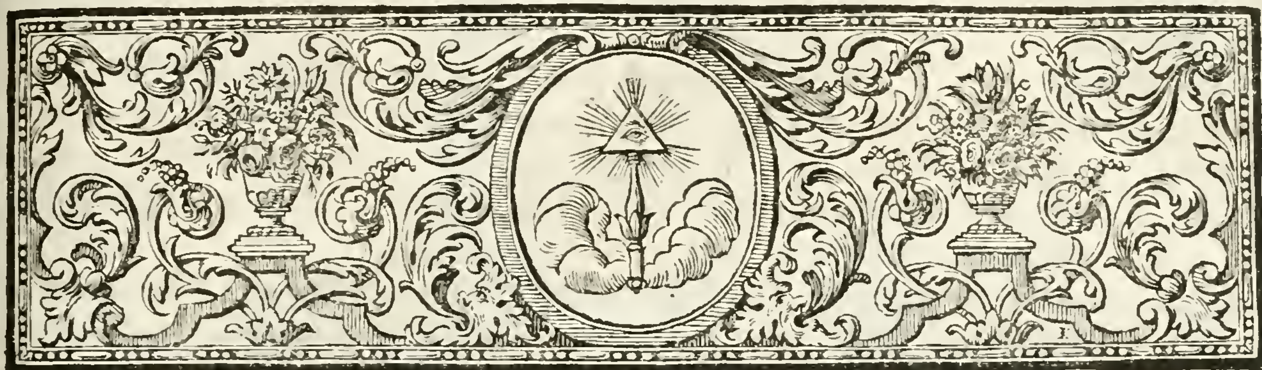
Ick gebruycke dan, de Vryheydt van aen *V. E. Eerweirde* ende *Edele Doorluchtighe Achtbaerheden*, die de Vaders des Vaderlandts, ende de Voorstaenders der Konsten ende Wetenschappen zyt, dese *Hooghweirdighe Historie* op te-offeren, toe-te-eygenen, ende als een Staeltie ofte Proef-stuck van myn geringh en clyn Vernuft der Edele Druck konst (als Moeder en Voedtster aller Consten) te bevelen. *V. E. Achtbaerheden* oodtmoedelyck versoeckende, my wegens dese genome Vryheydt te willen verschoonen; ende de Druck oft Letter-Fouten die daer souden mogen doorgeslorpen en begaen zyn, over-te-slaen; als zynde dit Werck op den tydt van vyf Weken met groote haeste op-gestelt, vertaelt, de Teeckeningen gemaeckt ende gesneden, ende eyndelyck tot hier toe, niet alleen in *Folio*, als oock in *Octavo*, met en sonder Figueren in het Nederlants; maer oock in de selve Formaeten in het Fransch gedruckt: welcken Spoedt en cortheydt van tydt my niet toegelaeten heeft het selve ter dege te connen oversien.

De eenighe Gratie ende het Voordeel d'welcke ick van *V. E. Eerweirde* ende *Edele Doorluchtige Achtbaerheden* verlange, is, dat Sy dit Werck met een voordeelige Ooge gelieven aen te-sien, het selve onder de Vleugels van Hunne Beschermінghe te behoeden, ende met een dusdanigh goet ende gunstigh Hert te willen aenveerden; gelyck de gene die ick in het op-offeren ende toe-eygenen dessels, come te gebruycken.

Ende terwyl ick besigh ben aen het Vervolgh (d'welck behelsen sal de Beschryvinge en Verbeeldinge der Triumph-bogen, *Cavalcaden* ofte Triumphante Omrydinge, ende de besonderste Ciraeden die men besigh is met op te-rechten, ende alnogh op-rechten sal gedurende den tydt van dry Weken, dat dese Feeste sal dueren) Verhope ick met Godts gratie, het selve te voleynden, ende aen *V. E. Eerweirde* ende *Edele Doorluchtighe Achtbaerheden* insgelycks op te offeren, ende te vereeren; Neme ick middelertydt de vryheydt van my te noemen, met alle oodtmoedt en Eerbiedinge die het Caracter van *V. E. Achtbaerheden* toe-comt.

EERWEERDE ENDE EDELE HEEREN,

U. E. Onderdanichsten, gehoorsaemsten ende Dienst-berydtsten Dienaer
GEORGIUS DE BACKER.

TOT DEN LESER.

GOdt Almachtigh Levitici aen het 25. ℣. 10. hadde aen de Kinderen van Israël geboden dat sy vieren souden het jaer van Jubilé, ofte om te spreken volgens den Text, dat sy het Vyftighste Jaer souden Heyligh maecken *, na volghende de Ceremonien die Moyses hun soude voorschryven ende vercondighen: Ende al-hoe-wel dese Weth, voor soo veel sy Ceremoniel was, de Christenen niet en verbindt, maer met de andere te niet gedaen is, door de comste CHRISTI JESU, soo is het nochtans dat de Christenen noch schynen dit Ghebodt eenighsins te onderhouden, voor soo veel sy noch hedensdaeghs het Vyftighste Jaer vieren, het Vyftighste Jaer Heyligh maken, ende met alle Solemniteyten het Jubil-Jaer verheffen, en groot-maken.

Hier in heeft ons voorghegaen den Paus Bonifacius den VIII. die inghestelt heeft den Jubilé in het Jaer CHRISTI 1300. ende 't samen begeert heeft dat men den selven vernieuwen soude het Honderste Jaer.

Naer Bonifacius den VIII. heeft den Paus Clemens den VI. ghehouden den Jubilé van het Jaer duysent dry hondert en vyftigh, ende gheboden dat men alle Vyftigh Jaeren den selven soude houden.

Onder andere reden, waerom de Joden soo ghetrouwelyck dit Vyftighste Jaer quaemen te vieren, vinden wy eene te wesen, om dat het selve te beter soude ghedient hebben tot het op-tellen van de Jaeren, dat sy verlost zijnde van de slavernye van Egypten, in besit zijn gekomen van het Landt van Beloften: ende gelyck de Grieken hun bedienden van de † Olympiades, telden de Romeynen met Lustra *, ende maeckten de Joden hunne Rekeninghe met de Jubilé-Jaeren; Op dese maniere is het dat wy noch hedensdaeghs komen voort-te-gaen, ende met het Vyftighste oft Jubil-Jaer den tydt op-tellen van de eene ofte andere ghedenckweerdighe saeke.

Ende gelyck de Joden vierden het Vyftighste Jaer, dat sy geweest waeren in besittinge van het Landt van Beloften, soo vierien ende verheffen wy nu het dry hondert en vyftighste Jaer, dat de Princelycke Stadt Brussel in besittinghe is van dien onwaerdeerbaeren Schat van het H. Sacrament van Mirakel: te weten dat in de Collegiale Kercke van de H. H. Michaël en de Goedele, bewaert ende aenbeden worden dry Geconsacreerde Hostien, uyt de welcke in het jaer 1370. (door de Joden binnen Brussel doorsteken zijnde) overvloede-lyck Bloedt is uytgesprongheu; soo wy breeder sullen aenmercken in het Vervolgh van dese Historie, de welcke wy ter oorsaek van dit Vyftighste-Jaer van Jubilé voorghenomen hebben door eenen nieuwen Druck ghemeyn te maken, ende dat tot meeder confusie der hertneckighe Joden, ende tot bekeeringhe der Ketters; op dat sy noch niet wil-

* Sanctificabis Annum quinquagesimum. † Olipiade. Is den tydt van vier Jaeren. § Lustrum. Is den tydt van vyf Jaeren.

TOT DEN LESER.

willende ghelooven aen de Woorden CHRISTI, *hun ten minsten aen syne Wercken* * *souden onderwerpen, gelyck het selve door menighe van hun reets ghesc hiedt is, als sy maer het geluck ghehadt hebben van teghenwoordigh te zijn in de Solemniteyten die ter oorsaeke van het selve Alder-Heylighste* Sacrament van Mirakel *Jaerlyckx, oft alle Vyftigh Jaeren, worden ghehouden.*

De andere reden waerom wy dese Historie *wederom in het licht brengen, door eenen nieuwen Druck met Figueren, is op dat de gheloovighe, eene oprechte kennisse hebbende van dit groot Mirakel, tot meederen yver ende aenbiedinghe souden verweckt worden: Ende dat sy kennen souden den Schat die sy besitten, en den selven kennende, Godt souden loven en gebenedyden, om de groote Wonderheden die hy aen de syne heeft gelieven te veropenbaeren, ende daer door meer en meer in het waerachtigh Roomsch Catholyck Geloof souden versterckt worden.* Ut videntes videant, & credentes intelligant. Op dat sy siende souden sien, ende geloovende souden verstaen.

Wy en hebben hier niet voor, eene nieuwe Historie oft order van de selve te voorschyn te brengen: dan alleenelyck te vergaerden het gene de getrouwste Schryvers ons hebben achtergelaten, op dat alsoo een yder met kleyne moeyte soude komen tot eene oprechte kennis van dat groot Mirakel, d'welck den Almogenden Godt heeft gelieven uyt-te-wercken, voor de oogen van eene menighte van menschen in de Stadt Brussel, *Hooft-stadt van* Brabandt, *ons aldaer achterlaetende eene gedachtenisse van syne wonderheden:* Memoriam fecit mirabilium suorum.

Wat aengaet de menighvuldige Mirakelen die geschiedt, ende seer wettigh geprobeert zijn, aen de gene hunnen toevlucht genomen hebben tot dit Alder-heylighste Sacrament in allerleye Sieckten, quaelen, peryckelen, benouwtheden, &c. en hebben wy niet goet-gevonden de selve alhier in particulier voor te stellen, om dat die van verscheyde geloofbaere Persoonen, op andere tyden door den druck zijn uyt-gegeven, ende oock om geene nieuwe Stoffe te geven aen de Neuswyse en Critiken van onse tyden, die als hunne glorie en werck maeken van alles, oft vals te maeken, ofte in twyffelingh te brengen: ende op dat hun alsoo ontnomen soude worden die Materie daer Paulus *van spreckt,* Quæ ignorant blasphemant. Sy lasteren Godts H. wercken, om dat sy die niet en kennen ofte willen kennen.

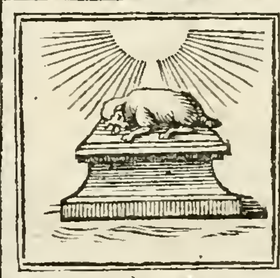
In plaetse dan, van die Wondere teeckenen die de Goetheydt Godts heeft uyt-gewerckt ende noch dagelyckx geschieden, hebben wy voor ons genomen in het licht te brengen het gene andere, die het Mirakel van dit H. Sacrament *hebben beschreven, oft teenemael hebben achter-gelaten, ofte niet genoeghsaem en hebben uyt-gedruckt het gene dese wonderlycke geschiedenisse komt te raecken. Te weten, hoe dese H. Hostien zijn over-gedragen uyt de Kercke van* Onse Lieve Vrouwe ter Cappellen, *naer de Kercke van* S. Goedele. *Hoe Godt door besondere Veropenbaeringen te kennen heeft gegeven, dat hy in dit* H. Sacrament *wilt aenbeden worden, ende ten lesten op wat manier dit* H. Sacrament *is ontrocken aen de handen der Ketters, als sy binnen Brussel* anno 1579. *alles hebben verwoest het gene Heyligh oft Goddelyck was; soodanigh dat den Leser alhier redenen vinden sal, om Godt te loven in syne Wonderheden, als mede bondige stof om te wederleggen alles wat de verblinde Joden oft boose Christenen tegen de Weirdigheyt van dit* Alder H. Sacrament *souden konnen op-werpen.*

Eer wy beschryven, hoe binnen de Princelyck Stadt Brussel geschiedt is dit groot Mirakel,

* *Operibus credite.*

ILLUST. AC REVER. DOMINUS PHILIPPUS ERARDUS VANDER NOOT, EPISCOPUS GANDAVENSIS, TERIT. S. BAV. COMES EVERG. &C.

kel, soo moeten wy een woordeken spreken van de Kercke in de welcke nu over de dry hondert en vyftigh Jaeren dese dry Mirakuleuse Hostien gerust hebben.

Wat aengaet het beginsel der selve, daer in en comen de Schryvers niet wel over een: dan de Oudtheyt van de selve blyckt hier uyt, dat dese geseyt wordt, verciert, vermeedert ende verreyckt te zijn van het Jaer 1047. *door* Baldericus *Grave van* Loven, *die het H. Lichaem van de* H. Gudula *heeft doen vervoeren met alle mogelycke Solemnitydt uyt de Kercke van* S. Gaugericus *naer dese Collegiale Kercke de welcke te voren gebouwt ende toegheeyghent was aen den Aerts-Enghel* Michaël. * *Dien-volghens zijn van beter gevoelen, de welcke versekeren, dat dese Kercke door* Lambertum Baldericum *eersten Grave van* Loven *ter eeren* Godts *ende den* H. Michaël, *ghebouwt ende versien is van eenighe Clericken: dat* Henricus *synen Sone van* Lietberto *Bisschop de immuniteyt ofte vryheydt heeft verkreghen, maer dat den tweeden* Lambertus *ofte* Baldericus *de selve voorsien heeft van eenighe Goederen in het Jaer* 1047. *tot onderhoudt van twelf Canonicken, met toe-stemminghe van den* Paus Leo, *den Keyser* Henricus den III. *ende* Gerardus *Bisschop van* Cameryck, *gelyck het selve breeder te lesen is in de Brieven die beginnen* § Quidquid in hoc sæculo.

Ontrent het Jaer 1134. *ten tyde van* Godefridus met den Baert *heeft* Lietardus *Bisschop van* Cameryck *de twelf Prebenden oft de vruchten der selve vermeerdert.*

In het Jaer 1226. *heeft* Henricus *Hertogh van* Lothryck *het ghetal der Canonicken vermeerdert, oprechtende thien nieuwe Canonickxdyen tot vermeerderinghe van den Goddelycken Dienst ende Vergrootinghe van het getal der Canonicken uytwysens syne woorden.* Nos cupientes Divinum cultum ampliare & Canonicorum numerum augmentare, *&c.*

Boven dese twee-en-twintigh Canonicken en eenen Choor-Deken, is daer een veel grooter getal Cappellaenen, de welcke te saemen met de Canonicken den Goddelycken Dienst daegelyckx voltrecken.

Dese Kercke is getimmert op eene verheve plaetse eertydts genaemt den Molen-bergh, *ende heeft boven de dry groote Chooren* 17. *mindere Cappellen.*

In het midden van de groote Choor siet-men de Tombe van de Hertoghen van Brabant *hebbende boven eenen gulden Leeuw, onder de welcke begraven ligghen* Joannes *den tweeden Hertogh van* Brabant, *gestorven in het Jaer* 1312. *den* 27. *September, ende Vrouwe* Margarita *Dochter van den Coninck van* Engelant *gestorven Anno* 1318.

Onder de selve Tombe light oock begraven Anthonius *Sone van* Philippus Bonus *gestorven in het Jaer* 1431.

Op den slincken kant van de selve Choor siet-men het Graf-Schrift van den Arts-Hertogh Ernestus, *den welcken gestorven is in het Jaer* 1595. *In de selve Choor is verscheyde Reysen gehouden de Vergaederinge der Doorluchtige en Edele Heeren ende Ridderen van het Order van het* Gulde-Vlies, *waer van de eerste is geweest in het Jaer* 1435. *onder* Philippus den Goeden *Hertoghe van* Brabant, *insteller van het selve Order: de tweede onder* Philippus den Schoonen *in het Jaer* 1501.: *ende de derde Vergaederinghe onder* Keyser Carel den V. *Anno* 1516., *waer van de Waepenen als oock van alle de Ridderen, aldaer teghenwoordigh geweest zijnde, op de ghestoelten der Canonicken ghesschildert zijn.*

In den omme-loop van de selve Choor, treckende naer den middagh, wort ge-eert het Beeldt van de Alder-Heylighste Maghet Maria *onder den Tittel van* Onse Lieve Vrouwe

** van

* *Vide Antiqua Monumenta impressa Amstelodami* 1677. § *Vid. Basil. Brux. fol.* 5.

van Gratie. *Dit Beeldt is voor desen van de Geloovighe seer ge-eert geweest,* * *om de Gratien ende den Troost die veel Godtvruchtighe menschen aldaer quaem te vinden ende te becomen.*

Het aensicht van dit Beeldt is heel bruyn noch en ghedooght gheene andere Verven ende men houdt het selve eene Copye te wesen van het Beeldt van Maria, *geschildert door den* H. Lucas.

Het ghemeyn gevoelen is, dat dit Beeldt ten tyde der Beeldt-Stormers onder de Aerde verborgen geweest zijnde, daer naer ontdeckt is geweest door eenen grooten Glans die het boven de aerde quamp uyt te werpen: ende alsoo herstelt tot dese teghenwoordighe plaetse tot troost van alle Christenen die Mariam, *de Moeder der Goddelycke gratie, in het selve comen te eeren en te aenroepen.*

Aen de selve zijde van de groote Choor siet-men die groote ende verheve Cappelle van de alder H. Maghet Maria *onder den Tittel van onse* Lieve Vrouwe van Verlossingh *die gebouwt is ten tyde van den Aerts-Hertogh* Leopoldus *Gouverneur der Nederlanden, die den eersten steen van dit schoon ende verheven gebouw geleyt heeft in het Jaer* 1649. *ende voltrocken is in het Jaer* 1653. *in dese Capelle is opgherecht eenen seer hoogen marberen Autaer, door de miltheydt van den hoogh-geboren ende seer Edelen Heere* Ernestus *Grave van* Isenbourgh.

Op de rechte zijde van de middel-Choor is van Oude tyden de rust plaetse geweest van Christus onsen Salighmaecker schuylende onder die dry Mirakuleuse Hostien die eertydts door de Joden soo schandelyck zijn onteert geweest.

Dit is den eenighen en principaelsten Schat der Stadt Brussel, *de bescherminge van de selve, en t'saemen den troost van alle Christenen, die tot den selven H. Schat van wydt ende breedt hunnen toevlucht nemen.*

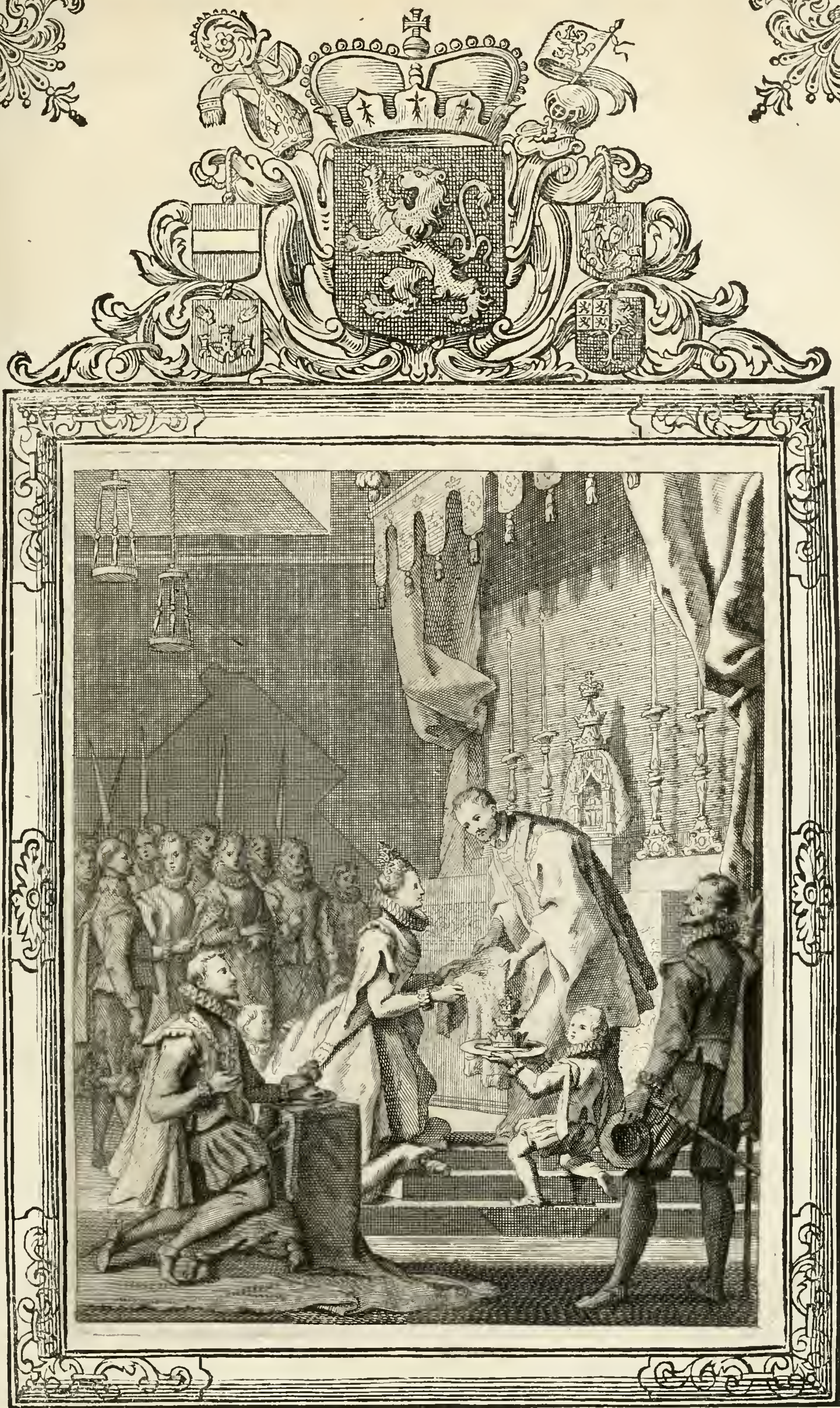
Om desen H. Schat te verheffen en hebben de ingeseten van dese Stadt noyt achtergelaeten alles d'welcke konde dienen tot meederen luyster ende glans van dit Alder-Heylighste Sacrament, *naervolghende de Voet-stappen ende de Exemplen van de eerste Princen en Souverynen van het Christendom, die in verscheyde voorvallen ghethoont hebben wat eer ende respect sy schuldigh waeren aen den Coninck der Coningen, schuylende onder dese dry doorwonde Hostien.*

De Capelle daer het Alder H. Sacrament van Mirakel *van over de dry hondert Jaeren in gerust heeft, was voor desen cleyn, ende niet van de selve grootte gelyck wy die nu gebouwt sien: in welcke mindere Capelle door de Edele Heeren der seven geslachten van* Brussel, *seventhien Jaeren naer de onteeringe van dit* H. Sacrament *eene Venster gestelt is, met een Oudt ende eenvoudigh Op-schrift als volght.*

De seven Adel-borsten in Brussel gepriviligeert,
In Luyster en Splendeur geexalteert,
Hebben dit Gelas hier 't saemen vereert:
Daer *Sleeuws* eerste van Adel wort gepresenteert,
Rodenbeeck den tweeden in dees Edel-Bende,
De derde *Serroelofs* de wel-bekende,
'T vierde *Caudenbergh* seer vrôom en milde,
'T vyfde *Steenweghs* metter Schelpen-schilde,
Den sesden *Serhuygs* die niemant moet wyken,

En

* *Quia teste populo qui id sepius se expersum dicit nullum à se sine consolatione dimittit. Basil. Brux. fol.* 24.

STATUS
BRABANTIÆ.

INTERNET ARCHIVE

The Getty

En *Sweerts* daer-en-boven, dit ſyns al gelycken:
Die tot Godts eeren dit Gelas hebben gegeven,
In het Jaer duyſent dry hondert tachentigh ſeven,
Verwachtende hier naer het eeuwigh Leven.
S. Michiel en *S. Goedele* hebbe ſy doen ſtellen
Ter eeren Godts, ſpyt den Duyvel der Hellen.

Deſe Oude Capelle is afgebroken in het Jaer 1533. *om eene grootere en coſtelyckere te bouwen; tot welcken verheven Bouw den eerſten Steen geleydt is door den ſeer Edelen Heer* Philippus de Lannoy, *Heere van* Molenbais, *Ridder van het Gulde-Vlies, in den Naem van Vrouwe* Maria *Conninginne van* Hongaryen, *alſdan regerende de Nederlanden voor haeren Broeder Keyſer* Carel den V. *Welcke Capelle volmaeckt is in het Jaer* 1539. *ende gewyt anno* 1552. *den* 24. *April, welcke gedachteniſſe altydt gehouden wordt den tweede Sondagh naer Paeſſchen door eene ſolemnele Octave, de Venſters van deſe Capelle uytbeldende de Hiſtorie van het Heyligh Sacrament van Mirakel, zijn geſchildert door den vermaerden Schilder* Rogiers, *naer de eygene af-beldtſels der Koningen ende Monarchen die deſe Venſters hebben vereert.*

De eerſte Venſter achter den Autaer, is gegeven door Keyſer Carel *den* V.

De tweede, door Ferdinandus *ſynen Broeder Roomſch Keyſer.*

De derde, door Franciſcus den eerſten Coninck *van* Vranckryck.

De vierde, door Maria *Coninginne van* Hongaryen, *ende de vyfde door* Joannes Coninck *van* Portugael.

In deſe weirdighe Capelle voor den Trap van den Autaer ſiet-men eenen witten Marbere Steen ſonder Letters en ſonder Waepens, ſluytende de Begraeſ-plaetſe van onſe genaedighſte Princen Albertus *ende* Iſabella, *ende onder den ſelven Steen licht oock begraeven den Doorluchtighſten Prince* Joſephus Ferdinandus *eerſten Sone van den Hertogh van* Beyeren, Maximilianus Emanuel.

De coſtelyckheydt met de welcke deſe Princen, deſe Capelle voorſien hebben, is qualyck om te beſchryven, ende volgens het ſchryven van Mireus, * *ſoude de dry dobbel Goude Croonen met het Mantelken vol Peirlen en coſtelycke Steenen dat boven de Remonſtrantie hanght, met noch eenige andere Ornamenten, vereert door deſe Godtvruchtige Princen te ſaemen over de thien duyſent Goude Penningen beloopen.*

Naer hunne Doodt hebben ſy in de voorſchreve Capelle doen ſtellen die groote menighte van Reliquien ofte andere Gedenckweirdighe ſaeken die ſy in hun Leven met ſulcken Godtvruchtigheydt van alle deelen des werelts vergaedert hadden.

Wy ſouden te verre loopen, in dien wy alhier de ſelve wilden op-tellen, de volghende nochtans en mogen wy niet wel achter-laeten, Te weten: een groot Stuck van het H. Cruys *hebbende in de hooghde vierthien duymen, in de breede twee duymen, in de dickte eenen halven duym, in de lenghde van het dwers-ſtuck ſeven duymen, aen het welck gebenedydt Hout den Arts-Biſſchop* Boonen *met ſyn eygen handen, overgoten van traenen, gehecht heeft eene Geconſacreerde Hoſtie, op dat alle Geloovighe den Le-*

* *Albertus Pius, ejuſque conjux Iſabella Clara Eugenia pro ſingulari ſua religione huic Venerabili* Sacramento Miraculoſo *Coronam triplicem auream adamantibus unionibus gemniſque pretioſiſſimis diſtinctam & alia Ornamenta decem amplius aureorum millibus æſtimata annis ſuperioribus obtulerunt ac dedicarunt.* Miræus fol. 417. in Faſtis Belgicis.

Levenden Godt souden aenbidden in de selve gestelteniſſe gelyck Hy van den goeden Moordenaer aenbeden is op den bergh van Calvarien.

Op deſe maniere wordt deſen H. Balck alle Vrydaegen van het quaert naer vyf uren de s'morgens tot twelf uren uytgeſtelt, ende naer den noen ten tyde van het Lof tot aen-biddinghe ende troost van alle Geloovige de welcke alſdan met een groot betrouwen op het Bitter-Lyden Christi *in groote menighte comen ontfangen den Zegen ende Benedictie des Heere.*

Voorders ſoo wordt in deſe Capelle noch bewaert een ſtuck van het H. Cruys, *het welcke in het Vier geworpen zijnde, is in eenen Kole verandert, ende Mirakuleuſelyck ſyne voorgaende gedaente heeft wederom gecregen.*

Item noch een Cruys *het welck men alle Vrydaegen te kuſſen geeſt.*

Een ſtuck van den Naeghel *daer* Christus *aen het Cruys mede is Vast-gehecht geweeſt.*

Vier Doornen *ende eenen halven van de* Doorne Croone Christi.

Een ſtuck van de Spongie *daer* Christus *hangende aen het Cruys mede gelaeſt is.*

Een ſtuck van het Kleedt Christi. *Van het* Riet. *Van den* Doeck *daer* Christus *in ſyn Lyden mede gegort is geweeſt.*

Item van den Doeck *daer het Lichaem* Christi *mede is van het Cruys gedaen, op den welcken ſtaet geſchreven,* Besproeyt met het Bloedt Christi.

Een ſtuck van de Colomne. *Van de* Doecken *in ſyn Kindtsheydt. Van de* Taefel *van het Avondt-mael. Van het* H. Graf. *Van ſynen Purperen* Mantel. *Van den* Doeck *met de welcken hy de Voeten van ſyn Apoſtelen af gedrooght heeft. Van het* Kribbeken. *Van den* Doeck *met den welcken hy ſyn Lichaem heeft gedrooght naer ſyn Doopſel. Van de* Roeden *met de welcke hy gegeeſſelt is geweeſt. Van ſynen* Sweedt-Doeck. *Van de* Aerde *van de H. plaetſen. Van den* Doeck *daer hy mede Begraeven is geweeſt. Van het* Kleedt Christi, *het welcke geraeckt heeft het Vrouwken, die den Bloedtsloop hadde. Van het* Sogh *van de Alder-Heylighſte* Maghet Maria, *Van het* Hayr. *Van haeren* Kam. *Van haer* Kleederen. *Van haer* Voil, *en van het* Huys *van* Nazareth.

VVat aengaet de H. overblyfels van de andere Heylige, die kan men vinden in een Boeckxken deſwegens gedruckt ende uyt-gegeven.

VVat nu voorders raeckt de andere groote giften de welcke aen het Hooghweirdighſte in deſe Kercke vereert zijn, en konnen wy om de menighvuldigheydt niet beſchryven, alleen moeten wy ſeggen, dat het den Prins Cardinael *geweeſt is, den welcken die coſtelycke Silvere Baluſtrade met de welcke dien grooten Autaer ontringelt is, heeft comen te vereeren aen het* Alder Heylighſte Sacrament van Mirakel.

Hier mede komen wy tot het cort Verhael van de Historie *de welcke wy met deſen dry hondert en vyftigh Jaerigen* Jubilé *van het* Alder-Heylighſte Sacrament van Mirakel *voor-genomen hebben te beſchryven, ende aen't licht te brengen.*

Onder de Achthiende Schilderye ſtaet :

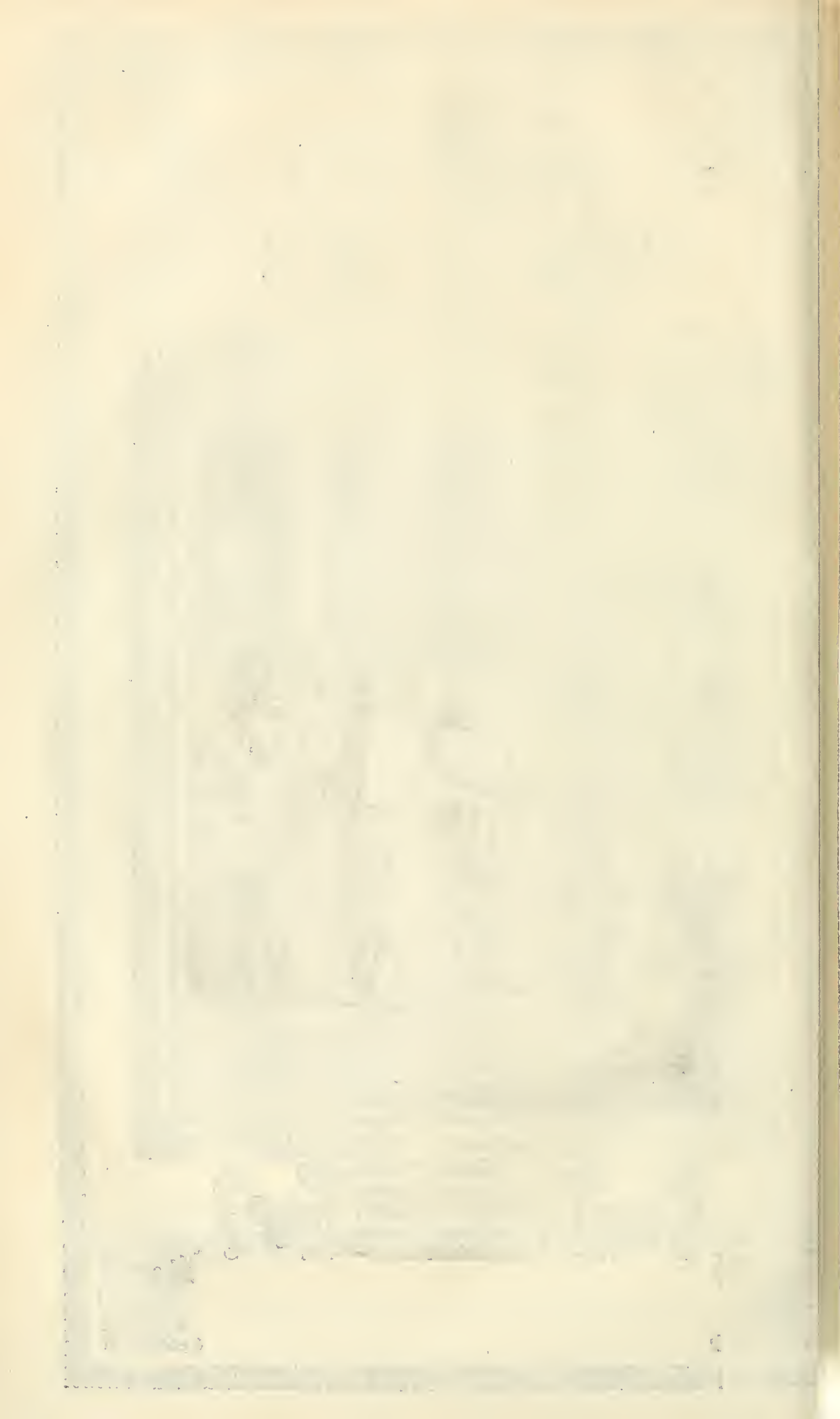
Sunt et alia multa quæ fecit Jesus. Joannis ult.

Tot Sacri fortaſſe ſtupes vi Pignoris acta
Prodigia, haud uno dinumeranda die!
Sed mage, quod Species (mirum ſuper omnia) Sacra
Poſt medium maneant & tria ſæcla, ſtupe.

Dat is te ſeggen als volght :

Daer

ILLUSTRISSIMUS DOMINUS
VINCENTIUS SANTINUS
ABBAS S. JOANNIS BAPTISTÆ,
IN BELGIO INTERNUNCTIUS APOSTOL.

TOT DEN LESER.

DAER ZYN NOCH VEEL ANDERE DINGEN ; DIE JESUS GEDAEN HEEFT.
Joannis ult.

G'hebt reên, om stom te staen, als g'all' deês Wonderheden
Aenmerckt op dese Print : maer g'hebt noch grooter reden,
Als gy den Schyn van Broodt (meer wonder isser niet)
Naer dry en een half Eeuw, noch overblyven siet.

Onder de Negenthiende Schilderye, staende op het groot Portael naer den Noorden, verbeldende den Hertogh *Albertus* en *Isabella*, die de dry-dobbel Goude Croon ende het Mantelken met Peirlen en Gesteente geborduert vereeren, gegeven door de Eerweerdige ende Edele Heeren de Staeten van Brabant, staet :

Ex auro triplicem defers Alberte *Coronam*
Intextam gemmis, Elizabetha *togam.*
Archiduces imitata pios Brabantia, supplex
Ad Sacri Cultum pignoris addit opes.

'T welck bediedt.

Dry Croonen schenckt Albert *van lonter Goudt gedreven ;*
Een Mantel Isabel *van Peirl' en Goudt geweven*
Aen 't Heyligh Sacrament : maer Brabant niet te min
Treedt heden 't selve spoor van haere Princen in.

Onder de Twintighste Schilderye, staende op het groot Portael naer den Zuyden, verbeldende den *Prince Cardinael* die de Silvere Balustrade vereert, gegeven door den Internuntius, staet :

Munere Ferdinandi *solidis hæc Ara columnis*
Cingitur, argento nobile fulget opus.
Siste profane gradum ; quam nunc argentea sepes
Cingit, & Angelicis cingitur ara Choris.

Dat is te seggen :

Den Prince Cardinael *en wilt geen kosten spaeren*
Omringelt Godts Autaer met Silvere Pilaeren ;
Vliedt dan ondeughdigh mensch, raeckt dese plaets niet aen
Die eenen Silv'ren Tuyn, en d'Eng'len gaede slaen.

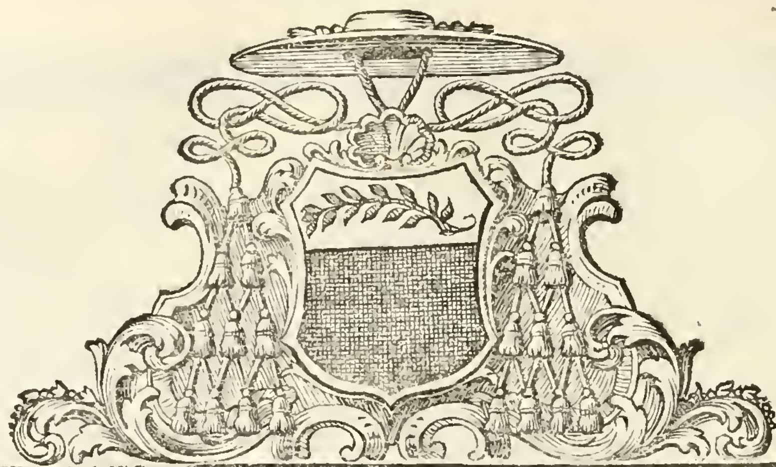

*** DE

DE SCHILDERYEN
IN DESE HISTORIE VERMELT
Zyn vereert door de volgende Bisschoppen, Prélaeten, Abdissen, &c.

	SCHILDERS.
De eerste Schilderye is vereert door Syne Hooghweerdigheyt, *Petrus Josephus van Francken Sierstorff*, Bisschop van Antwerpen, geschildert door	*I. van Helmont.*
De tweede, door den Eerweerdigen Heere *Ioannes Baptista de Smet*, gekosen tot het Bisdom van Yperen, geschildert door	*I. vander Heyden.*
De derde, door den Eerw. Heer *Petrus Paradanus*, Prélaet van Vlierbeeck, geschildert door	*I. van Helmont.*
De vierde, door den Eerw. Heere *Laurentius Reyngodt*, Prélaet van S. Salvator in Eename, geschildert door	*I. vander Heyden.*
De vyfde, door den Eerw. Heere *Cornelius Adrianssens*, Prélaet van S. Bernaerds, geschildert door	*G. I. Kerricx.*
De sesde, door den Eerw. Heere *Hieronymus de Waerseghere*, Prélaet van Perck, geschildert door	*I. van Helmont.*
De sevenste, door den Eerw. Heere *Gregorius Piera*, Prélaet van Tongerloo, geschildert door	*G. I. Kerricx.*
De achste, door de Eerw. Vrouwe *Ludovica De Llano Velasco*, Abdisse van ter Cameren, geschildert door	*C. Eyckens.*
De negenste, door den Eerw. Heere *Ludovicus Schore*, Archi-Diaken van 't Bisdom van Mechelen, geschildert door	*C. Eyckens.*
De thiende, door den Eerw. Heere *Odo de Craecker*, Proost der Abdye van Affligem, geschildert door	*I. vander Heyden.*
De elfste, door de Eerw. Vrouwe *Iosepha d'Espinosa*, Abdisse van Vorst, geschildert door	*C. Eyckens.*
De twelfste, door den Eerw. Heere *Stephanus vander Steghen*, Prélaet van Everbode, geschildert door	*I. van Helmont.*
De derthiende, door den Eerw. Heere *Augustinus van Eeckhout*, Prélaet van Grimbergen, geschildert door	*I. van Orley.*
De vierthiende, door den Eerw. Heere *Joannes Baptista Vermoelen*, Prélaet van S. Michiels tot Antwerpen, geschildert door	*I. vander Heyde.*
De vyfthiende, door den Eerw. Heere *Iacobus Hache*, Prélaet van Vilers, geschildert door	*I. van Helmont.*
De sesthiende, door den Eerw. Heere *Petrus du Monceau*, Prélaet en Grave van Gembloers, geschildert door	*I. van Helmont.*
De seventhiende, door Syne Hooghweerdigheyt *Iosephus Henricus van Susteren*, Bisschop van Brugge, geschildert door	*I. van Helmont.*
De achthiende, door Syne Hooghweerdigheyt *Philippus Erardus Vander Noot*, Bisschop van Ghendt, geschildert door	*J. de Roore.*
De negenthiende, door de Eerweerdige ende Edele *Heeren Staeten van Brabant*, geschildert door	*Cortens.*
De twintighste, door den Doorluchtighsten Heere *Vincentius Santinus*, Prélaet van S. Jan Baptist, Pauselycken Internuntius in Nederlandt, geschildert door	*C. Eyckens.*

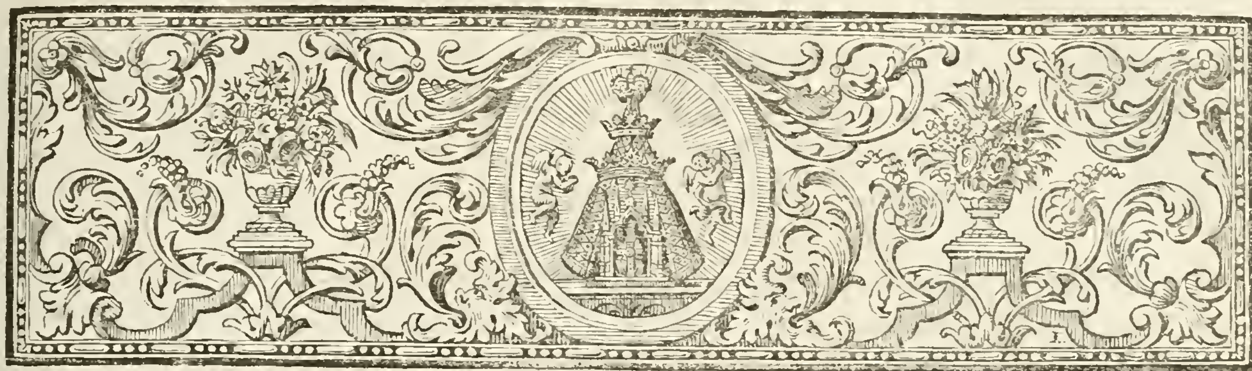
HI-

ILLUST: ac REVEREND: Dnus.
PETRUS JOSEPH: DE FRANCKEN
SIERSTORPFF, EPISCOPUS
ANTVERPIENSIS, &c.

HISTORIE VAN HET ALDER-HEYLIGHSTE SACRAMENT VAN MIRAKEL.

EERSTE HOOFT-STUCK.

Jonathas *een der Principaelste Joden verleydt en windt door middel van Geldt sekeren Meester* Jan van Loven, *om te stelen het Heyligh* SACRAMENT *des Autaers.*

IN het Jaer ons Heere JESU-CHRISTI duysent dry-hondert neghen-en-sestigh (URBANUS den Vyfden van dien Naem wesende Paus van Roomen, Carel den Vierden Coninck der Romynen, ende synen Broeder Wenceslaus den vier-en-dertighsten Hertogh van Brabandt: Robertus de Geneva den 62. Bisschop van Cameryck ende Cardinael van de Roomsche Kercke *) woonden in het Hertoghdom van Brabandt ende in andere Steden van Nederlandt een groot getal Joden, even als een deel verstroeyde Landtloopers, volgens de Voorsegginghe van den Koninckiycken Propheet David aen synen 58. Psalm. *Disperge illos in Virtute tua*, Heere, verstroyt-se door de gantsche Wereldt, door uwe Cracht: gelyck wy hedens-daeghs noch bevinden dat sy, door gansch het Aert-ryck verspreydt, comen te leven sonder Koninck, sonder Opper-Hooft, sonder Beschermer, jae selfs sonder Priesters, sonder Autaers en sonder Sacrificien, (namentlyck door alle de Catholycke Rycken en Landen) ende dit tot eene gedurighe Straffe van hunne ongeloovigheydt ende hertneckigheydt, niet tegenstaende de ontelbare Wonderheden ende Mirakelen die den waerachtighen Sone Godts dagelycks dede in hun Landt, ende in hunne tegenwoordigheydt:

* *Belgica Christiana*, Fol. 144.

heydt: als oock tot eene kasteydinghe over het onnoosel Bloedt d'welck hunne rampsalighe Voor-Ouders in den persoon van JESUS-CHRISTUS onsen Salighmaker binnen Jerusalem, soo schandelyck ende vreedelyck hebben vergoten.

Onder andere, woonde in't voorsz. Jaer 1369. binnen de Stadt ENGHIEN, in het Graefschap van Henegouw, vyf mylen van Brussel, sekeren rycken ende machtighen Jode genaemt *Jonathas*, met syne Huysvrouwe ende synen Sone *Abraham*, den welcken door de Joodsche Natie ende syne Mede-mackers, ter oorsaecke van synen Ryckdom, ghehouden ende ge-eert wirdt als eenen Prince ofte *Rabbi* (dat is Leeraer) van hunne Synagogue.

Desen voorsz. *Jonathas*, (door eenen ingeboren Haet die hy van syne snoode Voor-Ouders be-erst hadde) aengedreven zynde tegens CHRISTUM den waerachtighen Messias onsen Behoeder ende Verlosser (die de boose en verblinde Joden noch gedurigh, maer te vergeefs zyn verwachtende) ende verbittert over de Eerbiedinghe die de Christenen bewysen en bethoonen aen den selven onsen Salighmaecker JESUM-CHRISTUM schuylende, onder de gedaente van Broodt, met Ziel ende Lichaem in het Alder-heylighste SACRAMENT des Autaers, heeft langhen tydt, met eenige andere Joden van syne Vrienden, eenen middel gesoght op wat maniere ende door wiens toedoen ende hulpe hy eenighe geconsacreerde Hostien soude connen in handen kryghen, om daer tegens te versaeden synen Bloedt-dorstighen Haet, ende te vernieuwen de Injurien van syne boose en sinneloose Voor-Ouders in den Persoon van JESUS-CHRISTUS.

Hier op dan langhen tydt gepeyst ende gespeculeert hebbende, heeft hy eyndelyck syn oogh-merck geslagen op sekeren Meester *Jan van Loven* woonende tot Brussel, den welcken wynigh tydts te voorens het Jodendom af-gezworen hebbende de Catholycke Religie aen-genomen hadde. Ende terwyl *Jonathas* hem wel was kennende, ende van den anderen cant wiste dat het een seer geldt-gierigh Man was, betrouwde ende besloot hy vastelyck dat hy den selven, door midel van goude Schyven, soo verre soude verwinnen ende verleyden, dat hy eyndelyck soude aennemen dit syn boos Voor-nemen in't werck te stellen ende uyt te voeren.

Nauwelyckx hadde *Jonathas* desen middel bedocht ende uyt-gevonden, oft hy vertrock sigh aenstondts in syn kamer, en schryst aen den voorseyden *Jan van Loven* eenen Brief, waer by hy hem met alle beleeftheydt versoeckt ende bidt op het ontfanghen van den selven de reyse te willen aen-nemen ende sigh by hem tot ENGHIEN te willen begeven, alwaer hy hem hertelyck soude onthaelen ende tracteren, te meer alsoo hy synen getrouwen dienst, die hem wel bekendt was, in eene saecke van groote aengelegentheydt noodigh hadde, &c. Dit gebeurde ontrent de Maendt October 1369.

Den voorsz. Brief in stilte geschreven zynde, wiert metter haeste door eenen getrouwen Vrindt naer Brussel gebracht, die den selven aen dito *Jan van Loven* ter handt stelde. Den Brief was soo haest niet geopent ende gelesen, oft Meester *Jan van Loven* begaf sigh op de reyse en quam met vleydt naer *Jonathas* huys aengestapt, alwaer hy met alle bedenckelycke teecken van vrindtschap en lieftalligheydt wordt bejegent ende ontfanghen; ende in de Camer ofte Cabinet van *Jonathas* gebracht zynde, begint desen

desen laesten, naer eenige voorgaende Redecavelingen en propoosten, Meester *Jan van Loven* (naer voorgaende belofte van de saeck geheym te sullen houden) niet sonder anghst en hertcloppinge, voor te stellen ende kenbaer te maken den wensch ende de begeirte die hy hadde van eenige Geconsacreerde Hostien te mogen becomen en in syn bewindt te crygen : Hem van herten biddende van de selve, t'zy op d'een oft d'ander maniere trachten te besorghen, ende hem die ter handt te stellen, met Belofte van hem voor het uyt-voeren van dit syn Versoeck op het ontfanghen der selve Hostien te sullen geven Seftigh Goude Penninghen genaemt Moutoenen, seker Munte van Vranckryck, wegende 3. Englese en 26. Aesen, ende weerdigh 8. Guld. twee oortiens Wisselgeldt, van de welcke hedensdaeghs noch seven vast-gheght zyn aen de Remonstrantie daer het Alderheyligste SACRAMENT van MIRAKEL in is rustende, ende waer van wy de eygen groote ende forme gelyck de selve van weder zyde gemunt zyn, tot voldoeninge van den Leser hebben laeten uyt-snyden ende alhier by-voeghen.

Dese Goude Penninghen zyn geslagen ten tyde van Joannes den eersten Koninck van Vranckryck in't jaer 13 . . ende wirden genaemt Moutoenen naer het Fransch Woordt *Mouton*, ter oorsake datter op de Munte uyt-geprint staet een Lammeken Godts. De Woorden AGNUS DEI QUI TOLLIS PECCATA MUNDI MISERERE NOBIS, die rontom den Boordt van de Munte staen, zyn in oude Gothieksche Letteren uyt-gebeeldt : dan, op dat yder-een die gemaeckelyck soude connen lesen, hebben wy goet-geoordeelt de selve in Romynsche Capitaelen te laten Graveren, gelyck oock de gene die rontom het Cruys staen : te weten, CHRISTUS VINCIT, CHRISTUS REGNAT, CHRISTUS IMPERAT. Dat is te seggen CHRISTUS VERWINDT, CHRISTUS REGNEERT, CHRISTUS GEBIEDT. Wy sullen hier naer eenighe Bemerckinge maken op de Woorden *Agnus Dei*, *&c.* die, gelyck meest alle devote Catholycken wel weten, bedieden LAM GODTS DIE WEGH NEEMT DE SONDEN DES WERELDTS, ONTFERMT U ONSER.

Het is buyten alle twyffelinge dat *Jan van Loven*, die als voorseydt is, de Catholycke Religie hadde aen-genomen, dit goddeloos Accoordt niet al te gewilligh en heeft aen-genomen, dan terwyl hy een seer geldt-gierigh man was, heeft hy sigh even-wel door dit aentreckende Metael (aengedreven door Duyvels in-geven) laeten beclappen ende verleyden. Hy slaet eyndelyck den coop toe, en vertreckt naer Brussel om dit grouwsaem Schelmstuck in't werck te leggen, gelyck men uyt het volgende Hooft-stuck sien sal.

Desen ongehoorden Coophandel, gelyck oock alle de principaelste Hooftstucken van dese droeve Tragedie zyn door verscheyde vermaerde Schilders van Brabandt, seer constigh geschildert ende door de principaelste Bisschoppen, Prélaten, en Abdissen becostight ende vereert, om te stellen in de Kercke van SS. Michiel en Goedele, alles in Schoone vergulde Lysten met hunne Cartel-

len, Wapens, en andere cieraeden gelyck in dese Boecken *in Folio* met Firen te sien is. Ende al-hoewel de Printen alhier met Lysten en cieraeden ghedruckt staen, soo voegen wy even-wel hier nevens de Veersen die staen onder het eerste Stuck d'welck door Syne Hooghw: den Heere Bisschop van Antwerpen is vereert, op dat den Godtvruchtigen Leser daer uyt soude connen bemercken hoe desen droeven coop-handel is passende op het vercoopen ende leveren van onsen Salighmaker JESUS-CHRISTUS door den Verraeder Judas ende luydt als volght :

QUID VULTIS MIHI DARE ET EGO VOBIS EUM TRADAM. Matt. 26. ℣. 15.

Ter denos Jonathas Nummos, totidemque rependet
Si sibi Christicolum fas sit habere Deum.
Venditus Argento Christus, nunc venditur Auro ;
Ira vetus Nummos duplicat ante datos.

Dat is te seggen :

WAT WILDY MY GEVEN EN ICK SAL HEM U LIEDEN LEVEREN. Matth. 26. ℣. 15.

Ses-mael thien stucken Gelts looft Jonathas te tellen
Wie hem den Christen Godt in handen soude stellen.
'T was eertydts dry-mael thien. Siet hoe den Jodtschen haet
Een man, door dobbel Geldt, verbindt door hoogh Verraet.

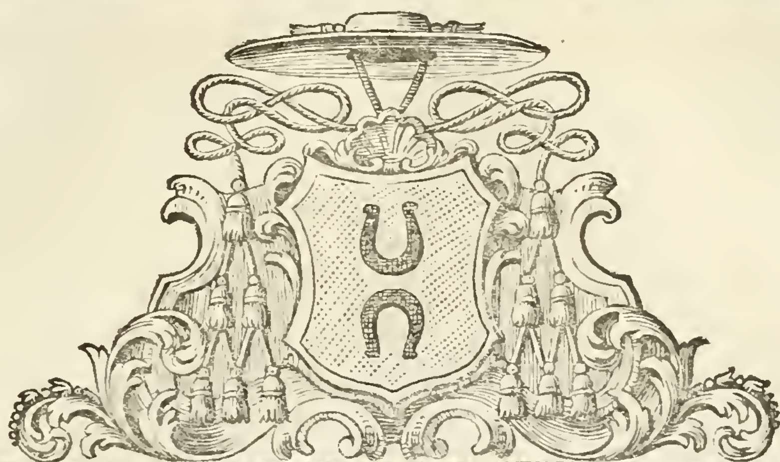
II. HOOFT-STUCK.

Jan van Loven *breckt by nacht in de Kercke van St. Catharina tot Brussel, steelt aldaer de Ciborie met Sesthien Gheconsacreerde Hostien, en levert die aen* Jonathas.

NOuwelycks was *Jan van Loven* tot Brussel aen-gecomen, oft hy overleydt by sigh selfs waer ende op wat maniere hy het alder-best dit grouwsaem Feyt sal connen in't werck leggen ende uyt-voeren. Hy bespiedt en doorsnuffelt alle de Kercken soo van buyten als van binnen, ende hy en vindt geen bequaemer tot syn boos Voornemen als die van S. Catharina, die doen ter tydt eene Cappelle was, geleghen by de oude Vlaemsche Poorte (*), die seer luttel van volck besocht wirdt, door dien dat de Parochie Kerck van St. Jan-Baptist tot Molenbeke (waer onder dese Capelle was schuylende) geleghen was in de Voor-stadt. In dese wierden alleenelyck bewaert eenige Geconsacreerde Hostien, om aen die van de voorseyde Parochie, de welcke in de Stadt woonden, in tydt van noode by nachten de laeste Sacramenten mede te deylen.

Jan van Loven hebbende dan vastgestelt uyt te voeren syn boos Voornemen en Heyligh-schenderye, gaet s'nachts ontrent de maent van October van het selve Jaer naer dese Capelle, klimt op eene hooghe venster, breckt de gelaesen, en gaet daer-lanckx af in de Capelle, alwaer hy behendighlyck open-breken-de

(*) *NOTA.* Dat de nieuwe Vesten van Brussel zyn begonst in het Jaer 1357. ende voltrocken in 1379. ende in het Jaer 1421. wirden de Binnen-Poorten af-gedaen.

ILLUST: AC REVEREND: Dnus.
JOANNES BAPTISTA DE SMET
NOMINATUS EPISCOPUS
YPRENSIS.
AGN: DEI QUI TOLL. PECCA MUNDI MISERERE NO.
IOH REX

REVEREND. AC AMPLISS.
DNUS. PETRUS PARADANUS
ABBAS VLIERBACENSIS
STATUUM BRABANTIÆ ASSESSOR.

de het Tabernakel, wegh neemt de Ciborie in de welcke waeren Sesthien Geconsacreerde Hostien, vysthien cleyne ende eene van grooter forme ofte ghedaente die ghemeynelyck ghestelt wirdt in de Remonstrantie tot aenbiddinghe der Geloovighe, ende draeght mede desen H. Schat sonder van iemant ontdeckt te worden.

Soo haest *Jan van Loven* op dusdanighe maniere dese Heylighe Hostien in syn handen gecreghen hadde, treckt hy in stilte met het aen-comen van den dagh naer *Enghien*, en stelt de selve ter handt aen *Jonathas*, om, als eenen anderen *Judas*, den Prys die hem toe-gesëydt was, te weten 60. goude Moutoenen, te ontfangen.

Het is aenmerckens weerdigh dat *Judas*, CHRISTUM synen Meester voor 30. silvere Penninghen heeft verkocht ende gelevert, ende dat *Jan van Loven* daer voor ontfanghen heeft 60. Goude Moutoenen, op de welcke verbeelt wordt het Lammeken Godts, waer voor hy het waerachtigh LAM GODTS, CHRISTUM onsen Salighmaecker heeft vercocht ende gelevert.

Onder de Tweede Schilderye staet als volght:

AVARO NIHIL EST SCELESTIUS. Eccli. 10. ℣. 9.

Infringit, Catharina, tuas Sceleratus in Ædes,
Et rapit, in niveo qui latet orbe, Deum.
Exhorres facinus? promissa pecunia quondam
Sacrilegas Judæ fecerat esse manus.

Het welcke bediedt.

NIET EN IS ARGER DAN EEN GIERIGH MENSCH. Eccli. 10. ℣. 9.

Een gierigh godd'loos Mensch, met naeme Jan van Loven,
Breckt 's nachts in dêes Capel, derft de Cibori' rôoven
Met sesthien Hostien in. Schroomt hy dit schand'lyck Feyt?
Was t' oock de gelt-sucht niet, die Judam heeft misleydt?

III. HOOFT-STUCK.

Jonathas *desen onwaerdeerbaeren Schat in handen ghekregen hebbende, bespot ende beschimpt de Heylige Geconsacreerde Hostien in het by-wesen van syne Huys-Vrouw, synen Sone, ende eenige Joden.*

SOo haest als *Jonathas* aen den voorseyden Kerck-dief de Sestigh Moutoenen betaelt hadde, was hy ten uyttersten verblydt dat hy nu in syne macht hadde (soo desen ongheloovighen Jode sigh beroemde) den Godt der Christenen. Hy gaf aenstonts kennisse aen syne Huysvrouwe, aen synen Sone, ende aen eenige andere Joden, vanden Schat die hy bekomen hadde: de welcke met groote blydschap ten synen huyse vergadert zynde, heeft hy de Ciborie open gedaen, ende alle de Gheconsacreerde Hostien seer onweerdighlijck op eene Tafel uyt-ghestort. Dit boos en goddeloos Ghesellschap begonst terstont te lacchen ende te spotten met den levenden Godt der Christenen, schuy-

schuylende onder de gedaente van Broot, sprekende vele lasteringhen ende blasphemien tegens de Almogentheydt Godts, en tegens het Lichaem CHRISTI JESU, waerachtelijck en wesentlijck schuylende onder de ghedaente van Broodt. Dese blasphemien en lasteringhen zyn van tydt tot tydt hernomen geweest, tot dat de handt des Heeren eyndelijck ghevallen is op desen booswicht *Jonathas*, den aenleggher ende oorspronck van dit Goddeloos Werck, ghelyck men uyt het volghende Hooft-stuck sien sal.

NOTA. *Men sal op het eynde van desen Boeck aenwysen, door wie yder Schilderye is vereert, geschildert, en wie de Plaeten ghegraveert heeft.*

Onder het Derde Stuck Schilderye staet als volght.

ILLUSIT VESTE ALBA INDUTUM. Luc. 23. ℣. 11.

Consequitur Jonathas Venerabile Pignus; & illud
Fit ludus Jonathæ, ludibriumque suis.
Luditur & patitur! mirari desine: rerum
Hæc facies, Christus cum caperetur, erat.

Dat is te segghen:

HY HEEFT HEM BESPOT, GEKLEEDT WESENDE MET EEN WIT KLEEDT. Luc. 23. ℣. 11.

Soo haest als Jonathas had' desen Schat becomen,
Heeft hy het Sacrament uyt 't Gulde Vat ghenomen,
En met de Syn' bespot. Verwondert u soo niet;
Als hy Ghevanghen wiert, is 't selve hem gheschiet.

IV. HOOFT-STUCK.

Jonathas *wordt door Straet-Schenders in synen Hof vermoort, ende synen Soone* Abraham *ontkomt de selve straffe door het vluchten.*

GOdt wiens Nature goedtheydt is, en niet en begeert den onderganck der Sondaers, stelt uyt, tot syne meerder Glorie ende tot grooter confusie der Boosen, de Straffe van die grouwelijcke Sonden: ende naer dat *Jonathas* met syn huysghesin verscheyde reysen herhaelt hadde vele grouwsame Schimpen en Lasteringhen tegens den waerachtighen Sone Godts, is ten lesten den tydt gekommen, dat Godt oock sienelijck heeft willen vreken het geene op sulck een bespottelijcke maniere tegen synen Goddelijcken Persoon bedreven was.

Ontrent veerthien daghen daer naer, is het gebeurt, dat *Jonathas* wel gerust zynde van gemoet, syn selven was gaen vermaecken met synen Sone *Abraham* in synen Speel-Hof, den welcken was een deel van de *Warande* gheleghen in de Voor-Stadt van *Enghien* achter het Casteel (want hy hadde syne wooninghe in een quaertier van het selve) alwaer gekomen zijn eenige Straet-schenders die hem langhe bespiedt hadden; en dan t'seffens op het lijf vallende, hem vreedelijck vermoort hebben. *

Synen Sone verschrickt, en vreesende

* 1. *Reg.* 5. *v.* 6.

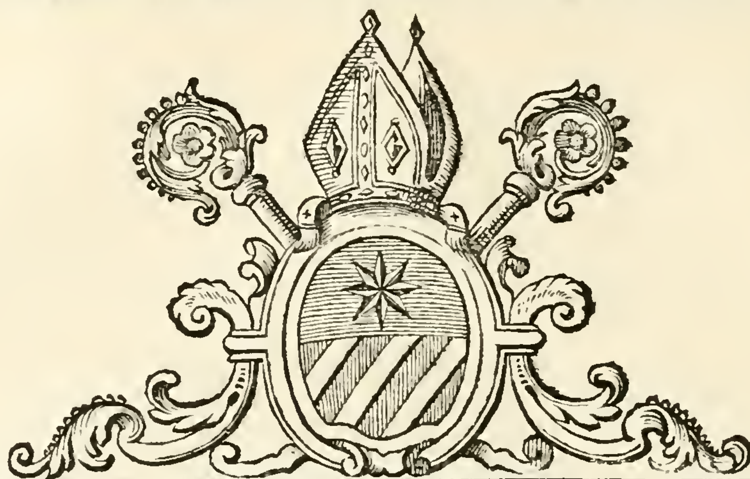

AMPLISS. AC REVEREND. DNUS.
LAURENTIUS DE REYNGODT
ABBAS S. SALVAT. IN EENAME
ORDIN. FLAND. ASSES. PRIM.

REVEREND. AC AMPLISS. DNUS.
CORNELIUS ADRIAENSSENS ABB
MONAST. S. BERNARDI AD SCALD.
STATUUM. BRAB. ASSESSOR ETC.

de 't selve gevaer, neemt de vlucht, en gaet dit te kennen geven aen syne Moeder, de welcke dit hoorende ende geraeckt in haere Conscientie, schryft dese Straffe toe aen de Heyligh-Schenderye bedreven by haeren Man. Ende vreesende eene ghelycke Straffe op haer te crygen, in-dien sy langher quam te behouden de Ciborie met de H. Hostien, besluyt ende stelt vast de stadt *Enghien* te verlaeten ende met haeren Sone naer Brussel te trecken, om haer van die H. Hostien te ontmaecken: des te meer, terwyl op den selven tydt de Helsche Geesten begonsten te spoocken in sekeren Thoren van haer Woonplaetse, den welcken noch op dese ure ghenaemt wordt *s'Duyvels Thoren.*

Onder de Vierde Schilderye staet.

INGRESSI SUNT DOMUM LATENTER, ET INTERFECERUNT EUM. 2. Reg. 4.

Ignota Jonathas dextrâ ruit: ictus in Horto
Cæditur, & stigiis traditur esca rogis.
Effugit ad tempus proles malesuada, sed iram
Elusi haud fugiet tempus in omne Dei.

Het welcke bediedt.

SY HEBBEN HEYMELYCK IN SYN HUYS GEGAEN, EN HEM VERMOORT. 2. REG. 4.

De straf van syn Misdaedt moet Jonathas bekoopen
Door eene Moorders handt; den Sone heeft s'ontloopen:
Maer weet dat, sonder Straf, den Schimp Godt aen-gedaen,
Die Vraeck in d'Hem'len roept, voor hy niet en sal gaen.

V. HOOFT-STUCK.

De Weduwe van Jonathas *en haeren Sone, brengen de Ciborie met de Geconsacreerde Hostien naer Brussel.*

DEse Weduwe volbrenght haer voornemen, sy verlaet haer Huys en de Stadt *Enghien*, en comt met *Abraham* haeren Sone naer *Brussel*, alwaer sy de Ciborie met de Gheconsacreerde Hostien ter-handt-stelt aen de Joden die tot Brussel woonden.

Dese Joden verheught over den becomen Schat, ende gedreven door geenen minderen haet als hunnen ongeluckigen Prince *Jonathas*, hebben de selve Ciborie terstonts gedragen in hunne Synagogue, die alsdan gelegen was ter plaetse daer teghenwoordigh een Capelle gebouwt is tot eeuwighe gedachtenisse van de Wonderheden aldaer geschiedt, staende recht over het Godts-huys gemeynelyck ghenaemt *Ter-Arcken*, ofte d'*Arca Dei*, d'Arcke Godts, tegen over de Trappen noch hedens-daeghs ghenoemt de JODE-TRAPPEN, alwaer sy van tydt tot tydt vergaederden en by een quamen, om te hernemen hunnen raesenden Haet tegen het H. Lichaem CHRISTI JESU in het Heyligh Sacrament des Autaers, uyt-sprekende vele lasteringen ende blasphemien tegens den Godt der Christenen.

Onder de vyfde Schilderye ſtaet.

SPREVIT ILLUM, ET REMISIT. Luc. 23.

Obtentum à Jonathæ ſcelerata Conjuge Chriſtum
Cæca cohors cereris ſub ſpeciebus habet.
Herodes ſpretum quondam tranſmiſit Ieſum,
Tranſmiſſum hîc iterum, poſt habitumque vides.

Het welcke beduydt:

HY HEEFT HEM VERSMAEDT EN WEDEROM GESONDEN. Luc. 23.

De Vrouw van Jonathas door vreeſe aen-gedreven,
Heeft Jeſum 't Jootſche Volck tot Bruſſel aen-gegeven.
Herodes had' hem eerſt in een wit kleedt beſpot
En dus te rug geſliert, hier kryght hy 't ſelve Lot.

VI. HOOFT-STUCK.

De Joden tot Bruſſel beſchimpen en door-ſteken de Heylighe Geconſacreerde Hoſtien op den Goeden-Vrydagh, waer uyt Bloedt comt te vloeden.

NAer dat de Joden dan binnen Bruſſel deſe H. Hoſtien op de voorgaende maniere ſoo oneerlyck getracteert hadden, zyn ſy eyndelyck vergaedert in hunne voorſz. Synagogue in het Jaer 1370. op den Goeden Vrydagh, weſende alſdan den 4. April (eenen dagh op den welcken alle Chriſtene beſigh zyn met te overleggen het bitter Lyden CHRISTI-JESU, beſoeckende met alle eerbiedinghe de Kercken ende plaetſen daer hun de Myſterien van hunne Saligheydt worden voorgeſtelt) ende hebben volgens hunne Goddeloose gewoonte (gelyck verſcheyde Hiſtorien ons getuygen) van op dien dagh meer te raeſen ende te blaſphemeren tegen onſen Lieven Salighmaecker en ons Heyligh Geloof, voltreckende de maete van hunne Boosheyt, zyn ſy ſoo verre gecomen, naer dat ſy de Heylighe Hoſtien gelaſtert, uyt-geguyghelt ende beſpouwen hadden, dat ſy, uyt-treckende hunne Meſſen en Poignaerden, de ſelve vreedelyck hebben doorſteken; waer door het gebeurt is dat daer op diverſche plaetſen overvloedelyck Bloedt is uyt-gheſproten, niet ſonder de alder grootſte verbaeſtheyt van deſe hertneckige Joden: ſoo verre dat ſy van ſchrick en vreeſe zyn achterwaerts overgeſlagen, door de handt van den ſelven Godt die hunne Voor-Ouders door een woordeken *Ego ſum*, Ick ben het, in het Hofken van Oliveten hadde neder-ghevelt.

Joannes Gielemans gheboren *Anno* 1427. ende die gheſtorven is in het Jaer 1487. Prieſter ende Canoninck van *Roode-Clooſter* aen den welcken *Sanderus* tot ſynen eeuwighen lof toe-eygent het gene van andere noch wel geſydt is: *Nec primùm ſimilem viſus, nec habere ſequentem*: dat hy ſyns gelycken niet en heeft, oft hebben ſal (ende dit om ſyne geleertheydt*, neirſtigheydt ende godtvruchtigheydt) beſchryft ons dit groot Mirakel met de naervolgende woor-

* *Scripſit enim quinque ingentia Volumina in membranis continentia tum Vitas Omnium Sanctorum qui prodierunt de ſtirpe Caroli Magni. Scripſit & alia quatuor Volumina in quibus Vitæ Sanctorum qui in aliis Mundi partibus floruerunt continentur, quæ hujus Cœnobii Bibliothecam ubivis Terrarum famoſiſſimam & totius Belgii.* (ita enim Roſweydus) Archivum efficiunt. Sanderus in Deſcriptione Cœnobii Rubeæ Vallis in Sonia. fol. 13. cap. 4.

REVEREND. AC AMPLISS. Dnus
HIERONIMUS DE WAERSEG-
GHERE ABBAS MONASTERII PAR-
CENSIS, Duc. BRAB. ARCHI-CAP.

woorden van-fyne eygene handt ghefchreven, en die wy den 12. December 1719. hebben uyt-ghefchreven in de Bibliotheke van het voorfeyde Clooster uyt eenen Boeck in *Folio* gheintituleert *Novale Sanctorum Belgii* gefchreven op Parkement, alwaer hy feght als volght, van de Joden die tot Bruffel in hunne Synagogue vergaedert waeren *Et inverso Ciborio effuderunt illud super Mensam, quæ fuit in medio eorum : & pupugerunt Hostias passim defluentes de pixide ac pugionibus & cultris furiosè perforaverunt, omnemque contumeliam quam excogitare poterant Christo Domino in suo Sacramento exhibuerunt, ipsam ejus Passionem renovantes ac rursus sibi-met ipsis crucifigentes Filium Dei & ostentui habentes, atque ignominiosè dicentes*: si tu es Deus, videbimus : manifesta ergo tu quoque si potes. *Cumque in hunc modum diutius garrientes verbis contumeliosis atque punctionibus probrosis ac dedecorosis ei insultassent: conspexerunt apertè Guttas Sanguineas ex ipsis puncturis emanare, & consternati plurimùm dissipati sunt nec compuncti. Ita* Joannes Gielemans. Dat is, *Ende omkeerende de Ciborie, hebben die uyt-gestort op de Tafel die stondt in het midden van hun, en hebben de Hostien met Poignaerden en Messen vreedelyck door-steken hebbende aen* CHRISTUS *onsen Heere alle injurien gedaen die sy konden dencken in het Heyligh* Sacrament, *vernieuwende syn Heyligh Leyden nocheens : bespottende ende kruyssende den* Sone Godts, *roepende spots-gewys* : Is het faecke gy Godt zyt, foo fullen wy het fien. Veropenbaert u nu, in-dien gy condt. *Ende naer dat sy aldus langhen tydt geblasphemeert hadden ende door Messen en Sweerden hem getenteert en onteert hadden, hebben sy opentlyck uyt de Wonden Druppels Bloedt sien vloeden, waer door sy seer verbaest zijn geworden, ende nochtans verhert ende versteent gebleven zijn.*

Theodoricus Loërius Vicarius der Carthufie tot Keulen, befchryvende dit groot Mirakel in het Jaer 1532., naer verfcheyde wettighe informatien, by hem in het lanck en breedt befchreven, ende genomen door *Joannem de Sancto Gaugerico* Landt-Deken van Bruffel uyt bevel van den Biffchop van Cameryck, feght : *dicto die Parasceves quo Salvator noster in Cruce mortem subiit temporalem, hujusmodi Hostias sacratas in suæ passionis blasphemiam & contumeliam suis Cultellis, & Ferraturis diversis contemptuosè ignominiosè, & crudeliter transfixerunt: undè Miraculosè tamquam Guttæ Sanguinis apparuerunt & videbantur exire: prout modernis temporibus cunctis intuentibus lucidius potest aparere.* T' welck bediedt, *Op den voorseyden Goeden-Vrydagh op den welcken onsen Salighmaecker de tydelycke Doodt gestorven was, hebben sy tot spot en lasteringe van syn H. Leyden, de Heylighe Hostien met Messen en Sweerden vreedelyck en schandelyck door-steken : waer uyt Miraculeuselyck als Druppelen Bloedts verschenen zijn, en gesien zijn uyt-te-vloeden, gelyck men op dese tegenwoordighe tyden noch claerlyck sien can.*

Mattheus Pauli Prior van de Eerw: Paters Augustynen, feght uytdruckelyck: dat *de Joden de Hostien door-steken hebben met Messen en Poignaerds. Datter uyt de Heylighe Hostien overvloedelyck Bloedt is geloopen.* 'T felve feght *Meyerus* ende *Haræus*. Siet *Hazaert Triomph-Boog van het Heyligh Sacrament van Mirakel. Folio* 11.

Stephanus Ydens Licentiaet inde H. Godtheydt, Paftoor tot Tongeren, fegt: *s'hebbense in verscheyde plecken* (oft plaetfen) *door-steken dat'er soo overvloedelijck Bloedt uyt quam, dats'er alle nat af wirden.*

Arnoldus Rassius in *Belgica Christiana*,

ghedruckt te Douay, *Dat hunne Cleederen door het Bloedt besproyt wirden.* (*a*)

Miræus Doctor in de Universiteyt van Loven schryft van dese door-wonde Hostien in *Fastis Belgicis*, (*b*) *Dat daer binnen de Princelycke Stadt Brussel, met alle eerbiedinghe bewaert worden dry Bebloeyde Hostien die de Goddeloose Joodsche handen in het jaer* 1370. *onteert hebben.*

In den Luyster van Brabant fol. 144. Schryvende op het jaer 1370. Soo lesen wy, *In het selve jaer gheschiede binnen Brussel het groot ende Vermaert Miraeckel van het Bloeden der H. Hostien, die van de Joden op den Goeden Vrydagh in hunne Synagogue* (*Dat nu de Capelle is van den Grave van Salazar*) *wirden door-steken, en welcke Heylighe Miraculeuse Hostien tot op den dag van heden, nogh met de bloedige teeckenen, worden bewaert inde Collegiale Kercke van de H. H. MICHAEL en GUDULA binnen de voorsz. Stadt Brussel*

In den Boeck genaemt *Delices du Pays-Bas* (oft) *Vermaeckelijckheden van Nederlandt*, lesen wy: *Hoe dat de Joden die Heylige Hostien hebben door-steken met Messen, en dat daer veel Bloedt is uyt-geloopen, dat in hun sulcken vreese verweckt heeft dat sy alle middelen ghesocht hebben om hun van de door-wonde Hostien te ontmaecken.* (*c*)

Door het Vloeden van dit Heyligh Bloedt, soo heeft CHRISTUS JESUS een claer teecken willen gheven van syne wesentlijcke tegenwoordigheyt onder de ghedaente van Broodt: ende ghelyck Godt eertydts uyt eene dorre Steen-Rotse de Waeteren heeft doen loopen, soo heeft de selve Handt uyt het *H. Sacrament* het Bloedt doen vloeden.

Dierghelijcke teeckens en Wonderheden bevinden wy op andere tyden en plaetsen gheschiet te wesen. Verhaelt ons (*d*) *Athanasius* niet in syne Schriften, het geene daer naer door de tweede Synode oft Kerck-Vergaederingh van Nicéen *Actione* 4. als waerachtigh voorgehouden wordt, en van het welcke wy lesen in het *Martyrologio Romano* oft Rooms Martelaers-boeck (*e*) *Beryti in Syrie De ghedachtenisse van dat wonderbaer Mirakel alswanneer het H. Beeldt van onsen Salighmaecker door de Joden Ghecruyst, soo veel Bloedt ghestort heeft, dat de Kercken vanden Oosten ende Westen daer overvloedelijck van becomen hebben.* (*f*)

Insgelyckx houdt de Grieecksche Kercke Jaerlyckx eene solemnele gedachtenisse van een ander Beldt het welcke eenen Jode met eenen degen gewont hebbende, ende siende daer Bloedt uyt loopen, het selve in eenen Put geworpen heeft.

Heeft ons den *H. Gregorius Turonensis* in synen eersten Boeck *de Gloria Martyrum cap.* 22. Niet beschreven hoe dat eenen anderen Jode op sekeren nacht geschoten hebbende met eenen Pyl naer het Beldt van onsen Salighmaecker, gesien heeft, dat uyt de Wonde Miraculeuselyck Bloedt quam te vloeden, waerom hy goet-ghevonden heeft dit Beldt met hem stillekens naer Huys te draegen, op dat niemandt, der Christenen dit weten soude. Maer siet dit Beldt is blyven Bloeden, en heeft den geheelen wegh geteeckent, soo dat de Borghers siende dat het Beldt wegh-gedragen was, door het teecken van dit Bloedt,

(*a*) *Tandem etiam pugionibus transfoderunt è quibus tantus Cruoris emanavit imber ut Vestes quoque eorum largiter indè conspergerentur.* fol. 147.

(*b*) *Summa cum Veneratione asservantur in Urbe Regia Principumque Sede Bruxella tres Hostiæ Sacræ Sanguine tinctæ quas Anno Salutis* 1370. *impiæ Judæorum manus violarunt.* fol. 417.

(*c*) *Les Juifs . . . . verserent derechef les Saintes Hosties sur une Table & les percerent indignement de coups de Couteaux; il en coula beaucoup de Sang; ce qui les mit en telle epouvante qu'ils chercherent, &c. Tom.* I. *des Delices des Pays-Bas. Pag.* 84.

(*d*) *Costerus in Colloquiis.*

(*e*) *Beryti in Syria, Commemoratio admirandi illius Miraculi quando Sancta Salvatoris Imago à Judæis Crucifixa tam copiosum emisit Sanguinem ut Orientales & Occidentales Ecclesiæ ex eo ubertim acceperint.* (*f*) *Nono Novembris.*

Bloedt, den Heyligh-Schender ghevonden hebben.

Den Eerw: Pater *Costerus*, Doctoor in de H. Godtheydt, verhaelt ons in syne *Saemen-spraecken*, hoe dat hy, met syn eygen oogen binnen *Ments* gesien heeft, dat de Belden CHRISTI JESU, van de Alder-Heylighste Maghet Maria, ende van den H. Joannes Evangelist, naer dat de selve van eenen Booswicht ende grooten Tuysscher met naeme *Gaspar Schulttropf* in het Jaer 1383. gewondt geweest zynde, soo overvloedigh Bloedt gestort hebben, dat een ider de teeckenen daer van noch sien kan. Desen boosen Mensch dit feyt bedreven hebbende, is door dit Bloedt soo verschrickt, en soo lanck door de handt Godts op de plaetse vast gehouden geweest, tot dat hy gevangen is, en aen de Magistraet overgelevert wirdt, door welckers Sententie hy levendigh is verbrandt geweest.

Kan den Almogenden Godt die sulcke wondere teeckenen gedaen heeft in Houte oft Steene Belden, de selven niet doen in syn Alder-Heylighste *Sacrament*? Verhaelt-ons wederom dien vermaerden Historie-Schryver *Surius* niet, hoe dat in het Jaer 1510. in de Maent Februario sekeren *Paulus Form* in een Dorp van het *Marquisaet* van *Brandenbourgh* het *Heyligh Sacrament* gestolen hebbende, het selve aen eenighe Joden verkocht heeft: welcke Heylighe Hostien naer dat sy de selve oock door-steken hadden, wel dry uren lanck gebloedt hebben? Welcke Joden om het selve Schelm-stuck oock verbrandt zyn, en de andere Joden aengeseydt is het voorsz. *Marquisaet* te verlaten, op levens straffe.

Op de selve maniere heeft den Hertogh *Wenceslaus* alle de Joden verboden te woonen in het Hertoghdom van Brabandt, om de voorsz. Injurie aengedaen aen den selven Godt in het Alder-Heylighste *Sacrament* des Autaers.

Ick en wil hier niet spreken van die groote teeckens ende Mirakelen die Godt heeft gelieven te doen binnen de wyt-vermaerde Stadt *Amstelredam* in het Jaer 1345., in het lanck en breedt beschreven in eenen Boeck geintituleert *Amstelredams eer ende opkomen door de danckwaerdighe Mirakelen aldaer geschiedt aen ende door het* H. Sacrament *des Autaers* ende op-gedragen aen den Edelen Heer *Petro Paulo Rubbens*, verciert met schoone Copere placten.

In den selven Boeck wordt ons voorgestelt ende wettelyck bevestight * hoe dat *in het Jaer* 1345. *eenen siecken Man ontfangen hebbende, naer het oudt gebruyck der Christenen, synen Heer ende Godt onder de gedaente van Broodt, den selven, door den overval der Sieckte, wederom uytghebraeckt heeft. De Vrouwe meynende dat het alleen eenige fluymen waeren, heeft de selve in het vier geworpen: ende siet naer dat dit vier den heelen nacht gebrant hadde, tot gerief van den siecken, soo heeft de Vrouwe het selve des s'morghens geroert om te beter te wermen, en aldus sittende voor het selve, sagh sy in het midden van het vier, eene schoone witte ende geheele Hostie, &c.* Gelyck het selve in het lanck ende breedt aldaer bevestight wordt met getuygenisse van de Magistraet van *Amsterdam*, ghegeven op Donderdag in de Octave van Paesschen in het Jaer 1345. alwaer staet als volght: †

T' wonder werck, nu aen-ghebeden,
Wordt betuyght, versterckt met Eeden,
Op't Stadthuys voor Magistraet.

Kan

* *Pag* 57. 58. *& seq.*

† *Quæ sunt facta plenâ fide,*
Confirmatâ Lector vide
Consulari calculo.

Quid nugatis Novatores?
Quod tot dicunt Senatores
Cum Ballivo conscio. Ibidem Pag. 63.

Kan de waerheydt yemant grieven?
Siet het Seghel, leest de Brieven:
'T is geen Droom, nog Kinders praet.

met meer andere naervolghende Mirakelen, Kerck-bouwingen, Autaer-stichtingen, Pelgrimagien, en devote Vereeringen van het heel Christendom. *Siet de chronycke soo voor als naer de veranderinge van de Religie.*

Joannes Bisschop van *Vytrecht* Anno 1346. heeft toe-gelaten dat alle die Mirakelen *ter Heyliger Stede* (aldus wirdt de plaets, daer dit *Sacrament van Mirakel* quam te rusten, ghenaemt) gheschiet waeren, ende hier naermaels mochten geschieden, eenighsints Godt tot den Autheur hebbende, voor een-yghelijck opentlijck af-ghekondight souden worden. * Daer naer heeft-men den naem van die Cappelle verandert ende ghenaemt de *Nieuwe zyde Cappel.*

In het Jaer 1452. Op *S. Vrbanus* dag verbrande by naer half *Amstelredam*, gelyck oock dese Cappelle met het Tabernakel ende de *Remonstrantie* bleef ongequetst met het *H. Sacrament.* Den Seyden Doeck die daer om was, bleef oock ongeschent: geen minder Mirakel dan als dese Heylighe Hostie in het vier ongehindert wirdt gevonden.

Het is tot dit *H. Sacrament van Mirakel* dat den Arts-Hertogh van Oostenryck *Maximiliaen* synen toe-vlucht genomen heeft, als hy in het Jaer 1482. in *s'Gravenhaege* overvallen is met eene swaere Cortse, belovende met Offerande binnen *Amsterdam* de *H. Stee* te besoecken, gelyck hy oock gedaen heeft, naer dat hy aenstonts van syne sieckte genesen was: Welcke Pelgrimagie heel Nederlandt door, dese *H. Stede* seer vermaert gemaeckt heeft.

Dese dry Mirakelen zyn bevestight door dry openbaere Brieven van de Bisschoppen van *Vytrecht*, en van de Magistraet selver van *Amsterdam* bekent, bevestight, ende betuyght. Dit alleen met een woordeken, rakende het gene Godt op andere plaetsen heeft gelieven uyt-te-wercken, tot bevestinge van syne *H. Sacramenten* ende ons H. Rooms en Catholyck Geloof. Alwaer alles in de voorsz. Historie breeder vermeldt wordt.

Om nu wederom te keeren tot onse tegenwoordige Historie: soo is nu de vrage, oft het Bloedt dat binnen Brussel gevloedt heeft uyt die door-steke Hostien, waerachtigh Bloedt CHRISTI was, ende het selve, gelyck wy aenbidden in den Kelck?

Ick antwoorde, en segghe, dat alle Christenen wel weten en opentlyck belyden, dat naer dat Christus van der doodt verresen is, hy een lichaem heeft aengenomen dat niet meer en kan gequetst oft gewondt worden; vervolgens uyt het selve en kan geen Bloedt meer vloeden, al is het saecke dat syn Heyligh Lichaem onder de gedaente van Broodt mishandelt ende onteert wordt. Maer het Bloedt dat daer is uyt-ghesprongen, is een ander Bloedt dat Godt daer Miraculeuselyck heeft voort-gebrocht en laten vloeden, op dat de Waerheden van ons Geloof meer en meer souden bevestight worden, en dat Godt daer door soude te kennen geven, dat syn H. Bloedt waerachtelyck onder het *H. Sacrament* comt te schuylen.

Wy en eeren ofte en aensien dit Miraculeus Bloedt niet, als het waerachtigh Bloedt JESU-CHRISTI: maer eeren en aensien het selve, als iets wonderlyckx en Miraculeuselyckx van Godt voorts-comende, verbeldende dat dierbaer Bloedt, d'welck onder de gedaente van Wyn, van de Gheloovighe wordt aenbeden.

* *Ibidem Pag. 64.*

Wat

Wat aengaet de gedaente van Broodt die nu over de dry hondert en vyftigh Jaeren voor de oogen van een-ider zyn blyven ſtaen, ſoo ſegghen wy dat Godt de ſelve Miraculeuſelyck geheel houdt door de ſelve macht, door de welcke hy de *Kleederen* en *Schoenen* van de *Kinderen van Iſraël* 40. Jaeren in de *Woeſtyne* bewaerde, tegens alle bedorventheyt, niet-tegenſtaende ſy de ſelve daegelyckx gebruyckten: Door de ſelve macht daer hy het *Manna* mede bewaerde, d'welck in het *Tabernakel* was, daer het ander in tegen-deel daeghelyckx quam te verrotten, en niet meer als eenen oft twee dagen (te weten op den Saboth-dagh) coſt bewaert worden.

Wy mogen hier ſeggen, met den Engel GABRIEL, * *quia non eſt impoſſibile apud Deum omne Verbum. Want by Godt, alle Woordt, niet onmoghelijck is.* Ende met PAULUS. *Qui potens eſt omnia facere ſuperabundanter quam petimus aut intelligimus.* † *Die machtig is alles overvloedelijcker te doen, als wy vraegen ofte connen verſtaen.* Ten leſten met AUGUSTINUS moeten wy belyden. *Demus*, ſeght hy, *Deum aliquid poſſe, quod nos inveſtigare non poſſe. Laet ons aen Godt geven* (ofte toe-ſchryven) *dat hy iets doen kan, d'welck wy niet na-ſpeuren* (oft begrypen) *en konnen.* Ende alſoo is het, dat wy wederom ſeggen, Dat Godt die gedaente van Broodt bewaert *Veris, ſed miris modis.* Op eene waere maer wondere maniere.

Deſe Goddeloose Joden dan binnen Bruſſel geſien hebbende dat groot Mirakel en dit Miraculeus Bloedt, zyn ſoo verbaeſt en verſchrickt geweeſt, dat ſy alle middelen gheſocht hebben om hun van deſe door-wonde Hoſtien te ontmaecken, op dat hun Schelm-ſtuck niet aen den dagh en ſoude komen, en ſy op hunnen hals trecken ſouden de verdiende Straffe van hunne H. Schenderye.

Sy hebben dan t'ſaemen gheraemt en beſloten de Ciborie met de door-wonde Hoſtien te doen draeghen naer *Keulen* om hun de ſelve quyt te maecken, ende over te leveren aen de Joden die aldaer woonachtigh waeren, ghelyck men uyt het volghende Hooft-Stuck ſien ſal.

Onder de Sesde Schilderye ſtaet.

VIDEBUNT, IN QUEM TRANSFIXERUNT. Joan. 19. ℣. 37.

Sacra cruentatis transfigitur Hoſtia cultris:
Nec mora; transfixus non tulit illa Deus.
Turba cadit (cecidit quondam) nec honorat Ieſum
His cadere haud ſatis eſt, nec, cecidiſſe, fuit.

D'welck te ſegghen is.

SY SULLEN SIEN, IN DEN WELCKEN SY GESTEKEN HEBBEN. Joan. 19. ℣. 37.

Het Heyligh Sacrament wordt van 't Jootſch Volck doorſteken,
Het Bloedt volght op den ſteeck. Godt wilt het ong'lijck vreken,
Sy vallen over rugh, 't is eertyts nogh ghe-ſchiet
Maer alles te vergeefs, ſy eeren Jeſum niet.

* *Luc.* 1. † *Eph.* 3.

VII. HOOFT-STUCK.

De Joden geven aen eene Vrouwe ghenaemt Catharina, *de Heylighe Hostien om de selve te draeghen naer Keulen.*

OM dan in het werck te stellen den boosen Raedt die sy onder malcanderen besloten hadden, soo hebben de voorseyde Joden ontboden sekere Vrouwe van hunne Natie ghenaemt *Catharina*, die al-hoe-wel sy Christen geworden was, ende Christelijck leefde, hield nochtans kennisse met dat hertneckigh Ghespuys, en woonde inde Parochie *van Onse Lieve Vrouwe ter Capellen*, buyten de *Steen-Poort.*

Aen dese Vrouwe hebben sy dan heymelijck te kennen ghegeven hun voornemen, naer dat sy de selve hadden doen beloven van alles te swyghen. Sy segghen haer hier op, dat sy besloten hadden de Ciborie met de Hostien te senden naer *Keulen*, om die ter handt te stellen aen die al-daer, van hunne Natie, woonachtig waeren. Sy versochten haer op alle manieren van die Reyse te willen aen-nemen, met belofte van eene goede vergeldinghe.

Dit Voorworp onstelt gheheel dese Vrouwe, sonder dat sy het selve nochtans dierf weygheren; vreesende van den eenen kant, dat sy daer over vraecke souden nemen: ende van den anderen kant, het ghevolgh van dit groot Feyt: Sy wederstaet niet te min, en brenght verscheyde redenen by, om die aen-nemingh te ontgaen. De Joden siende haer dubben en seer wanckelbaer, geven haer tydt om daer op te dencken, onder Eedt nochtans ende beloste, die sy hun te vorens ghedaen hadde, van dese ghewichtighe Saecke verborghen te houden. Hier op laeten sy haer gaen, biddende met eenen van ten eersten wederom te keeren.

De Joden siende eenighen tydt daer naer dat *Catharina* niet weder en quam, beraeden onder hun, dat sy haer ter maeltydt roepen souden, ende treffelijck onthaelen, soo sy gedaen hebben, alswanneer sy de selve wederom overvallen hebben, en baeden eenpaerlijck van niet langher uyt-te-stellen haere reyse naer *Keulen*: maer siende dat sy bleef weygeren, bedienden sy hun van het Geldt daer alles voor booght: sy tellen haer 20. Goude Moutoenen, met belofte van haer beter naer haer weder-comste te loonen. *Catharina* die te vooren stant-vastigh was, siende dit blinckende Metael, wordt door haere Ooghe ghevat, liet haer geseggen, neemt de Ciborie aen, treckt daer mede naer huys, met een voornemen van de selve naer *Keulen* te draghen.

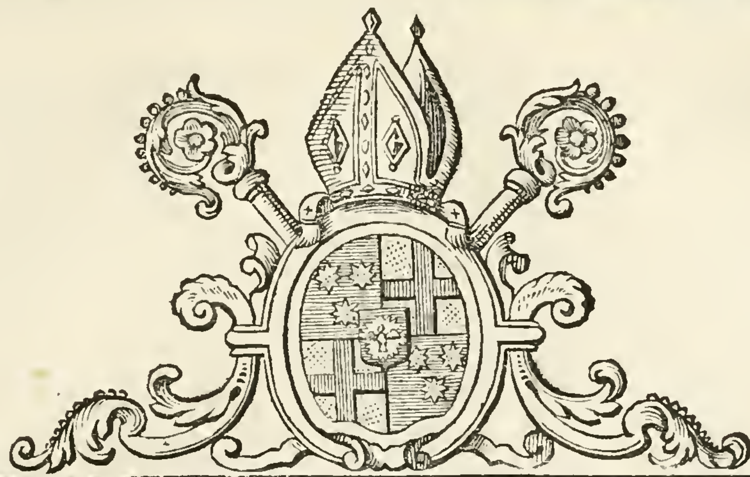
Onder de Sevenste Schilderye staet als volght.

QUÆREBAT OPORTUNITATEM, UT TRADERET EUM SINE TURBIS. Luc. 22.

Ut pignus Catharina Sacrum traducat ab Urbe,
Multa reluctantem territa turba premit.
Hoc assumit onus temeraria. Rursus Jesus
Mittitur ad varias, missus ut ante, Domos

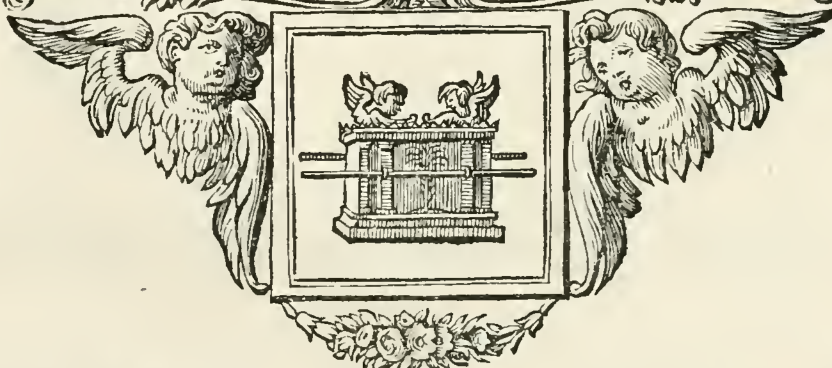
HY SOCHT GELEGENTHEYT, OM HEM TE LEVEREN SONDER VERWERRINGH. Luc. 22.

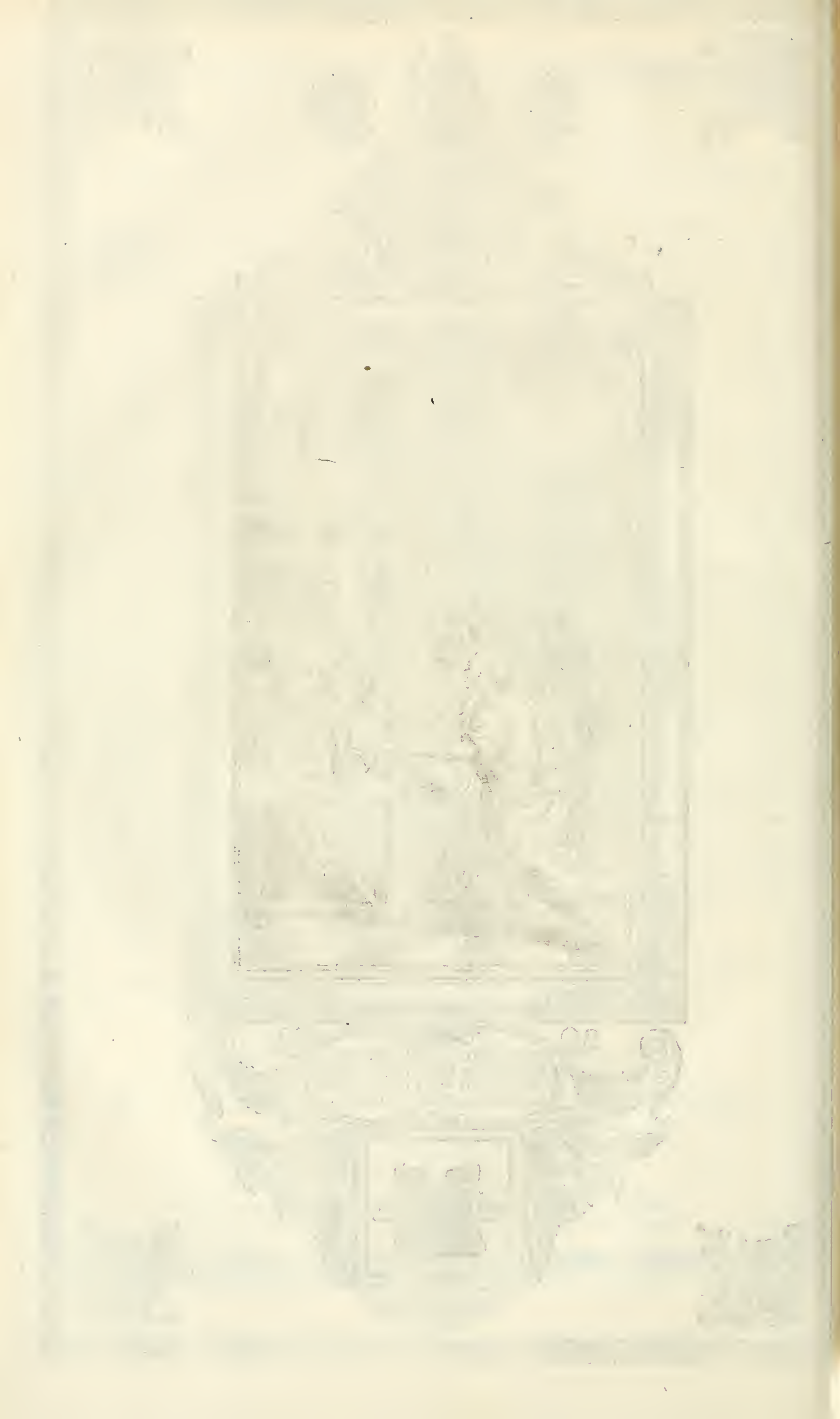
De Joden heel bevreest, wat mog'lyck is aenwenden
Om d'Heylig' Hostien na Ceulen te versenden.
Cath'rin aenveert dit stuck. Siet hoe door 't Jootsch Gespuys
Godt we'er gesonden wordt, van 't een na 't ander huys.

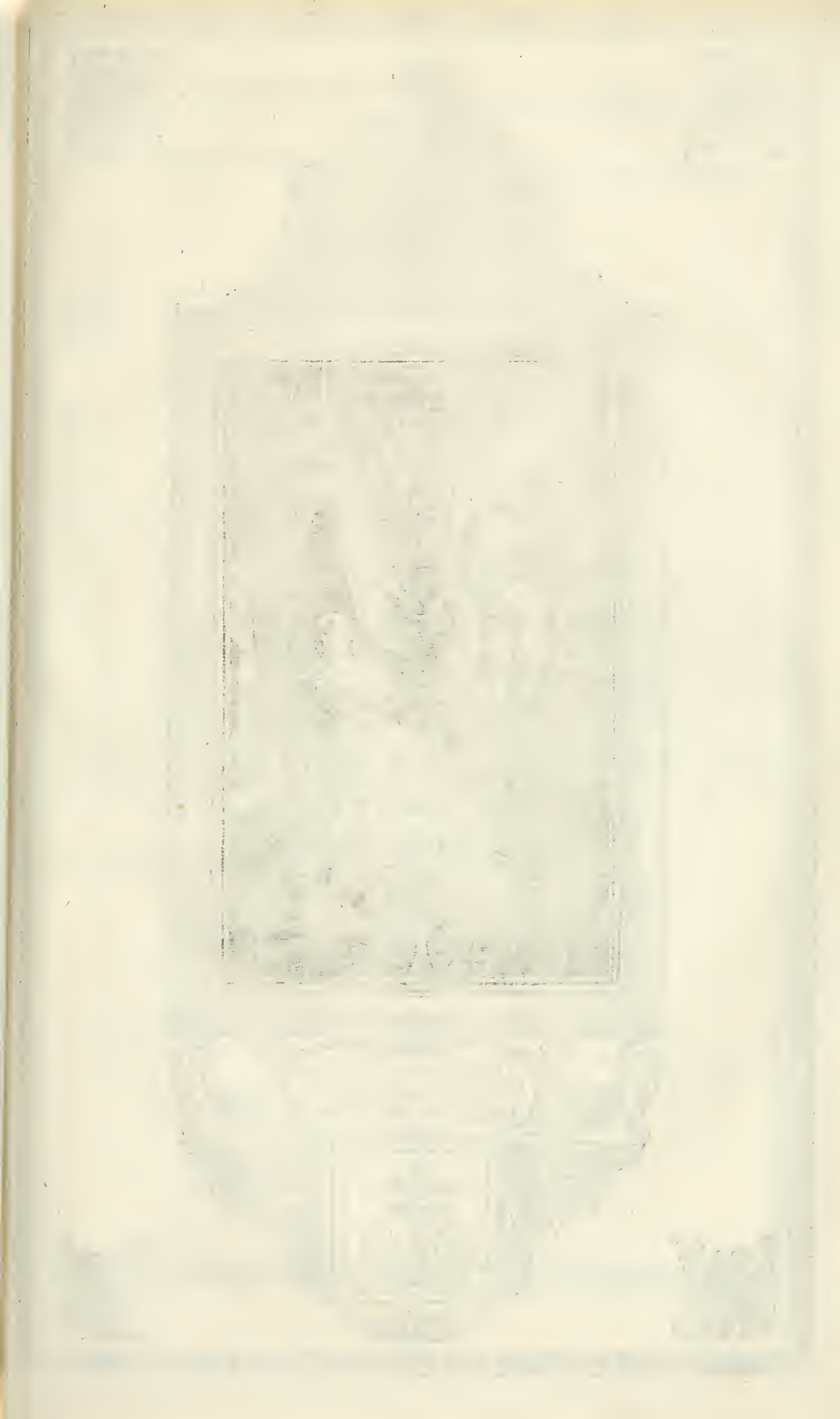

REVEREND. AC AMPLISS. DNUS GREGORIUS PIERA ABBAS TONGERLOENSIS PER CIRCARIAS BRABANT. ET FRIS. VICARIUS GENERAL.

REVERENDA DOMINA
LUDOVICA DE LLANO VELAS-
CO ABATISSA MONASTERII S. M.
VIRGINIS vulgò Ter-Cameren.

VIII. HOOFT-STUCK.

Catharina wordt by nachten ontstelt, ende van Godts wegen vermaent, de H. Hostien naer Keulen *niet te draegen, maer de selve aen haeren Pastoor te behandigen.*

TErwylen de Joden nu geheel voldaen waeren, ende eenigsints gherust; soo wirdt *Catharina*, t'huys ghekomen zynde, seer ontstelt, ende wordt overvallen met vele benouwtheden ende gepeysen in haere Conscientie, het peryckel van dit ondernemen ende de schroomelijckheydt van dit Schelm-stuck, vervullen haer hert met vreese. Tusschen alle dese benouwtheden treckt sy naer haer Camer, om haer tot de ruste te begeven: maer te vergeefs, alsoo sy gheduerigh meer en meer ontstelt wirdt, ende in geender maniere haer gemoet konde stillen. Ghedurende dese becommernissen wordt sy van Godt in het binnenste van haere ziele geraeckt, ende vermaent dat sy haer wachten soude van uyt-te-voeren het gene sy belooft hadde te doen: dat sy het gene haere heymelyck betrouwt was, niet en mochte verholen houden: maer dat sy alles soude te kennen geven aen haeren Bicht-Vader den Eerw: Heere Pastoor van onse Lieve Vrouwe ter Cappellen, met naeme *Peeter van den Eede*, aen den welcken sy gewoon was raedt te vraegen, ende haeren toe-vlucht te nemen in sacken van haere Conscientie: gelyck sy oock gedaen heeft soo haest desen droeven nacht ghepasseert was. Sy is 's morgens heel vroegh opgestaen, ende is gaen vinden haeren Pastoor die haer te vorens oock behulpsaem geweest hadde in haere Bekeeringe. Sy geeft hem, niet sonder veel traenen, te kennen, wat tusschen haer ende de Joden gepasseert was; hoe sy in haer handen hadde eene Ciborie met eenige Bebloeyde Hostien, die eenighe Joden haer gegeven hadden, om naer *Keulen* te dragen.

Onder de Achtste Schilderye staet.

MULTA PASSA SUM PER VISUM PROPTER EUM. Matth. 27.

Angelus in somnis Catharinam terret, & urget,
Conceptumque, monet, prodat ut illa nefas.
Ille monet, Catharina tremit: sed & ante Pilati
Territa per visum Præsidis Uxor erat.

Dat is te segghen.

ICK HEBBE VEEL GELEDEN DOOR EEN VISIOEN OM SYNEN T'WILLE. Matth. 27.

Godts Engel in den slaep comt Catharinam drygen,
Dat sy 't bestemde stuck geensints en magh verswygen.
Den Engel die vermaendt, sy wort met schrick belaen.
Wirt oock Pilatus Vrouw om Jesus niet bestaen?

IX. HOOFT-STUCK

Catharina behandight de Ciborie met de Door-steken Hostien aen haeren Pastoor.

DEsen goeden Man seer verbaest over dit schroomelyck feyt, ende overleggende het gevolgh des selfs: heeft goet gevonden van in dese gewichtige Saecke niet te doen sonder goeden Raedt. Hier op is hy gegaen by Heer ende Meester *Michiel van Baekeren*, in dien tydt Vice-plebaen van de Kercke van S. Goedele, leydende met hem Meester *Jan van Woluwe*, als dan *Portionaris* oft Pastoor der Kercke van S. Nicolaes binnen Brussel, beyde Mannen van goedt verstandt en groote wetenschap, aen de welcke hy verclaerde het gene *Catharina* hem geseydt hadde, ende het gene hem was voorghecomen.

Hier op hebben sy goedt-gevonden heymelyck *Catharina* by hun dryen te ontbieden, alwaer sy gecomen zynde, heeft sy aen hun verclaert watter tusschen haer ende de Joden geschiedt was, op de maniere gelyck hier voren verhaelt is.

Op welcke bekentenisse hebben sy goedt gevonden de Ciborie uyt haere hande te nemen, en hebben de selve gesloten in het Tabernakel van de Kercke van onse Lieve Vrouwe *Ter Cappelle*.

Hier naer, om te weten wat in dese Saecke voorders behoorde gedaen te worden, zyn sy te Raede gegaen by den Eerw: Heere *Jan van Yssche*, alsdan Canoninck ende School-laster van de Collegiale Kercke van S. GOEDELE ende Vicarius binnen Brussel, van den Heere Bisschop van Cameryck *Robertus de Geneva*: den welcken, naer dat hy hun hadde gehoort, heeft desgelyckx *Catharina* ontboden; ende ondervraeght zynde in de presentie vande dry andere Pastoors, heeft sy alles gelyck te vorens beleden, ende is daer by gebleven.

Desen Eerw: Heere Vicarius alles wel ondervraeght ende overwogen hebbende, heeft van dese Verclaeringhe kennis gegeven aen de andere Heeren van het *Cappittel*, de welcke de vernoemde *Catharina* hier op hebben doen comen in haer Vergaederinge ofte *Cappittel*, alwaer sy insgelyckx de selve van alles ondervraeght hebben, ende *Catharina* heeft wederom alles beleden als vorens: waer op sy goet gevonden hebben, dese Vrouwe in bewaerenisse te doen stellen in de gevangenisse van de Kercke, tot dat sy van dese Saecke breeder bescheedt souden hebben, om in de selve te doen het gene het gewight van de selve Saecke soude comen te verheyscher.

Naer alle dese Verclaeringen (verhaelt ons dien vermaerden Schryver Joannes Gielemans) hoe dat dese *dry voorgenoemde Pastoors gegaen zijn by de Regeerders van dese Stadt, en hun voor gehouden hebben alles wat sy raekende dit Schelm-stuck gehoort ende gesien hadden. Sy hebben hun verthoont de Doorwonde ende Bebloeyde H. H. Hostien, op dat sy daer in doen souden volgens den last ende plicht van het Officie d'welck sy bedienden.* *

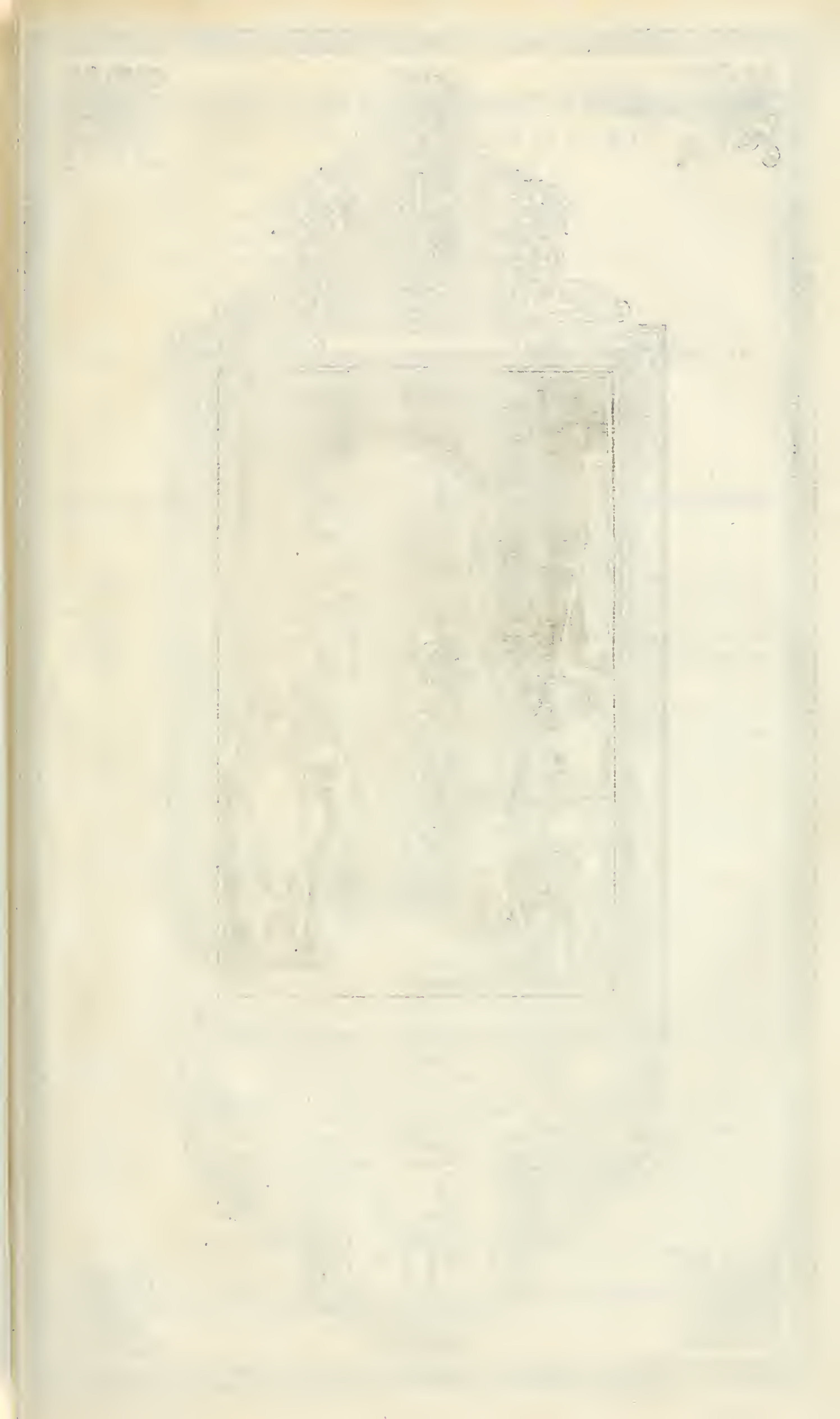
Onder de Negenste Schilderye staet als volght:

N I L

* *Itaque hi tres uno animo coram Rectoribus Civitatis apparentes, & uno ore universa quæ facta dictaque fuerunt recitantes, ipsum venerandum Sacramentum per omnia perforatum & cruentatum eisdem ostenderunt, ac vindictæ censuram condignam super Iudæos non immerito postulaverunt. Ita* Joannes Gielemans *in Novali Sanctorum Belgii.*

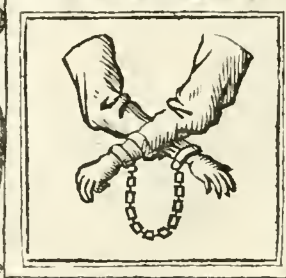
REVERENDUS AC AMPLISSIMUS
DOMINUS LUDOVICUS SCHORE,
CANONIC. NOBIL. GRAD. PER DIOC.
MECHLINIENSEM ARCHIDIACON. &C.

J. Karrewyn Sculp.

REVERENDUS AC VENERABILIS
DOMINUS ODO DE CRAECKER,
ABBATIÆ AFFLIGEMIENSIS
PRÆPOSITUS, &c.

NIL TIBI ET JUSTO ILLI. Matth. 27.

Paruit, exclamans, monitis Catharina Supernis,
Res mihi cum tanto Pignore nulla domi est.
Detulit hoc Parocho: nec enim conspersa cruore
Hostia fœmineâ sat bene tuta manu est:

Dat is te segghen.

EN HEBT DOCH NIET TE DOEN MET DESEN RECHTVEIRDIGHEN. Matth. 27.

Cath'rina door den schrick van 't Visioen gedreven,
Heeft den Hoogweerden Pandt aen den Pastoor gegeven.
Te weerdigh was den Schadt, te Heyligh desen Pandt,
Dat hy bevrydt soud' zijn in eene Vrouwe handt.

X. HOOFT-STUCK

De Joden worden vast gegrepen, ende op de Steen-Poort tot Brussel in Vangenisse gestelt.

DOor dese en andere Verclaeringhen soo is dit schroomelyck Feyt de heel Stadt door verbreydt, ende t'saemen gecomen tot kennisse van de alder-doorluchstighste Persoonen den Hertogh ende Hertoginne van Brabandt, te weten *Wenceslaus* genaemt den *Bohemer*, Hertogh van Luxenbourgh, Sone van JOANNES Koninck van Bohemen, en Broeder van *Keyser Carel* den Vierden van dien Naem, ende Vrouwe *Joanna* syne Huysvrouwe, geborene Hertoginne van *Brabandt*, de welcke aenstondts begeert hebben, dat door de Heeren van het Cappittel de by hun ghevangene Vrouwe in hunne handen soude gestelt worden, met beloste van de selve (behoorelyck ondervraeght zynde) weder te leveren, gelyck oock alles geschiedt is.

Men heeft dan dese Vrouwe gebracht voor de Mannen, van den Raedt van den Hertogh die alsdan binnen Brussel waeren, * ende ondervraeght zynde van alles, in de tegenwoordigheydt van den Hertog en Hertoginne, heeft sy wederom het Feyt met alle de bovenstaende omstandigheden beleden.

Waer op men goedt gevonden heeft alle de Joden, soo tot Brussel als die tot Loven waeren, te doen vangen ende te setten op het Steen poorte. Op dat de gene die plichtigh soude gevonden worden, Loon souden ontfangen naer hunne wercken.

Dit gedaen zynde, heeft den Hertogh bevolen, dat hun Proces haestelyck soude worden gemaeckt, gelyck het oock geschiedt is: en men heeft om de plichtighe beter te kennen, *Catharina* in hunne tegenwoordigheydt gebracht die welcke opentlyck, ende stant-vastelyck beschuldighde alle de gene die sy wiste in dit Feyt schuldt te hebben.

Maer de Joden dit geheelyck (ghelyck het gemeynelyck geschiedt) loochenende, ontkenden alles het gene *Catharina* tegens hun hadde getuygt ende verclaert,

* *NOTA.* Dat den Raedt van Brabant 58. Jaeren voor dit Feyt tot Cortenbergh was ingestelt: te weten *Anno* 1312. ende binnen Brussel heeft beginnen te resideren *Anno* 1431. ten tyde van *Philippus Bonus.* Siet *Sanderus Brabantia Illust.* fol. 19. *ex Miræo.*

verclaert: zyn sy ter Pyn-banck verwesen; waer door, ten lesten, eenighe van hun, 't Feyt bekenden; ende boven dien oock beswaerden eenige van hunne mede-plichtighe: Verclaerende, hoe, wanneer, en door wie, dit Schelm-stuck was aengeleydt, begonst ende volbracht, met alle de omstandigheden die daer waeren voorgevallen.

Dit niet tegenstaende, soo bleven sommighe andere noch hertneckigh in het ontkennen van hun quaedt: oorsaeke waerom men voortginck met hun te pynighen.

Door dese obstinactheydt, ende door dit loochenen van sommige, was men in groote moeylyckheydt om hun Proces te voltrecken, ende de Sententie uytte-spreken. Doch het gebeurde door de Goddelycke schickinge, dat daer eenen onwederlegbaeren Getuyghen ontdeckt wirdt, door den welcken dese plichtighe tot eene openbaere Belydenisse ghebracht zyn.

Het ghebeurde, gedurende dese Beschuldinghen ende dit loochenen, dat daer eenen was van de mede-plichtige, den welcke uyt eene geveynstheyt Christen gheworden zynde, syn eyghen selven onvoorsichtelyck heeft verraden en hem in syn woorden heeft laeten vatten.

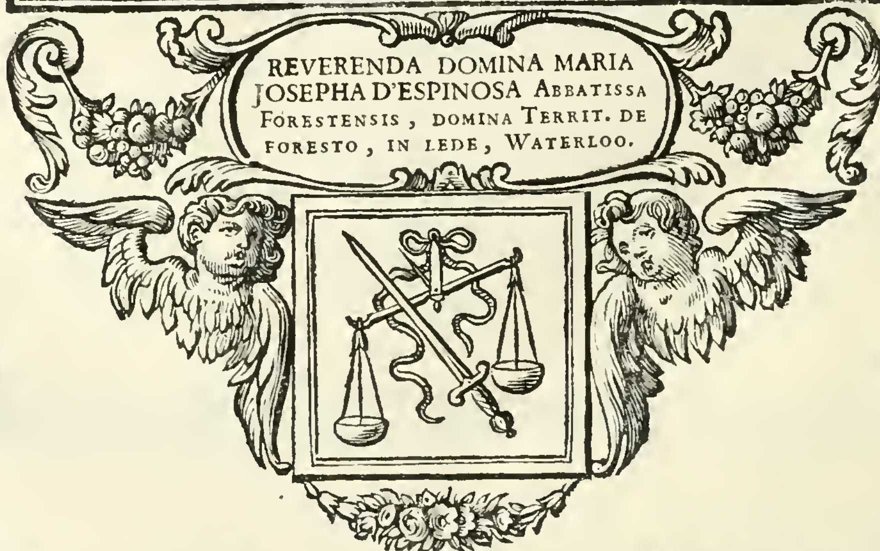
Terwylen dan, dat men de ghevanghene Joden door het pynighen tot bekentenisse sochte te brenghen, soo was desen nieuwen gheveynsden Christenen seer curieus om te weten hoe verre hunne Saeck ghecomen was. Ende alsoo hy seer familier oft gemeynsaem en wel bekent was by vele Hovelinghen, ende besonderlyck by Heer *Jan Morelli* Canoninck van *S. Goedele* Kercke, ende Capellaen des Hertoghs, soo was hy op het Hof ghecomen, om te vernemen hoe verre de Justitie met de gevanghen gecomen was. Terwylen men nu sprack van hunne groote obstinaetheydt ende van de groote pynen die men hun aen-dede, ende nochtans eenighe van hun hertneckigh bleven, en persisteerden in t'onkennen van het Feyt, voederde en sprack hy daer een wordeken tusschen, als om te kennen te gheven syne oprechte Bekeeringhe tot het Catholyck Geloof, ende om alle quaedt vermoeden van hem te weiren, d'welck luyde op dese oft diergelycke maniere: *Waerom laeten dese vuyle Jodsche honden hun soo grouwelyck peynigen, sonder de Waerheydt te belyden, daer sy wel weten dat sy in dit Stuck plichtigh zijn? ende hoe konnen sy wederhouden hunne fenynighe Tonghen die soo prompt gheweest zijn om soo vele Lasteringhen ende Blasphemien te segghen teghens het Heyligh SACRAMENT?*

Sommige van de Omstaenders, achtnemende op dese Woorden, begonsten achterdencken te cryghen tegens desen valschen Bekeerden: en besluyten uyt syne Redenen, dat hy van dit grouwsaem Schelm-Stuck volle kennisse moest hebben.

Midderler-tydt liet-men desen voorval aen den Hertogh aen-dienen, die den selven bekeerden Jode terstont dede vast-nemen. Soo hy nu in Justitie handen was, begonst hy terstont te veranderen, en onstantvastigh te worden; maer nauwer ondersocht zynde, naer vele Dryghementen van oock ghepynight te worden, bekende hy opentlyck mede-plichtigh te wesen: door welcke Bekentenisse alle d'andere die noch hadden blyven loochenen insgelyckx bekenden aen dit droevigh Werck handt-daedigh gheweest te zyn.

Onder

REVERENDA DOMINA MARIA
JOSEPHA D'ESPINOSA Abbatissa
Forestensis, domina Territ. de
foresto, in lede, Waterloo.

Onder de Thiende Schilderye Staet.

LIGATIS MANIBUS MITTITE EOS IN TENEBRAS EXTERIORES. Matth. 22.

Perfida gens capitur, gravibusque coërcita vinclis
Mittitur in rigidos, & sine Luce, specus.
Et bene, quæ Lucem fuit aspernata, tenebris
Conditur; Hinc Christo restituetur honos.

'T Welck bediedt.

MET GEBONDEN HANDEN WORPT HUN IN DE UYTTERSTE DUYSTERNISSEN. Matth. 22.

Men Vanght het boose Rot, men vetert hun de handen,
De Steen-poort is haer Lot, een Hol met ys're banden
Omringhelt, en berooft van Sonne ende Maen.
Die 't waere Licht verfoeyt, moet in het duyster gaen.

XI. HOOFT-STUCK.

De Joden worden gevonnist ende ter doodt verwesen.

ALs nu alle de informatien preparatoir behoorlyck genomen, de Getuygen verhoort ende geconfronteert, de Joden klaerlyck overtuyght, ende door hunne eygen Bekenteniſſen, ſoo op als buyten de Torture bondigh overwonnen waeren, is het Procés Crimineel, d'welck tot dien eynde geinſtrueert was eyndelyck, voltrocken, ende het Vonnis des Doodts (tegens alle die aen dit grauwſaem Schelmſtuck en Heylighſchenderye plichtigh bevonden waeren) uyt-geſproken, ende luydt in ſubſtantie als volght:

SUBSTANTIE

VAN HET VONNIS DES DOODTS

Uyt-geſproken tegens de Joden die de Heylige Geconſacreerde Hoſtien, die uyt de Capelle van *S. Catharina* geſtolen waeren, vreedelyck doorſteken hadden.

Dat alle de Joden, overwonnen over dit Feyt, handen ende Voeten gebonden zijnde, op Wagens gevoert souden worden van het Gevangen-Huys, genaemt de Steen-poorte, naer de groote Merckt: ende van daer naer de Capelle van Sinte Catharina, alwaer het H. Sacrament was gestolen, en genepen worden op alle de Hoecken van de straeten met gloeyende Tanghen, ende van dese Capelle naer den Wollendries-Thoren, staende op de Vesten, tusschen de Naemsche ende de Halle Poort; om aldaer aen Staeken gebonden, levendigh Verbrandt te worden: 't gene alsoo geschiet is den dagh voor den Feest-dagh van de Hemelvaert Christi Anno 1370.

Boven dien wirden alle Joden voor altydt gebannen uyt het Hertoghdom van Brabant, ende ſy worden in onſe tegenwoordighe Tyden in het ſelve alleenelyck maer ghedooght onder den Naem van *Portugiesen*.

Onder de Elfſte Schilderye ſtaet.

MALEFICOS NON PATIERIS VIVERE. Exod. 22.

Se maculasse manus crudeli crimine fassa,
Damnatur meritæ perfida turba neci.
Et bene supplicium, quæ scandere Sidera nollet,
Ante diem, Dominus quâ petit illa, luet.

Dat is te segghen.

DE QUAEDT-DOENDERS EN SULDY NIET LATEN LEVEN. Exod. 22.

Het Jodtsch-volck wordt gedoemt, t'sal op den avondt sterven,
Van ons Heer Hemelvaert: want wie geen Hemel erven,
Noch deel met Jesus wilt, en moet niet zyn gespaert,
Maer daelen in de Hell', eer hy ten Hemel vaert.

XII. HOOFT-STUCK.

De Joden worden tot Brussel, op den Avont van Ons Heere Hemelvaert, op verscheyde Hoecken van de Straeten met gloeyende Tanghen genepen, en by den Wollendries-Thoren levendigh verbrandt.

HEt Vonnis tegens de Joden (die aen dit grouwsaem Feyt plichtigh ende overtuygt waeren) uyt-gesproken zynde, is het selve aenstonts (namentlyck op den avondt van ons Heere Hemelvaert van den Jaere 1370. tot schroom en spiegel van alle de Joden, als mede van alle andere Booswichten en Heyligh-schenders uyt-gevoert.

De Sententie des Doodts brocht oock mede Confiscatie van alle hunne Goederen, gelyck men hedens daeghs noch sien kan uyt de Archieven van de Reken-Camer binnen Brussel, namentlyck uyt het Stuck hier onder aengevoeght, getrocken uyt twee Registers in't Latyn beschreven, genaemt *Computatio Godefridi de Turri, Receptoris Brabantiæ, de Redditibus & Proventibus Dominorum Ducis & Ducissæ Brabantiæ, per ipsum levatis & receptis, & per Theodorum suum Clericum, à Festo Nativitatis Beati Joannis Baptistæ, Anno millesimo trecentesimo Sexagesimo nono, usque ad Festum Nativitatis B. Joannis Baptistæ Anno revoluto, videlicet Anno Domini Millesimo trecentesimo Septuagesimo, videlicet per unum annum integrum.*

Dat is, *Rekeninghe van Godefridus van den Thoren, Ontfanger van Brabant van de Inne-comen ende van het gene toe-behoort den Hertogh ende Hertoginne van Brabant, gelicht ende ontfangen door hem ende Dierick synen Clerck, 't sedert de Feeste vande Geboorte van S. Jan Baptist, in't Jaer* 1369. *tot den selven Feest-dagh vande Geboorte van S. Jan Baptist van't Jaer verschenen* 1370. *te weten voor een geheel Jaer.* Alwaer onder andere staet *fol.* 13. *verso.*

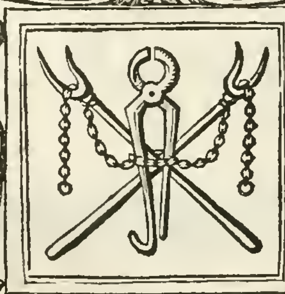
Receptum à Judæis in Brabantia commorantibus hoc Anno, de eorum annuali Censu, & etiam de Bonis eorumdem, postquam combusti fuerunt circa Ascensionem Domini 1370. *& diffamati fuerunt de Sacramento puncto & furtivè accepto ex Capella Beatæ Catharinæ apud Brux. inquantum eadem Bona pervenerunt ad meum Receptum.*

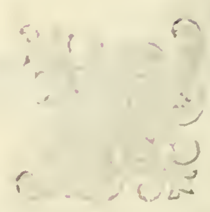
Primo

REVERENDUS AC AMPLISSIMUS
DOMINUS STEPHANUS VANDER
STEGHEN, ABBAS AVERBODENSIS
STATUUM BRABANTIÆ ASSESSOR &C.

Primo Wynandus de Pondey —— xiiij. Franq.
Item Arnoldo Judæo —— xiiij. Franq.
Item Medey de Sallyn —— xiiij. Mout. & xj. Fr.
Item Medey Willacs —— xxij. Franq.
Item Symone Claero —— xiiij. Franq.
Item Meſtman . . . .
Item Joſeph Mazoel } *Quia receſſerunt de Brux. & non morabantur Brux. hoc anno. ...* } . . . . . .
Item Leoncc. . . . .
Item Wynando Medico , *hoc anno nihil , quia cujuſlibet ſolutionis de ſuo Cenſu non advenit , licet commorabatur Bruxellis. . . . . &c. . . . .*

D'welck bediedt als volght.

Ontfangen vande Joden die dit jaer woonachtigh zyn in Brabant , van hun Iaerlycks Tribut , ende oock van hunne Goederen naer dat ſy verbrandt waeren ontrent ons Heere Hemelvaert 1370. *ende ſchendadigh waeren aen het doorſteken van het H. Sacrament des Autaers , dievelyck genomen uyt de Capelle van S. Catharina tot Bruſſel: voor ſoo veel de ſelve Goederen gekomen zyn tot mynen Ontfanck.*

Eerſt Wynandus de Pondey —— xiiij. Francken.
Item Arnoldus Jode —— xiiij. Francken.
Item Medey de Sallyn —— xiiij. Mout. en xj. Fr.
Item Medey Willacs —— xxij. Francken.
Item Symon Claero —— xiiij. Francken.
Item Meſtman .....
Item Joſeph Wazoel } *Om dat ſy van Bruſ. vertrocken zyn, en dit jaer tot Bruſſel niet en woonden.....* } . . . . . .
Item Leonec ......
Item Wynandus Medecyn, *dit jaer niets, om dat van ſynen Tribuet geene betaelinge geſchiedt en is , alhoewel hy tot Bruſſel reſideerde..... &c.....*

Met meer andere Sommen , die alhier te wyt-loopigh ſouden weſen.

Alle de welcke ſommen bedraegen in het geheel tot S. Janſmiſſe 1370. te weten die by *Renier Hollant* zyn ontfangen. . . . . $686\frac{1}{2}$. M.

Item door *Gillis Ricke* en *Peeter van Nethen* Collecteurs tot Loven in alles. . . . . $727\frac{1}{3}$

Somma Moutoenen $1413\frac{1}{2}$ en $\frac{1}{3}$

Item *fol.* 46. *verſo* , ſtaet onder den Uytgeeff , als volght :

Item Bendbroeck *miſſus verſus Lucemb.* 16. *in Meye occaſione Iudæorum Captorum Brux*............ 4. *M.*

Item Bovelyn *miſſus ibidem*.... 4. *M.*

Dat is :

Item Bendboeck *geſonden naer Luxembourgh den* 16. *Mey ter oorſake vande Gevangene Ioden tot Bruſſel.* . . . . 4. *M.*

Item Bovelyn *oock aldaer geſonden* 4. *M.*

Nota. Datter twee Regiſters zyn inde voorſz. Reken-Camer vanden ſelven inhoudt ende door de ſelve handt geſchreven : op eenen vande ſelve, gebonden in Parkement on-gevoedert, ſtaet op het Couvert van voor *Judæi combuſti Aſcenſione Domini* , fol. 13. *verſo* 14. *&* 46. *verſo* Dat is : *De Joden Verbandt ontrent Ons Heere Hemelvaert*, fol. 13. *omgekeert* 14. *en* 46. *omgekeert.*

Gelyck dit oock beveſtight wordt in de Hiſtorie van het *H. Sacrament van Mirakel* beſchreven door Heer *Steven Ydens* , over 60. en meer Jaeren verſcheyde Reyſen gedruckt , alwaer onder andere *Pag.* 120. en 121. ſtaet de Notariale Overſettinge , Atteſtatie , en Collationneringe van het gene voorſz. is , gepaſſeert op den 26. Mey 1605. ende door *Philips van Asbroeck* , openbaer Notaris geadmitteert in den Raede van Brabant tot Bruſſel reſiderende, is onderteeckent.

Ende tot meerder Verſekeringe hebben wy het ſelve verſcheyde Reyſen in de voorſz. twee Regiſters in de Reken-Camer van Brabant (en beſonderlyck op Maendagh 10. Juny 1720.) ter Preſentie van de Heeren Reken-meeſters, ende hunne Officialen, in het by weſen van den Heere Guilielmus Dominicus Vinckels , Prieſter en Portonotaris Apoſtolicus , beneffens den Drucker deſer , nauwkeurigh naer-geſien (terwyl het Schrift heel oudt, moeyelyck om leſen, en ſeer geabbrevieert is)ende hebben alles wel en conform bevonden te weſen.

Ghedurende deſe uyt-voeringe van

het

het Vonnis, bleven vele Joden obstinaet in het Jodendom, ende en wilden hun geensints bekeeren tot het Christen Geloof. Jae sommige van hun, waeren soo verhert, dat sy-lieden, vreesende dat hunne cleyne Kinderen naer hunne doodt souden worden bekeert tot het waerachtigh Christen Geloof, de selve metter handt vast hielen ende in het vier wilden trecken: Maer sommige goede Borgers dit siende, beweegt door medelyden tot de selve Kinderen, hebben hun die ontrocken, om de selve op-te-voeden en te onderweysen in het Christen Geloof.

Naer dese Executie, wordt (volgens de voorgaende Belofte) *Catharina* overgelevert aen de Heeren van het *Capittel*, ende naer dat de selve eenige straffe voor haere quaede belofte ende overeenkominge met de Joden, vande H. Hostien naer *Keulen* te dragen, onderstaen hadde, ende men haer voorgehouden hadde de grouwsaemheydt vande Sonde, op dat sy de selve alle dagen haers levens beweenen soude, heeft men haer, naer negen weken gevangen geseten te hebben, wederom los gelaten ende gestelt in volle vryheydt.

Onder de twelffte Schilderye staet:

IGNIS HOSTES TUOS DEVORET. Isai. 26. ℣. 11.

Turba superstructis exuritur impia flammis,
Digna quidem pœnâ deteriore mori;
Sed Levis illa foret posituris morte dolores:
At superest, animas qui cremat usque, rogus.

Dat is te segghen.

DAT HET VIER U VYANDEN VERSLINDE. Isai. 26. ℣. 11.

De Joden aen een Staeck gehecht met ys're banden
Siet ghy hier levendigh by Wollendries verbranden
Hun-pyn waer kort en licht, waer 't dat hun domme Ziel
Verbrande door dit Vier, en niet in't eeuwigh viel.

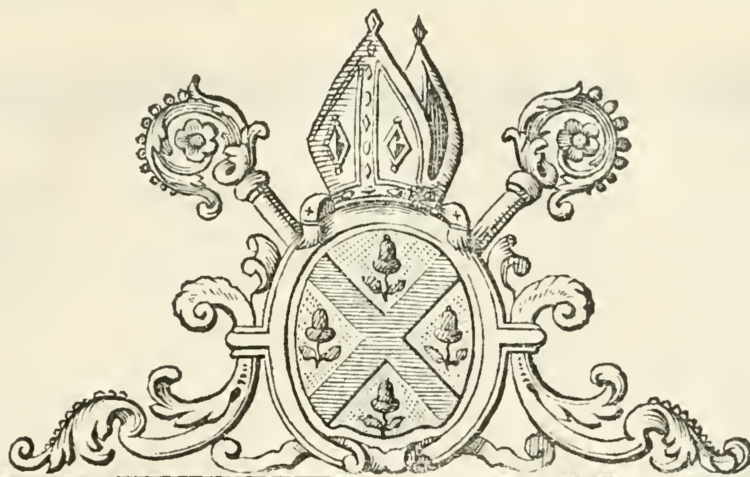
XIII. HOOFT-STUCK.

De Heylige doorwonde Hostien worden solemnelyck gedragen uyt de Parochiale Kercke van Onse Lieve Vrouwe ter Capelle, naer de Collegiale Kercke van SS. Michael ende Goedele.

MIddeler-tydt raemden ende besloten de Heeren van het *Cappittel* van *S. Goedele* onder hun, dat sy dese Heylige miraculeuse Hostien souden transporteren in hunne Kercke, als wesende de Hooft-Kercke van de Stadt: op dat sy aldaer met meerdere eerbiedinge ende weerdigheyt souden worden bewaert.

'T welck verstaende de Parochianen van Onse Lieve Vrouwe *ter Capelle*, hebben het selve soecken te beletten, pretenderende ende verstaende, dat dien grooten Schat in hunne Kercke behoorde bewaert te worden, om dat dien op soo wondere maniere door de Goddelycke schickinge daer eerst gebracht was.

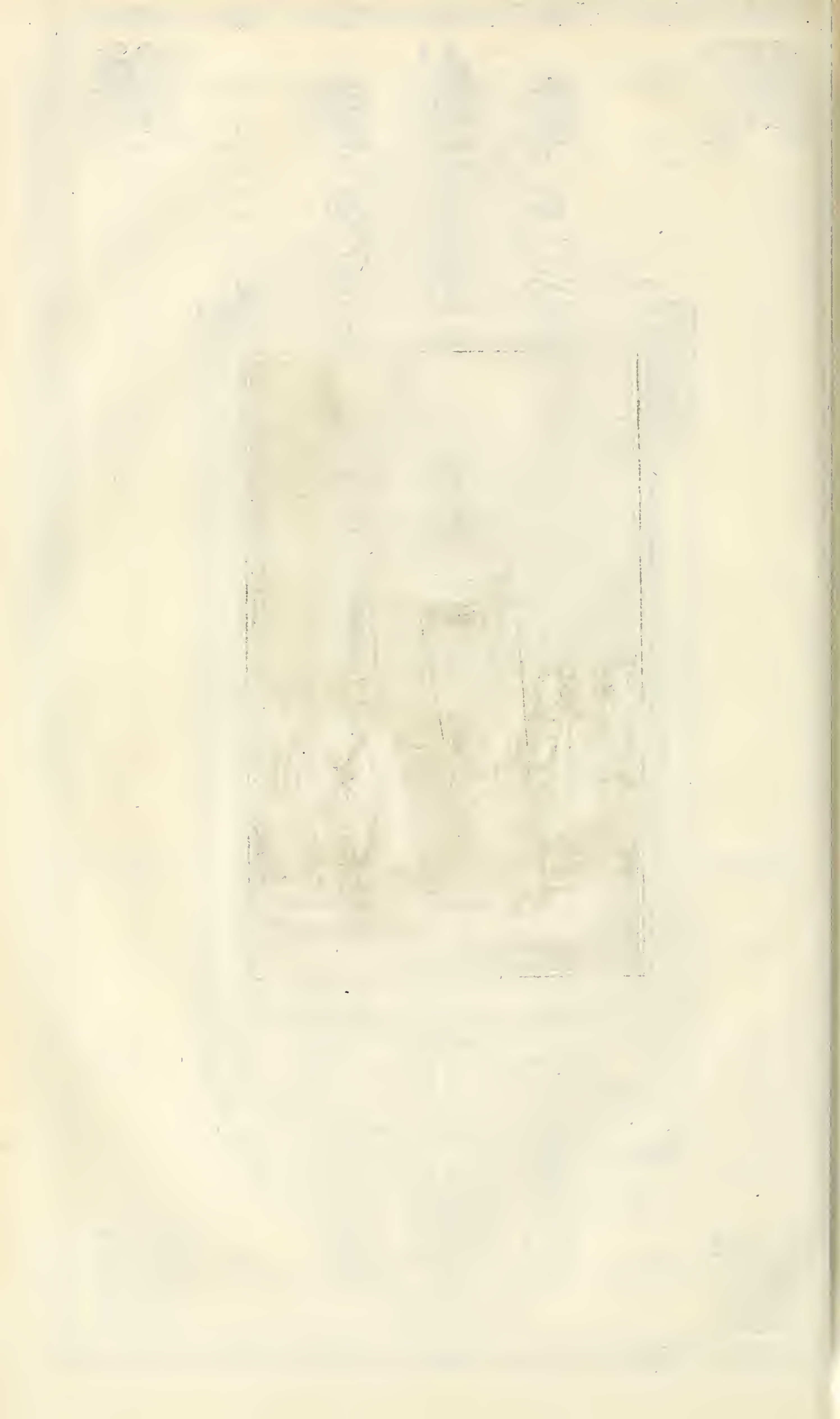
Dese

REVEREND. AC AMPLus. Dus.
AUGUSTINUS VAN EECKHOUDT,
ABBAS GRIMB. STAT. BRAB. ASSES. AC
DEP. PER ARCHI-D. MEC. JUD. SYN.

Deſe redenen wirden onderſteunt door veele treffelycke Perſoonen, ſoo Geeſtelycke als Wereltlycke tegens de Heeren van het *Capittel* ende dat met veele heftigheden.

D'welck hoorende en ſiende den Eerw. Heere Paſtoor *Peeter Vanden Eede*, en vreeſende voor meederen twiſt, heeft goet gevonden de ſleutels van het Tabernakel daer de Heylige Hoſtien in geſloten waeren, te worpen op den Autaer, om alſoo te ontgaen den ondanck van ſyne Parochianen, ende indignatie van het *Capittel*, als mede om ſigh onpartydigh te maecken in dit geſchil.

Welck verſchil aenſtonts is nedergeleydt door het tuſſchen-ſpreken van eenige goede lieden, op conditie: dat alle de H. Hoſtien niet en ſouden verdraegen worden; maer alleen eenige, ende de reſte ſoude blyven tot trooſt en aenbiddinge van deſe Gemeynte inde Parochiale Kercke van Onſe Lieve Vrouwe *ter Capelle*.

Dit Accoordt alſoo gemaeckt zynde, heeft men het ſelven geſchreven op Franceyn, ende naer behooren geteeckent ende gezegelt.

Hier naer hebben de Heeren van het *Capittel* ingeſtelt eene publiecke ende algemeyne Proceſſie, in de welcke preſent waeren de voorſeyde Hertogh en Hertoginne van Brabandt, vergeſelſchapt met veele Heeren ende Edelmannen, naementlyck den Heere van *Schoonvorſt*, den Heere van *Witham*, den Heere *Bernart van Borgneval*, den Heere *Godefroy de la Tour* Rent-meeſter generael vanden Hertogh, met een ſeer groot getal van Edel-lieden, ende de principaelſte Borgers van de Stadt, de welke al-te-ſamen met de Heeren van het *Capittel*, ende de Biddende Orders * gegaen zyn naer de Kercke van Onſe Lieve Vrouwe *ter Cappellen*, alwaer naer dat ſy-lieden de HH. Hoſtien hadden aenbeden ende Godt Almachtigh gedanckt, hebben de voorſeyde Heeren van het *Capittel* de ſelve gedeylt, ende alſoo tuſſchen een menighte brandende Tortſen, onder het ſingen van Lof-ſangen, met groote Statie gekeert naer *S. Goedele*, alwaer ſy de dry H. Hoſtien geſtelt hebben op eene behoorelycke plaetſe, tot meerder eere ende Glorie van Godt, tot trooſt van alle Chriſtenen, die de ſelve aldaer van verre gelegen Plaetſen comen eeren ende aenbidden: ende alwaer ſy noch tot den dagh van heden, weſende nu dry hondert en vyf-tigh Jaeren, Mirakuleuſelyck worden bewaerdt ende voor een ider ten thoon geſteldt.

Den vermaerden Hiſtorie-ſchryver *Antonius Sanderus* † ſeght ons volgens de aenteeckeninge vanden Eerw. Heere *Petrus vanden Eynde* Prior vande Abdye van Grimbergen, (ſeer curieus in het onderſoeck der Outheden) dat *Godefridus de Vos* Prelaet vande ſelve Abdye, de HH. Hoſtien vande Joden mishandelt in eene ſolemnele Proceſſie onder den toeloop van eene menighte van Menſchen, in het by-weſen vanden Hertogh *Wenceſlaus*, van *ter Capelle* gedraegen heeft naer de Hooft-Kercke van *S. Goedele*.

Den voorgenoemden Schryver * ſegt voorders, uyt de aenteeckeninge vanden voorſchreven Eerw. Heere Prior *Petrus vanden Eynde*, dat den Eerweerdighſten Heere *Nicolaus Spira*, oock Prelaet van Grimbergen, geſien heeft op twee verſcheyde reyſen, dat inde leſte Jaeren van ſyn leven met de alder-grootſte verbaeſt-

* *NOTA.* Dat de Paters Lieve Vrouwe Broeders geſondeert zynde ten tyde van *S. Simon Stock* tot Bruſſel *Anno* 1249. alſdan gehouden wirden voor de Outſte van de Biddende-Orders; maer alſoo alle de Orders in de Beltſtormerye Anno 1581. zyn uyt-gejaeght, en de Minde-Broeders de eerſte tot Bruſſel zyn wederom gekeert, ſoo worden de Minde-Broeders nu voor de Oudtſte gehouden.

* *In Brabantia Illuſtrata, ſub Titulo Deſcript. Abbatiæ Grimb. fol.* 10. *col.* 1. † *Ibidem. fol.* 10. *col.* 2.

heyt, hy pontificalyck de Misse ende Processie dede inde welcke hy het H. Sacrament omdroegh, de HH. voornoemde Hostien nat wirden ende versch Bloet quaemen te sweeten. Den selven *Petrus vanden Eynde* getuyght ons voorders; dat hy dit dickwils gehoort hadde uyt den mondt vanden Eerw: Heere *Philippus van Rauwberghen*, die verscheyde reysen verhaelde, dat hy dit selver den Heere Prelaet *Spira* hadde hooren seggen: uyt welcke nieuwe Bloet-stortinge den voorsz. Prelaet *Spira* voorsagh ende voorseyde de droeve Tyden die aenstaende waren, gelyck hy daer naer voor syne doodt noch ondervonden heeft: de schroomelycke Tyden, op de welcke, door de Beltstormers, in dese Landen alles verwoest ende onteert is het gene Goddelyck en Heyligh was: die tyden, seggen wy, op de welcke alle Kercken ontheylight, alle Cloosters geplundert wirden, en dat de Duyvelen selver al-te-mael schenen uyt de Helle gelaeten te zyn, om alles te vernietigen dat tot de glorie van Godt konde dienen: gelyck wy breeder sien sullen in het verhael van dese Historie: als wy sullen beschryven op wat maniere dese HH. Hostien aen de Ketterschen Rasernye zyn ontrocken, ende ongeschonden zyn bewaert geweest, ende gebleven.

Onder de derthiende Schilderye staet:

DUCEBANT ARCAM DOMINI IN JUBILO. 2. Reg: 6.

Sacratas Gudulæ Præsul Godefridus ad Ædes
Aspersas Sacro Sanguine portat Opes.
Sacra triumphali deducitur Hostia pompâ,
Sicuti per Solymæ fœderis Arca vias.

'T welck beduydt.

SY VOEREN DE ARCKE DES HEERE MET VREUGDE-TEECKENEN. 2. Reg. 6.

God'fridus Grimberghs-Abt gaet d'Heyligh' Hostien stellen
Uyt de Parochie van Ons Liev' Vrouw Capellen
In d'Hooft-Kerck deser Stadt. Siet 't Edel Brussel aen,
Met pracht en vreugde-galm, de Levend' Arck na gaen.

XIV. HOOFT-STUCK.

De H. Hostien inde Jaerlycksche Processie om-gedragen wordende, zijn door eenen Slaghregen nat geworden, waerom men goet gevonden heeft de selve in een Tabernakel te sluyten, om van diergelycke voorval bevrydt te wesen.

HEt alder *H. Sacrament van Mirakel* nu met alle eere gestelt zynde inde Kercke van *S. Goedele*, in eene mindere Capelle als men tegenwoordigh siet (die nochtans op de selve plaetse gebouwt was) hebben de Heeren van het *Capittel* tot meeder Verheffinge van dit Mirakel goet gevonden Jaerlyckx de selve H. Hostien door de Stadt om-te-dragen op den Donderdagh naer den Feest-dagh vande Alder H. Dryvuldigheydt, gemeynelyck genaemt

naemt in het Christendom *H. Sacraments-dagh*, welcke Processie altydt vereert wirdt door de tegenwoordigheydt van den Hertogh *Wenceslaus* en *Joanna* hun leven gedurende, met grooten toeloop van menighte van menschen, die daer naer toe quaemen, sommige om de nieuwigheydt van dit groot Mirakel, en andere uyt enckele Devotie.

Welck voorsz. Devotie van Godt oock niet ongeloont gebleven is; want men heeft aldaer terstondt vele Wonderheden ende Mirakelen sien geschieden onder de menschen, die met een levendigh geloof een vast betrouwen, ende eene suyvere liefde hunnen toevlucht naemen tot den levenden Godt, schuylende onder de gedaente des Broodts; tot Dien, die op dese Werelt sienelyck onder de menschen verkeerende, de Doode verweckte, de Blinde het gesicht gaf, de Kreupelen den ganck, de Siecken de gesontheyt, &c.

Alle welcke, en meedere teeckenen wy door den selven Godt in dese weerdige plaetse uyt-gewerckt vinden, volgens de wettige Approbatien over de selve Mirakelen en Wonderheden verleent: de welcke wy alhier om kortheydts wille niet by en voegen, terwyl de selve in andere Boecken genoechsaem te lesen zyn. Alle welcke Mirakulen den goeden ende bermhertighen Godt heeft gelieven te doen, tot troost van alle oprechte Christenen, en tot meeder confusie vande Ketters en Vyanden van het Alder-H. Sacrament.

Als men nu eenige Jaeren dese H. Hostien op den Feest-dagh van het H. Sacrament hadde omgedragen, is het gebeurt, dat terwylen de Processie op de wegh bleef stille staen *; wachtende naer *Joanna* Hertoginne van Brabant, de welcke in haeren grooten ouderdom gewoon was met haer geheel Hof de Processie ontrent de Hout-merckt te ontmoeten, om aldaer haere eerbiedinge aen het Alder H. Sacrament te bethoonen, ende den Goddelycken Zegen ende Benedictie te ontfangen, wirdt de Processie overvallen met eenen swaeren Slagh-regen, soodanigh dat de H. Hostien die alsdan (niet al te wel gedeckt) wirden omgedraegen, nat wirden: (waerschynelyck op dat het H. Bloedt te beter van een yder soude konnen gesien worden.) Waerom men goedt gevonden heeft de selve Hostien niet meer om te draegen, maer te sluyten in een Tabernakel, daer toe gemaeckt inden muer vande groote Choor op de rechte zeyde, alwaer de Geloovigen soo grooten toeganck niet en hadden, om voor het selve Tabernakel hunne Devotie te oeffenen, maer moesten blyven in den ommeganck, want men alsdan aen geene wereldtlycke Persoonen toe en liet inde Choor te komen, zynde de selve alleen gemaeckt voor de Priesters en Clericken om den Goddelycken Dienst te voltrecken.

XV.

* Ontrent het Jaer 1400. naer de doodt van *Wenceslaus* die gestorven is *Anno* 1383. en *Joanna* is gestorven *Anno* 1406.

XV. HOOFT-STUCK

Veropenbaringe geschiedt aen eenen Devoten Jonghman ende aen den Plebaen der selver Kercke.

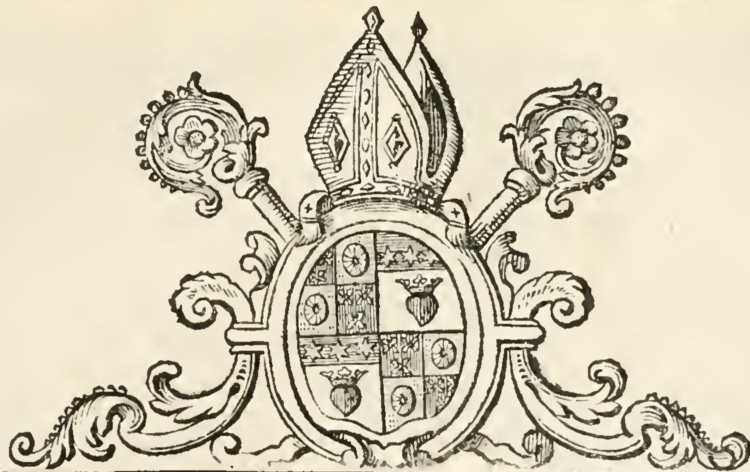
TErwylen dese Heylige Hostien op-gesloten bleven in het voorseydt Tabernakel, sonder meer in de Processie om-gedraegen ofte verthoont te worden aen het Volck, (wiens kranckheydt gemeynelyck meer beweegt ende verweckt wordt door het gesicht van de Saecken die uytwendelyck verthoont worden, als dat het beweeght ende aengewackert wordt, om Godt te dienen ende te beminnen, door inwendige Inspiratien en geestelycke Oeffeningen *) soo quam de Devotie tot het alder H. *Sacrament van Mirakel* allenghskens te verminderen, en als geheel op-te-houden: en de grootheydt van het selve wirdt by-naer heel vernietight inde memorie der menschen; soo verre dat den goeden Godt (wiens vermaeck is te wesen met de Kinderen der Menschen) hem daer over beklaeghde aen sekeren devoten Jonghman door eene Vermaeninge ende wonderlycke Veropenbaeringe.

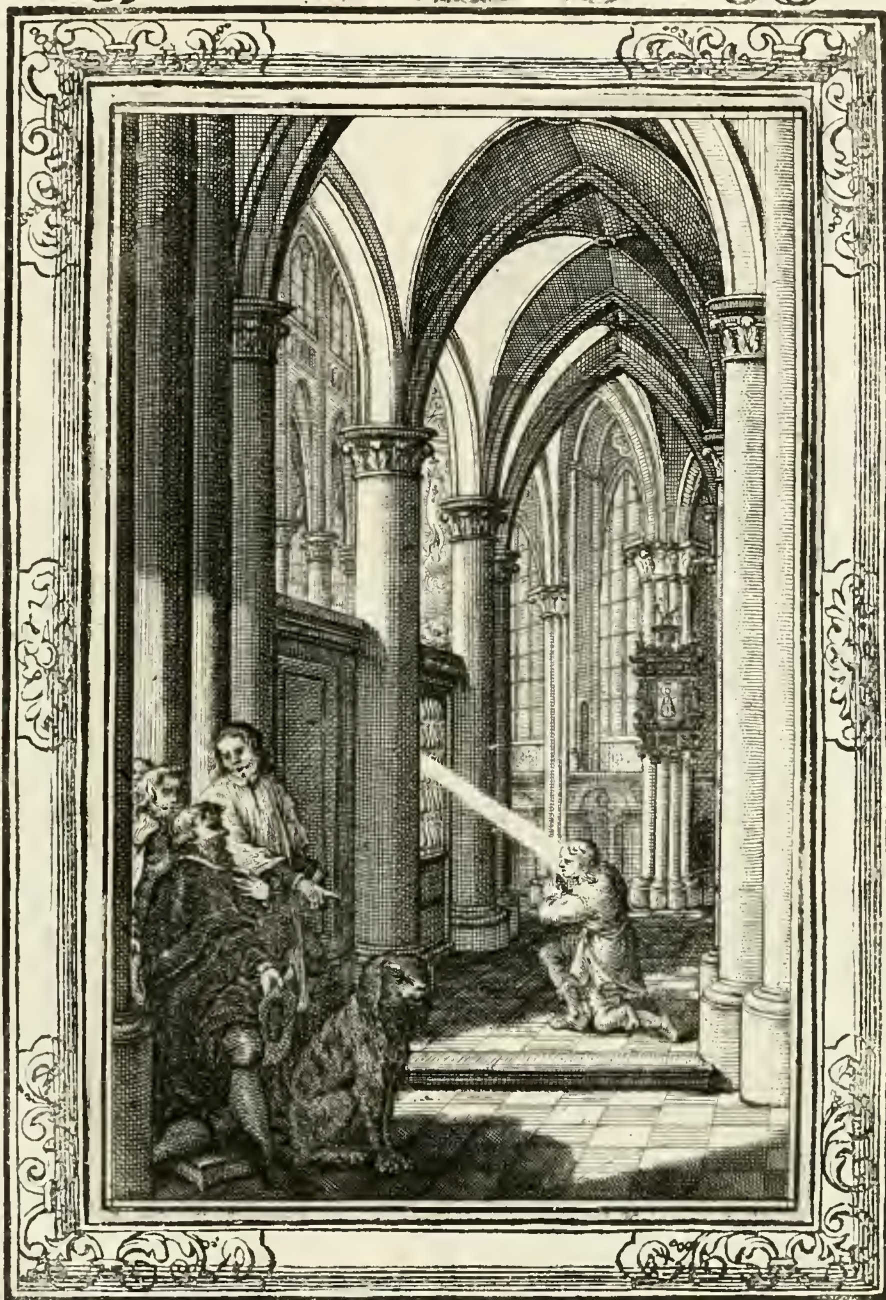
Desen Jonghman wirdt genaemt *Jan*, Borger van Brussel, Wolle-wever van synen stiel (van welcke Wolle-wevers alsdan eene groote menighte binnen Brussel waren woonende, gelyck te bemercken is uyt eenen schroomelycken Brandt die op den Goeden Vrydagh voorviel inde Parochie van *O. L. V. ter Capelle* in het Jaer 1405. door welcken voorsz. Brandt wel 1400. hondert huysen vernietight ende verbrandt wirden, met meer als vier duysent Wolle-wevers Getouwen) desen Jonghman niet tegenstaende hy met syne handen synen kost moest winnen, quam alle dagen soo des Winters als Somers, eer hy op syn werck ginck, des s'morgens vroegh syn devotie doen, ende syn selven aen Godt bevelen inde Kercke van *S. Goedele*, verbeydende aen de Kerck-deure, nu eene ure, dan eene half ure, en somwylen (soo *Joannes Gielemans* schryft) verbeyde hy wat langer, somtydts oock minder, eer de selve geopent wirdt, ende soo haest hy daer binnen quam, ginck hy inden Ommeloop vande groote Choor, ontrent de plaetse alwaer het alder *H. Sacrament* besloten was, om aldaer synen Godt te aenbidden, en synen H. Zeghen te ontfangen.

Als hy dese Devotie nu langen tydt hadde onderhouden, is het gebeurt in November van het Jaer 1436. soo als hy inde Kercke gekomen was seer vroegh voor der Sonne opganck, ende in de selve alleen was biddende, sagh hy op verscheyde daegen een groot ende wonderlyck licht (gelyck *Joannes Gielemans* seght: *immensum Lumen quale numquam viderat super terram. Een soo groot licht dat hy noyt diergelyck gesien hadde op de aerde.* Ende dat rontom de plaetse daer het *H. Sacrament* was rustende.

Door welckers glans ende klaerheydt hy seer benouwt ende verbaest wirdt: ende alsoo wesende in eene aldergrootste verwonderinge, soo hoorde hy eene uytwendige Stemme, als van eenen mensch voorts-komende, uyt de plaetse daer

* *Concilium Tridentinum.*

REVERENDUS AC AMPLISS. DOMINUS
JOANNES BAPT. VERMOELEN,
ABB. ECC. B.M. ET S. MICHAEL. ANTV.
STATUUM BRABANTIÆ ASSESSOR, &C

daer het *H: Sacrament* was ruſtende; die tot hem ſeyde: *Mynen Sone, aenſiet hier de plaetſe daer 't betaemt dat ick aenbeden worde, ende aen-geroepen van alle Menſchen, nochtans al ben ick vergeten, ende verborgen in deſe plaetſe buyten het geſicht der Menſchen, ende vervremt uyt haere Herten: des niet-te-min, weet ſekerlyck dat alle de gene die my getrouwelyck ſullen aenroepen in deſe Plaetſe, dat ick hun ſal verloſſen van alle Tribulatien ende glorificeren.*

Door dit licht ende deſe ſtemme is hy verſcheyde reyſen noch meer verſlagen geweeſt, en ſoo bevreeſt ende benauwt geworden, dat hy qualyck eten, drincken, nochte geruſtelyck ſlaepen konde.

Ende alſoo hy deſe wonderlycke Veropenbaringhe aen niemant en dirf verclaeren (door vreeſe dat men hem niet en ſoude gelooven) ende van den anderen kant niet dervende verholen houden het gene hem van Godts wegen ſoo uytdruckelyck geboden was te vercondigen, wirdt hy daegelycks meer en meer daer mede ontruſt ende bekommert, ſoodanigh dat hy ſeer veranderde van Lichaem ende ſeer Maeger wirdt.

Waer naer het noch eens gebeurdt is, dat hy op de ſelve plaetſe de ſelve Stemme hoorde, met de volgende Dryghementen: *Seght ende verklaert aen den Paſtoor van deſe Kercke, het gene u gejondt is te ſien ende te hooren, anderſints ſal ick u ſtraffen met groote Sieckten tot perykel des doodts toe; is 't dat gy niet en doet 't gene u bevolen is.*

Eenigen tydt daer naer, voorts-gaende in ſyne ſtilſwygentheydt, is hy gevallen in ſulcke ſwaere Sieckte, dat men meynde dat hy ſoude geſtorven hebben: inder voegen dat ſyne Ouders hem vermaenden om te ontfangen ſyne leſte Sacramenten.

Hier op verſocht hy ſyne Biechte te mogen ſpreken aen den Plebaen van *S. Goedele*, alſdan weſende *Joannes Coremans* die daer naer geworden is Canoninck ende Deken van de voorſchreve Kercke.

Men heeft ſyn Verſoeck toegeſtaen, ende den Plebaen gecomen zynde om ſyne Bichte te hooren, heeft hy in de ſelve oock alles verclaert het gene hem was overgecomen ten opſichte van het *Alder H. Sacrament van Mirakel*; wat Licht hy geſien, ende wat Stemme hy gehoort hadde; ende dat de oorſaeke van ſyne Sieckte was ſyne ongehoorſaemheydt, volgens de Drygementen die hy gehoort hadde.

Deſen goeden Man was heel verſtelt over het gene hem veropenbaert wirdt, en door dien hy wel wiſte dat deſen Jonghman van een goet en devoot leven was, en hem wel kende, ter oorſake dat hy hem daegelyckx met ſulcke neirſtigheydt ſyne Kercke hadde ſien beſoecken, quamp hy te lichter aen-tenemen het gene hem ſoo getrouwelyck ende eenvoudighlyck door den voorſz. *Jan* verclaert wirdt.

Den voorſz. Heere Plebaen alles aendachtelyck overleydt hebbende, beriſpte den Siecken ſoetelyck, over dat hy niet verbrydt en hadde het gene Godt hem tot ſyn eere, en tot de ſaligheydt van vele vercondight hadde. Hier naer heeft hy den Siecken ſyne leſte *H. Sacramenten* gegeven, ende hem in alles aen Godt bevelende, is den Plebaen weghgegaen.

Daer en tuſſchen is deſen Siecken 't ſeffens, met verwonderinge vande menſchen geneſen, ende t'eenemael herſtelt in ſyne vorige krachten, ende heeft langen tydt daer naer geſont geweeſt, levenve naer de Weth des Heere, Godt lovende ende gebenedydende.

Dit

Dit alsoo geschiedt zynde, heeft den Heer Plebaen hem daer over beraeden met vele treffelycke Persoonen, soo Geestelycke als Wereltlycke, en onder andere is hy gegaen tot den Eerw. Heere *Cornelium Proper* Prooft tot O. L. V. *ter Cappelle* * en Vicaris vanden Doorluchtigsten Heere *Joannes Liedekercke*, doen ter trydt Bisschop van Cameryck, aen den welcken hy te kennen heeft gegeven wat hem van den voornoemden Jonghman veropenbaert is; te weten, de Verthooninge van het groot Licht, de Stemme vol van consolatie, daer naer vol drygementen, syne stilswyghentheyt, syne sieckte, syne haeste en subite genesinge, met een woordt alles dat hy gehoort ende gesien hadde.

Als men nu te saemen alles rypelyck overleydt hadde, vanden eenen kant de Veropenbaeringe ende de Verklaringe van desen Jonghman, van d'andere zyde het groot Mirakel d'welck de Handt Godts hadde gelieven te doen in de onteeringhe van dese Mirakuleuse Hostien, voorders de cleyne eerbiedinge ende eere die de Geloovigen aen de selve bewesen, door-dien dat sy gestelt zynde uyt de oogen der menschen, oock geheel geraeckten uyt hunne herten: soo heeft men goedt-gevonden daer breeder over te raemen, ende daer over te houden eene Vergaederinge van vele treffelycke en eerlycke Persoonen, gelyck die gehouden is in de *Refugie* toe-behoorende het Clooster van *Groenendael*, alwaer oock den Jonghman ontboden is, en wederom alles verklaerde het gene hem was over-gekomen; en dit alles met sulcken gratie en goede maniere, dat alle d'omstaenders met eene H. blydtschap soodanigh vervult wirden, dat hun de traenen van liefde langhs hunne wangen afliepen; waer over sy den Heere grootelycks loofden ende ghebenedyden, die syne Wonderheden sonder eynde komt uyt te wercken.

Den voorsz. Heere *Joannes Coremans* Plebaen, voeght daer by het gene hem was overkomen korts naer dat den Jongman syne Verklaringe aen hem gedaen hadde, te weten: hoe dat Godt hem geweerdight hadde op eene sienelycke maniere te verklaeren waerachtigh te wesen alle het gene hem den Jonghman hadde voor-gehouden.

Als ick over eenigen tydt (seyde hy) in het H. Sacrificie der Misse gekomen was ontrent de H. Communie, sagh ick de H. Hostie uytwendelyck verandert inde gedaente van een jongh Kindeken, seer uytnemende schoon, het gene tot my spraek, en seyde † *Vide ut omnia quæ audisti à Juvene illo annunties fideliter cuncto populo, quia verissima sunt. Siet dat gy alles 't gene gy van den Jonghman gehoort hebt, verkondight aen alle het volck, want alles is waerachtigh.*

Dit verstaen zynde by de voorschreve Vergaederinge, soo wordt besloten dat alles het gene voorseydt is, soude worden verkondight aen het Volck op den aenstaenden Feest-dagh van Kersmisse, op welcken dagh een Sermoon gedaen wirdt inde Kercke van *S. Goedele*, alwaer verhaelt wirden de twee Mirakuleuse Veropenbaringen: door welck verhael het Volck verweckt wirdt tot eene groote vreught ende blydschap, waer op het alder H. Sacrament publieckelyck wederom wirdt ten thoon gestelt, tot troost ende aenbiddinge van alle Christenen, onder vele Lof-sangen en Heylige Gebeden, een-yder den Heere van

* *Nota.* De Proosdye *ter Cappelle* is gesticht door *Godevaert met den Baerde*, als Hertogh van Brabant in 't Jaer 1140.
† *Joannes Gielemans.*

REVEREND. AC AMPL. DOMINUS JACOBUS HACHE, ABBAS VILLARIENSIS ORD. BRAB. DEPUT. JUD. SYN. DIOEC. NAMURC.

van herten lovende ende danckende, over syne wondere wercken ende oneyndelycke bermhertigheden.

Om niet te lanck te wesen, slaen wy hier over, hier hoe den Duyvel vander Helle desen devoten Jonghman heeft, komen vervolgen gelyck het selve in het lanck en breedt beschreven is door Heer *Joannes Gielemans* Religieus in *Roode-Clooster* fol. 294. in eenen franceynen Boeck *door syne handt* geschreven, genoemt *Novale Sanctorum Belgii.*

De Devotie tot het Alder *H. Sacrament van Mirakel* is allenskens meer en meer aen-gegroeydt, ende besonderlyck in het Jaer duysent vyf-hondert negen-en-twintigh, ter oorsaecke van een vremde Sieckte met de welcke niet alleen dit Landt, maer geheel Duyts-landt wirdt overvallen, genaemt het *Sweet van Engelandt* * om dat dese Sieckte in *Engelandt* eerst begonst hadde, ende van daer was overgecomen.

Welcke voorsz. Sieckte de Lichaemen van de Menschen soo dapper overviel met een onverdraeghlycke hitte ende sweet, jae soo doodelyck en pestilentiel, dat de menschen met groote menighte binnen 24. uren daer door stirven: Maer alle de gene die over de vieren-twintigh uren leefden, quamen gemeynelyck op. †

Dese kranckheydt bracht de menschen als in eenen diepen slaep: ende als men desen slaep niet en verhinderde, met rollen, pitsen, en den Sieken herwaerts en derwaerts te leggen, dragen ende sleuren, soo stirf hy in den slaep, ende versliep syn leven. Hierom wie genesen wilde, moest men den slaep in alle maniere verhinderen, om den langen slaep niet te slaepen.

Dese Sieckte quam den Rynstroom af in het Landt van *Cleef*, *Geldren*, *Westphalien*, in het Stift van *Vytrecht*, *Hollandt*, *Brabandt* ende sonderlingh tot *Antwerpen*; soo dat de Coop-Lieden in groot getal vluchten uyt de Stadt naer andere plaetsen, ende veel der selve noch onder-wegen, soo op de Waegens als andersints doodt bleven.

Tot *Antwerpen* stirven op S. Michiels avont, den dagh, ende des anderen daeghs daer naer soo veel menschen, dat men geen kisten nochte graven genoghsaem maecken konde: ende op dry ofte vier dagen stirven wel ontrent vier ofte vyf hondert menschen.

Daer was onder den gemeynen man sulcken verbaestheydt, dat men niet meer en werckte, een yder sloot synen winckel ende gonck tot de H. Sacramenten, hun beryden om te sterven: levende gelyck sy voor het oordeel Godts wilden verschynen.

De geestelyckheydt ende het volck hebben uyt devotie op den Feest-dagh van S. Michiel gehouden eene solemnele Processie, om de gramschap Godts van hun te weiren; Godt ootmoedelyck biddende om verlost te worden van dese wel verdiende straffe.

Den goeden en bermhertigen Godt is aenstonts door dese boetveerdigheydt versoent geweest, soodanigh dat dese smettelycke Plaege terstonts ophiel: sommighe daer van noch stervende die de selve noch op den hals hadden.

Tot dancksegginge van het welcke hedensdaeghs tot Antwerpen eene Jaerelycksche Processie komt te geschieden.

Oorsaecke waerom die van *Brussel* hun vindende in het selve perykel ende den selven noodt, gelyck oock die van hunne omliggende Steden, als *Loven*, *Mechelen*, *Gendt*, *Berghen* in *Henegauw*, ter-

H stont

* *Anglicus hinc dictus, quia transtulit Anglia, sudor.*

† Mntsaert fol. 589. op het Jaer 1529.

ſtont hunnen toevlucht naemen tot dit *H. Sacrament van Mirakel* met een waerachtigh Geloof, ſtercke Hope ende vaſt Betrouwen in Godt, den opperſten Medecyn-meeſter, en ſekerſten Trooſt in alle tribulatien ende verdriet; gelyck hy oock ſoo grootelycks hadde belooft dat hy ſoude te hulpe komen aen alle de gene die hem ter ſelver plaetſe ſoude aenroepen ende getrouwelyck aenbidden.

De Heeren van het *Capittel*, naer voorgaende Advies, ſoo vanden Heere Cancelier van Brabant *Adolphus vander Noot*, als oock van de Heeren van het Magiſtraet der ſtadt *Bruſſel*, deden in de ſelve Stadt (naer het voorbeeldt der Niniviten) eenen Vaſt-dagh, den welcken ſoude weſen op den eerſten October van het ſelve Jaer duyſent vyf hondert negen-en-twintigh af-kondigen (om daer door de gramſchap Godts te verſoenen ende ſyne rechtveerdige geeſſels van het bedruckt volck af te weiren) op dat een yder ſigh ſoude bereyden om ſoo veel te weerdigher den volgenden dagh te ontfangen het *H. Sacrament des Autaers*, en dat den derden dagh daer naer ſoude worden geſongen eene ſolemnele Miſſe ter eeren van het *H. Sacrament*, naer welcke Miſſe men in een generale Proceſſie met alle eerbiedinge ende devotie het alder *Heyligh Sacrament van Mirakel* ſoude omdragen. Den derden dagh ſongh den Biſſchop van Cameryck de ſolemnele Hoogh-Miſſe inden grooten Beuck alwaer tot dien eynde eenen koſtelycken Autaer was opgerecht, op den welcken het ſelve *H. Sacrament van Mirakel* geſtelt was.

Naer deſen Goddelycken Dienſt wirt het ſelve omgedraegen door de Stadt vergeſelſchapt vande heele Clergie, de Biddende Orders, ende eene groote menighte van volck, ſoo vande Ingeſetene, als vande gene die van buyten gekomen waeren om in eenen ſoo gemeynen noodt, den Hemel te verſoenen. Geduerende deſe Proceſſie (die eenen grooten wegh dede) wirden de klocken van alle de Kercken, ſonderop houden geluydt, tot dat de ſelve Proceſſie ingekomen was.

Naer het eyndigen deſer voorſz. Proceſſie heeft men bevonden datter niemant binnen Bruſſel van deſe Sieckte meer geſtorven en is, Zynde te noteren datter te vorens in alles maer ſes perſoonen die met de voorſz. Sieckte beſmet waeren, geſtorven en zyn. Soo dat Godt ſyne bermhertighe Oogen heeft gelieven te ſlaen op de Inwoonders van deſe Stadt, de welcke met ſulck een groot betrouwen hunnen toevlucht genomen hadden tot den Bermhertigen Godt, ſchuylende onder de gedaente van Broodt in het *H. Sacrament van Mirakel*, ende door deſen middel wirdt de Stadt *Bruſſel* bevrydt van dit peſtilentieel Vier, het welck inde omliggende ſteden als tot *Gendt*, *Bergen* in *Henegouw*, *Loven*, *Namen*, en beſonderlyck tot *Antwerpen* eene menighte van menſchen hadde wegh-geruckt, gelyck het ſelve oock gebeurt was het voorgaende Jaer, in heel Duytſlandt, zynde het getal der menſchen ontelbaer, die door deſe droeve en haeſtige Sieckte geſtorven waeren.

Onder de vierthiende Schilderye ſtaet als volght:

MANIFESTAVIT SE ITERUM JESUS. Joannis 21. ỳ. 1.

Vox Juvenem divina monet, Lux alma refulget:
His iterum ſignis clarus Ieſus adeſt:

Con-

REVEREND. AC AMPL. DOMINUS
PETRUS DU MONCEAU, ABBAS
ET COMES GEMBLACENSIS,
STATUUM BRAB. ASSESSOR, &c.

Conqueriturque dari miracula tanta tenebris :
Nubila non patitur , Lux fugat illa Deus.

Dat is te segghen.

JESUS HEEFT HEM WEDEROM VERTHOONT. Joannes 21. ℣. 1.

Die 't Licht des werelts is , laet syne held're straelen
Met eene klaghten-stemm' op desen Jonghman daelen ,
Hy die hier is vervremt in den bebloeden schyn ,
En alle mensch' verlicht , wilt niet verborgen zyn.

Onder de vyfthiende Schilderye staet :

SCIMUS QUIA VERUM EST TESTIMONIUM EJUS. Joannes 21. ℣. 24.

Dum sacras solemnes peragit Plebanus ad Aras ,
Cælica vox Juvenis dicta , fidemque probat.
Jam non solus homo , sed testitatur ab alto
Fallere , ceu falli nescius , ipse Deus.

Dat is te segghen :

WY WETEN DAT SYN GETUYGENIS WAERACHTIGH IS. Joannes 21. ℣. 24.

Terwylen d'Heer Plebaen d'ontbloedigh' Offerande
Aen Godts Altaer opdroegh , en in syn' iever brande
Wirdt hem verklaert , dat 't woordt des Jonghmans niet en faelt.
Wat twyfelde , daer hy van Godt getuygniss' haelt.

XVI. HOOFT-STUCK.

Instellinge vande Solemnele Jaerlycksche Processie van het Alder-Heylighste Sacrament van Mirakel, *den eersten Sondagh naer den* 13. *July.*

De Doorluchtighste Princesse Vrouwe *Margarita van Oostenryck* , Dochter van den Keyser *Maximilianus* , Gouvernante deser Nederlanden , bemerckende dit groot Weldaedt vanden Hemel , verkregen door dien solemnelen Dienste ende generaele Processie , die sy met haer heel Hof had vergeselschapt , heeft Godt daer over ten eeuwigen daegen willen danckbaer wesen , ende heeft begeert ende geboden , dat men Jaerlycks den Sondagh naer den Feest-dagh van *S. Margarita* , wesende volgens den ouden Kalendrier den 13. Julii , soude houden eene generale *Processie*, omdragende het selve *H. Sacrament van Mirakel* , gelyck dat oock tot dit tegenwoordigh Jaer 1720. altydt gheschiedt is , * met de aldergrootste Solemniteyt , ende verwonderinge van alle Vremdelingen die dese Processie komen sien , soo om de menighte van brandende Keirssen , als om de exemplaire Devotie die men inde selve komt te bespeuren , soo onder de Geestelycke als Were-

* *NOTA*. Behoudens ten tyde van de Beldt-stormerye in de Jaeren 1579. 1580. 1581. en soo voorts tot 1584. inclus.

Werelycke Persoonen, die in groote menighte de selve Processie vergeselschappen.

ORDRE
VAN DE JAERLYCKSCHE PROCESSIE.

EErst komen de seven *Biddende Orders* als de *EE. PP. Minimen, Capucinen*, *Beggaerden*, *Augustynen*, *Predick-heeren*, *Lievevrouwe-Broeders*, en *Minder-Broeders*. Hier naer volgen de Clergie van vyf Parochiale Kercken, al-te-mael met Choor-cappen, ende de principaelste Parochiaenen met brandende Tortsen, als de Parochie van *S. Catharina*, de Parochie van *Finis-terræ*, van *S. Nicolaes*, *S. Guericx*, en van Onse Lieve Vrouwe *ter Cappelle*.

Naer dese Parochien volgen de twee vermaerde Broederschappen, het eene opgerecht inde Capelle vanden Grave van *Salazar*, daer het *H. Sacrament van Mirakel* doorsteken is, onder den Tytel van het Broederschap van het *H. Mirakuleus Bloedt*. Het ander inde Collegiale Kercke van *S. Goedele* onder den Tytel van 't Broederschap van het *H. Sacrament van Mirakel*.

Hier naer volgen de Ambachten yder met hunne Bediedsels, voorders de vyf Guldens, altemael met licht, vervolght door de Heeren Wethouders van het Magistraet, die van syne Majesteyts Reken-Camer, de Heeren vanden Raedt van Brabant, ende die vande Finantie. Hier naer het *Capittel* vande Collegiale Kercke van *SS. Michael en Gudula*, waer naer onder eenen kostelycken Hemel gedraegen wordt het *H. Sacrament van Mirakel*, altydt gevolght vanden Gouverneur van het Landt, de welcke noyt achter gelaeten hebben dese devote Processie te vergeselschappen, al was hunne tegenwoordigheyt dickwils op andere plaetsen, als inde Legers ofte Belegeringen van Steden seer nootsaeckelyck, alswanneer sy expresselyck te Poste naer Brussel quaemen ende naer het sluyten vande Processie, ende het ontfangen vande Benedictie, wederom keerden daer den noot het vereyschte; gelyck men verscheyde reyse gesien heeft ten tyde dat syne Hoogheyt *Maximilianus Emanuel* Hertogh van *Beyeren* de Spaensche Nederlanden bestierde, ende dit naer het exempel van alle syne Voorsaeten.

Den Aerts Hertogh *Albertus* is uyt de Belegeringe van Hulst, als oock uyt de Belegeringhe van Ostende gekomen om tegenwoordigh te zyn in dese solemnele Processie, keerende den dagh naer de selve wederom naer het Leger.

Isabella Clara Eugenia soo lanck als sy geleeft heeft, heeft noyt achtergelaeten in de selve, dragende eene brandende kersse, tegenwoordigh te wesen, met alle haere Dames en Edel-Lieden. Desgelyckx heeft den *Prince Cardinael* oock altydt gedaen als hy dese Landen Gouverneerde.

Het is wel waer dat den doorluchsten Prince *Joannes van Oostenryck* bestierende voor *Philippus den* IV. dese Nederlanden in het Jaer 1656. niet tegenwoordigh gheweest en heeft in dese voornoemde Processie; welck achterblyven nochtans geen het minste naerdeel, maer ter contrarie groot voordeel aen de selve gedaen heeft, voor soo veel hy die overgroote Victorie in het Slaen van het Fransch Leger ende het ontsetten van *Valencyn* toe-schreef aen het *Alder Heylighste Sacrament van Mirakel* zynde den 16. Julii, den dagh op den welcken dit *Alder-Heylighste Sacrament* besonderlyck ge-eert ende solemnelyck omgedragen wordt. *

Wat wonder was het dat *Valencyn* ontset wirdt op de Feeste van het *H. Sacrament van Mirakel*, daer volghens het

* *Ipsa qua colitur pignus Mirabile luce.*

het ſchryven van *Sanderus* (a) het Belegh begonſt was op den Feeſt-dagh van het *H. Sacrament* den 15. Junii. Op *H. Sacraments-dagh* belegert, op *H. Sacraments-dagh van Mirakel* niet ſonder Miſterie ontſet.

Joannes van Ooſtenryck tot danckbaerheyt van die become Victorie liet Medaillien ſlaen, op de welcke vanden eenen kant geſneden was de Stadt *Valencyn*, en boven de ſelve een Jaer-Schrift MIraCULoso Deo, en onder de Stadt ſtondt, *Hoſtem Fugaſti*. 1656. van den anderen kant ſtondt het Portrait ofte d'Af-beldinghe van dien Doorluchtigen Prince met de naervolghende woorden *Valencianam liberaſti, Condatumque recuperaſti*, (b) welcke Penningen tot *Antwerpen* geſlagen zyn, ende noch in de handen van vele Perſoonen ghevonden worden.

'T zedert den tydt dat *Margarita* deſe Solemnele Proceſſie ingeſtelt heeft, is de ſelve altydt gegaen, uyt-genomen in de Jaeren 1579., &c. gelyck hier vorens noch geſeydt is Pag. 31. alſwanneer de Stadt van *Bruſſel* onder het Jock der Geuſen quam te ſuchten, ende het voorſz. *H. Sacrament* verborgen was: op dat het ſelve niet en ſoude gevallen hebben in de handen van die Heyligh-ſchenders ende *Belt-ſtormers*.

Naer dat *Margarita* van Ooſtenryck deſe Proceſſie ingeſtelt ende bevolen hadde, quam ſy het volgende Jaer 1531. te ſterven, (c) binnen *Mecchelen*. *Maria* Suſter van Keyſer *Carel* (d) volghde haer in de Regeringe van de Nederlanden, ende heeft den eerſten keer inde plaetſe van haere Moeye mede geweeſt, (e) ſoo wy bevinden uyt een Oud Schrift d'welck luydt als volght. *Anno* 1532. *den* 14. *Julii, droegh-men d'Eerweirdigh* H. Sacrament van Miraculen *omme te Bruſſel, in groote reverentie ende Solemniteyt van perſonagien, ende Ciraeten achter ſtraeten: daer waeren menigh hondert berrende Tortſen, myn Vrou* Marie *ginck mede met haer Edelmans en Jouffrouwen, de Cancelrye, de Wethouderen der Stadt, de Reken-Camer, en Gulde-broeders, Ambachten, een iegelyck hebbende een berrende Tortſe, groote menighte van Volck van ander Steden en Dorpen quaemen om dit* H. Sacrament van Mirakel *eere te doen, met grooter devotie by nachte ende daege, ommegaende den wegh, &c.*

Acht-en-dertigh Jaeren naer de Inſtellinge van deſe Proceſſie, te weten *Anno* 1570. wirdt ten tyde vanden Hertogh van *Alba* gehouden den Jubilé van 200. Jaeren, op welcken dagh, te weten den 16. Julii, door den voorſz. Hertogh afgekondight wirt eenen *Pardon generael* (f) voor alle de gene, die inde vorige troubelen van het Landt iets miſdaen hadden tegens den Coninck.

Onder de ſeſthiende Schilderye ſtaet:

HÆC FECIT IN MEMORIAM EJUS. Matth. 26.

Peſtifero Bruxella gemens ſudore peribat,
Sed tulit afflictæ Nobile Pignus opem.
Annuus à grata Belgî Rectrice triumphus
Erigitur, Chriſti vincit, ovatque fides.

I Dat

(a) *In Deſcript. Abbatiæ Grimbergenſis.* fol. 16. col. 1. (b) Dat is, *gy hebt Valencyn verloſt en Condé hernomen.*
(c) *Kalendis Decemb.* 1556. (d) Vrouw Marie. (e) Vier Vlies-Heeren droegen den Hemel boven het *H. Sacrament.* Siet Mutſaert fol. 593. (f) Siet *Strada* ſchryvende op het Jaer 1570.

Dat is te segghen :

SY HEEFT DIT GEDAEN TOT SYNDER GEDENCKENISSE. Matth. 26.

Een Sweet, vergiftigh voght, quam Brussel als verslinden
Maer by dit Sacrament wist sy haer hulp te vinden.
't Geloof heeft d'overhandt: deês danckbaer Hertogin
Stelt Jaerlyckx eene Feest met een Processi' in.

XVII. HOOFT-STUCK.

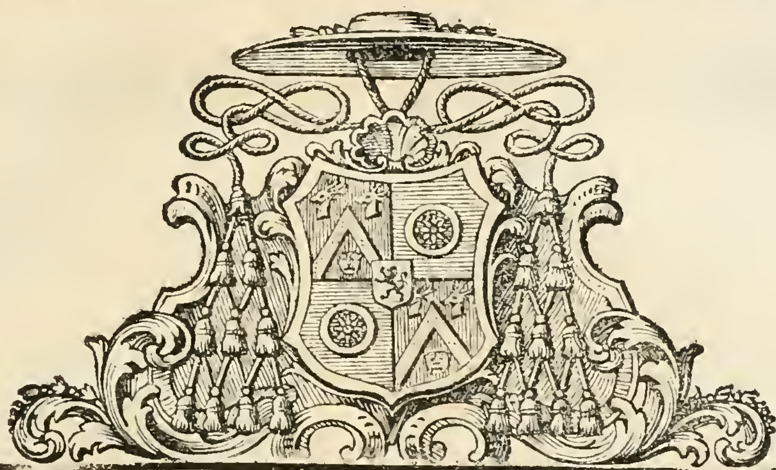
Het H. Sacrament van Mirakel, wordt ter oorsaecke van de Beldtstormerye verborgen, ende aldus ontrocken ende bevrydt van de Handen der Heyligh Schenders.

IN het Jaer 1577. den 12. December is den Arsch-Hertogh *Matthias* Broeder van den Keyser *Rudolphus* binnen *Brussel* met alle Eer-teeckenen ingehaelt, ende het volgende Jaer 1578. den 6. Januarii dede hy den Eedt als Gouverneur Generael der Nederlanden, inde tegenwoordigheydt van den Prince van *Oragnien* ende de Heeren Staeten van het Landt, die hy daer toe hadde ontboden : dan alsoo den Aerts-Hertogh de Roomsche Religie altydt socht voor te staen, en wirdt tot *Brussel* soo lanck hy daer binnen was, niet toe gelaeten de Gereformeerde Religie in het publiek te oeffenen : al was't dat het selve, in stilte, genoegh geschiede : het gene die, van de Gereformeerde Religie wel lieten blycken aen de goede Catholycke Borgers die sy met schimpen en schampen gedurigh quelden ende vervolghden, hun beroemende dat sy alleen het warachtigh en lauter Woordt Godts hadden, ende oock Prediċten; tot welcke Predicatien sy met allen vlydt, beloften ende gaeven een yder sochten aen te locken, ende principaelyck het arm gespuys, d'welck met giften en gaven ende met Geldt te winnen en te houden is.

Hier door is dese nieuwe Gereformeerde Religie oft Ketterye tot *Brussel* soo seer toe-genomen, besonderlyck als den Aerts-Hertogh *Matthias* vertrocken was, dat de oprechte Catholycken niet veel meer te seggen en hadden; te meer, om dat den Gouverneur van de Stadt de Gereformeerde ofte Ketters heel toegedaen was.

Terwyl nu de princelycke Stadt *Brussel* heel onder de macht ende het gebiedt der Heeren Staeten was gecomen : is het geschiedt, dat den Sone van *Lamoral* grave van *Egmont* met syne Suster liggende binnen *Brussel* met een Compagnie Walsche Ruyters, die in en uyt de Poorte reden om hun avontuer te soecken, sigh selven getracht heeft met den Coninck van *Spagnien, Philippus* den tweeden te versoenen : ende tot dien eynde heeft hy met eenighe Catholycke Borgers voorgenomen de Stadt *Brussel* aen den Hertogh van *Parma* over te leveren, ontbiedende daer toe syn Regiment Voetvolck, die den 4. Junii 1579. s'morgens vroegh, in alle stilte, voor de *Obbrussche Poorte* zyn gekomen.

Hun waeren tegen-gesonden eenighe van syne Ruyters, ende den Grave bleef hun met de andere Ruyters aen de poorte

Illustrissim. ac Revend. Dnus.
HENRIC. JOSEPH. Van SUSTEREN
Episcopus Brugensis, Cancellar.
hered. et perpet. Flandriæ, &c.

te afwachten, ende terwylen hy met eenige goede Catholycke Borgers een heymelyck verbondt gemaeckt hadde, ende den Capiteyn vande Huyvetters-Wycke omgekocht, die alsdan de Wacht hadde inde selve Poorte, soo heeft hy die open gedaen om het volck van *Egmont* in te laeten; het welck eenige Gereformeerde Borgers gewaer wordende, ende hier uyt quaedt vermoeden hadden, hebben sy de Poorte willen sluyten; maer sy wirden aenstonts door het Volck van *Egmont* overvallen, en eenige doodt geschoten.

Op dese maniere heeft den voorsz. Grave sigh van de Poorte als oock van't Bollewerck ghenaemt *S. Clara*, staende achter *S. Peeters-Clooster* meester gemaeckt. Dese twee plaetsen met syn Volck beset hebbende, is hy met de reste van syn Volck in goede order naer de merckt getreden, de welcke hy oock besette.

Middeler tydt eenige Catholycke Borgers die desen aenslagh wisten, voeghden hun by den Grave, ende nu verre genoech gekomen zynde, sondt hy ontrent 80. van syne Soldaeten naer het Hof om het selve in-te-nemen, en daer uyt te Jaegen eenige Soldaeten van den Gouverneur die daer gelogeert waeren.

Het Volck van *Egmont* wirdt door hun te rugh gedreven, niet tegenstaende datter noch vele Soldaeten van den Gouverneur (die in den Steen-wegh by sommige Catholycke Borgers gelogeert waeren) vast ghehouden ende opghesloten wirden.

Daer en tusschen liepen eenige Soldaeten ende Gereformeerde Borgers naer de *Halle-poorte*, ende hernamen het voorsz. Bollewerck, door het toe-doen van twee Geusche Borgers den eenen genaemt *Francis Betz*, ende den Weirdt in de Herberge ghenaemt *Sassen* ontrent het Steen-poort, die behendelyck gevende het Woordt, den Schilt-wacht doorstaeken terwylen de rest van *Egmonts* Volck ontbeten, en dreven alsoo de Soldaeten van den Grave van't Bollewerck.

Hier naer namen sy dry waegens met Hoey gevult, en maeckten de selve aen malkanderen vast, de welcke sy stierden naer de Poorte, waer mede sy hun bevryden tegens het schieten.

Egmonts Volck, die de Poorte bewaerden, dit siende, hebben uyt vreese hun selve overgegeven, en zyn alsoo verloopen den eenen hier, den anderen daer: waer op de Gereformeerde terstont de Poorte gesloten en beset hebben. Hier op zyn alle de Ketters vande Stadt soo Borgers als Soldaeten in de Waepens geraeckt, en hebben den Grave van *Egmont*, die met syn Voet-volck op de groote merckt was, besloten: open-gravende alle de straeten rontom de selve alwaer sy de straeten bollewerckten.

Terwyl nu weynige Catholycke Borgers van desen aenslagh wisten, bleven de Geusche Borgers met de Soldaeten van den Gouverneur wederom meester van de Stadt, maer hadden alle de Catholycke van dese ondernemingе geweten, sy hadden sonder twyfel met de hulpe van *Egmonts* Soldaeten de Geusen met al hun gespuys konnen uyt de stadt verdryven, ende alsoo soude de stadt *Brussel* bevrydt geweest hebben van alle de quaede gevolgen.

Als nu den Grave van *Egmont* op de Merckt besloten was, sonder eetwaeren ende bystandt, wirt'er naer dry daegen van verdragh gesproken, zynde hy door hongers noot en door vreese daer toe gedwongen, als oock door dien hy wiste dat den Gouverneur, van *Mechelen* ende van *Antwerpen* Cryghs-volck verwachte tot bystandt vande Gereformeerde Borgers,

gers, mede om te voor-komen alle bloet-ſtortinge, brandt ende plunderinge, iſſer beſloten dat den Grave van *Egmont* met ſyn volck ende de Catholycke Borgers ſoude mogen de Stadt uyt-trecken door de *Anderlechtſche-poorte*.

Soo den Grave van *Egmont* vertrocken was (te weten den 6. Junii weſende Sinxen avondt) quam den ſelven dagh, lancx de *Vaert-poorte* van *Antwerpen* het Crygh-volck genaemt de *Brockillen* inde Stadt, de welcke eene Cauſſe op-getrocken hadden tot aen den gordel vaſt gemaeckt met eenen neſtelinck, ende de andere by naer tot op de ſchoenen af-geſlagen.

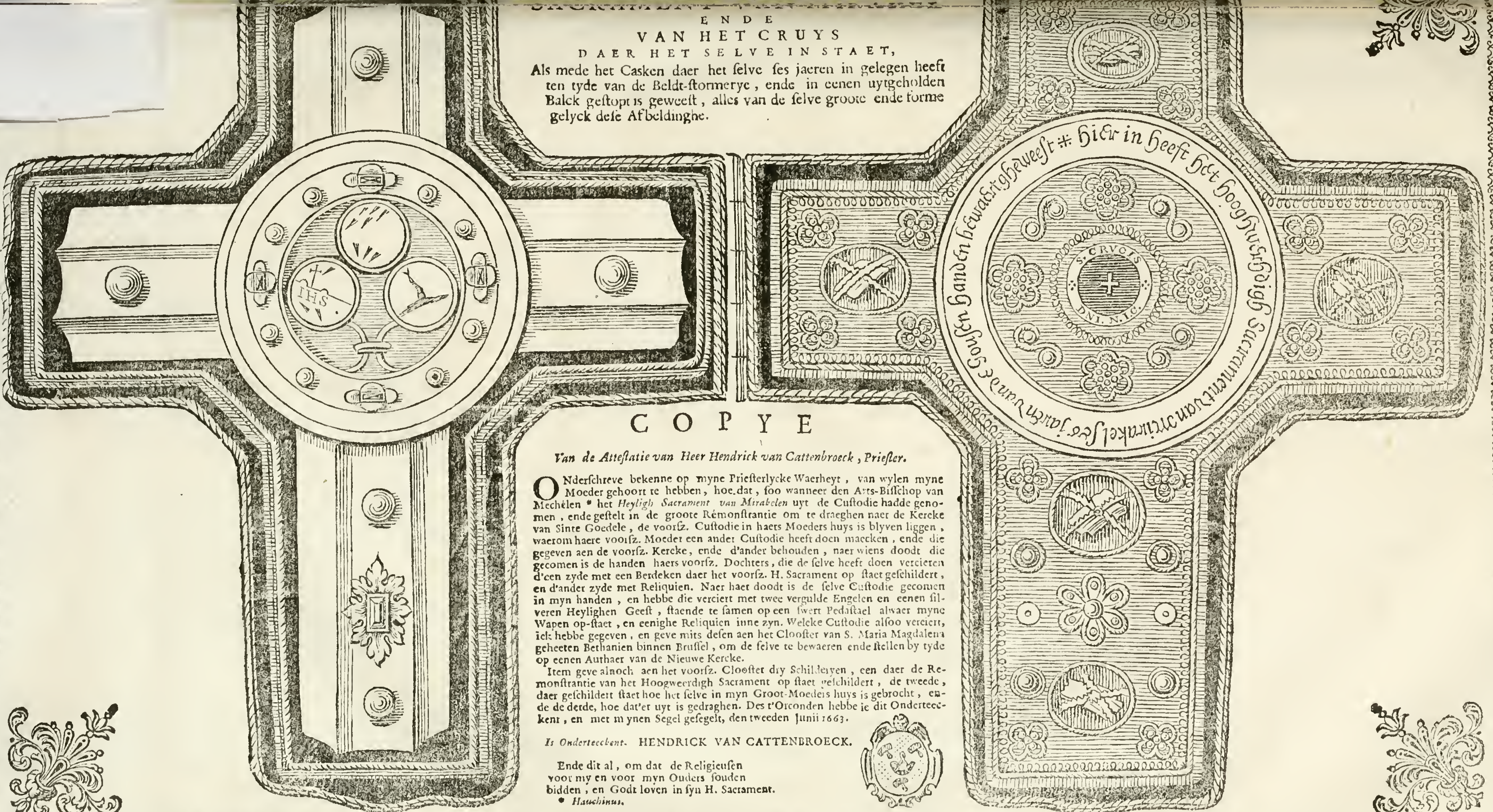
Deſe *Brockillen* verſtaen hebbende het vertreck vanden Grave van *Egmont* met ſyn volck, ende ſiende dat ſy hun niet en koſten wreken, zyn als raeſende honden geloopen naer *S. Nicolaes* Kercke, alwaer ſy aenſtonts vielen op alles wat Heyligh was. Sy wirpen de Beelden af en ſloegen die aen ſtucken. Sy naemen de Kelcken en H. Vaeten wegh, en troc-ken-aen de geweyde Prieſters-kleederen tot ſpot der Catholycken, verwoeſtende alles wat ſy niet mede draegen konden. Met een woordt, bedreven daer het gene eene Catholycke penne ſchroomt te beſchryven.

Deſe Beldt-ſtormers niet konnende verſaeden hunne raſernye, hebben malkanderen begonſt aen te wackeren tot het plunderen vande Kercke van *S. Goedele*: d'welck hoorende eenige Catholycke Borgers, hebben daer terſtonts kenniſſe van gegeven aen eenige Prieſters der voorſz. Kercke.

Het welck onder andere verſtaen hebbende Heer *Joos Hauwaert*, Canoninck vande tweede Fondatie der Kercke van *S. Goedele* ende Clerck vande Fabrike, die in bewaerniſſe hadde het *H: Sacrament van Mirakel*, ginck met haeſte (terwylen deſe Beldt-ſtormers noch beſigh waeren met *S. Nicolaes* Kercke, op den middagh naer die van *S. Gudula*, mits hy de ſleutels hadde vande Kercke die hy toeſloot, ende heeft door raedt vanden Heere *Plebaen*, het Tabernakel waer in was ruſtende het *H. Sacrament van Mirakel* geopent: hy nam uyt de Remonſtrantie, het goude Cruys daer de dry H. miraculeuſe Hoſtien inne waeren, het welck hy ſtack in een leire Kasken met Haecken toe-ſluytende, d'welck hy hier toe expreſſelijck hadde laeten maecken uyt voordacht der Plunderingen, ende dit van de ſelve groote ende forme, gelijck de nevens-gaende Figure (die wy tot voldoeninge der Leſers hier hebbe by gevoeght) is verbeldende.

Heer *Hauwaert* hebbende dan dit * Casken in forme van een Cruys toegeſloten ende gewonden in eenen Stool, heeft het ſelve uyt vreeſe dat hy vande Geuſen mocht gekent zyn, gegeven ende geſtelt in handen van Heer *Jan Meulemeeſter* oock Prieſter ende Cappellaen der ſelve Kercke, oudt ontrent 31. jaeren, die doen ter tydt by hem inde Kercke was met den Eerw. Heer Plebaen, den welcken naer dat hy het Casken met het *H. Sacrament* hadde aenveert, het ſelve inden ſack van ſyne kleederen verborgen heeft, weſende gekleedt op ſyn wereltlycks met eenen coleuren mantel, ende is op deſe wyſe daer mede uyt de Kercke gegaen over de Hout-merckt, naer de Cappelle van het Godts-huys der 12. *Apoſtelen*, alwaer hy ſyne wooninge hadde, koopende ſyne koſten by Heer *Guilielmus Meert* Prieſter en Cappellaen van

* *Nota.* Dat dit Casken gemaeckt in forme van een Cruys noch bewaert wordt inde kleyn Cappelle vande *Magdalena-Suſters* inde korte Ridder-ſtraet, en op verſcheyde Feeſt-daegen wordt ten thoon geſtelt, verciert met eenige Reliquien van Heyligen.

ENDE

VAN HET CRUYS

DAER HET SELVE IN STAET,

Als mede het Casken daer het selve ses jaeren in gelegen heeft ten tyde van de Beldt-stormerye, ende in eenen uytgeholden Balck gestopt is geweest, alles van de selve groote ende forme gelyck dese Afbeldinghe.

COPYE

Van de Attestatie van Heer Hendrick van Cattenbroeck, Priester.

ONderschreve bekenne op myne Priesterlycke Waerheyt, van wylen myne Moeder gehoort te hebben, hoe dat, soo wanneer den Arts-Bisschop van Mechelen * het *Heyligh Sacrament van Mirakelen* uyt de Custodie hadde genomen, ende gestelt in de groote Remonstrantie om te draeghen naer de Kercke van Sinte Goedele, de voorsz. Custodie in haers Moeders huys is blyven liggen, waerom haere voorsz. Moeder een ander Custodie heeft doen maecken, ende die gegeven aen de voorsz. Kercke, ende d'ander behouden, naer wiens doodt die gecomen is de handen haers voorsz. Dochters, die de selve heeft doen vercieren d'een zyde met een Beldeken daer het voorsz. H. Sacrament op staet geschildert, en d'ander zyde met Reliquien. Naer haer doodt is de selve Custodie gecomen in myn handen, en hebbe die verciert met twee vergulde Engelen en eenen silveren Heylighen Geest, staende te samen op een swert Pedastael alwaer myne Wapen op-staet, en eenighe Reliquien inne zyn. Welcke Custodie alsoo verciert, ick hebbe gegeven, en geve mits desen aen het Clooster van S. Maria Magdalena geheeten Bethanien binnen Brussel, om de selve te bewaeren ende stellen by tyde op eenen Authaer van de Nieuwe Kercke.

Item geve alnoch aen het voorsz. Clooster dry Schilderyen, een daer de Remonstrantie van het Hoogweerdigh Sacrament op staet geschildert, de tweede, daer geschildert staet hoe het selve in myn Groot-Moeders huys is gebrocht, ende de derde, hoe dat'et uyt is gedraghen. Des t'Orconden hebbe ic dit Onderteeckent, en met mynen Segel gesegelt, den tweeden Junii 1663.

Is Onderteeckent. HENDRICK VAN CATTENBROECK.

Ende dit al, om dat de Religieusen
voor my en voor myn Ouders souden
bidden, en Godt loven in syn H. Sacrament.

* *Hauchinus.*

van *S. Goedele*, ende Rent-meester van het voorschreven Godts-huys: en kloppende op de deure van het huys, wirdt hem geantwoordt door de Geusen, die hun daer van meester hadden gemaeckt, ende besigh waeren met schincken en drincken, aen den welcke hy vraeghde om iemant vanden huys te spreken, dogh en liet niet blycken dat het syne wooninge was: maer siende dat dese Geusche soldaeten droncken waeren, heeft hy sigh verstout van met het *H. Sacrament* in synen sack in huys te treden, ende te gaen naer syne kamer, daer hy de deure vast heeft toe-gesloten.

Zynde op syne kamer heeft hy het *H. Sacrament* met eerbiedinge uyt synen Sack getrocken, maer meynende het selve wegh te sluyten, hoorde hy van beneden de Geusche Soldaeten roepen ende vraegen naer den Ouden en Jongen Priester van het huys. Hy is daer door heel verbaest geworden, ende heeft op staenden voet middel gesocht om desen weerdigen Pandt ende sigh selven te bevryden uyt hunne handen.

Hy heeft dan met haeste eene Servet uyt syne kiste genomen, ende daer in het Casken met het *H. Sacrament* bewonden met eenen Stool, met spellen rontom toegespet, ende aldus het selve in syne kiste gesloten.

Hier naer ginck hy by eenen ouden man, die in het selve Godts-huys wirdt onderhouden, genaemt *Cornelis de Schryver*, hem vraegende oft hy niet en soude iet van syn goedt willen bewaeren, den welcken seyde dat hy het geirne soude doen, en daer toe selfs hadde een wel versekerde plaetse.

Den Priester keert weder naer syne camer, neemt uyt syne kiste het voorsz. Casken, en braght het sonder hem te seggen wat daer in was, aen desen ouden man, die 't selve daetelyck heeft versteken.

Desen weerdigen Schat nu in handen wesende van den voorsz. *Cornelis*, hoorde den voornoemden Piester dat de Geusen over al naer de Priesters sochten, is daer op uyt vreese, ende om hunne handen te ontvluchten, ghesprongen door eene venster inden Hof van het Godts-huys *ter Arcken*, ende van daer is hy gevlucht in het huys van den Heere Secretaris *de la Torre*, alwaer hy twee oft dry daegen verborgen is gebleven op eenen thoren vande Mueren vande Oude Vesten deser stadt.

Daer en tusschen hoorde hy op de straeten groot gerucht en geroep van soldaeten, waer door hy meynde dat alle de Geestelyckheydt vande stadt vermoort wirdt. Hier op dacht hy geraedtsaem, tegens allen gevalle, aen iemant te verklaeren waer desen kostelycken Schat van het *H. Sacrament van Mirakel* verborgen was.

Hy is dan gekomen by Jouffrouwe *Anthonette de la Torre* Dochter van den voorsz. Secretaris, de welcke hy kende heel Godtvruchtigh te wesen, en gaf haer in stilte te kennen, dat hy over eenige daegen het *H. Sacrament van Mirakel* hadde gevlucht uyt de Kercke van *S. Goedele*, ende het selve gedraegen in het Godts huys der 12. *Apostelen*, en daer naer gelaeten by eenen ouden Man van het selve Godts-huys noemende haer synen Naem: maer den voorsz. Priester vernemende weynigen tydt daer naer, dat de meeste furie der Geusen was verschoven, ende dat syne Kamer met het heel Huys van *Guillielmus Mert* Rentmeester, was geplundert, heeft hem verstout derrewaerts te gaen, eerst by den voorschreven *Cornelis*, hem weder-heysschende het packxken dat hy hem in

K be-

bewaerenisse gelaeten hadde, den welcken hem het selve daetelyck heeft gehaelt inden selven staet gelyck hy hem het selve hadde gegeven : waer over Heer *Jan Meule-meester* , ten hooghste verblydt, hem van herten bedanckte.

Desen voorsz. Priester nu wederom in handen hebbende desen weerdighen Schat is gegaen naer syn beroofde kamer, alwaer hy noch vondt eene kiste, daer hy het *H. Sacrament* heeft in gesloten.

Eenige daegen daer naer is by hem gekomen de voorsz. Jouff. *Anthonette*, vraegende *oft alle saecken in goeden staet waeren ?* waer op hy haer antwoorde, *dat alles wel was*, ende gethoont in teecken der waerheyt het *H. Sacrament van Mirakel*, de welcke daer over seer verblydt zynde, ende naer dat sy het selve alle eerbiedingh hadde bewesen, heeft inde voorsz- kiste eenige wel-rieckende blommen gestroyt, waer naer den Priester het Casken ende de kiste wederom toe-gesloten heeft.

Dan terwylen daer een groot ondersoeck gedaen wirdt door de Geusen naer het *H. Sacrament van Mirakel*, en den voorsz. Priester vreesde dat hem iemant soude hebben iet sien draegen uyt de Kercke van *S. Gudula* , ofte dat hy op d'eene oft d'andere maniere mocht verraeden worden, en daer door in swaerigheydt komen : is hy gegaen naer het huys vanden Plebaen, alwaer hy heeft gevonden den Heere *Choor-deken* , aen den welcken hy heeft verklaert alle het gene hem was overkomen, hun seggende dat hy niet geraeden vondt het *H. Sacrament*, het welck hy nu ontrent een maendt hadde bewaert, langer by hem te houden, waer op sy antwoorden dat sy daer in souden versien.

Corts daer naer wirdt hy door Heer *Joos Hauwaert* (die belast was uyt krachte van syn officie voor het selve te sorgen) ontboden, om aen hem het *H. Sacrament van Mirakel* wederom te brengen, het welck den voorsz. Heer *Jan Meulemeester* met blyschap gedaen heeft.

Den Eerw. Heer *Joos Hauwaerts* wederom in handen hebbende het *H. Sacrament* is gegaen by Heer *Willem Baerts*, Priester ende Cappellaen van de voorsz. Kercke, ende heeft hem gevraeght oft hy het selve niet en soude willen in syne bewaernisse nemen, den welcken geantwoordt heeft dat hy niets en soude derven doen sonder het consent oft toestemminge van syne Suster, daer hy by woonde : ende haer hebbende het selve voor-gestelt, stondt sy dit seer geirne toe. Hy gaf dit aenstondts te kennen aen Heer *Joos Hauwaert* , den welcken het *H. Sacrament* gesloten als voren in het leire Casken gewonden in eenen rooden Stoole, met vreught aenveert heeft uyt handen vanden voorsz. Heere *Houwaert.*

Heer *Willem Baerts* gaf dit Casken te bewaeren aen syne Suster Jouffrouw *Joanna Baerts*, Weduwe van wylen *Philippus Rosseels* alias *Pantens*, woonende in de Corte-ridders-straet naest het Clooster der Religieusen van *S. Maria Magdalena* geseyt *Bethanien.*

Desen goeden Priester heeft desen H. Schat aen dese Weduwe te bewaeren gegeven, om dat hy wel versekert was dat de Geusen den selven niet en souden komen soecken by eene Vrouwe, maer wel by de Priesters, die daerom over al vervolght wirden ; op dat dese H. Hostien die sy over al waeren soeckende, in hunne handen souden mogen vallen: Jae liepen by ieder van hunne gesintheyt, daer naer vraegen. Soo sy maer eenige presomptie hadden dat die H. Hostien ergens waeren, liepen sy als raesende honden daer naer toe ; deden oock met

met giften en gaeven, beloften soo hun iemant het *H. Sacrament van Mirakel* koste thoonen ofte veropenbaeren, waer oft by wie het was versteken oft verborgen, dat sy dien wel souden beloonen, soo dat men wel met recht magh seggen dat de Ketters desen weerdigen Schat op dese maniere lichtelyck soude hebben konnen vinden ende achterhaelen, door alle hunne listen en laegen, ten waere de Goddelycke Voorsichtigheydt den selven mirakuleuselyck bewaert en hadde, tot grooten troost ende geluck der stadt *Brussel*, aen wie dien grooten Godt, buyten andere Steden, dit weerdigh Juweel heeft gejont, willende door de ingesetene ende omliggende volckeren noch meeder ge-eert, aenroepen ende aenbeden zyn, tot hun meeder geluck ende saligheydt.

Dit waeren de reden waerom dese voorsz. Weduwe dit kostelyck Juweel in haere bewaerenisse nam, die in eene van haere kamers hadde eenen uyt-geholden balck, alwaer sy de H. Hostien met het voorsz. Casken, gewonden in eenen Stool, in stoopte, met een berdt dat daer voor op soodanige maniere paste, dat niemant mercken konde dat daer iet achter verborgen lagh. Aldus wirdt het *H. Sacrament van Mirakel* gedurende den tydt dat de Ketters de stadt *Brussel* besaten, niet tegenstaende het voorsz. groot ondersoeck het welck sy over al gedaen hadden, bewaert.

Maer alsoo haeren Broeder Heer *Willem Baerts* naer ses maenden is komen te sterven, heeft sy het selven te kennen gegeven aen Meester *Jan van Cattenbroeck* Secretaris deser Stadt, haeren Schoon-sone, den welcken om de Ketters wille, meynde de Stadt te verlaeten, maer is gebleven om het *H. Sacrament* helpen te bewaeren, gelyck hy oock gedaen heeft tot het Jaer 1585.

Gedurende den tydt dat de H. Hostien in de Kamer waeren van dese Weduwe, heeft sy daer voor altydt licht gebrandt, soo by daegen als by nachten, en de selve daegelycks ge-eert ende aenbeden.

Het is oock bemerckens weerdigh dat gedurende den tydt van ontrent ses Jaeren, als dese schroomelycke vervolginge, verwoestinghe ende desolatie de stadt *Brussel* op den hals viel, dat dese Weduwe, gelyck andere Borgers oock gedwongen wirdt Kettersche Soldaeten in haer Huys te logeren, daer de goede Catholycken het meeste mede belast wirden, jae met het quaetste ende het meeste gespuys der Beltstormers, die de Kercken beroofden, daer de Gereformeerde Borgers in tegendeel van bevrydt waeren.

Onder andere boose menschen, was by dese Weduwe gelogeert eenen Fransman, Hooft ende Aenleyder van de Vrybuyters, die hem dede noemen Capiteyn *de la Tour*: den welcken, al was hy een der ongenadighste onder hun Lieden, nochtans als hy in dit Huys quam, seer soet en saghmoedigh was, het welck men met recht en als een besondere uytwerkingh van dat saghmoedigh Lammeken, schuylende in het selve Huys onder de ghedaente van Broodt, magh toe-eygenen.

Wat belanght het groot Tabernakel daer het Goude Cruys met de dry Hostien komt in te rusten (seer Costelyck gemaeckt van Silver ende vergult) het selve wirdt door den Heere *Stephanus Stekeldoren* wegh-gedraegen, eer dat *S. Goedele* Kercke gelyck de andere geplundert wirdt: ende mits hy het selve niet gevoegelyck uyt de Kercke konde draegen, uyt vreese van gesien te worden van de Gereformeerde Ketters, is hy

met

met het selve op den Thoren van S. *Gudula* ghevlucht, alwaer hy met het Tabernakel verborgen lagh van ses uren s'avonts tot den middernacht, terwylen de Soldaeten ofte Geusen de Beelden af-braecken, ende hunne Rasernye volbrachten met alles te ruïneren ende te bederven het gene in de Kercke was, alswanneer hy stillekens vertrock met het selve Tabernakel naer eene andere meer versekerde plaetse. Men mocht alsdan met recht seggen van de Stadt *Brussel*, het gene *Jeremias*, sprekende van *Jerusalem* in syne Treur-Sangen geseydt heeft. * *Den vyandt heeft syne handt geleydt op alle haer kleynodien: want sy heeft gesien dat de Heydenen gegaen waren in haer Heylige Plaetse, waer af dat gy geboden hadt, dat sy in u vergaderinge niet komen en souden.* Thren. cap. 1. ℣. 10.

Alsoo de Geusen nu begonsten de overhandt te crygen binnen *Brussel*, hebben sy corts daer naer de Catholycke Magistraet verandert ende oock Dekens gesteldt van de Kettersche Borgers, die toe-lieten dat men nu in het openbaer de nieuwe Gereformeerde Religie soude oeffenen: ende vervolgens wirdt'er publieckelyck door de Geusen voor d'eerste-mael gepredickt in de *Schavers-huysen*, die stonden tegen over het Clooster van de Paters Beggaerden.

Maer terwylen den toeloop te groot, ende de plaetse te kleyn wirdt, ('t welck niet te verwonderen en was, mits de Geusen aen alle die tot hun Sermoon quaemen oft gelyck sy dat noemden *'t waerachtigh lauter Woordt Godts*, gaeven ses oft thien stuyvers s'daeghs, waer toe alle het gespuys vande stadt liep, meer om het geldt te krygen, als andersints: gelyck het genoegh is gebleken, als sy geen geldt meer geven en wilden.

Hier naer hebben de Geusen den Beuck vande Kerck der Paters *Lieve Vrouwe-Broeders* in-genomen, daer hunne Predikanten predicten boven op het Oxsael: vreesende dat hun door de Catholycke Borgers iet soude misschieden op den Predick-stoel, en daerom hebben sy de hooge Choor toe-gemetst, daer de Paters van binnen hunnen dienst voor de Catholycke Borgers deden, die seer bespot ende beschimpt wirden van de Geusen.

In het Jaer 1580. op *S. Jans-avondt* soo hadde het volck vanden Hertogh van *Parma*, onder het beleydt vanden Heere *Montigni*, eenen aenslagh op *Brussel*, meynende de *Vaert-poorte* in te komen, onder den schyn van 't Staeten-volck: maer sy moesten te rugh keeren, mits sy de poorte niet open en vonden, gelyck het selve hun was toe-geseydt.

In het selve Jaer inde maent van November hebben de Geusche Magistraeten tot *Brussel*, tot *Antwerpen*, ende elders, sonder de oorsaecke te seggen, veel eerlycke en treffelycke Persoonen, soo Borgers als andere, uyt de stadt gebannen, onder de welcke zyn geweest den Cancellier van Brabant, den Rentmeester, ende den oppersten Tresorier, met eenige andere vanden Secreten Raede.

Op den selven tydt is'er oock een Gebodt uyt-gegaen, dat alle Catholycken, die geen dry volle Jaeren inde stadt hadden gewoont, met hunne heele familie souden hebben te vertrecken.

Komende nu tot het Jaer 1581. alswanneer den 22. April binnen *Brussel* eene groote beroerte is op-gestaen, uyt reden dat daer inde stadt was eenen goeden en geleerden Religieus vande Orden der *Predick-heeren*, genaemt *Anthonius Ruyskensvelt*

* *Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia ejus, quia vidit gentes ingressas in Sanctuarium suum de quibus præceperas ne intrarent in Ecclesiam suam.* Thren. Cap. 1. ℣. 10.

kenſvelt, den welcken grooten toeloop hadde van Catholycke toehoorders, ſoo dickwils als hy was predikende het Woort Godts, waerom hy ſeer gehaet wirdt van de Geuſen: maer principaelyck van hunne Predikanten, de welcke verſcheyde reyſen vanden Gouverneur der ſtadt hebben verſocht, dat men deſen *Baſſenden Hondt* (ſoo noemden ſy deſen goeden Pater) ſoude ter Stadt uyt-jaegen. Dan alſoo de Catholijcke Borgers ſaegen dat de Geuſen even hertneckigh bleven in hun oudt verſoeck, hebben ſy begonſt te vreeſen oft de Geuſen ten langen leſten hun verſoeck vanden Gouverneur wel ſouden mogen verkrygen, ſoo zijn ſy dien ſelven dagh naer den noen vergaedert, ende met een groot getal gekomen ten huyſe vanden Gouverneur, hem biddende dat hy den voorſchreven Pater *Kruyskenſvelt* geruſtelijck binnen *Bruſſel* ſoude laeten predicken ende blyven; 't welck de Geuſen verſtaen hebbende, zyn ſy gewapent naer het huys vanden Gouverneur gecomen, roepende dat-men met recht alle de Catholijcken moeſt uyt de Stadt jaegen.

De Catholijcke dit hoorende en meeder in getal waeren, hebben geantwoordt dat ſy van hun niet en begeerden uyt hun Stadt en Vaderlandt gejaeght te worden, maer dat ſy bereedt waeren het gewelt met gewelt te wederſtaen: waer op ſy hun terſtont inde waepenen geſtelt hebben; ſoo dat de Borgerye nu in twee partyen waeren verdeelt, te weten de Catholycke vanden eenen, ende de Gereformeerde vanden anderen kant: en daer ſoude ſonder twyfel groote Bloedtſtortinghe gevolght hebben, ten zy het ſelve belet waere geweeſt door eenighe voorſichtige en eerelycke Mannen, die deſe twee Partyen deden de Waepenen af-legghen ende naer huys vertreeken.

Dit ghedaen zynde wirt'er op den avont van den ſelven dagh van weghens de Geuſche Magiſtraet een Placcaert vercondight; inhoudende, dat alle de Geeſtelyckheydt van wat conditie ſy mochten weſen, s'anderendaeghs uyt de ſtadt ſouden hebben te vertrecken, op pene dat de gene die eenen Geeſtelycken perſoon ſoude verſwyghen ofte verborghen houden, ſoude geſtraft worden.

Den 25. der ſelver Maendt zyn uyt kracht van dit ſtraf Ghebodt uyt *Bruſſel* vertrocken voor eerſt den Eerw. Pater *Kruyskens-velt* met alle de *Predick-Heeren*, *Onſe Lieve Vrouw Broeders*, *Minde Broeders*, *Auguſtynen* ende meer andere. Aengaende de Eerw. Heeren Paſtoors der Parochien, aen hun was alleenlyck verboden uyt hunne Huyſen te gaen, en alle de Geeſtelyckheydt die ſy hier naer noch vonden in de ſtadt, wirdt op het Caſteel van *Vilvoorden* ghevanghen gheſet.

Wy laeten den Catholycken Leſer nu overdencken wat droeve Tragedie dit was voor de Goede en Catholycke Borgers, als den eenen ſynen Broeder, den anderen ſynen Oom, deſen ſynen Neve oft ſynen Geeſtelycken Vader, den anderen al ſynen Raedt ende Trooſt ſagh henen gaen, en malkander *Adieu* riepen, ontfanghende de leſte Vermaeninghe van Godt tot der Doodt toe ghetrouw te blyven in het Heyligh Roomſch Catholyck Geloof, voor het welck ſy niet alleen bereydt en waeren hunne Stadt, ende hun Vaderlandt, maer oock hun leven te laeten: gelyck oock op de ſelve tyden veele Religeuſen en weretlycke Prieſters gedaen hebben, onderteeckenende met hun Bloedt het gene ſy door hunne woorden vercondight hadden.

Deſen droeven dagh gepaſſeert zynde quam daer op den 1. Mey nogh een

straffer Placcaert voor den dagh van wegens de Geusche en Gereformeerde Magistraet ende de 9. Natien, (die doen tertydt al-te-mael Gereformeerde, Geusen oft Calvinisten waeren: want geene Catholycke Persoonen van wat conditie sy waren, en mochten meer in Stadts dienst comen, nochte Deken worden: waer door vele tot de Geusernye ende Ketterye quaemen.

Door dit Placcaert wirdt verboden, voor eenigen tydt, soo de Geusen seyden, (maer wel voor altydt soo sy van sin waeren) de Christelycke Leeringe van het Roomsch Catholyck Geloof oft Religie te oeffenen, ende oock geboden dat men de Beelden en Schilderyen over al soude af-setten, ende de beste Stucken en Juweelen van de Catholycke Kercken tot profyt van de vervallinge ende de lasten der Stadt Vercoopen soude.

In dit voorsz. Placcaert stonden oock uyt-gedruckt vele schimpen ende lasteringen tegens de Geestelyckheydt, tegens de H. Reliquien, jae selfs tegens het Hooghweirdigh Heyligh *Sacrament van Mirakel*, willende alles te niet doen, loochenen ende verydelen, om des te beter de heele Catholycke Religie uyt de Stadt te roeyen ende te vernietigen; ende daer door te ghemackelycker tot hunne gewenschte Kerck-dieveryen te komen.

Allen het welcke de Gereformeerde Borgerye vermengelt met Soldaeten, jae Dieven, Schelmen ende Vrybuyters genoegh lieten blycken in't openbaer inde princelycke Stadt *Brussel*, als sy met alle Furien (tot groote droefheyt der Catholycken, die in hunne Huysen al weenende saeten) de Kercken, Autaeren, Beelden, Reliquien ende Tafereelen bestormden, distruerden, af-braecken, violeerden, ende voorts van al hun Cieraet beroofden, sonder iet te laeten; welcken Roof voor slechten prys verkocht wirdt aen de Geusche Borgerye, die doen voor eenen tydt door prangh-dieverye Ryck wirdt, want sy naer der handt meest tot groote ellende ende armoede zyn gekomen, gelyck het oock gebeurt is aen eenen van van de Boosten der Gereformeerde Geusen, die in hueringe hadde seker Huys gestaen by de Volle-straet daer meest alle daegen de principaelste Ketters ofte Geusche Coop-lieden der Kerck-dieveryen vergaderden, waerom dese plaetse van de Catholycke genaemt wirdt *Pilatus Kamer*, alsoo aldaer tot spot en spyt der Catholycken, alle boosheden bedreven wirden die sy peysen konden.

Sy naemen de Kelcken daer sy mede de Santeen uytdroncken, sy verbranden de Beelden ende bedreven meer andere buyten-sporigheden ende heyligh schenderyen, ghelyck het gheschiedt is als de Kercke der Paters *Lieve Vrouwe Broeders* berooft ende bestormt wirdt; alwaer dese Booswichten een groot houten beeldt van Onsen Salighmaeker, staende buyten de Kerck-deure, gesleypt hebben tot aen het voorsz. huys, ende het Hooft op de straet publieck afgesaeght zynde, hebben het selve in twee ghekloven, roepende tot de voor-by gaende Catholycken spots-ghewys, *ten ontbydt tot een Schaeps-hooft*, dat sy ginghen braeden, en thoonden hun dit ghecloven hooft.

Sulcks is noch meer op andere tyden tot spot der Catholycken geschiedt, die daer naer hunnen loon voor hunne boose Fyten en Sacrilegien hebben vercreghen: want men heeft ghesien als de Stadt *Brussel* onder de gheoorsaemheyt van den Koninck van Spagnien ghebracht was, dat desen voorseyden Geus

Geus met noch meer andere ; met al hun ghestolen goet vertreckende de uyt Stadt, miserabelyck ende arm zyn ghestorven.

Wat nu aengaet het Placcaert d'welck sekeren Gereformeerden en *Geuschen Schryver* by-brenght, om te niet te doen de waerheyt van dit groot Mirakel, dient deswegens aen-gemerckt te worden, dat alsdan de Magistraet van *Brussel* geheel Geusch was, ende dienvolgens door de selve op-gestelt, ende gepubliceert is.

Sy die de gezwore vyanden waeren van het *Alder H. Sacrament des Autaers*, die de principaelste Waerheden van het H. Evangelie loochenden, jae met een woordt geen Geloof en hadden; sy die alle middelen gebruyckt hadden om desen Schat in hunne goddeloose handen te krygen, om alsoo te niet te doen de eere, die nu over de twee hondert Jaeren door Keysers, Coningen, Princen, Edellieden ende millioenen andere menschen aen het *Alder H. Sacrament* bewesen was, en welckers publike aenbiddingen als gedurige getuygen zyn, aen de welcke meer geloof te geven is als wel aen eenige Vyanden CHRISTI, die niet alleen in die tyden lasterden het *H. Sacrament van Mirakel*, maer oock onteerden alle andere H. Geconsacreede Hostien, die sy in hunne handen krygen kosten.

Voorders, terwylen sy niet en geloofden dat CHRISTUS waerachtelyck tegenwoordigh was in het *H. Sacrament des Autaers*, soo moesten sy te niet doen dit groot Mirakel d'welck den Almogenden Godt heeft gelieven te doen, tot bevestinghe van syn *H. Sacrament*.

Wat aengaet het vergif d'welck *Henricus Bouxhorn* heeft uyt-gespouwen 18. Jaeren daer naer; alle Catholycken weten wel wat voor een man hy was, die, om te voldoen syn vleeschelycke lusten, Deken zynde van *Diest*, met een Beggyn naer Hollandt geloopen is: veranderende te samen van wooninge, staet ende Religie. Wat konde sulck een vuyl en stinckende Vat anders uytwerpen, als het gene het selve in sigh besloot; als valscheden en lasteringen tegen onse H. Religie; om alsoo te bedecken die grouwelycke sonde die hy bedreven hadde, ende inde welcke hy noch volherde, verloochenende op sulcken schandelycke maniere aen het gene hy soo heylighlyck belooft ende gezworen hadde te onderhouden.

De gene, alle dese valscheden breeder wederleydt willen lesen, moeten maer naer-sien den Boeck vanden Eerw. Pater *Cornelius Hazart* Priester der *Societydt* JESU, genaemt *Triomph-boogh ter eeren van het Alder-Heylighste Sacrament van Mirakel*.

Soo de Geusen nu tot *Brussel* d'overhant hadden, begonsten sy geldt te weygheren aen de ghene die tot hun Predikatie quamen, seggende dat sy nu lanck genoegh geldt getrocken hadden, en wel behoorden te weten wat sy doen moesten, ende genoech geleert te zyn in het *lauter Woordt Godts vande Gereformeerde Religie*; waer door vele die gewoon waeren daegelycks te compareren, om hunne Predicatie te hooren, alsdan achterbleven; onder welcke oock was den Sot oft Wyse van de Handt-booghs Gilde, genaemt onder de wandelinge *Manck-Joosken*, den welcken soo hem syn Predicatie-Geldt geweygert wirdt, seyde tot den Predikant, *Wildt gy my mynen Schellinck niet geven, soo gaen ick wederom tot myn oudt Geloof de Roomsche Religie*: waer op den Predikant vraeghde *oft hy maer om geldt gekomen was tot de Predicatie*? Hy antwoorde, *Jae*, en bleef soo tot spot

der

der Geusche Predikanten achter.

In het Jaer 1582. uyt-gaende de Maendt Julii is het Garnisoen van *Brussel*, om dat sy geen betaelinge en kregen, inde waepenen gecomen, ende hebben eenige vande Magistraet ende Oversten gevangen genomen, het welck de Geusche Borgerye qualyck nemende, zyn gewaepent naer de Merckt komen geloopen. De Soldaten dit vernemende, zyn naer de selve getrocken, alwaer sonder twyffel eene groote bloedtstortinge van beyde zyden soude voor-gevallen hebben, ten zy desen op-loop door het tusschen-spreken van eenige notabel Persoonen, die een deel geldt schoten om hun te betaelen, het selve niet geslist geweest hadde.

In het beginsel van October van het selve Jaer, zyn de uyt *Vilvoorden* gejaeghde Predikanten tot *Brussel* heel bedruckt binnen gekomen, alswanneer den Hertogh van *Parma*, die alreede meest alle de omliggende plaetsen in syn gebiedt hadde, *Brussel* allenxkens meer en meer begonst te benouwen, maer het kost hem weynigh baeten, mits binnen *Brussel*, boven het oudt Garnisoen, noch waeren twee duysent mannen te voet, en vier Regimenten Peerden, die alle daegen op de been waeren, op dat den inkomenden lyf-kost van niemant soude belet worden.

In het Jaer 1583. inde Maendt van September, de Geusche *Magistraet* van *Brussel* siende dat de Catholycken van dagh tot dagh kloecker en meeder van getal wirden, als sy wel meynden, hebben hunne macht en sterckte beginnen te vreesen, waerom sy veel van de selve die hun meest den tandt boden uyt de stadt hebben gejaeght, ende weder met een Placcaert verboden op lyf-straffe gene Misse te mogen doen, oft te laeten geschieden.

Oock op den selven tydt hebben sy het *Beggyn-hof* publickelyck te koop gehangen, ende in deelen verkocht. De Kercke oft de steenen vande selve oock verkocht zynde, hebben sy de selve tot den grondt af-geworpen, gelijck sy met de Kerck van *S. Jans* tot *Molenbeke* buyten *Brussel* ende meer andere hadden gedaen, met welcke steenen de Geusen hunne huysen ende gebouwen voltrocken.

In het Jaer 1584. alsoo den hongersnoodt tot *Brussel* groote armoede ende miserie veroorsaeckte onder het volck, mits daer luttel oft weynigh kost in-komen; begonst de gemeynte seer te murmureren, ende veel spraecken tot malkanderen, dat het beter waer hun met den Coninck te versoenen, als langher wachtende, tot meeder miserie te komen. Welcke murmuratie aen het Garnisoen d'occasie gevende van in het werck te leggen het gene daer sy gedurigh tot hun profyt hadden naer gewenscht; te weten: eenen op-loop te maeken, en daerom zyn sy gewaepent den 4. December geloopen door alle de straeten der stadt, roepende dat een deel vande Magistraet was vergaedert om te beraeden hoe sy met den Hertogh van *Parma* souden tracteren, om de Stadt over te leveren; en soo het scheen dat sy dit wilden beletten, heeft een deel van het Garnisoen hun meester gemaeckt van het Hof, d'ander deel van de Merckt ende Stadt-huys, naemen terstont gevangen eenige van het Magistraet ende andere, af-gestelt hebbende den Gouverneur, kosen sy eenen anderen in syn plaetse.

Alle de Borgers, niemant uyt-genomen, (gelyck het Garnisoen tot *Antwerpen* met hunne Borgerye hadde gedaen) belasten en dwongen sy hunne maendelycke Gagie te geven, en soo sy dese

dese gagie niet in tydts genoegh en gaven, oft uytstelden by gebreck van geldt, oft niet en kosten geven, sonden sy 8. oft 10. Soldaten in hunne huysen, tot executie, de welcke aenstonts de menschen overvielen met schincken en drincken, en alles doen op te-brengen dat daer in huys was, sweirende ende tierende, tot dat dese miserabele lieden (hun beste panden verkocht zynde) hunne maendelycke gagie aen dese Vry-buyters hadden gegeven ende betaelt.

Het en is niet uyt-te-spreken hoe vreedelyck dat sy met de Catholycke Borgers hebben geleeft. Hoe menige reysen en heeft men s'morgens tot *Brussel* in het midden van de Merckt niet gevonden plat ter aerden liggen doode lichaemen der goede Catholycken, die de Geusen by nachten hadden doen onthalsen, niet wel dervende het selven in den dagh doen, uyt vreese dat dese onnoosele menschen hun onnooselheyt te seer aen de wereldt souden kenbaer gemaeckt hebben.

Alsoo in het beginsel van het Jaer 1585. tot *Brussel* de levens-middelen seer schaers begonsten te worden, ende men geen hope meer en sagh van ergens eenige hulpe ofte bystandt te bekomen; hebben de Geusen wederom veel Mans, Vrouwen, ende Kinderen doen uyt de stadt gaen, die meest door het schieten der Conighsche Soldaeten, weder inde stadt zyn gejaeght.

Maer alsoo den hongers-noot daegelycks meer en meer aengroeyde, stirvender vele menschen, niet hebbende oft wetende waer mede sy hunne hongerachtige lichaemen souden speysen oft voeden, waer door over al groot jammer ende gehuyl wirdt gehoort, principalyck onder de kinderen, d'welcke eene moeder ontringelt zynde met vele kinderen, dit gejammer ende gehuyl niet langer konnende hooren, ofte verdragen, Vergif in eenen pot met bier gedaen hebbende, heeft eerst aen alle haere kinderen 't selve te drincken gegeven, en daer naer selfs oock gedroncken, om alsoo met eene korte doodt, de langhdurige miserien ende ellenden te eyndigen.

Door desen schroomelycken honger, is de voorgaende tweedrachtigheyt van de stadt aen den Coninck over te leveren noch meeder vergroot ende aen gewassen: want het nu tot de uyterste wanhope was gekomen, om dat niet alleen door het overgaen van *Vilvoorden*, de Vaert gesloten was; maer oock om dat alle andere wegen rontom *Brussel* liggende, waeren beset; daer hun belooft Secours moeste door komen.

Eyndelyck isser naer vele beraedt-slagen goet gevonden door den Gouverneur der stadt, de Magistraet, den wyden Raedt, ende de negen Natien, dat men Gedeputeerde soude senden naer den Hertogh van *Parma*, om te sien, oft sy met hem souden konnen tot een Accoordt komen, welcken last de Gedeputeerden (die meest van Stadts Dienst waeren) aenveert hebbende, zyn tot den Hertogh van *Parma* getrocken, om te Capituleren, en hebben op den 10. dagh van Meert 1585. het Accoort gesloten tot *Beveren*, ende wirdt van syne voorsz. Hoogheyt, ende de Gedeputeerde geteeckent, waer van de principaelste Artikulen waeren.

Dat de Borgerye in genaede wirdt ontfangen vanden Coninck, sonder eenigh geldt op te brengen uyt consideratie van hunnen grooten noodt ende armoede, dan alleenelyck de vervalle Kercken in staet te stellen.

Den Koninckklycken Huysraedt, ende de geroofde Ornamenten vande Koninckklycke Capelle van 't Hof te restitueren, oft den

prys daer van te betaelen.

Den genomen Roof uyt de Edele Huysen als van den Cardinael Granvelle, *eersten Arts Bisschop van* Mecchelen, *van den Hertogh van* Arschot, *den Grave van* Mansvelt, *ende meer andere, hoe die souden moeten weder-gegeven worden, wirdt aen het oordeel der Rechters gelaeten.*

De Geusen *ofte* Gereformeerde *mochten twee Jaeren inde Stadt vredelyck blyven om van hunne saecken te disponeren. Alle gevangenen van beyde zijden souden worden los gelaeten.*

De uytlansche Soldaeten die sterck waeren 1500. *te voet, en* 400. *te peerdt, souden uyt-trecken met Waepens ende Bagagie, sonder nochtans te moghen gebruycken brandende Lonten, slaende Trommels noch Trompetten.*

De Capitulatie nu van beyde zyden gheteeckent ende ten vollen ghesloten zynde, ende den 13. Meert tot *Brussel* ghepubliceert, heeft het Garnisoen beginnen gereetsschap te maeken om uyt de Stadt te trecken, het welcke eerst is ghesschiedt den 19. der selver Maendt op den dagh van den *H. Joseph*: ter oorsaeke den Gouverneur ende de Soldaeten niet en wilden de stadt ruymen, ten zy hunnen achterstel eerst door de Borghers voldaen was: Ende hun eenigh gheldt gegeven, ende voor de andere rest borghe-gestelt zynde, zyn sy alsdan tot een on-uytsprekelycke blyschap der Catholycken vertrocken, ende met geen minder blyschap in de Stadt ghecomen het Konincks Volck, onder het beleydt van den Heere *Gorgonie*, als Gouverneur door den Hertogh van *Parma* gesonden. Ende op dat alle saeken in de Stadt *Brussel* souden met voorsichtigheydt en wysheydt gesschieden en herstelt worden, heeft den selven Hertogh twee treffelycke Mannen gestelt om de politike saeken te beschicken, te weten den Heer President *Richardot*, ende den Secretaris *Garnier* uyt den Secreten Raede, die voor eerst de Geusche Magistraet, Weyden Raedt, ende de Dekens der 9. Natien afgeset zynde, in hun plaetse eerlycke Catholycke Mannen, gestelt hebben.

Aengaende de Gheestelycke Saecken daer van heeft den voorsz. Hertogh, den last ende sorge, gerecommandeert aen den Aerts-Bisschop van Mechelen *Joannes Hauchinus*, die te vorens Deken van *S. Goedele* hadde geweest, den welcken Aerts-Bisschop op dat hy alles op het (alderbeste soude mogen in vorigen staet herstellen ende beschicken, heeft oock van het Alderbeste ende Weirdighste willen beginnen, te weten: van Godt, en daerom is hy voor eerst gegaen met de Heeren Deken ende Plebaen van *S. Goedele*, ende myn Heer den Archi-Diaken van *Mechelen* ten huyse van de voorseyde weduwe *Jouffrouw Joanna Baerts*, alwaer hebbende doen openen de plaetse van den Balck, daer desen alderweirdighsten Schat van het *H. Sacrament van Mirakel* by de ses Jaeren hadde in verborgen gelegen, die sy gevonden hebben, te weten de dry *H. Hostien*, gansch ende geheel ongeschendt, sonder eenige veranderinge daer aen te sien ofte te bevinden, bedeckt met crystael, op de selve maniere gelyck het selve daer was gestelt.

Dese voorsz. Weduwe tot teecken van danckbaerheyt voor de bewaeringe van desen aldergrootsten en weerdighsten Pandt, is vereert geweest met een eerlyck present, ende by alle Catholycken seer gepresen, om dat sy het *H. Sacrament van Mirakel*, hunnen eenigen troost ende toevlucht, in alle vervolgingen ende ondersoeckingen soo wel hadde bewaert; welcken *H. Schat* hun uyt de sla-

ſlavernye der Ketters hadde verloſt, ende miraculeuſelyck van bloedtſtortinge ende plunderinge, buyten andere Steden als *Mecchelen*, *Antwerpen* ende meer andere hadde bewaert, volgens hun goet betrouwen: want men hadde menige reyſen de Catholycke Ingeſeten van *Bruſſel* (eer oyt de ſelve ſtadt onder de macht der Ketters was gekomen) in alle Troubelen, Oploopen ende Swarigheden des Landts, hooren tot malkanderen ſeggen: *Laet ons op het* H. Sacrament van Mirakel *vaſt ſtellen alle ons betrouwen, want ſoo lanck als Bruſſel deſen weerdigen Pandt ſal beſitten, ſal ons Godt van alle Plunderinge en Bloetſtortinge bewaeren.*

Nu deſe Princelycke Stadt *Bruſſel* van alle Ketterye ende nieuwe Gereformeerde Geuſen verloſt was, ſagh men van alle kanten met groote blydſchap de uytgejaeghde Catholijcken ſoo Wereltlijcke als Geeſtelijcke inde ſtadt wederkeeren, waer van, onder de Biddende Orders de eerſte zyn geweeſt, de Eerw. Paters *Minder-Broeders*, de tweede de *Lieve Vrouwe Broeders*, de derde de *Predick Heeren*, de vierde de *PP. Auguſtynen*, &c. Jae de vreught die daer was, en is met geen woorden uyt-te-ſpreken, noch met geen penne te beſchryven, de bleyde traenen die men ſagh ſtorten als een ieder ſijnen uyt-gejaeghden Vrindt verwillekomde ende onthaelde.

Middelertydt en heeft den Arts-Biſſchop *Haucinus* niet willen na-laeten te volherden, ende te bethoonen ſijnen goeden yver op dat alle eerbiedinge ſoude mogen beweſen worden aen deſen weerdigen Schat het *H. Sacrament van Mirakel*, ende heeft daerom alle Geeſtelyckheyt, Canonicken, Paſtoors der Parochiale Kercken met hunne Clergie, Religieuſen der Biddende Orders, de Konincklycke Raeden, Finantie, Magiſtraet, ende Gemeynten ontboden, om te willen verſchynen den 22. van de Maendt Meert 1585. in de Kercke van *S. Gudula*, om aldus met de Proceſſie in alle ſolemniteyt met Cruycen, Vaenen ende Licht te haelen uyt het huys vande voorſz. Jouffrouw *Joanna Baerts*, het *Alder-H. Sacrament van Mirakel.*

Het welcke oock is gheſchiedt ten voorſz. daeghe, met ſulcken menighte van menſchen dat het niet uyt-te-ſpreken en is, ende aldus van den Arts-Biſſchop ſelver met alle Solemniteyt ende Eerbiedinghe naer de Collegiale Kercke van *S. Gudula* gedraeghen, en wederom op ſyne oude gewoonelycke plaetſe geſtelt, tot eene onuytſprekelijcke blyſchap van alle goede Catholijcke Ingheſeten der Stadt *Bruſſel*, die nu hadden vercregen door de Goddelijcke genaede hunnen wenſch van publiekelijck te mogen gaen aenbidden, eeren, loven en gebenedyden het *H. Sacrament van Mirakel*, gelijck ſy hunne Voor-Ouders altydt hadden ſien doen, ende oock 't ſaemen om hunne naercomelingen door hun Exempel te verwecken om hunne voet-ſtappen naer te volghen met het bewyſen van alle eerbiedinghe aen dit noyt ghenoegh gelooft *H. Sacrament*, in het welcke deſe preysbaere Gemeynte tot noch toe niet en heeft gemanqueert, gelyck het oock klaerlyck is gebleken in alle de naer-volgende tyden, inde welcke ſy noyt en hebben achter gelaeten het gene eenighſints tot de glorie, eere, ende verheffen van het ſelve konde dienen: byſonderlyck in het vieren van het Jaer van Jubilé. Dit konnen getuygen alle die de ſelve beleeft hebben.

Wat aengaet deſen tegenwoordigen Jubilé die wy mogen noemen den Solemneelſten te weſen, die oyt binnen Bruſſel gehouden is. Soo is het dat den Druc-

Drucker deſer, alles op het ſpoedighſte ſal in het licht brengen, het gene de Godtvruchtigheyt van alle goede Catholycke tot meeder eere ende glorie van Godt in ſyn *Alder-Heylighſte Sacrament* heeft uytgewerckt. Namentlyck de Ordre van de ſchoonſte Cavalcade die oyt ergens geſien is, item alle de Arcken-Triumphael met hunne Beſchryvinghe, als mede d'Af-beldinge van de ſeſthien Capellen en vier Portalen daer de 20. Schilderyen verbeldende deſe Hiſtorie, op-ſtaen, met alle d'Inſcriptien, Chronica, Ciraeden, &c. in 20. *folia* op Imperiael. papier.

Onder de ſeventhiende Schilderye ſtaet:

RESURGET IN GLORIA. 1. Cor. 15.

Quas facit Hæreticus ferè ſex latitare per annos,
Hauchinus tollens è trabe monſtrat Opes.
Sacra diu latuit, ſed nunc ovat Hoſtia: Chriſti
Illa reſurgentis forma decuſque fuit.

Dat is te ſeggen:

HET SAL VERRYSEN IN GLORIE. 1. Cor. 15.

Den Beldtſtorm heeft gepraemt voor deſen Schat te ſorgen,
Hy is ontrent ſes Jaer in eenen Balck verborgen;
Hauchinus haelt hem uyt. Siet Jeſum andermael
Verryſen uyt het graf in vollen Zegenprael.

E Y N D E.

APPROBATIE.

DEſe Hiſtorie *van het Alder-Heylighſte* SACRAMENT VAN MIRAKEL, ſal profeytelyck Gedruckt worden, ſoo om te verſtercken de Chriſtene Catholiecke Geloovighe in vaſtelyck te gelooven, eerbiedelyck te aenbidden, en Godtvruchtelyck te ontfanghen het Alder-hooghweirdighſte Goddelyck Sacrament des Autaers, als oock om door dit ſienelyck en taſtelyck Mirakel te overtuygen ende te beſchaemen de Ketters en andere Ongeloovigen, oft wel om hun (het gene Godt verleene) tot het waerachtigh Catholieck Geloof tot het Alder-heylighſte Sacrament te bekeeren. Ghedaen binnen Loven den 19. Juny 1720.

Hermanus Damen, Doctoor, Regent in de H. Godts-geleertheydt, Deken van S. Peeters binnen Loven Boeck-keurder.

EXTRACT VYT HET PRIVILEGIE.

CAREL den VI. by der gratie Godts Rooms-Keyſer, Koninck van Caſtilien, van Leon, van Arragon, &c. Aerts-Hertogh van Ooſtenryck, Hertogh van Burgondien, van Lothryck, van Brabant, &c. heeft gepermitteert aen GEORGIUS DE BACKER, alleen te moghen drucken de *Hiſtorie van het Alder-Heylighſte* SACRAMENT VAN MIRAKEL, merckelyck vermeerdert ende verbetert ſoo in het *Nederlants* als in het *Franſch*, ſonder en met Figuren, in ſoodanigh formaet als hy goet keuren ſal, mitsgaeders den *grooten Autaer*, de *Beſchryvinghe vande Proceſſie en Cavalcaden*, *Arcken*, *Triumph-waghens*, *Chronica* en alle andere *Ciraeden* als oock de *Inſtellinge ende Aflaeten van't Broederſchap* van't voorſz. *H. Sacrament*, met verbot aen alle Druckers en Boeck-vercoopers de voorſeyde Wercken ten geheele ofte ten deele naer te Drucken oft elders gedruckt alhier inne-te-brengen ofte te vercoopen gedurende den tydt van ſes Jaeren, op pene van Confiſcatie der ſelve, en 30. guldens voor yder Exemplaer, permitterende tot dien eynde dat hy ſal mogen doen aenſlaen alle de Exemplaren, &c. Gedaen tot *Bruſſel* den 20. Juny 1720. was geparapheert *Gryſp. vt.*

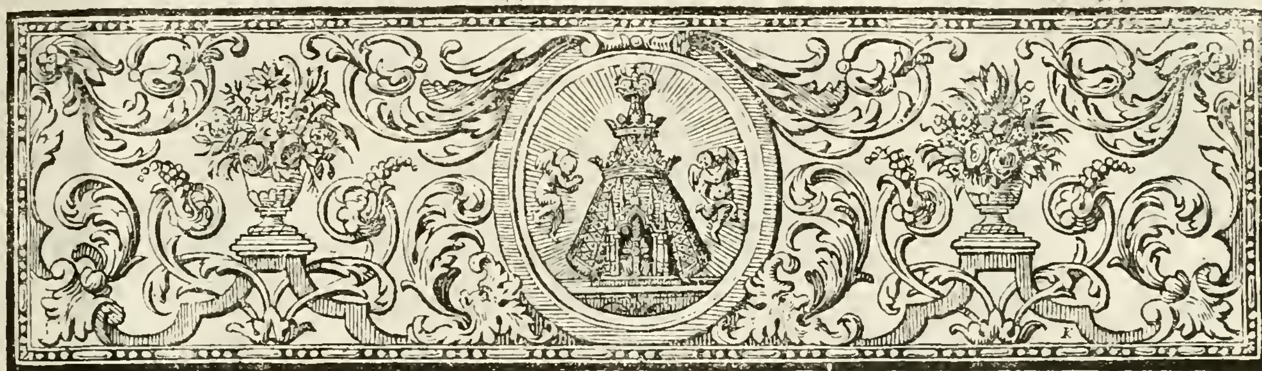
Ende onderteeckent

H. LOYENS.

EERSTE VERVOLGH VAN DE HOOGHWEERDIGE HISTORIE VAN HET ALDER-HEYLIGHSTE SACRAMENT VAN MIRAKEL,

Behelsende de Solemniteyten, die geschiedt zijn soo in de Collegiale Kercke van S. Michiel ende Goedele, *als de Ciraeden die-men langhs de Straeten der Stadt Brussel, ter oorsaecke van den* 350. *Jaerigen* Jubilé *heeft op-gestelt, alles met schoone Figuren, verbeeldende de Arcken die gestaen hebben langhs den wegh van de eerste Processie, die gegaen heeft den* 14. *July* 1720. *&c.*

Op-gestelt ende by een vergaedert door G. D. B.

EERSTE VERVOLGH
VAN DE HOOGHWEERDIGHE
HISTORIE
VAN HET ALDER-HEYLIGHSTE
SACRAMENT VAN MIRAKEL,

Behelsende de Solemniteyten, geschiedt soo in de Collegiale Kercke van SS. Michiel *ende* Goedele, *als de Ciraeden die men in de selve Kercke ende langhs de straeten der Stadt Brussel, ter oorsaeke van den* 350. *jaerighen* Jubilé *heeft op-gestelt, alles verbeldt met Schoone Figuren.*

WY hebben in het Eerste Deel deser Historie verbeldt alle de Schilderyen, behelsende de besonderste Hooft-Stucken van dit groot Mirakel, soo ende gelyck de selve door de Mildadigheydt van verscheyde Bisschoppen, Prélaeten, Abdissen en andere Geestelycke Persoonen als oock door de Eerweerdighe ende Edele Heeren der Staeten van Brabandt zyn vereert, ende gestelt geweest in de Collegiale Kercke van SS. Michiel ende Goedele, alles in syne vergulde Lysten met hunne Wapens, Naemen, Devisien, Inscriptien, Chronica, &c. Gelyck de selve door den Drucker deser in 20. *Folio Plano* uyt-gegeven worden, ende noch sullen vervolght worden met den Grooten ende Vermaerden Autaer die men alle Jaeren op de Feeste van het *Alder-Heylighste Sacrament van Mirakel*, t'sedert 50. Jaeren herrewaerts op-recht, ende die men ter occasie van dese teghenwoordighe Jubel-Feest, heel ende gants heeft verguldt, niet sonder groote Costen. Tot welcken eynde men niet alleen de heele Kercke heeft laeten witten, maer selfs den ordinairen Schoonen Autaer staende in de Choor van het voorsz. Venerabel, als mede de sesthien zyde-Capellen en de vyf Portaelen der selve Kercke heeft laeten gelyck-vormigh maken, ende doen Marbreren ende Vergulden. Men heeft oock de twee Autaeren staende in den grooten Beuck namentlyck van *S. Goedele* ende dien van het *H. Cruys* gants ende geheel laeten Vernieuwen, Marbreren ende Vergulden. Voorders heeft men de 14. Pilaeren van den grooten Beuck soo aerdigh ende costelyck verciert dat het eenen lust was voor alle die het selve gesien hebben; De Boghen tusschen de selve Pilaeren die met Festons behangen en tusschen beyde met Loof-wercken, Enghels-coppen, Piramiden, Vendels, &c. als oock boven de selve Ciraeden met costelycke Tapyten behangen waeren, en besonderlyck den

A Pre-

Predick-ſtoel die op het aerdighſte verciert was, en conden door de Aenſchouwers niet genoeghſaem beſien, verwondert, nochte gepreſen worden.

VVy verhopen in het kort (indien dit werck met het gene wy hier vorens noch beloofſt hebben eenighſins wel getrocken wordt) de Af-beldinge van den voorſz. heelen Beuck met alle de boven-gemelde Ciraden oock in Print-konſt aen 't licht te te brengen. Middelertydt voegen wy hier nevens de Af-beldinge van den grooten Autaer ſtaende in de Choor van het Venerabel, met alle de Reliquien gelyck die op de Beſonderſte Feeſt-dagen des Jaers ten thoon geſtelt worden, als zynde een ſoo ſchoon en weerdigh ſtuck als'er ergens in ganſch Nederlandt te vinden is.

VVy ſullen hier naer beſchryven alle de ſolemnele Dienſten, Oratien, ende Sermoonen, die geduerende den tydt van de Feeſte van dit 350. jaerigh Jubilé in de voorſz. Kercke van *SS. Michiel* ende *Gudula* geſchiedt zyn, ende alhier beginnen met de Proceſſie die op den 14. July 1720. met de uytterſte Solemniteyt is gegaen, waer toe goeden Godt het aengenaemſte weder ende den ſchoonſten dagh verleent heeft, die men ſoude konnen wenſchen.

Ontrent den elf uren voor den Noen begonſte de Triumphante Cavalcade oft Edele Ruyter-Bende (die in de VVaerande alles op hunne ordre geſtelt waeren) te marcheren; ende maeckten den Voortocht van deſe Solemnele Proceſſie daer men met recht van ſeggen magh (volgens de getuygeniſſe van generalyck alle de Vremdelingen) datter noyt deſgelycks in ganſch Nederlandt geſien is.

CORT-BEGRYP.

Deſe Triumphante Ruyter-Bende beſtaet in vyf Deelen.

Het Eerſte, Verthoont het *H. Sacrament des Autaers* Verbeldt door de *Figuren* van het *Oudt Teſtament.*

Het Tweede, bewyſt deſſels VVaerheydt, ende dat de voorgaende *Figuren* zyn volbraght in de *Nieuwe-Weth.*

Het Derde, betuyght deſe ſelve Waerheydt door verſcheyde Mirakelen, die in ons *Nederlandt* geſchiedt zyn.

Het Vierde, ſtelt ons voor, hoe de *Doorluchtighſte Hertoghen van Brabant* de Heyligh-Schendinghe der Joden hebben gevroken.

Het Vyfde, hoe het *Doorluchtighſte Huys van Ooſten-Ryck het* H. SACRAMENT *des Autaers* door eene ingeborene Godt-vruchtigheydt van ſyn begin tot nu toe heeft ge-eert, ende aenbeden.

Inleydinge tot de Triumphante Ruyter-bende.

DE Faem omcingelt door Ketel-Trommels ende Trompetten voor-uyt rydende, verkondight de *Jubil-Feeſt* die tot *Bruſſel* gehouden wordt. Onder haer Trompet hanght dit

Jaer-Schrift.

ChrIsto a JUDæIs Læso JUbILeUM.

tot Lof Van ChrIstI JUbILe', Door De JoDen geqUest.

SA
HAE
NOS
RVM
BVS,

:de

)o-
lels
en.
ıer-
:n,
sv.
rdt
ıen

sv,
ge-

ɴ.
:n
:e

INTERNET ARCHIVE

The Getty

Den eersten van die haer vergeselschappen, draeght dit

Jaer-Schrift.

DEO sUB hostIIs MIraCULoso JUbILate.

Looft ende gebenedydt Godt Miraculeus onder dese Hostien.

Den anderen......

JUbILate Deo Vero In VenerabILI saCraMento.

Looft uwen Godt in 't Hooghweerdigh SACRAMENT.

Den Arch-Engel MICHAEL Beschermer deser Stadt, dragende op synen Schildt de dry gewonde Hostien, volght met dese

Jaertallige-Spreuck

hoC UrbeM CUstoDe tUetUr.

Onder desen Bewaerder, beschermt hy de Stadt:

Den welcken de Catholycke Provincien van Nederlandt vergaedert ende noodight door dese Schriftuer-Texten geschreven op de twee kanten der Vendels (*Venite & videte opera Domini* Ps. 45. "Komt ende aensiet de Wercken des Heeren. "Ende, *Quæ posuit prodigia super terram.*" Wat wonderlycke teeckenen hy op d'aerde gestelt heeft. Beyde aen den 45. Psalm.) om dese Jubel-Feest te kommen sien, die vereert wordt door de Jonckheyt der Latynsche Scholen van de Societeyt JESU.

Alle de Provincien komen met groote vreught, voor de welcke gevoert wordt hunnen Standaert, met dese woorden. *Venimus adorare Eum*: " Wy zyn gekomen om Hem te aenbidden. *Matth. cap.* 2.

Desen volght den Eengel Bewaerder der Latynsche Scholen vande Societeyt JESU, met den Naem JESU boven op syn Vendel, in het welck van beyde de kanten gelesen worden dese

Jaer-tallen.

MIraCULoso sUb trIbUs hostIIs LatentI Deo.

Ter eeren vanden wonderbaeren Godt schuylende in dry Hostien.

ende

LIngUæ LatInæ stUDIosI gYMnasII soCIetatIs.

De Studenten vande Latynsche Scholen der Societeyt.

Hier sluyt de inleydinghe, en volght het

EERSTE DEEL.

Voor uyt komt den *Enghel* van *d'Oude-Wet*, met dit

Jaer-Schrift.

VerItas eUCharIstICa sIgnIs aDUMbrata.

aLtaar-geheYMs WaarheYt VerbeeLDt In teeCkenen.

Hy wordt gevolgt van de *Synagogue* met de twee steene Tafels der Weth, tusschen

twee

twee Engelen, met dese woorden : *Omnia in figura contingebant illis.* " Alle dese dinghen geschieden henlieden door Voorbeelden." 1. *Cor.* 10. ℣. 11. ende, *Umbram ... habens lex futurorum bonorum.* " De Wet hebbende eene schaduwe der ,, toecommende goederen. " *Hebr.* 10. ℣. 1.

De Eerste Figuer verbeeldt ons *Melchisedech* Coninck ende Priester door het Broot en Wyn, reydende tusschen twee Hebreeuwsche Princen, by-brengende dese Getuygenisse: *Proferens Panem & Vinum.* Ende, *Erat enim Sacerdos Dei Altissimi* " Dragende Broodt ende Wyn. " Ende, " Want hy was een Priester van den Alder Hooghsten Godt. " *Gen.* 14. ℣. 13.

De tweede is *Aaron* met het Paesch-Lam, vergeselschapt van weder zyde door twee *Leviten*, dragende dese Texten, *Erit..... Agnus absque macula*, ende *Immolabitque eum universa multitudo.* " 'T sal een Lam wesen sonder vlecke. " Ende, " De gansche gemeynte sal hem offeren. " *Exod.* 12. ℣. 5. & 6.

De derde, verbeeldt *Moyses* thoonende een Vat vervult met *Manna*, hebbende aen yder kant eenen Vaendrager, den eenen voert dese heylige woorden : *Iste est panis, quem Dominus dedit vobis ad vescendum.* " Dit is het broodt dat u den Heer ,, gegeven heeft om te eten. " *Exod.* 16. ℣. 15. Den anderen, dese, *Nec qui plus collegerat, habuit amplius :* " Noch die meer vergadert hadde, en hadde niet meer." *Ibid.* ℣. 18.

De vierde, geeft ons den kloecken *Gedeon*, dragende het Straelende Broodt in 't midden van dese getuygenissen : *Videbatur mihi quasi subcinericius panis* : " Het docht ,, my als een Broodt onder de asschen. " *Judic.* 7. ℣. 13. Ende, *Non est hoc aliud nisi gladius Gedeonis.* " Dat en is niet anders dan het Sweerdt van Gedeon. " *Ibid.* ℣. 14.

De vyfde, bethoont ons den stercken *Samson* door synen verscheurden Leeuw, in welckers Muyl is een Swerm Byen! Op syne rechter zyde wordt gedragen *De comedente exivit cibus.* " Uyt den etenden is spyse voorts gekomen. " *Judic.* 14. ℣. 14. Op de slincker zyde : *Et de forti egressa est dulcedo.* " Ende uyt den stercken is soetigheyt gevloedt. " *Ibid.*

De sesde, vinden wy in *Achimelech* oppersten Priester, verthoonende de brooden der Voorstellinge, den welcken vergeselschappen twee Leviten in hunne Schilden geschreven dragende, den eenen dese antwoodt, gegeven aen *David* : *Non habeo Laïcos panes* : " 'K en hebbe geen ongeweydt Broodt. " 1. *Reg.* 21. ℣. 4. Den anderen : *Dedit ergo ei Sacerdos sanctificatum panem.* " Den Priester heeft hem dan geheylight broodt gegeven. " *Ibid.* ℣. 6.

De sevenste, beteeckent ons *David*, als een besonderste voorbeeldt *Christi*, den welcken vergeselschapt wordt van twee Joodtsche Princen, op wiens Schilden gelesen wordt : *Numquid non iste est David ?* " En is dit David niet ? 1. *Reg.* 21. ℣. 11. Ende, *Ferebatur in manibus suis.* " Hy wirdt gedragen in syne handen. " *Ibid.* volgens de 70. Uytleggers.

Den wysen *Salomon* eyndight dese Figuren in wiens Schildt uyt-gedruckt is den Autaer des Brandt-offers ende de Tafel met Broodt ende Wyn ; op welckers beyde zyden gesien worden dese Spreucken : *Sapientia immolavit victimas suas.* " De Wysheyt.... heeft haere Slagh-offeranden op-gedragen. " *Prov.* 9. ℣. 1. en 2.

Ende

Ende, *Miscuit Vinum & proposuit mensam:* " Sy heeft Wyn gemengelt, ende haer tafel voor-gestelt." *Ibid.*

TWEEDE DEEL

Wordt door den *Engel* der *Nieuwe Wet* geopent, voerende dit

Jaer-schrift

fIDes eUCharIstIæ In noVo testaMento ILLUstrata.

'T Geloff des H. Sacraments verlicht in de Nieuwe Weth.

Hy wordt gevolght van den *Engel* der *H. Kerck* met dese woorden: *Dat panis cœlicus Figuris terminum.* " Het hemelsch Broodt eyndight de Figure.

Hier naer verschynt de *H. Kercke*, houdende het H. Sacrament op den Evangelie-Boeck. Alle die haer volgen voeren den Lauwer-tack in de handt, tot blyck der Victorien soo menighmael op de vyanden van 't H. Sacrament bevochten.

De vier *Evangelisten* omcingelen de H. Kercke, bevestigende de waere tegenwoordigheydt Christi in het Alder-Heylighste Sacrament, door hunne onfaelbare VVoorden.

Matt 26. *Hoc est Corpus meum.* „ Dit is myn Lichaem.
Marc. 14. *Hic est Sanguis meus.* „ Dit is myn Bloedt.
Luc. 22. *Hoc est Corpus meum.* „ Dit is myn Lichaem.
Joan. 6. *Sanguis meus verè est potus.* „ Myn Bloedt is waerachtigen dranck.

Dese *Evangelisten* worden gevolght door de algemeyne ende onfaelbare *Kerck-vergaederingen* met dese hunne stellingen tegens de goddeloose Leeringen der Aerts-Ketters.

Eerst, het Concilie van NICENE. I.

„ Laet ons door het Geloove verstaen, dat in dese Heylige Maelteydt tegen- » woordigh is het Lam Godts, wegh-nemende de Sonden des wereldts, onbloe- » delyck van de Priesters op-geoffert, ende dat wy waerlyck nuttende desselfs » weerdigh Lichaem ende Bloedt, ontfangen de teeckenen onser Verrysenisse.

Ten tweeden, het Concilie van EPHESEN.

„ Het Geloof is bekrachtight door het gene wy houden staen, dat het Broodt „ verandert wordt in het selve Vleesch, het welck aen het Cruys heeft gehangen, „ ende den wyn in het selve Bloedt, 't geen gevloedt is uyt de Zyde van die „ aen het Cruys gehangen heeft.

Ten derden, het Concilie van BASEL.

" Dat sy het volck onderwysen, dat onder de gedaente van Broodt niet alleen „ het Lichaem Christi, noch onder de gedaente van VVyn enckelyck het Bloedt, „ maer self onder ider deser gedaenten Christus geheel ende gansch vervat wordt.

Ten vierden, het Concilie van TRENTEN.

" Soo iemandt loochent, dat in het Alder-Heylighste Sacrament des Autaers waer-

„ lyck,

„ lijck, daedelijck, ende wesentlijck tegenwoordigh is het Lichaem ende Bloedt „ t' samen met de Ziele ende Godtheyt ons Heere JESU CHSISTI..... dat hy vervloeckt zy."

Hier naer volgen de Oude Vaders ende eerste Leeraers der H. Kercke, vermaert door Heyligheydt ende Geleertheydt, door gansch het aerdryck, welckers gelycke nochte in deughden, nochte in wetenschappen oyt gehadt en hebben de anders gesinden. Van wat gevoelen sy geweest zyn wegens de waerheydt van het H. Sacrament, leert uyt dese hunne volgende woorden.

De Grickxsche Vaders.

ATHANASIUS *in Conc. Nic. contra Arium* " De wysheydt....... voor-gestelt hebbende de Tafel, te weten het H. Autaer, ende op den selven het Hemels „ Broodt, verthoont ons selfs syn Alder-Heylighste Lichaem.

CHRISOSTOMUS *Hom.* 6. *ad Pop. Ant.* " Aengesien het WOORT seght *Dit is myn* „ *Lichaem.....* laet het ons gelooven.

GREGORIUS NAZ. *Apol. Orat.* I. " Die dingen, de welcke op de H. Tafel „ voor-gestelt zijn..... worden waerachtelijck verandert in 't Lichaem CHRISTI.

CYRILLUS HIER. *Cat. Mys.* " Aengesien dan dat de eeuwige Waerheydt van „ het Broodt uyt-gesproken ende geseydt heeft, *Dit is myn Lichaem*, wie sal voor- „ taen derven twyffelen?

De Latynsche Vaders.

AMBROSIUS *l.* 4. *c.* 4. " Het Broodt wordt het Lichaem CHRISTI.

HIERONYMUS *Ep. ad Held.* Laet ons verstaen dat het Broodt d'welck den Heere „ gebroken heeft, het Lichaem CHRISTI is, terwyl hy selfs seght *Dit is myn Lichaem.*

AUGUSTINUS *l.* 2. *c.* 9. " Wy ontfangen JESUM-CHRISTUM die ons geeft syn „ eygen Vleesch.

GREGORIUS MAG. *l.* 4. *Dial.* " Syn Vleesch wordt daer genut, syn Bloedt..... „ gestort in de monden der geloovige.

Door de selve *Engelen* worden verthoont soo met getuygenissen der *H. Schrifture* als door die van de *Vaders*, dat de Figuren van 't Oude Testament verbeeldende onsen Salighmaker in 't *H. Sacrament des Autaers*, nu metter daedt volbracht zyn.

De twee eerste verthoonen, dat CHRISTUS is den *Opperſten Prieſter* verbeeldt door *Melchisedech.*

„ Jesus.... naer de ordonantie van Melchisedech Hoogh-Priester geworden zynde. „ *Heb.* 6. ℣. 20.

„ Heeft een eeuwigh Priesterschap *Heb.* 7. ℣. 24.

D'andere twee, leeren ons, dat *Christus* is onsen Slach-offer, beteeckent door 't *Lam* van *Aaron.*

„ *Christus* ons Paesch-lam is op-geoffert I. „ *Cor.* 5. ℣. 7.

„ Alle dagen doen ick Slagh-offer „ van een onbevleckt Lam, 't geen „ geslagh-offert zynde, blyft geheel „ ende levendigh. *And. ad Proc. Eg.*

De

De twee naest-volgende beteeckenen ons, dat *Christus* de spyse is, die ons het *Manna* verbeeldt; maer uyt menighvuldige redenen, veel weerdiger als het *Manna*.

„ Uw' Vaderen hebben het Manna gegeten in de Woestyne en zyn gestorven. *Joan.* 6. ℣. 49.

„ Is 't dat iemant van dit Broodt etet, die sal leven inder eeuwigheyt *Ibid.* ℣. 52.

Dese twee maeken ons kenbaer, dat *Christus* is het *Onder asschen-broodt* van GEDEON, door 't welck het volck Godts schrickelijck was voor syne Vyanden.

„ Laet ons opstaen van dêes tafel als vuurspouwende Leeuwen.

„ Zynde schroomelijck aen den Duyvel *Chrys. Hom.* 61.

Dit paer getuyght ons, dat *Christus* is den *Leeuw* van *Samson* uyt den welcken spys is voorts-gekomen.

„ Uyt den etende is spyse gekommen, en uyt den sterken is soetigheydt gevloedt." Wat beteeckent dit anders als CHRISTUS?

„ Sekerlijck uyt den etende is die spyse gekomen, den welcken geseyt heeft: *Ick ben het Broodt. Aug. Serm.* 107. *de temp.*

Het sesde paer geeft ons te kennen, dat *Christus* is het Sacramenteel Broodt, d'welck veel meer te achten is, als de Brooden der Voorstellinge.

„ Soo groot verschil isser tusschen de Brooden der Voorstellinge, ende het Lichaem CHRISTI.

„ Alser is tusschen de schaduwe ende het lichaem, tusschen het af-beeldtsel ende de waerheydt *Hier. in Epist. ad Tit.*

Het achter-volgende paer bethoont ons, dat *Christus* is dien *David*, den welcken gedragen wierdt in syne handen.

„ Wy en vinden niet, na de *Letter* hoe dit verstaen wordt in *David* self.

„ Maer wy hebbent' gevonden in *Christo*: want *Christus* wierdt gedraghen in syne handen als hy seght: *Dit is myn Lichaem. Aug. enarr. in Ps.* 33.

De leste twee verklaeren, dat *Christus* in het H. Sacrament des Autaers is den *Slagh-offer* van *Salomon.*

„ Den H. Geest thoont van te voren door *Salomon* de verbeeldinge van 't Slagh-offer des Heeren.

„ Gewagh makende van de opdragende Slagh-offer, ende van het Broodt ende Wyn. *Cyp. l.* 2. *Ep.* 3.

DERDE DEEL.

VVordt aen-gelydt van den *Engel* des *H. Sacrament des Autaers*, voerende in synen Standaert dit *Jaer-Schrift.*

eUCharIstIa VarIIs a Deo portentIs CoMprobatUr.

't H. Sacrament des Autaers wordt van Godt door verscheyde Mirakelen bevestight.

Desen volgen de besonderste Steden van *Nederlandt* die Godt met eenige wonderheden des H. Sacrament heeft vereert: yder Stadt komt tusschen twee medegesellen

gesellen, vande welcke den eenen draeght het wapen van syne Stadt, ende den anderen het Jaer der geschiedenisse, met den Schryver, op dit order.

AMSTERDAM

Dragende eene H. Hostie, die in het Jaer 1345. van eenen walgenden Siecken in het vier uyt-geworpen, langen tydt in het selve ongehindert is gebleven: ende wederom in het Jaer 1452. als de Capelle inde welcke sy bewaert wirdt, t' saemen met een groot deel van de Stadt verbrande, is de selve tusschen desen schroomelijcken brandt onbeschadight gevonden. Siet *Molanus* in het *Martelaers-Boeck* den 14. Meert.

DUAY

Hebbende in de handt het *H. Sacrament des Autaers*, in het welcke onsen Salighmaker in de gedaente van een Kindeken sigh heeft verthoont ende laten aenbidden, in 't Jaer 1268. aldus betuyght *Cantipratanus* Opper-Vicaris des Bisdoms van Cameryck die dit self heeft gesien. *l.* 2. *Apam.* *c.* 40. *p.* 2.

GENDT

Verthoont ons de H. Hostien die in 't Jaer 1354. door twee Heyligh-schenders gestolen ende buyten de Stadt in de aerde gedolven waeren, de welcke van eene Kudde Schaepen die daer voor-by gingen, hun in eene ronde vergaederende, en op hunne knien vallende, hunnen verborgen Schepper eere bewesen hebben. *Creussen in Monach. S. August. c.* 15.

MIDDELBOURG

Verbeeldt ons een groot Mirakel, door het welcke de H. Hostie in het Jaer 1374. genut zynde van eenen onweerdigen, in des selfs mondt verandert is in Vleesch. Desen goddeloosen verschrickt, sluytende met geweldt syne Tanden heeft het selve Vleesch by-naer door-beten, waer uyt gevloedt zyn dry druppelen Bloedts op de Dwaele van de Communie-Banck. *Siet het Boeckje van het* H. Sacrament *van* Loven.

BRUSSEL

Heeft in haere handen de *dry Doorsteken Hostien* door de goddeloose Joden op den Goeden Vrydagh in 't Jaer 1370. Aldus getuygen de Historie-Boecken vande Hertogen van Brabant. Dit Mirakel (welckers Jubel-Feeste wy nu vieren) is uytgedruckt in een Vendel, waer onder staet:

..... *Probatur ab ictu*
Vera Fides.

Den steeck maeckt goet,
't Geloof door 't bloet.

Dese naer volgende Zinne-beelden vercieren de door-wonde HH. Hostien, van welcker

Het eerste is de Sonne, wiens Beeldt schynende in het water, door eenen stock-slagh geschonden zynde, nochtans ongehindert ende in volle standt blyft. Onder het selve leest-men,

Tantùm læsus fractusque videtur.

Het

Het ſchyndt geſchonden ,, En 't heeft geen wonden.

Het tweede is een Pellicaen ſpeyſende ſyne jonckxkens met ſyn bloedt, waer onder ſtaet :

Sanguis confirmat amorem

Hier wordt door bloedt ,, de liefd' gevoedt.

Voor het derde dient een Kryghs-vendel heel geſcheurt ende doorſchoten, met deſe Spreuck : *A vulnere clarius ipſo.*

De ſcheur geeft eer ,, al meer en meer.

In het vierde ſiet-men eenen Laurier-boom, van wiens af-geruckten Tack gevlochten wordt eene Lauwer-Croon, met dit Schrift :

Læſa triumphat.

Sy zegen-praelt, ſelfs af-gehaelt.

Onder de blyde ſtemmen volght het Jubilé, vergeſelſchapt door twee Engelen in welckers Vendels geleſen worden de volgende Jaer-ſchriften

CHrIstUs ab IMprobIs JUDæIs ConfossUs,

a trIbUs sæCULIs et MeDIo sUb hostIIs Latet.

Chriſtus van de goddelooſe Joden gewond,
Schuyldt onder d'Hoſtien van over dry eeuwen en half.

Deſe Triumphante Ruyter-Bende wordt geſloten door de Doorluchtighe Princen, onder de welcke de dry voorgaende Hondert Jaerige Jubilé-Feeſten zyn geviert geweeſt.

Den eerſten is *Carolus* met by-naem *den Stouten,* Hertogh van *Bourgondien* ende van *Brabant*, Prince van *Nederlant*, onder wien d'eerſte *Jubilé* is gehouden geweeſt in 't Jaer 1470.

Den tweeden is *Philippus den tweeden*, Koninck van Spagnien ende Hertogh van Brabant, in 't Jaer 1570.

Den derden *Carolus den Tweeden* Koninck van Spagnien, ende Hertogh van Brabant, &c. in 't Jaer 1670.

VIERDE DEEL.

Eerſt verthoont ſigh den *Enghel* der *Rechtveerdigheydt*, in wiens Vendel te leſen is, dit Jaer-Schrift,

abhInC treCentIs qUInqUagInta annIs a JUDæIs
VIoLatIs hostIIs, WenCesLao VInDICe,
brUXeLLa JUbILat.

Bruſſel Jubileert over de Heylighe Hoſtien vande Joden door-ſteken in het Jaer 1370. ghewroken door VVenceſlaus, Hertogh van Brabant.

Naer deſen volght de Goddelijcke *Rechtveerdigheydt* vertoonende uyt de H. Schriften verſcheyde Straffen aen de Heyligh-ſchenders door *Godt* over-geſonden.

De Eerſte hebben beproeft, *Nadab* ende *Abiu*, de oudtſte ſonen van *Aaron*, de welcke op-offerende een vremd ende ongeheylight vier, door het vier des hemels zyn verbrandt. *Levit.* 10. ỷ. 1. & 2.

De Tweede zyn, *Ophni* ende *Phinées* Sonen vanden Opperften Priefter *Heli*, die, om hunne Schelmftucken tusfchen de Offeranden bedreven, in de algemeyne Nederlaghe der Ifraëliten door de Philiftinen gedoodt zyn, ende de Arcke des Verbondts verloren hebben 1. *Reg.* 4. ℣. 11.

De Derde is, de Nederlaeghe van 50000. *Betſamiten*, de welcke *Godt* heeft geftraft met de doodt, om dat fy *d'Arcke des Verbondts* oneerbiedelyck hadden aengefien 1. *Reg.* 6. ℣. 19.

De Vierde is, van *Oza* den Priefter, den welcken om dat hy fyne handt teghen de voorfeyde *Arke* hadde uyt-ghefteken, de ftraffe van fyne overmetentheyt door de doodt heeft betaelt. 2. *Reg.* 6. ℣. 7.

De Vyfde is het rechtveerdigh Vonnis vanden Hertogh *Wenceſlaus* die de goddeloofe Joden, door-ftekers vande H. Hoftien, levendigh heeft doen verbranden in het jaer 1370. Hunne ftraffe wordt verbeeldt in een Cartel, met dit volgende Jaer-Schrift.

ChrIstUM JUsto VInDICat Igne.

Hy vreeckt het onrecht *Chriſti* door 't rechtveerdigh vier.

Naer defe volght de Deught der *Godts-dienſtigheyt*, verghefelt van verfcheyde Hemelfche Geeften, bethoonende uyt de H. Schriften dat de macht is gejont van *Godt* aen de Souvereyne Princen, om de Schelm-ftucken te vreken, befonderlyck tegens fyne Godtheydt bedreven.

Den Eerften verthoont defe woorden: *Non eſt... poteſtas niſi à Deo.* "Daer en „ is geen macht als van *Godt. Rom.* 13. ℣. 1.

Den Tweeden, *Principes non ſunt timori boni operis, ſed mali.* " De Princen en „ zyn niet tot vreefe aen de goede, maer aen de quaede. *Ibid.* ℣. 3.

Den Derden *Non ... ſine cauſa Gladium portat.* " Niet fonder oorfaecke draeght „ hy het Sweerdt. *Ibid.*

Den Vierden : *Dei ... Miniſter eſt, vindex in iram ei, qui malum agit.* " Hy is „ *Godts* dienaer ende vreker tot gramfchap aen die quaet doet. *Ibid.* ℣. 4.

De Godtsdienftigheydt wordt gevolght vande deughden, aldermeeft nootfaeckelyck aen de Souvereyne Princen tot het uytvoeren van de ftraffen der Goddeloofen, te weten: de *Sterkte* ende den yver der Glorie *Godts*.

De eerfte voert dit op-fchrift : *Accinxit me fortitudine* " Hy heeft my omgort „ met fterckheydt. " 2. Reg. 22. ℣. 23. De andere; *Zelo zelatus ſum pro Domino Deo.* " Ick ben met yver voor den Heere Godt ontfteken geweeft. 3. *Reg.* 19. ℣. 14.

Hier naer verfchynt *Wenceſlaus* Hertogh van *Brabant* omringelt met fyne Pagien, den welcken aen fyne Naer-komelingen heeft gelaten een waerachtigh voorbeelt van *Rechtveerdigheyt*, *Sterckte*, ende *Yver* voor d'eere Godts, veroordeelende de Heyligh-fchendende Joden om levendigh verbrandt te worden.

Defe Edele Ridder-fchaere wordt ge-eyndight door *Philippus* genaemt *den Schoonen* Koninck van Caftilien, &c. ende fevenften Prince van Nederlandt naer *VVenceſlaus*, den welcken verfchynt met geheel fyn Conincklyck gevolgh, door wiens *Godtvruchtigheydt*, *Yver*, ende *Rechtveerdigheyt* (naer 't voorbeldt van fynen Godtvruchtigen Voorfaet) alle de Joden uyt alle fyne Landen voor altydt gebannen zyn.

VYF-

VYFDE DEEL.

Den Aenleyder van dit leste deel, is den Engel Bewaerder van het Huys van Oostenryck, met dit Jaer-schrift

eUChrIstIa a DoMo aUstrIaCa Innata pIetate honoratUr.

Het H. Sacrament wordt ge-eert van het Huys van Oostenryck door eene ingebore Godtvruchtigheydt.

Desen wordt gevolght van eenen anderen op wiens Vendel verthoont wordt eenen Priester met het H. Sacrament in syne handt, sittende op het peerdt van *Rudolphus den eersten Grave van Absbourch*, die hem te voet naer-volght : van den anderen kant de voorseggingе die desen Priester door den Geest Godts aen desen Grave voor syne eerbiedinge heeft gedaen, door dese woorden : *Voor desen Godtvruchtigen dienst, versekere ick u ende uwe Nakomelingen de opperste eere in dese weirelt.*
Aen syne twee zyden leest-men dese Jaer-schriften

praeCIpUI DoMUs aUstrIae prInCIpes.
besonDerste prInCen Van 't hUYs en staM Van oostenrYCk.
sanCtIssIMae eUCharIstIae perpetUò DeVotI.
aLtYt Waere eerDers Van 't heYLIgh saCraMent.

Hier naer volgen de Roomsche *Keysers*, ende Aerts-Hertogen van 't Huys van *Oostenryck*, ende de Princen van *Nederlandt*, welckers besonder voordeel altydt is geweest, ende noch is, de Godtvruchtigheyt tot het H. Sacrament, waer door sy gekommen zyn tot de Keyserlycke Croon, die van *Rudolphus* tyden af, tot nu toe, aen het Oostenryckſche Geslacht niet en heeft ontbroken, ende waer door sy yder aen *Rudolphus* hunnen Stichter gelyck zyn geweest.

Yder *Keyser* ende *Aerts-Hertogh* heeft aen syne zyde twee Princen van het Ryck, den eenen dragende hun Wapen, den anderen hun naemen, ende de Jaeren op de welcke sy Keyser zyn gekoren.

Rudolphus den Eersten Keyser
Grave van Absbourgh Anno 1273.

Albertus den Eersten Keyser,
Tweeden sone van Rudolphus den eersten 1292.

Fredericus den derden Keyser,
Eersten sone van Albertus 1314.

Albertus den Tweeden Keyser,
Sone van *Albertus* den Vierden Hertogh van Oostenryck 1438.

Fredericus den Vierden Keyser,
Eersten soon van den Aerts-Hertogh *Ernestus* 1440.

Maximilianus den Eersten Keyser,
Tweeden soon van *Fredericus* den Vierden 1486.

Carolus den Vyfden Keyser
Neve van *Maximilianus* den Eersten, soone van *Philippus* den Eersten, Coninck van

van Spagnien 1519.

Ferdinandus den Eersten Keyser,

Neve vanden selven *Maximilianus* Broeder van *Carolus V.* 1531.

Maximilianus den Tweeden Keyser,

Sone van *Ferdinandus* den Eersten 1562.

Rudolphus den Tweeden Keyser,

Tweeden sone van *Maximilianus* den Tweeden 1576.

Matthias Keyser,

Vierden soone van *Maximilianus* den Tweeden 1612.

Albertus Prince van Nederlandt,

Sesden soon van *Maximilianus* den Tweeden 1599.

Ferdinandus den Tweeden Keyser,

Neve van *Ferdinandus* den Eersten, soon van *Carolus* Aerts-Hertogh van Styrien 1619.

Ferdinandus den Derden Keyser,

Tweeden sone van *Ferdinandus* den Tweeden 1637.

Leopoldus,

Aerts-Hertogh van Oostenryck, Bestierder van Nederlandt,

Derden sone van *Ferdinandus* den Tweeden 1646.

Leopoldus den Eersten Keyser,

Tweeden sone van *Ferdinandus* den Derden 1658.

Josephus den Eersten Keyser,

Eersten sone van *Leopoldus* den Eersten 1705.

Dit langh vervolgh der *OostenryckSche Princen* ende Keyserlijcke Bende wordt ge-eyndight door het prachtigh Hof van

CAROLUS DEN SESDEN KEYSER ende KONINCK van SPAGNIEN.

Den welcken in d'eerbiedinge aen het Alder-Heylighste Sacrament bewesen, aen gene van syne Godtvruchtige Voor-Ouders en moet wycken. Men magh met de waerheydt seggen dat hy dese Godtvruchtigheyt met het Moederlyck Sogh heeft ingesogen, ende dat hy in de selve met de jaeren is op-gegroeydt, de welcke nu soo danigh in hem heeft toe-genomen, dat sy aen niemandt onbekendt is, ter oorsaeke der treffelycke Exempelen die hy des aen-gaende heeft gegeven, soo dat men met goede reden magh verhopen, dat Godt het Alder-Doorluchtighste Keyserlyck Huys van Oostenryck ten allen tyden sal beschermen, ende vermenighvuldigen door menige lanckgewenste Naekomelingen.

Het Keyserlyck Hof begint door den Vaen-draeger des Keyser-rycks, voerende den grooten Standaert. Op beyde de zyden reyden de Herauten der Catholycke Provincien: in't midden van dese ryden de Rycks-Princen, den eenen dragende de Keyserlyke Croon, den anderen den Ryex-Staf, den derden den Keyserlycken Degen, &c.

Eyndelyck verschynt CAROLUS den Sesden omringelt van syne Hovelingen ende Pagien, den welcken door syne tegenwoordigheydt alder-meest vereert ende verciert, desen triumphanten Jubilé

Tot meerder Eere ende Glorie Godts, in het Alder-Heylighste
SACRAMENT VAN MIRAKEL.

DEse alder-uytnemenste en onvergelyckbaere Triumphante Ruyter-Bende en is niet alleen aenmerckens weerdigh ter oorsaecke van de kostelyckeheydt, soo van de Kleederen der Personagien, als van de Monture ende Equipagie der Peerden, &c. Maer besonderlyck om het onvergelyckbaer Subject ende Mysterie het welcke door de selve verbeeldt wirdt: als wesende een der besonderste Mysterien en Sacramenten van ons Roomsch Catholyck en Apostolyck Geloof, te weten; het *H. Sacrament des Autaers*: waer by gevoeght het groot en wonderbaer Mirakel 't welck den Almogenden Godt, wegens de mishandelinge en poignarderinge door de hertneckige ende boose Joden bedreven, heeft gelieven uyt te wercken binnen de Princelycke Stadt Brussel, tot meerderen blyck ende vastellinge van dit alder-Heylighste Mysterie, ende tot confusie der Joden en andere Ongeloovige, het gene het selve Subject noch meerder komt te vergrooten.

De Texten oft Schriftuer-plaetsen, die in dese Ruyter-Bende door verscheyde Personnagien, soo van het Oudt als van het Nieuwt Testament wirden verbeeldt ende om gedragen, zyn soo schoon en soo wel geapproprieert ende te pas gebracht, als men soude konnen wenschen; als wesende de eerste soo veel *Voorbeelden* van dit over-groot en wonderbaer Mysterie van het *H. Sacrament des Autaers*; ende de tweede soo veel onwederleghbaere *Preuven* ende *Vastellingen* van de Waerheydt van ons H. Catholyck Geloof, nopende dit Goddelyck Mysterie.

De *Stellingen* van de algemeen en onfaelbaere *Concilien* oft *Kerckvergaederingen*, als mede de *Opinien* en Gevoelens der Griecxsche en Latynsche Vaders en Leeraers van de H. Kercke, vervolght door de *Figuren* oft Af-beeldingen van de Oude-Weth, verbeeldende onsen Salighmaker in het *H. Sacrament des Autaers*, zyn soo veel bevestingen, versekeringen en versterckingen van dit Mysterie; waer by gevoeght de Mirakelen die de Almogentheydt Godts aengaende het *H. Sacrament des Autaers* in verscheyde plaetsen en Steden heeft uyt-gewerckt, verdient dese Beschryvinge als mede die van dese Weerdige Historie, met recht, plaetse te vinden in alle *Bibliothequen*, jae selfs in alle Catholycke Familien, op dat de Ouders soo wel als de Kinderen en andere Huys-genoten hier uyt souden leeren kennen de weerdigheydt van dit *H. Sacrament*, ende het selve met alle eerbiedigheydt aen-bidden ende ontfangen, &c.

Wat aengaet de Kleederen der Studenten die dese Triumphante Ruyter-Bende hebben verthoont, het is ongeloofbaer, voor die de selve niet gesien hebben, en on-uytspreeckbaer voor die daer present geweest zyn, ende onse penne noch ombequaemer om de kostelyckheydt ende magnificentie der selve ter dege te beschryven. Niemandt, jae selfs de besonderste Cop-stucken en eerste Personnagien van Brussel, en hadden oyt gemeynt nocht verwacht te sien het gene door dese Jonckheydt is verthoont geweest, besondelyck in dese magere en slechte Tyden; maer den yver tot Godts glorie en tot het *Hooghweerdigh Alder-Heylighste Sacrament van Mirakel*, die de noyt volpresen Brusselaers met meer andere Deughden aen-geboren zyn, en van joncks-af schynen in gesogen te hebben, heeft hun alles doen over het hooft sien, om in dese gelegentheyt, ter occasie van het 350. Jaerig *Jubilé*, buyten andere niet uyt-te-steken oft te kort te blyven, soo in het équiperen van hunne Kinderen, palleren en vercieren van hunne Huysen, contribueren tot het maeken

der Arcken Triumphael, als in het onthaelen en tracteren van hunne vrienden, &c. al souden sy het in andere occasien spaeren en menageren.

Om evenwel der Leser niet verlegen te laeten, en syne nieuws-gierigheydt, soo veel ons mogelyck is te voldoen, sullen wy met korte woorden seggen dat de kostelyckheydt der Kleederen van de Studenten, die dese Magnifique Ruyter-Bende hebben verthoont, alles wat men soude konnen bedencken te boven ginck. De kleederen waeren styf van goudt oft silvere Borduersel, meest alle op Fluweel. Dit Borduersel was tusschen-beyde met ontelbaere Gesteenten, Perlen en Diamanten doorwerckt ende door-vlochten. Die op syn Romyns gekleedt waeren, hadden korte Rocxkens aen, die hun nouwelyckx de knien bedeckten: dese Rocxkens waeren van Damast, Satyn, oft *Tissu-d'or*, sommige geborduert, andere met silvere oft goude Canten, oft Galonnen beset, en alle van onder met schoone Frangien 't zy goudt oft silver, volgens de reste van hun Kleedtsel verciert. Hunne Romynsche Storm-hoeden oft Helmen waeren oock seer kostelyck geborduert en beset met Perlen en Diamanten, wy hebben selfs getelt datter op een Helmet, d'welck nochtans maer van de middel-soort was, over de 300. Diamanten vast-gehecht waeren, sonder de gene die tusschen het Borduersel in-gewerckt waeren, ende die op silver-draet nevens den gesponnen cristalynen top en Indiaensche pluymen op den eenen kant uyt-staken. Boven-dien waeren dese Helmen noch verciert met eenen dry à vier dobbelen boordt gekrolde Pauwe-pluymen, sommige swert, sommige wit, andere roodt, en soo voorts van diversche couleuren. Hunnen hals was met eenen schoonen hals dock, die binnen in het kleedt in-gesteken was, bewonnen: hier op hadden sy meest alle eenen schoonen Roos-strick, conform aen hun ander garniture, in het midden van den welcken eene Roose van Diamanten was vast-gehecht. Andere hadden eenen Collier oft Hals-bandt met louter gesteenten en Perlen geborduert en beset. De Mouwen van hunne Kleederen waeren alles conform aen hun gewaet, en onder met seyde Engageanten oft Manchetten met goude oft silvere Frangen geboordt, waer onder eenen dry-dobbelen tour van lynwaerte, oft doecken Engageanten oft Manchetten die met kostelycke Canten verciert was. Hunne Handt-schoenen oock alles nieuwt, sommige geborduert, andere met goude oft silvere Frangien geboordt. De Leerskens oft Bottientjens oock seer proper van wit oft roodt leder quamen hun onder de knien, en waeren van boven met goudt oft silver laken verciert, en tusschen-beyde met Diamanten op-getroft. Met een woordt, van den minsten tot den meesten, en ontbrack'er niets het gene de magnificentie konde vereysschen.

De Amazonen, die 14. à 15. in getal waeren, en de principaelste Steden en Landen verthoonden, waeren soo charmant in kleedinge en monture, als men soude konnen bedencken, de Mutskens oft Hoeden waeren kostelyck geborduert oft met galonnen beset, door-werckt met gesteenten, en verciert met schoone Pluymagien, hun hayr met Perlen en Diamanten doorvlochten, hunne Sticklyyen oft Corsekens van Tissu-d'or, Damast oft Fleuweel seer aerdigh verciert met goude Trensen toe-geregen, oft met almargen toe-gelast. Hier op hadden sy seer kostelycke geborduerde oft gegalonneerde Just-au-corps, en onder twee à dry Rocken op malkanderen, alles op syn prachtighste geborduert en met goude oft silvere Galonnen en Frangien beleght, waer van den bovensten tot ontrent eenen voet van d'aerde af-hongh, &c.

De

De Oude Vaders en Leeraers van de H. Kerck waeren ſoo natuerlyck in Kleederen en gewaet gecontrefeyt, even gelyck men de ſelve in Portrait geſchildert ſiet. Hunne Mutzen, Bonetten, Meyters, Rocketten, en alles, met een woordt, wat hun Perſonnagie ende Kleederen vereyſchte, was tot het minſte deel, jae ſelfs hun hayr en baerden na-geboetſt, en nauwkeurigh geobſerveert.

De Opperſte Prieſters, Koningen, Veldt-overſten en andere Perſonagien van het Oude Teſtament, waeren oock op het koſtelyckſte en natuerlyckſte ſeer aerdigh, ſoo in gewaedt, als in weſen en poſtuer geconterfeyt; ende hunne bediedtſels, die ſy in hunne handen oft op hun hooft quaemen te draegen op het nauwkeurighſte alles ſplinter nieuwt uyt-gewerckt. Inſgelycks waeren alle de Standaerden, Vendels, Af-beldinghen, Inſcriptien, Chronica (die door de reſte van deſe onvergelyckbare Ruyter-bende triumphantelyck om-gedragen wierden) op ſyn koſtelyckſte en ſchoonſte, mede alles nieuwt en exprès gemaeckt ende verciert.

De Herauten, acht in 't getal, waeren boven hunne koſtelycke onder-kleederen verciert met de eygen Herauts Wapen-rocken en andere Cieraeden die tot de Huldinghe van Syne Keyſerlycke Majeſteyt CAROLUS den VI. anno 1717. exprés gemaeckt waeren en gedient hadden.

Men kan hier uyt nu lichtelyck oordelen hoe prachtigh alle de Hovelingen, Princen, Hertogen en Keyſers uyt-gedoſt en verciert waeren, als zynde de beſonderſte Perſonnagien van deſe magnifique Ruyter-bende, die ontrent de 200. te peert uyt-maeckten, ſonder de Trompetters en Timballiers die voor yder van deſe vyf Deelen, daer de ſelve in beſtondt, voor-uyt-reden, als mede ſonder de 66. kleyne Pagiekens, die voor ſyne voorſz. Majeſteyt CAREL den VI., alle op een en de ſelve maniere ſeer properlyck gekleedt, te voet gingen, ende de Stal-knechten te peert van ſyne Excellentie den Marquis de Prié die den Keyſer beneffens eenige Cavalerie achter naer-volghden, en deſe Ruyter-bende quamen te ſluyten.

De Peerden van deſe Cavalcade waeren alle uyt-geleſen, en meeſt door den Picqueur-meeſter geoeffent, de Studenten waeren oock ſoodanigh geexerceert in het ryden, dat men ſoude geſeyt hebben, dat ſy het ſelve hun ganſch leven geplogen hadden, ſoo recht ende majeſtueus wiſten ſy hun te houden.

Wy en mogen hier oock niet vergeten de koſtelycke Montuere der Peerden, ſoo van Toomen, Bridons, Stegel-reepen, meeſt alle vergult; de Hoeſen, Schabracken, Fontels op het koſtelyckſte geborduert oft met Galonnen en Frangien verciert, gelyck oock de uytnemende garnituren van Linten, doorvlochten met roos-ſtricken en Diamanten in 't midden, die tot ontrent der aerde ſwierden en af-hongen, ſoo van voor als ter zyde, en achter aen de croupiere oft ſteirt-bandt. Sommige hadden onder aen de Linten noch goude oft ſilvere quiſpels vaſt-gehecht, op dat de ſelve in het moveren en ſpringen der Peerden te beter ſtandt ſouden houden, als oock tot meerder ciraet der ſelve garnituren.

Yder Perſonagie hadde ſynen Stal-knecht die de Peerden op-paſte, ſommige hadden'er twee, jae ſelfs dry à vier, alle ſeer proper gekleedt, met eene ſchoone Cocquarde op den Hoedt van het ſelve couleur van de Garniture van hunnen Meeſter, het gene deſe magnifique Ruyter-bende niet wynigh en vercierde en vermenighvuldighde.

Voor, tusschen, en naer dese Ruyter-Bende, marcheerden verscheyde wilde Dieren seer aerdigh naer het leven gecontrefeyt, als Kemels, Leeuwen, Crocodillen, Zee-peerden, Tygers, Luypaerds, Swaenen, Struys-vogels, Een-horens, Dromedarissen, Griffioenen, &c. van yder een paer, die van kloecke mans gedragen wirden, op de welcke kleyne Kinderkens saeten van 3. 4. à 5. jaeren oudt, seer aerdigh en kostelyck gekleedt, sommige met hunne Bediedtsels, andere met Koker, Pyl en Boogh, die hun Pyltjens van tydt tot tydt in de locht schoten: ende die geen Bediedtsels en hadden, draeyden hunne handekens heel bevalligh, oft kloncken met d'eene handt het Toomken d'welck met Bellekens verciert en behangen was, en draeyden hun ander handeken in de locht, d'welck seer aengenaem om sien was.

Naer dese Ruyter-bende volghden de 7. Biddende Orders, de Clergie van de vyf Parochiale Kercken, de twee Broederschappen van het *H. Bloedt*, en van het *Alder-Heylighste Sacrament van Mirakel*, gelyck het selve hier vorens breeder beschreven staet in dese weerdige Historie pag. 32. col. 1., doch alle in meerder getal als in de ordinaire Jaerlycksche Processie.

Hier naer volghden de Ambachten, wiens ordre wy aldaer niet beschreven hadden, en die verscheyde, soo Inwoonders als Vremdelingen ons versocht hebben alhier te willen by-voegen. Namentlyck:

Uyt *S. Nicolaes* Natie. 1. De Molenslagers, 2. Rademakers. 3. Timmer-lieden, 4. Schalie-deckers, 5. Beldthouwers, 6. Metsers, 7. Steenhouwers, 8. Busmakers, 9. Spoor-makers, 10. Helm-slagers.

Uyt *S. Peeters* Natie. 1. De Oude Schoen-makers, 2. Leertouwers, 3. Schoenmakers, 4. Riem-makers, 5. Huyde-vetters, 6. Thesmakers.

Uyt *S. Jacobs* Natie. 1. De Wyntaveniers, 2. Ticcheldeckers, 3. Schrynwerkers, Hebbenhout-werckers en Lynwaetiers, 4. Cuypers, 5. Brieders, 6. Mulders, 7. Broodt-makers.

Uyt *S. Christoffels* Natie. 1. Passement-makers, 2- Droogh-scheirders, 3. Spaensleere stoel-makers, 4. Ververs.

Uyt *S. Jans* Natie. 1. Stoel-draeyers, 2. Pleckers, 3. Pot-makers, 4. Witwerckers, 5. Mande-makers, 6. Glase-makers, 7. Goudt-slagers, 8. Schilders, 9. Goreel-makers, 10. Sadel-makers, 11. Horlogie-makers, 12. Slot-makers, 13. Lange en Corte Seel-makers, 14. Coffer-makers 15. Panne-makers, 16. Hoefsmeden, 17. Ysere-Witwerckers, 18. Grof-smeden.

Uyt *S. Guerickx* Natie. 1. Chirurgeyns, 2. Oude-kleerkoopers, 3. Peltiers, 4. Borduer-werckers, 5. Causse-makers en Lake-verkoopers, 6. Kleer-makers.

Uyt *S. Laureys* Natie. 1. Tappesiers, 2. Lyne-wevers, 3. Volders, 4. Hoedemakers, 5. Bleykers, 6. Laeke-makers.

Uyt *S. Gillis* Natie. 1. Fruyteniers, 2. Groen-visschers, 3. Tengieters, 4. Schippers, 5. Vettewariers, 6. Meersch-lieden.

Uyt *O. L. Vrouwe* Natie 1. Goudt en Silver-smeden, 2. Bourquoisen, 3. Visch-verkoopers, 4. Vleesch-houwers.

Dese wierden gevolght door de vyf Gildens, te weten: 1. De *Schermers*, onder den Tytel en bescherminge van *S. Michiel*, ingestelt in 't Jaer 1480. 2. De *Co-*

loveniers oft *Buſſchieters*, onder den Tytel en beſcherminge van *S. Chriſtophorus* en *S. Barbara*, ingeſtelt in 't Jaer 1477. 3. Den *Handt-boogh-Gilde*, onder de Beſcherminge van *S. Sebaſtiaen* en *S. Antonius*, ingeſtelt in 't Jaer 1428. 4. De *Voet-Boogh-Gilde*, onder de Beſcherminge van *S. Jooris*, ingeſtelt anno 1422. 5. De *Groote Gilde*, oock van den *Voet-Boogh*, onder den Tytel en Beſcherminge van *O. L. Vrouw* op den *Savel*, ingeſtelt in 't Jaer 1213.

Naer deſe vyf Gildens volghden de Heeren van het Magiſtraet, die van Syne Majeſteyts Reken-kamer, de Heeren van den Raedt van Brabant, ende die van de Finantie, alle met licht. Hier naer het Capittel van de Collegiale Kercke van *SS. Michael* en *Gudula*: ende nevens hun den Raedt van Staeten, ende in 't midden de Eerw. Heeren Prelaeten, waer naer onder eenen koſtelycken Hemel gedragen wirt het *H. Sacrament van Mirakel* door den Hooghweerdigen Heere Biſſchop van *Brugge*, gevolght door ſyne Excellencie den Heere Marquis de Prié met een brandende Keirſſe in de handt, vergeſelſchapt van verſcheyde Edele Heeren, alle omringelt door de Hallebaerdiers van Syne Keyſerlycke Majeſteyt.

Voor het Venerabel gingen 12. Engelen ſeer ſchoon gekleedt, alle met hunne ſchoone witte Vleugels, van de welcke eenige de Wieroock-ſchaelen droegen, en d'andere met alle eerbiedinge Wieroockten. Achter deſe Solemnelle Proceſſie volghde een ontelbaer menighte van menſchen die de ſelve uyt devotie vergeſelſchapte.

Het was vier uren naer noen als deſe Proceſſie eyndighde. Den ordinairen wegh langhs den welcken deſe eerſte Proceſſie gegaen is, beſtaet in de volgende Straeten: te weten, uyt de Kercke van *SS. Michiel* en *Gudula* komt de ſelve over de *Hout-merckt*, en van daer over het *Canterſteen*, langhs de *Keyſerſtraet*, voor-by de EE. PP. *Jeſuiten*, tot aen de Fonteyn by het *Steen-poort*. Dan ſlaende de rechter handt om, paſſeert die over het *Coren-huys*, en van daer recht naer het *Manneken-pis*; keerende dan weder de rechter handt om, komt de ſelve tot aen de *dry Heſpen* achter het *Stadt-huys*, en ſlaet de lincker-handt om langhs het achter-quartier van het ſelve Stadt-huys, voor by de *Blauw-fonteyn*, en de oude *Stadts-waege* tot aen de *Nieuwe Waege*. Voorders keert ſy de rechter-handt om door de *Melck-ſtraet*, en ſoo voorts voor-by de Kercke van *S. Nicolaes*, over de *Boter-merckt* door de *Korte-Ridders-ſtraet* tot aen de *Munte*, van daer keert ſy weder ter rechter zyde om, en paſſeert voor-by de Cappelle van *S. Eloy* en voor de Kercke van de *EE. PP. Predick-heeren* tot aen het Paleys van den Prince *de Berges*, en treckende voorts de *Storm-ſtraet* in tot aen de Kercke van *S. Goedele*, en komt die door de *Waey-ſtraet* het ſelve Portael in, daer de ſelve is uyt-gegaen.

De Huyſen en Straeten waeren over-al ſoodanigh met menſchen, ſoo Vremdelingen als Inwoonders, beſet, dat men ſchier over hunne hoofden ſoude hebben konnen ſtappen. De Huyſen langhs-waer de Proceſſie paſſeerde, waeren ſoo koſtelyck en aerdigh verciert, dat het eenen luſt was de ſelve te aenſchouwen, en niemandt den yver der Bruſſelaers genoeghſaem pryſen konde.

Wy ſullen hier naer de Ciraeden van de Huyſen, naer ons kranck vermogen, ſoo veel ons mogelyck is beſchryven, en alhier beginnen met de Beſchryvinge van de principaelſte Arcken Triumphael, die men ter occaſie van deſe *Jubel-Feeſt* heeft op-gericht, eerſt van de gene die op den ordinairen wegh van de eerſte Proceſſie

geſtaen

gestaen hebben, sonder van de groen Arcken (die te wyt-loopigh souden zyn, ende dit Werck te swaer in prys souden maken) te vermelden. Waer naer wy, die op den tweeden wegh gestaen hebben insgelyckx sullen beschryven en in Copere Plaeten verbelden.

BESCHRYVINGE VAN DE ARCKEN TRIUMPHAEL

Met hunne Af-beeldinghe in Kopere Plaeten.

De Eerste heeft gestaen tegen het Cantersteen.

DE eerste Arcke Triumphael, waer van hier nevens de verbeeldinge bygevoeght wordt N°. 1., was gestelr benede het *Cantersteen*, tegens den bouw van de vermaerde Af-spanninge, genaemt de *Keyserinne*, besluytende de heele breede van de Straet, hebbende tusschen de 25. à 26. voeten in syne breede en ontrent de 80. voeten hoogh. De middel-poort was breedt tusschen de 14. à 15. voet, hebbende van weder-zyde op een dobbel Pedestael twee Dorieckshe Colomnen met hun Architrave, Frise, Corniche en een door-gesneden drykantig Fronton. Op dese Frontons sat van weder-zyde een Nymphe met de Lauwer-Croon op het hooft, en eenen Standaert in de handt. Dit werck volghde van weder-kant regel-recht op, en maeckte als twee Pilasters van de selve breede gelyck het onder-werck, in yder van de welcke een langh-werpige Schilderye in-gewerckt was, de welcke met het middel-stuck van onder gelyck stonden.

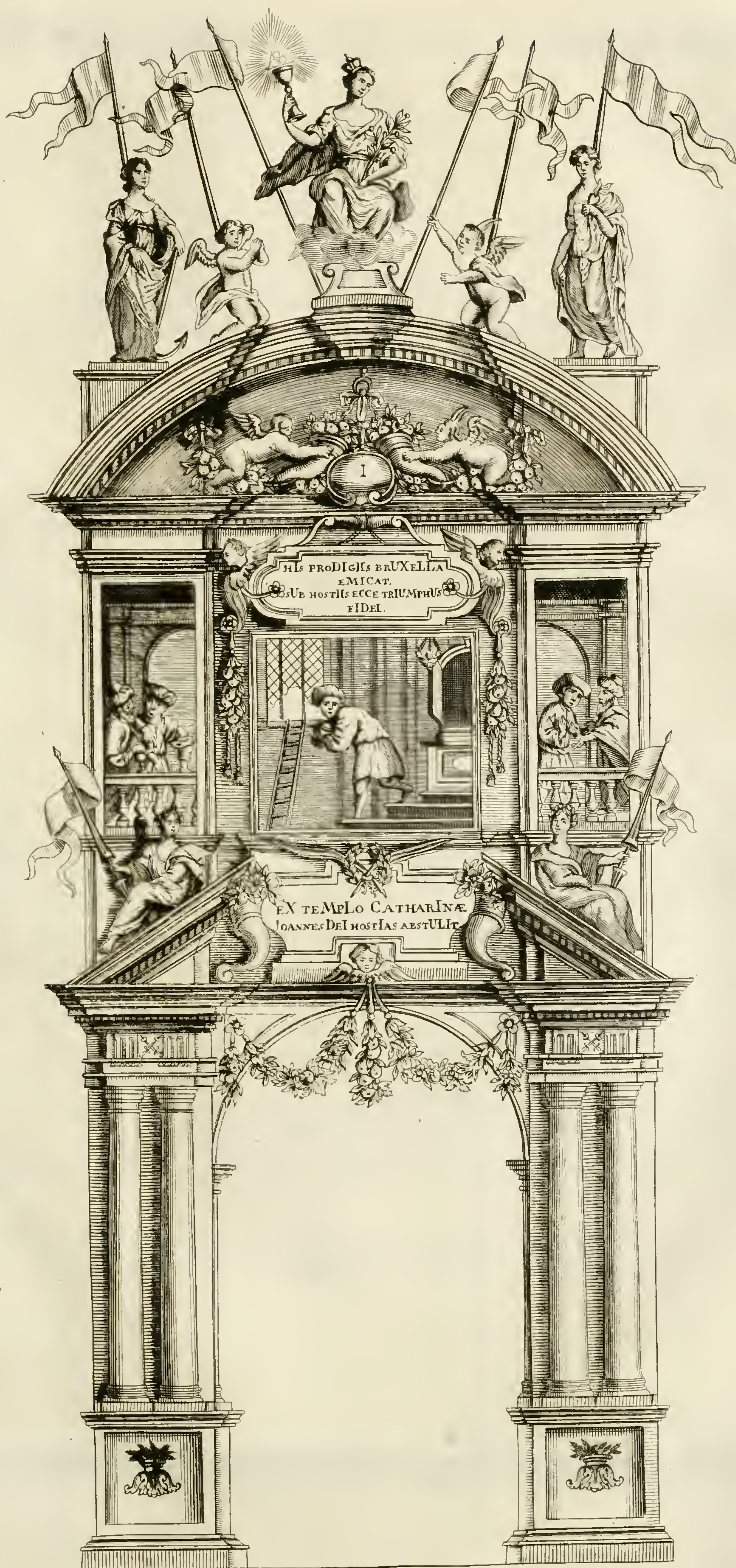
De langhwerpige Schilderye op de rechte-zyde, verbeelde de Balustrade van eene Camer, alwaer *Jonathas* met *Jan van Loven* het accoort aen-gaet, om hem voor 60. goude Moutoenen eenige Geconsacreerde Hostien te leveren, &c. gelyck het selve hier voorens uyt de Historie in het eerste Capittel pag. 2. en 3. breeder te sien is. Op den Lyst van de selve Balustrade staen dese volgende woorden, uyt het Nieuw Testament by *Mattheus*, sprekende van den koop-prys die *Judas* over het leveren van Onsen Salighmaker *Jesus-Christus* met de Joden gemaeckt heeft: vragende,

Quid vultis mihi dare? & ego vobis eum tradam. Matth. 26. ℣. 15.
Wat wilt gy my geven? en ick sal hem u leveren.

Het groot Stuck Schilderye, het gene in het midden boven de Poorte stondt, verbeelde ons, hoe Meester *Jan van Loven* by nacht de Vensters van de Capelle van *S. Catherina* gebroken hebbende, langhs daer met een leer in de selve gekomen was, ende uyt het Takernakel de Ciborie met 16. Geconsacreerde Hostien wegh-neemt, gelyck het selve in de Historie breeder beschreven staet pag. 4.

Onder de selve Schilderye stondt dit volgende Jaer-schrift in een steen-werck,

Ex

I
HIS PRODIGIIS BRUXELLA
EMICAT.
SUB HOSTIIS ECCE TRIUMPHUS
FIDEI.
EX TEMPLO CATHARINÆ
JOANNES DEI HOSTIAS ABSTULIT

eX teMpLo CatharInæ Joannes DeI hostIas abstULIt.

Joannes nemt wegh de Goddelycke Hostien uyt de Kercke van S. Catharina.

De langhwerpige Schilderye op de lincker-handt, verbeelde *Jan van Loven*, rustende op de Ballustrade, die de Ciborie aen *Jonathas* tot *Enghien* ter handt stelt, ende den loon voor syne Dief-stal ontfanght: gelyck uyt de Historie breeder te sien is. Onder den Lyst van dese Ballustraede staen de volgende woorden die *Judas* tot de Joden sprack als hy den Sone Godts in het Hofken van *Oliveten* met eenen kus soo schandelyck verraeden en in hunne goddeloose handen leverde, seggende:

Ipse est, tenete eum. Matth. 26. ℣. 48.
Hy is 't, houdt hem vast.

Dit werck was van weder-kanten boven de zyde stucken met een Lyst-werck in forme van Architrave en Frise verciert, waer op weder eene Corniche van de Dorickſche ordre stondt: Ende terwyl de middelste Schilderye korter was als de zyde-stucken, hadde men boven het selve een steen-werck in-gevoeght in forme van een Cartel, verciert met twee Engels koppen, in welck Cartel stonden dese twee Jaer-schriften:

hIs proDIgIIs brUXeLLa eMICat.
Brussel is uyt-stekende door dese wondere teeckenen.

sUb hostIIs eCCe trIUMphUs fIDeI.
Siet de Triumph des Geloofs onder de H. Hostien.

Boven de voorsz. Corniche stondt een Fronton cirkels-gewys, op het welcke in het midden op een Pedestael sat het Geloof tusschen de wolcken, hebbende in de rechter-handt eenen Kelck, boven den welcken dry bebloeyde H. Hostien in eenen Triangel met uyt-schietende Straelen verthoont waeren. In de lincker handt hadde sy eenen Louwer-tack en eene Croone op haer hooft. Ter rechter zyde stondt de Hope, ende ter lincker zyde de Liefde, yder op een plint. Tusschen-beyde knielden twee Engeltjens die de dry H. Hostien eere bewesen en aen-baden. Den top was met ses Vendels verciert die dese Arcke eenen grooten luyster gaven.

Tusschen de Corniche en het bovenste Fronton stont een ovael Cartel, het welck van twee Engeltjens tusschen twee Fruyt-horens en Festons wirdt vast gehouden, het welck dese Arcke, gelyck oock de twee Festons die nevens de groote Schilderye, en de gene die in de groote Poorte hongen, ten uytterſten vercierde. Op het voorsz. Cartel geteeckent N°. 1. stondt dit volgende Jaer-schrift.

qUI absConDItUs MIre In soLe refULsIt.
Die verborgen zijnde, wonderlyck als een Sonne wederschynt.

TWEEDE ARCKE TRIUMPHAEL

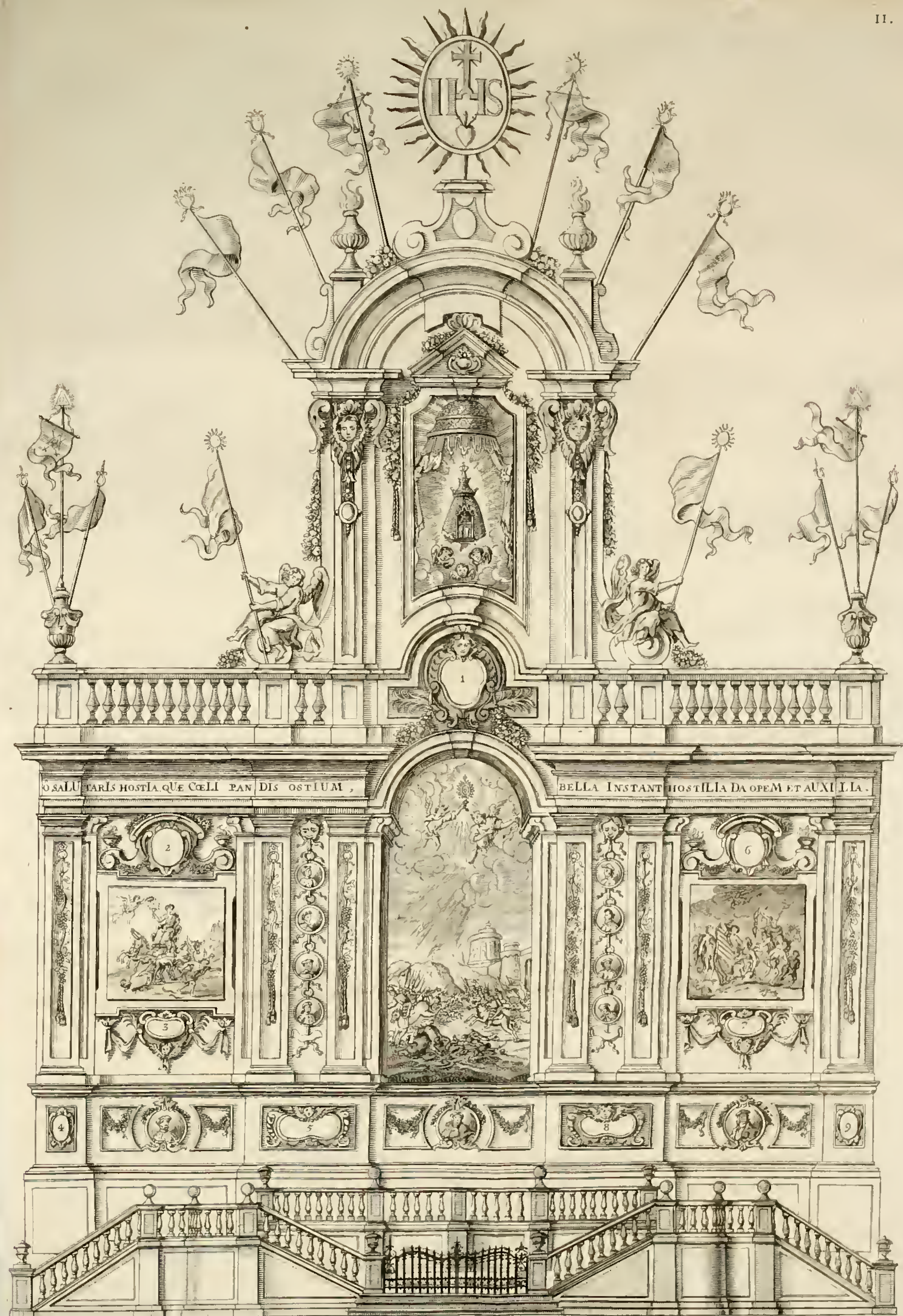
Die gestaen heeft voor de Kercke van de EE. PP. Jesuiten.

DEn tweeden Triumph-Boogh, N°. II. die den hooghste was van heel de Stadt, stondt tegen den Gevel van de Kercke der *EE. PP. Jesuiten*, ende bekleede den selven in syne volle breede, en by naer de volle hooghde, hebbende hondert voet dwaers, en hondert dertigh voet in de hooghde. De Architecture van het onderweck, het gene ontrent 60. voeten in de hoogde hadde, bestondt in ses Pilasters van de Dorickſche ordre, staende op Pedestaelen met hunne volle Architrave, Frise en Corniche, ende eene schoone Ballustrade op de zy-vleugels.

Dit onderwerck was in dryen verdeelt, sonder Poorten oft deurganck. De middelste verdeelinge was geseparcert met twee Pilasters van weder zyde, staende op hunne dobbel Pedestaelen, en op de kanten een Pilaster op een enckel Pedestael, die het gansch boven-werck onderstteunden en quamen te dragen, alles wel en ordentelyck uyt-gewerckt. In dese Pilasters hongen Festons die de selve seer verheften. Tusschen de separatie van dese dobbele Pilasters hongen op yder zyde vier Medaillien Festons gewys, representerende verscheyde Hertogen van Brabant, die dit werck oock seer vercierden. Onder in de dobbel en enckel Pedestaelen, waeren Cartellen op vierkante Panneelen geschildert, en tusschen-byde de Basementen in yderen pandt een rondt Cartel met een Portrait van de Hertogen van Brabant, en op de zyden van weder-kanten eenen vierkanten Bos oft Panneel binnen-waerts uyt-gekreust met Festons op-geschildert.

Boven dit groot en schoon onder-werck stondt een middel-werck Portiecks-gewys, rustende recht op de twee binnenste Pilasters van het voorschreven onderwerck, en hadde syne Pedestaelen die nevens en tusschen de Ballustrade stonden: waer op twee Schaften, Pilasters-gewys stonden, boven met Engels-koppen in plaets van Capiteelen, die den Boge van dit werck onderstteunden. Op desen Boge stondt in het midden een Steen-werck met syne uyt-springende Krollen, waer op den Naem JESUS in een groot Ovael omringelt met straelen gestelt was, die just quam tot onder het af-beeldtsel van den H. Engel *Michaël* Beschermer en Patroon deser Stadt, die op den top van den gevel vande Kercke staet. Nevens den Naem JESUS stonden op twee Plinten twee Vaesen met hunne Vlammen, en van wederzyde dry Vendels. Ter zyde dit boven werck quamen twee Krollen die op het tweede Pedestael der Ballustrade rusten, waer op twee Engels met Vendels in de handt saten. Op de twee Hoeck-Pedestaelen van dese Ballustrade stonden weder twee Vaesen yder met dry Vendels verciert.

In 't midden van dit bovenste werck was eene Niche met syn dry-kantigh Fronton, en Schelp en Festons gemaeckt, waer in het af-beeldtsel van het *H. Sacrament van Mirakel*, onder een Pavilloen met Engels-kopkens en straelen omringelt, gestelt was. Onder dese Niche stondt een schoon Cartel N°. 1. d'welck boven het middel-stuck van het onder-werck quam, waer in geschreven stonden de volgende woorden getrocken uyt het Boeck der Koningen. *Protegam*

IHS
O SALUTARIS HOSTIA, QUÆ CŒLI PANDIS OSTIUM,
BELLA INSTANT HOSTILIA DA OPEM ET AUXILIA.
1
2
3
4
5
6
7
8
9

Protegam. . . . . urbem hanc, & salvabo eam propter me. 4. Reg. 19. ℣. 34.
Ick sal dese Stadt beschermen, en ick salse behouden om mynen wille.

In dit middel-stuck wirdt verthoont de Nederlage van *Sennacherib*, wiens leger door den Engel verslagen wordt om syne Blasphemien tegen Godt, &c. Waer door geschiedt is dat de Stadt *Jerusalem* verlost en ontset is geweest, ende den Godtvruchtigen Koninck *Ezechias*, die op Godt betrouwen hadde, met syn Volck en Inwoonders der selve Stadt, uyt de uytterste benouwtheydt getrocken zyn. 4. Reg. 19.

Op de Friese van het onder-werck van dese Arcke stondt dit dobbel Jaer-schrift.

ô saLUtarIs hostIa, qUæ CæLI panDIs ostIUM!
beLLa Instant hostILIa, Da opeM et aUXILIa.
O saligh-maekend' Offerand', die doet den Hemel open!
Den Vyandt stormt van alle kant, helpt ons die in u hopen.

Het welcke ten tyde van *Ludovicus* den *XII.* Koninck van Vranckryck geboden wirdt aen de Geestelyckheydt door heel syn Ryck ten tyde van de H. Misse te singen, om van het Alderheylighste Sacrament hulpe ende bystandt te verkrygen tegen de Vyanden. *Ita Judoc. Clichtovæus l. 1. Hymnorum.*

Aen den rechten kant wirdt in eene Schilderye (die in een besonder steen-werck in-gepast was) verthoont den Triumph oft Jubilé van Brussel onder de Beschermінge van het *Alder-Heylighste Sacrament.* In het Cartel boven de selve Schilderye staet dit volgende Jaer-schrift N°. 2.

hoC tUta Manet BrUXeLLa Deo.
Door desen Godt blyft Brussel bewaert.

Den vliegenden Engel die in de Schilderye boven den Triumph-wagen verthoont wordt, houdt het volgende Jaer-schrift in de handt.

hInC gaUDIUM CIVItatIs.
Hier van daen komt de vreught van de Stadt.

In het Cartel N°. 3. onder de Schilderye, staet dese Schriftuer plaets uyt het Boeck der Sangen.

Posuerunt me custodem. Cant. 1. ℣. 5.
Sy hebben my eenen Bewaerder gestelt.

In de Cattellen onder de Pilasters N°. 4. en 5. staen de volgende Schriftuer plaetsen.

Ipse est Salvator. Dan. 14. ℣. 42.
Hy is den Salighmaker.

In hoc ego sperabo. Ps. 26. ℣. 3.
In desen sal ick hopen.

Aen den slincken kant wordt in eene Schilderye verthoont onsen Salighmaecker die van Ceres beschudt wordt, ende van de Duyvels (die de Ketteryen verbeelden de welcke de Waerheydt van dit *H. Sacrament* hebben bevochten) beschoten. Onder knielt de H. Kercke met dit volgende Jaer-schrift.

 Dant

DANT tUA VULnera LUCeM.
Uwe Wonden geven licht.

In het Cartel N°. 6. boven dese Schilderye staet dit volgende Jaer-schrift.

frUstra InVIDente hæresI, Constat saCraMentI VerItas.
De Waerheyt van het H. Sacrament staet vast tegens den vruchteloosen haet der Ketters.

In het Cartel onder dese Schilderye N°. 7. staet dese Schriftuer-plaets.

Non Prævalebunt. Matth. 16. ỷ. 1.
Sy en sullen d'overhandt niet hebben.

In de Cartellen onder Pilasters N°. 8. en 9. staen dese Schriftuer-plaetsen.

Confusi sunt, quia speravi. Job 6. ỷ. 20.
Sy zyn beschaemt, om dat ick gehoopt hebbe.

Dominus fortitudo mea. Habac. 3. ỷ. 19.
Godt den Heere is myn Sterckheyt.

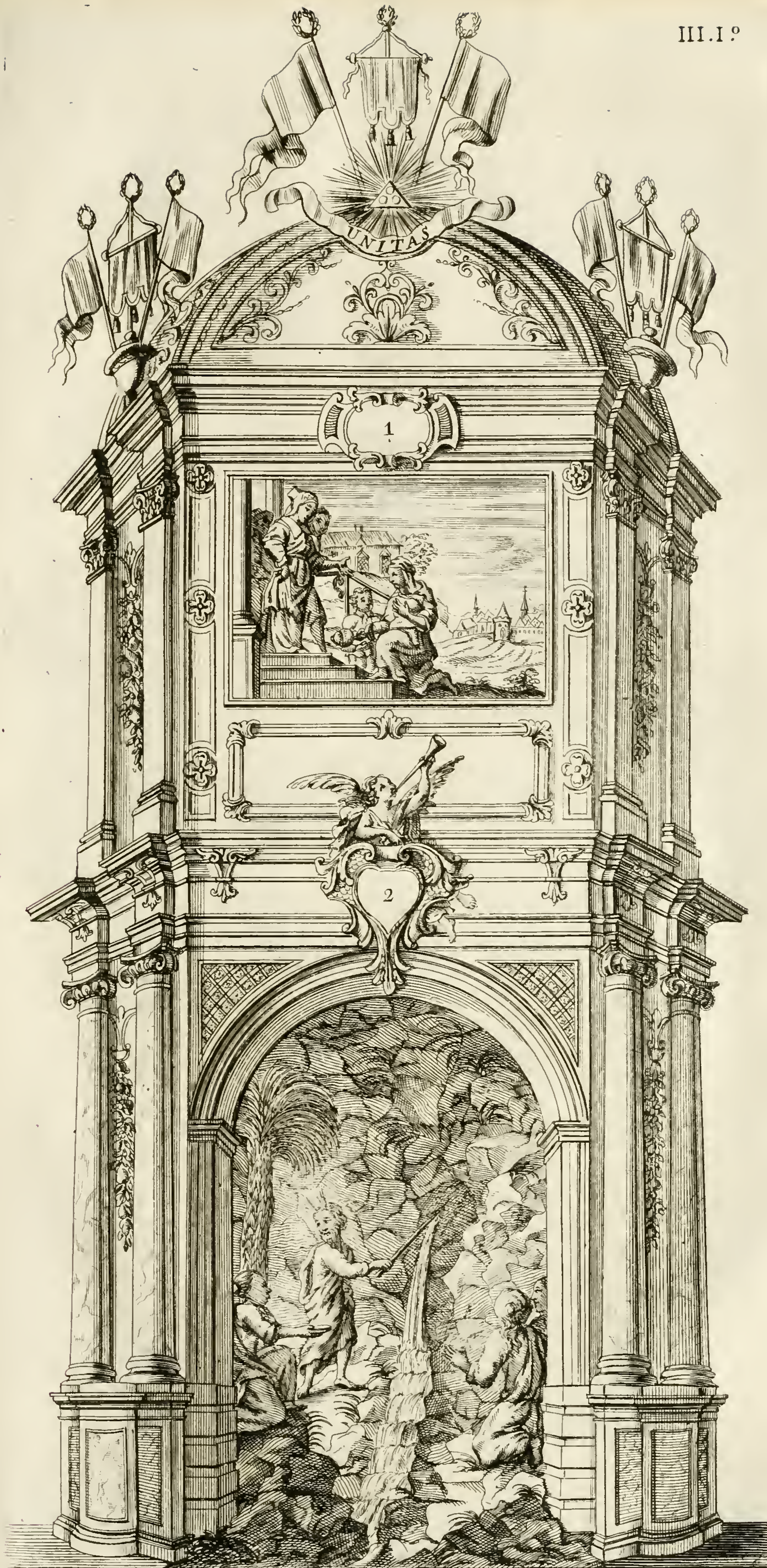
Om dese Arcke haeren vollen luyster te geven, hebben wy daer onder gevoeght den schoonen van vier kanten op-gaenden Steenen Trap, met syne Ballustraden en Traillien, gelyck den selven aldaer is uyt-gewerckt, zynde den schoonsten die de EE. PP. *Jesuiten* in heel Nederlandt oyt gemaeckt hebben.

DERDE ARCKE TRIUMPHAEL

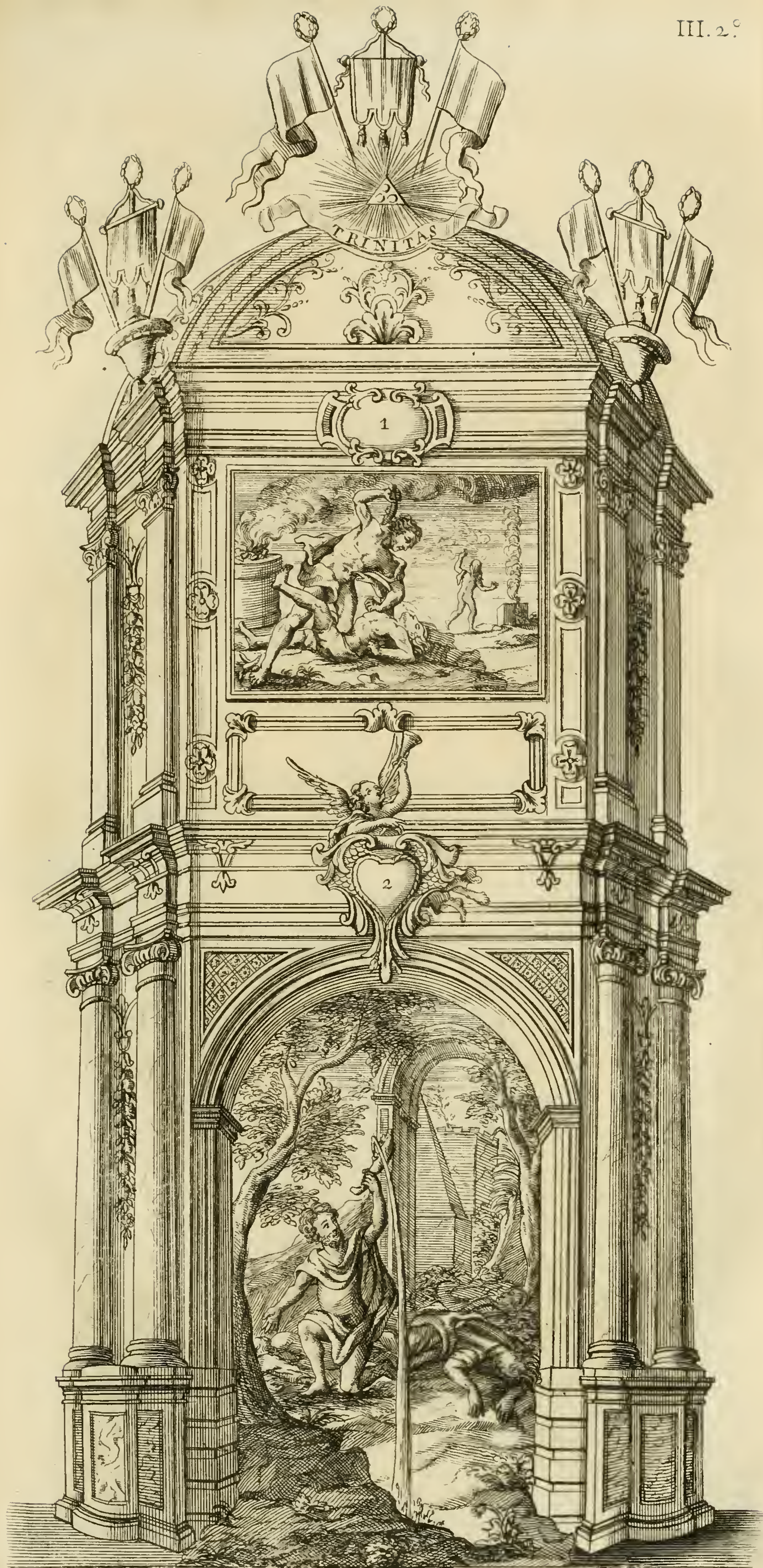
Die gestaen heeft tegens en rondt-om de Fonteyn by het STEEN-POORT.

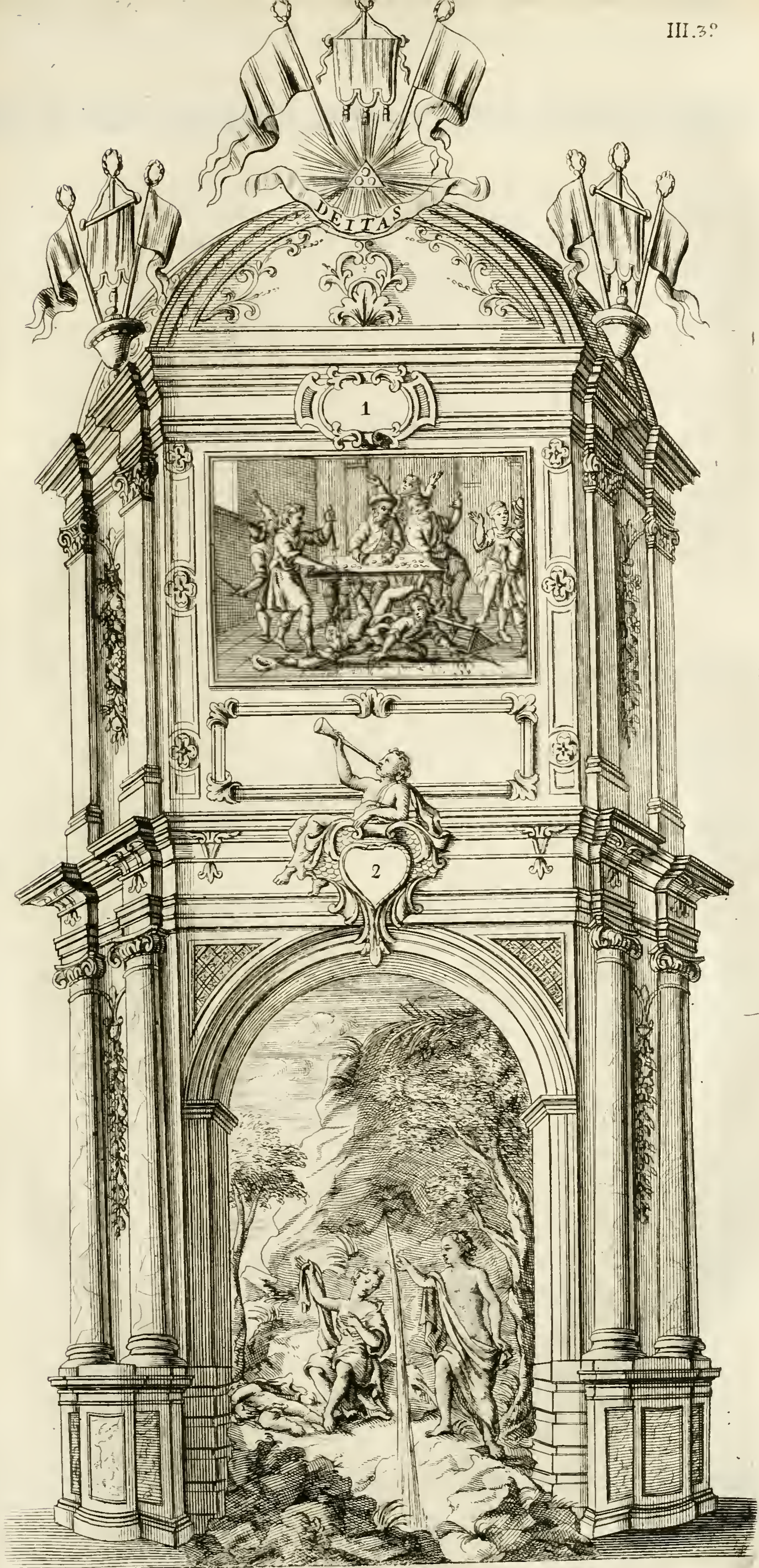
DEn derden Triumph-Boogh N° III. stondt aen de Fonteyne by het *Steen-poort*, en was dry-kantigh, waer van yderen kant een besonder Vertoogh ofte Verbeeltenisse hadde. Dit werck bestondt onder in vier Colomnen, te weten op ydere zyde twee van de Jonicksche ordre, staende op hunne Pedestaelen met hunne Architraven, Friesen en Cornichen met een open poorte tusschen beyde. Boven dit onder-werck, stonden van weder zyde twee Pilasters van de Corintische ordre met hunne Festons tusschen beyde, gelyck oock in het onder-werck tusschen de Colomnen hongen, die direct op malkanderen correspondeerden, met hunne Architrave, Frise en Corniche; behoudens dat dese Pilasters maer op Plinten in plaetse van Pedestaelen stonden. Op de Corniche van dit boven-werck stondt een Kap die van dry kanten booghs-gewys tegens malkanderen spande, boven de welcke eenen Triangel met dry Hostien, en uyt-springende Straelen gestelt was, boven met dry Vendels verciert. Tusschen de pilasters op de bovenste Corniche stondt van weder-zyde een Vaese insgelycks met dry Vendels verciert.

III. 1°. Den kandt die naer de *EE. PP. Jesuiten* gekeert was, verthoonde van onder in de poorte (die als eene Niche toe-gemaeckt was) hoe *Moyses* op de Steen-rots

UNITAS
1
2

TRINITAS
1
2

DEITAS
1
2

rots met ſynen Stock ofte Roode kloppende uyt de ſelve eene kloecke Strael van Water quam te ſpringen, waer door de Kinderen van Iſraël, die ſeer aen dranck vergelegen waeren, en ſchier van dorſt ſtickten, gelaeſt wirden.

Boven deſe Verthooninge, die ſeer aerdigh gemaeckt was, ſtondt een Cartel boven de Poorte tuſſchen de Architrave en Corniche die van eenen Engel blaſende op een Baſuyn, vaſt-gehouden wirdt: in welck voorſz. Cartel N°. 2. geſchildert ſtondt dit volgende Jaer ſchrift.

eX InCreDULItate MIrabILIa.
Uyt ongeloovigheydt komen Wonderheden.

In het boven-werck ſtondt een Schilderye verthoonende *Catharina*, die de Ciborie van de Joden ontfangen hebbende, de ſelve in eenen ſack verborght om naer *Keulen* te dragen. Boven deſe Schilderye ſtondt een Cartel behelſende dit volgende Jaer-ſchrift.

eCCe prætIUM sangUInIs fIt præDa fUrorIs.
Siet den prys des Bloedts, wordt den roof der gramſchap.

Boven in den top, onder den Triangel ſtondt in een Wimpeltje geſchreven het woordt UNITAS, dat is, *Eenigheydt.*

III. 2°. Naer den kant van het *Steen-poort* ſtondt boven in het Wimpeltje het woordt TRINITAS, *Dryvuldigheydt.*

De Schildery die boven de Poorte ſtondt, verbeelde *Cain* die ſynen Broeder *Abel* doodt-ſlaet. In het Cartel d'welck boven deſe Schilderye ſtondt, was dit volgende Jaer-ſchrift geſchreven No. 1.

fIgUratUr ChrIstICIDIUM.
Wordt afgebeeldt de Doodt CHRISTI.

Onder in de Poorte wirdt *Samſon* verbeeldt, met een Kaeckx-been van eenen Eſel in de handt, uyt het welcke een Fonteyn van water ſpringht, en nevens hem liggen eenige doode *Philiſthienen.* In het Cartel N°. 2. het welck boven deſe Poorte ſtondt, was dit Jaer-ſchrift geſchreven.

De MaXILLa sItIens fortIfICatUr.
Den dorſtigen wordt uyt een Kaeckx-been verſterckt.

III. 3°. In het Winpeltje onder den Triangel, naer den kant van het *Corenhuys*, ſtondt het woordt DEITAS, *Godtheyt.*

De Schilderye boven de Poorte verbeelde de *Joden* die de H. Hoſtien door-ſteken, gelyck uyt de Hiſtorie hier vorens in het VI. Capittel pag. 8. breeder te ſien is. In het Cartel boven deſe Schilderye N°. 1. ſtondt dit volgende Jaer-ſchrift.

hostIarUM ConfossIo JUDæIs ConfUsIo.
Het door-ſteken der H. Hoſtien maeckt de beſchaemtheydt der Joden.

Onder in de Poorte was *Agar*, met den Engel, en haer Kindt, d'welck ne-

vens haer op d'aerde light verbeedt; Uyt den Bergh, die achter hun stondt, sagh men eene heldere Fonteyn, die tusschen den Engel en *Agar* tot voor uyt de Poorte sprongh. Boven dese Poorte was oock een Cartel gestelt N°. 2. met dit volgende Jaer-schrift in.

DEfICIentIbUs VIatICUM.
Teir-geldt voor d'onbrekende.

VIERDE ARCKE TRIUMPHAEL

Die gestaen heeft op den Hoeck van de Lieve-Vrouwe-Broeders-Straet.

De Vierde Arcke N°. IV. heeft gestaen op den Hoeck van de *Lieve-Vrouwe-Broeders-straet*, met den eenen Hoeck gaende naer de *Walsche-plaets*, en den anderen naer de *Volle-straet*, besluytende de heele Straet, en stondt recht in 't gesicht als men van het *Coren-huys* de straet naer het *Manneke-pis* af-quam. Dese Arcke bestondt in twee breede Schaften in forme van Pilasters, staende op een dobbel Pedestael sonder Capiteelen, dan alleen een Architrave, Frise en Corniche. Tusschen dese breede Schaften was eene groote Poorte geformeert, behangen met syne Drapperye van weder-zyde op-getrost, waer op noch een Feston hongh. In 't midden boven dese Poorte stondt een groot Steen-werck van weder-kanten met crollen en Engels-koppen verciert. Boven dit Steen-werck stondt eenen uytspringenden Lyste in forme van Corniche, op den welcken een ander Steen-werck tops-gewys gestelt was, hebbende van binnen syn Loof-werck, op het welcke het Wapen van hun Order geschildert stondt. Boven in de cruyn van dit Steen-werck stondt tusschen twee Vendels eenen Triangel met dry Hostien in verbeeldt, gevende hunne Straelen van alle kanten: waer onder in een Wimpeltje dit volgende Jaer-schrift geschreven stondt.

DeCor brUXeLLarUM.
Cierlyckheydt der Brusselaeren.

In het voorsz. Steen-werck stondt eene groote Schilderye in het midden van de welcke een Colomne verbeeldt was met eenen Kelck daer op, en eene Hostie boven den Kelck. Ront-om dese colomne slingerde een wimpeltje, waer op van voren geschreven stondt dit vers: *Umbram fugat Veritas*; dat is, *De Waerheydt jaeght in de vlucht de schaduwe.*

Op den rechten kant van dese colomne in de selve Schilderye was het *Manna*, vallende uyt den Hemel, geschildert, het welck door de *Kinderen van Israël* opgeraept wordt: zynde een Voorbeeldt van het *H. Sacrament des Autaers.* Tot wiens uyt-legginge dit volgende Jaer-schrift gemaeckt is, doch niet verthoont geweest by gebreck van tydt en plaetse.

Manna DesertI tYpUs eUCharIstICUs.
Het Manna van de Woestyne is verbeeldt door het H. Sacrament.

Op

DECOR BRUXELLARUM
ADMIRABILE
VENERABILE
HIC FIGURATUR.
6
4
5
7
2
8
9
10
11

Op den ſlincken kant van de colomne in de Schilderye was verbeeldt den Opperſten Prieſter *Achimelech* gevende aen den vluchtenden *David* het *Panis propoſitionis*, dat is, *het Broodt der Voorſtellinge*, het gene oock een voorbeeldt oft figure is van het *H. Sacrament des Autaers.* Tot wiens bediedeniſſe dit volgende Jaerſchrift oock gemaeckt is, doch mede by gebreck van tydt en plaetſe niet verthoont is geweeſt.

paneM proposItIonIs DetUrbat eUCharIstICUs.
Het Broodt van het H. Sacrament brenght tot niet het Broodt der Voorſtellinge.

Onder deſe Schilderye ſtondt dit volgende Jaer-ſchrift in het Cartel het gene de Plinte daer de Schilderye in ſtondt, als oock de Corniche, Friſe en Architrave, als een ſluyt-ſtuck boven de Poorte, bedeckte :

aDMIrabILe VenerabILe hIC fIgUratUr.
Hier wordt het wonderbaer Venerabel verbeeldt.

Boven op de Corniche nevens deſe voorſz. Schilderye ſtonden vier Engelen, yder met een Vendel in de handt, en onder yder een Cartel, waer in de volgende Chronica oft Jaer-ſchriften geſchreven waeren, te weten N°. 1. en 2°. die de buytenſte Engels vaſt-hielden.

JUbILeUs DeI MIraCULosI.... annI, DILapso ter sæCULo, qUInqUagesIMI.
Jubilé van den Miraculeuſen Godt. . . . *Van het dry hondert en vyftighſte Jaer.*

De twee binnenſte Engelen hadden de volgende Jaer-ſchriften in hunne Cartellen verbeeldt. N°. 4. en 5.

CULtU LaUDeMUs. . . . . . UnDeqUaqUe saCro-sanCtUM.
Laet ons met eerbiedinge loven. . . . *Het gene van alle kanten heyligh heyligh is.*

Tuſſchen yderen van deſe Engelen ſtondt een Louwer-boomken, voor welckers cuypen een cartelle ſtondt, behelſende de volgende Jaerſchriften N°. 6. en 7.

CUM respeCtU aD eXtra. . . . Et affeCtU eX CorDe honoreMUs.
Laet ons uytwendigh met eerbiedingh. . . . *en metter herten inwendigh het ſelve eeren.*

De Schaften van het onder-werck nevens de Poorte, daer wy hier vorens van geſproken hebben, waeren compartiments gewys verciert ; te weten, op yder zyde eene Schilderye in het midden, boven de welcke een cartel ſtondt en onder een Loofwerck in forme van *Cul-de-lampe* oft uytſprongh. De Schildery op de rechte hant verbeelde den Propheet *Elias* onder den Genever-boom, ontfangende van den Engel een Broodtken met een Fleſche water, als weſende een voorbeeldt van het *H. Sacrament des Autaers.* De Schilderye op den ſlincken kant, verbeelde *Abraham* die gereet ſtaet om ſynen Sone *Iſaac* te ſlagh-offeren, het gene door den Engel belet wordt, ende inſgelyckx een Figure is oft Voorbeeldt is van het *H. Sacrament des Autaers.* In de Cartellen boven deſe Schilderyen, ſtonden de volgende Jaer-ſchriften N°. 8. en 9.

IN HAC FORTITUDINE AMBULANS ELIAS , FIGURA.
In de sterckte van desen wandelende Elias , is een figuer.

HOSTIA ISAACI HIC ADUMBRATUR JESUS.
Door de Offerande van Isaac wordt hier Jesus verbeeldt.

Onder de selve Schilderyen stonden in een winpeltje, d'welck over de voorsz. *Cul-de-lampe* oft uytsprongh swierde , dese Jaer-schriften N°. 10. en 11.

reLIqUIas VeneranDI MIraCULI. . . . UsqUe CoLLaUDeMUs.
Laet ons de overblyfselen van dit Mirakel. . . . Altydt te samen loven.

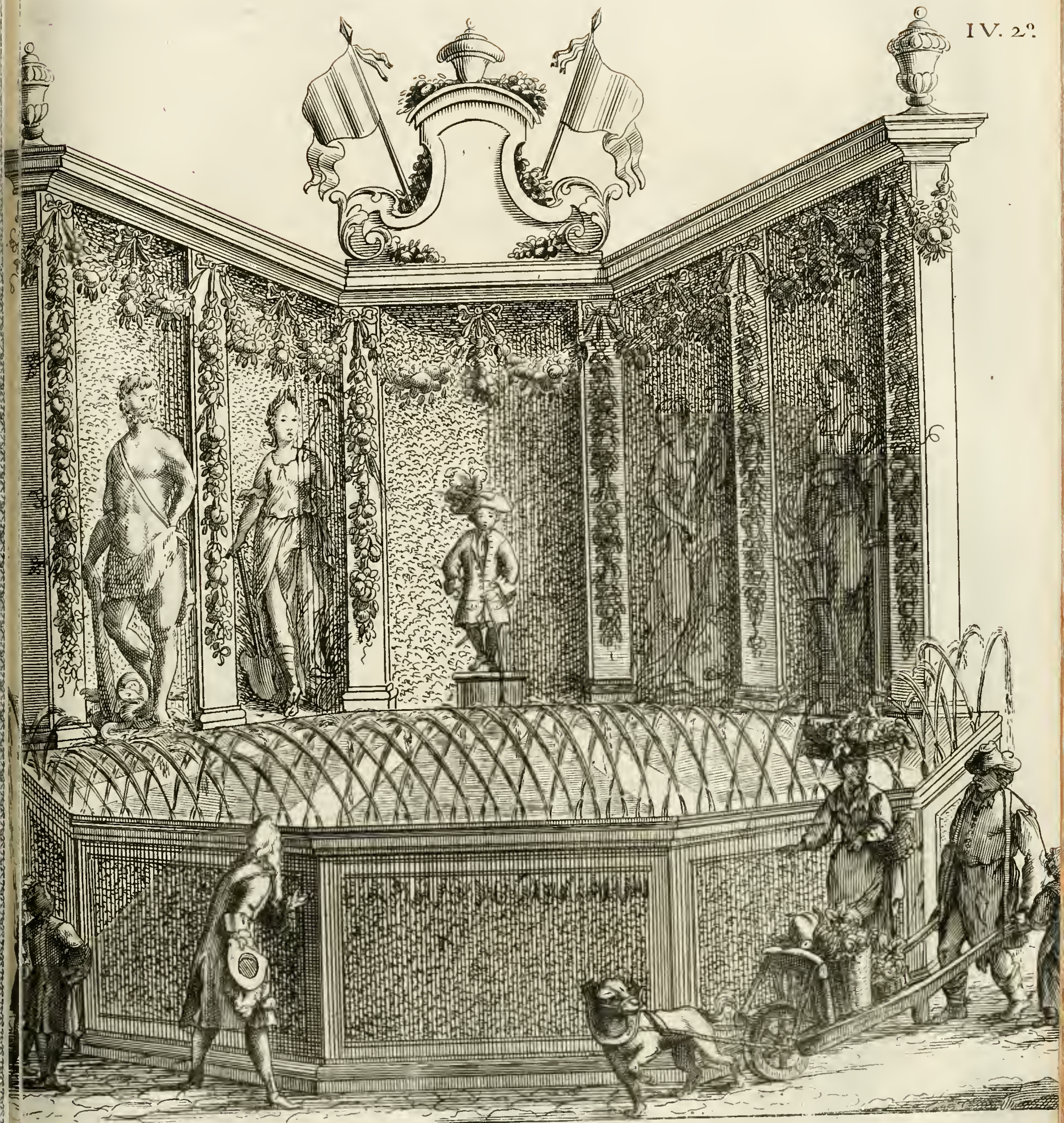
AFBEELDINGE EN VERCIERINGE VAN HET VERMAERT MANNEKEN-PIS.

WY en mogen alhier niet vergeten te spreken van het Cieraedt het gene men het vermaert *Manneke-pis* hadde toe-gepast, te meer alsoo meest alle de Vremdelingen (sonder de Inwoonders te kort te doen) daer groot vermaeck in gehadt hebben, ende besonderlyck versocht hebben dat-men dit aerdigh Mantje (d'welck door gansch Europa, by alle die oyt te *Brussel* geweest zyn, bekent is,) in dit werck soude willen in Figuer uyt-beelden. Om dan hun versoeck te voldoen , en hun in alles vergenoeginge te geven, hebben wy dese Af-beeldinge alhier N°. IV. 2°. by-gevoeght.

Men hadde dit kleyn Manneken ('t welck van Koper seer aerdigh en konstigh gegoten is, al-hoe-wel het van andere gegalonneerde en geborduerde Kleederen, die men hem op de Jaerlycksche kleyne en groote Kermisse aen-doet genoegh voorsien is, ter oorsake van dese 350. Jaerige *Jubel-feest* van een schoon nieuwt Kleedt, Jupon en Broeck van *Tissu-d'or* voorsien, het welck soo just en proper aen syn lyf paste, even oft het daer aen gewassen was. Daer-en-boven hadde men hem een schoon nieuwe blonte Peruyck , en een gegallonneerdt Hoedtje met schoone Pluymen en eene Cocarde beschaft. Voorders was hy met nieuwe Kouskens, Schoentjens , kante Krawat oft *Dasje* en Ponnetten , jae self eenen nieuwen Degen voorsien.

Men hadde achter en nevens dit *Manneken-pis* een Architectuer-werck in forme van Amphiteater gemaeckt, bestaende in ses Schaften met hun Basementen , en eenen Lyst in plaets van Corniche daer boven. Op dese Schaften en tusschen byde de selve hongen van boven eenige geschilderde Festons. Tusschen de openingen van dit werck stonden vier Posturen, verbeldende de *Sterckte*, *Voorsichtigheydt*, *Standtvastigheydt* en *Overvloedigheydt*. Achter dese Posturen was den achter-grondt met Hulst, Mos, en ander groen-gewas heel aerdigh toe-gemaeckt. Van vooren wasser een afdaelende ses-kantigh werck gemaeckt, d'welck op den boven grondt eenen Hof met syne Compartimenten verthoonde. Van vooren ter straete-waerts was dit onder-werck met vierkante

geschil-

IV. 2º

geſchilderde lyſten pedeſtaels-gewys verciert, die in het midden met Hulſt en ander groen-gewas toe-gemaeckt waeren.

Boven de Lyſten van dit onder-werck ſprongen tuſſchen de 65. à 70. kleyne Fonteyntjens cruys gewys over malkanderen, die als een Haege van Fonteyn-werck formeerden: het gene ſeer aengenaem om ſien was, en de Paſſanten met heel benden dede ſtil-ſtaen, om het ſelve ter dege te aenſchouwen.

'T *Mantje-pis* het gene in het midden op een Pedeſtaeltje ſtondt, ſiende ſigh ſoo proper en koſtelyck uyt-gedoſt, en van alle kanten omringht ſoo met dit Architectuer-werck, als met deſe critalyne cruyſſende Fonteyntjens, ſcheen alle de Paſſanten en Omſtaenders van vreught te belacchen: het gene ſyn ordinair Water-ſtraeltje ten deelen verminderde, ende waer door de andere Fonteyntjens vermeerderden en hooger ſprongen.

Yder een preês dit *Mantje*, maer beſonderlyck de *Hollanders* die in hun Landt wynigh levende Fonteynen hebben. *Ey, Haartje-lief*, ſeyde onder andere ſeker Amſterdammer, tot ſyn Vrouw, *Keyk eé rys, dit Soetertje; dat's een aardigh Ventje, keyk wat een mooye Straaltje het van ſig uit-werpt. Ja*, ſeyde de Vrouw, *hadde-we zoo een Piſſertje aan ons huis, 'k wou ons leve daage geen ander Negoti dryven. Zepert*, ſey den Man, *kon ik het zoo als het da ſtaat na* Amſterdam *voeren, we waaren met ons heel famili voor altyd behouden: 'k ſou ſyn waater zoo duur als wyn verkoopen.*

Onder andere waren daer eenige Spot-vogels ſoo Studenten als andere, die tot de Vremdelingen ſeyden; Als gy-lieden in uw' Landt komt en van dit *Mantje-pis* ſult ſpreken, ſal-men u vragen, *of gy het oock geſalueert hebt*, en ſoo gy het niet en doet, en hun *neen* antwoordt, ſal-men u niet gelooven, en ſeggen dat gy het niet geſien hebt: want het is een gemeyn gebruyck dat men het ſelve eer bewyſe. Hier op warender vele die hunnen raedt volghden, en het aerdigh Mantje ſalueerden. De Meyſsjes, Jouffertjes, jae ſelfs de Clopjes (dat zyn de *Queſels*) negen dat het een luſt om ſien was. Oock zynder al veel van dit Landt en van de Stadt *Bruſſel* ſelfs, die dit *Manneken-pis* in 't voor-by-gaen noyt en ſullen na-laten te ſalueren en begroeten

Allen dit, zy alhier maer in 't paſſant, en ſonder ergerniſſe geſeydt; waer mede wy ſullen vervolgen het reſtant van de Beſchryvinge der andere Arcken oft Triumph-bogen, daer wy een wynigh af-geweken waeren.

NOTA. Dit kopere Figuerken van het *Manneken-pis* is, volgens de gemeyne opinie, door den Vermaerden *Queſnoy* geboetzeert, ende in Koper gegoten zynde, door hem ſelfs vernet en geſuyvert.

VYFDE ARCKE TRIUMPHAEL

Die gestaen heeft achter het STADT-HUYS *by de* Dry-Hespen.

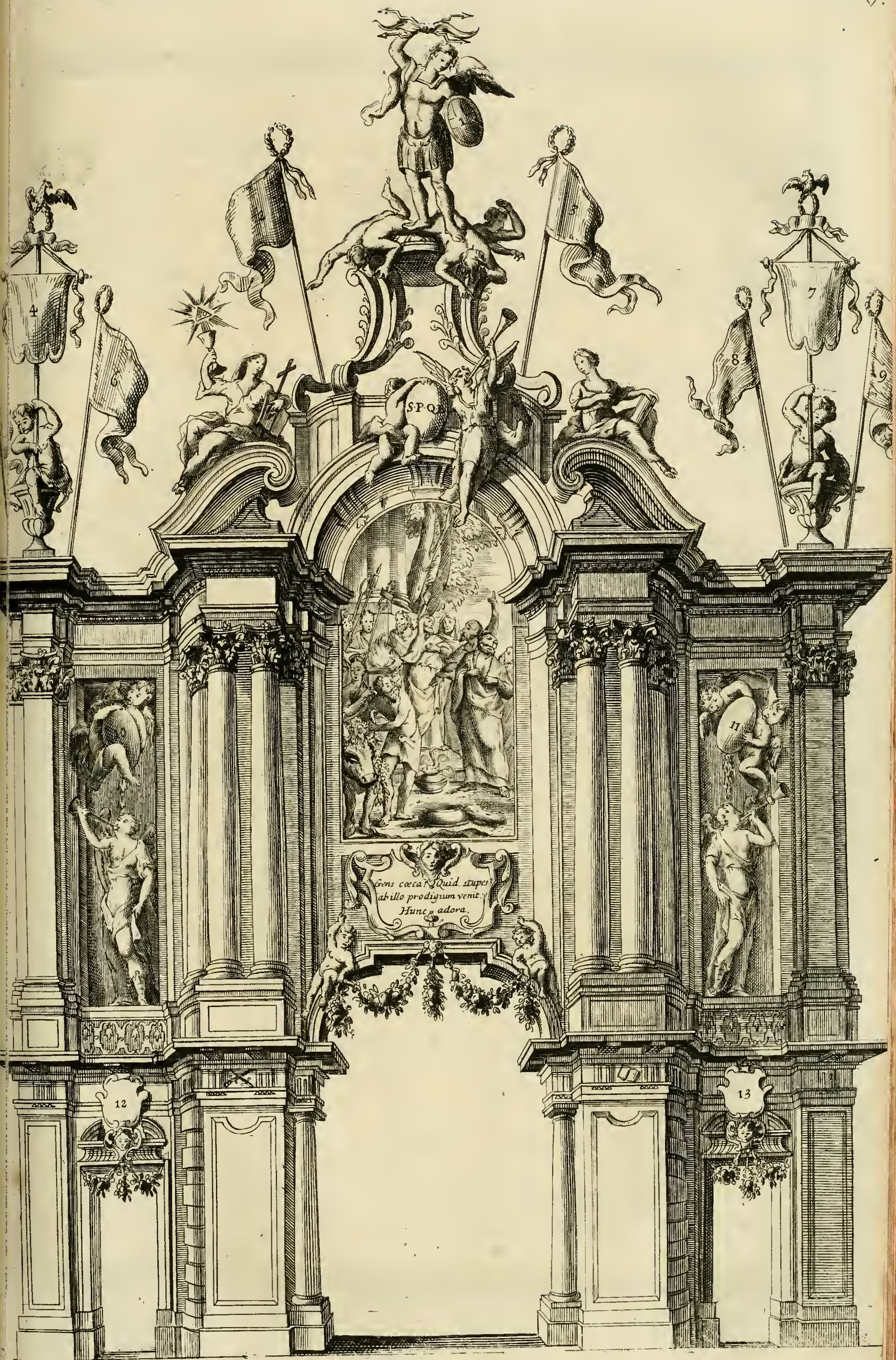
DE Heeren van het *Magistraet* en hebben oock hunnen gewoonelycken yver tot het *Alder-Heylighste Sacrament van Mirakel* in dese occasie niet laeten verslouwen, maer hebben ter contrarie allen vlydt aen-gewendt om tot Godts glorie ter occasie van dese 350. jaerige *Jubel-feest* niet alleen twee Arcken Triumphael te doen oprichten, maer selfs het achter-gebouw van het Stadt-huys van d'een eynde tot het ander te doen vercieren, het gene wel een derde Arcke diende genoemt te worden.

De eerste Arcke die het *Magistraet* hadde doen stellen, stont tegen het achter-Stadt-huys, en besloot de heele straet tot tegen het huys genaemt den *Blyden-bergh*, recht over de *dry-Hespen.* Dese Arcke alhier aen-gewesen N°. V. bestondt van onder in twee dobbel Schaften, die in het midden voor uyt-stonden, en op de hoecken yder in een achterwaerts staende enckel Schaft, staende alle op dobbel Plinten.

Tegen dese dobbel Schaften van binnen stonden twee effen Colomnen met hunne Capiteelen van de Dorickſche ordre (oock achterwaerts staende op hunne dobbel plinten) die de middel-Poorte formeerden. Van d'ander zyde stonden twee halve gebroken Rustickſche Colomnen oock achterwaerts tegens een achter-Schaft conform aen die op de hoecken stonden, tusschen de welcke van weder zyde een kleynder vier-kante Deure was met Festons verciert, en boven een aerdigh Fronton, waer tusschen een Cartel op eenen Engels-kop quam te rusten. Dese Schaften, en Colomnen hadden hun Architrave, Frise en Corniche.

Boven dit onder-werck stonden van weder kanten voor in het midden op een dobbel Pedestael twee Colomnen nevens malkanderen van de Compositische order met hun Capiteelen, Architrave, Frise en Corniche. Tegens de selve stondt van weder-zyde binnewaerts een achterwaerts-springende Pilaster vervolght met een kreuse Schaft op den tweeden spronck, waer tegens noch eenen platten bandt gevoeght was die ten deelen den Lyst van de groote Schilderye formeerde. Naer de buytekanten stondt tegens de voorsz. voor-uyt-springende Colomnen noch een achterwaerts-springende Colomne, met eenen platten bandt achter op den tweeden sprong. Op de hoecken stondt een Pilaster met twee halve achterwaerts springende Pilasters op hun Pedestaelen, met Capiteelen, &c. Tusschen de Pedestaelen boven de kleyne zy-Deuren stondt een aerdige Balustrade. De Middel-poorte, waer van den Boogh op de Corniche van de Dorieckſche order stondt, was ten deele half rondt en ten deelen vierkant. Op dese half-ronde saten twee Engeltjens die de Festons, die in de Poorte hongen, op weder-zyde vast hielden.

Boven dese Poorte stondt een groot Cartel komende ontrent half-wegen de Colomnen van de Compositische ordre, waer op de groote Schilderye stondt die boven een halve-ronde formeerde, welcke halve-ronde eenen breeden Lyst hadde, die

S·P·Q·
4
6
7
8
9
11
12
13
Gens cœca! Quid stupes!
ab illo prodigium venit.
Hunc adora.

die op de Corniche van het middel-werck correſpondeerde. Boven deſe halve-ronde ſtondt een achtkantigh Steen-werck, formerende met ſyne in en uyt-ſpringende krollen eenen geeſtigen Top, daer *S. Michiel*, Patroon der Stadt *Bruſſel*, op ſtondt met den Blixem in de rechter handt, en in de ſlincker handt eenen Schildt, waer op geſchreven ſtondt N°. 1.: *Quis ut Deus?* dat is, *Wie iſſer als Godt?* en eenige Helſche geeſten, die onder ſyn voeten verſlagen laegen, mede komt te drygen.

Op dit Steen-werck ſtonden twee Vendels, die tot halfwegen den *Michiel* quamen, waer op van den rechten kant geſchreven ſtondt N°. 2. en op den ſlincken kant N°. 3.

Propter Sanguinem Agni. Apoc. 12. ℣. 11.
Om 't Bloedt van 't Lam.

Super Sacramento iſto. Dan. 2. ℣. 18.
Op deſe verholentheyt.

Boven de Corniche ſtonden van weder-zyde twee Crollen Frontons-gewys, waer op van den rechten kant ſat het Geloof, en van de ſlincker-zyde de Stantvaſtigheyt. In het midden op de Corniche van de groote Schilderye, ſat een Engeltje met een Cartel in de handt, het welcke door een vliegende Faem ten deelen mede vaſt gehouden wirdt. Op dit Cartel ſtonden deſe vier letteren S. P. Q. B., de welcke bedieden *Senatus, Populus-Que Bruxellenſis.* Dat is, *Het Magiſtraet ende het Volck van Bruſſel.*

Op den Hoeck van de Corniche boven de zyde-Pilaſters ſtonden twee Vaeſen, waer op een Kindeken ſat met een groot Vendel in de handt en twee Standaerden daer nevens. Op het groot Vendel naer de rechter handt, ſtondt deſe Schriftuer-plaets. N°. 4.

Regi Sæculorum. 1. Tim. 1. ℣. 17.
Aen den Koninck der Eeuwen.

Op de Standaerden daer nevens, N°. 5. en 6. ſtondt.

Immortali 1. Tim. 1. ℣. 17.
Aen den Onſterffelycken.

Inviſibili. 1. Tim. 1. ℣. 17.
Aen den Onſienelycken.

Welcke dry deſen volgenden ſin uyt-maecken, *Ter eeren van den Onſterffelycken en Onſienelycken Koninck der Eeuwen.*

Op het groot Vendel naer de ſlincke handt, ſtondt deſe Schriftuer plaetſe N°. 7.

Salvatori noſtro. Judæ 1. ℣. 25.
Aen onſen Salighmaker.

Op de Standaerden daer nevens, N°. 8. en 9. ſtondt.

Chriſto Domino. Rom. 16. ℣. 18.
Aen Chriſto den Heere.

Deo & Agno. Apoc. 15. ℣. 4.
Aen Godt en 't Lam.

Welcke dry deſen volgenden ſin uytmaken. *Ter eeren van Chriſtus onſen Heere, onſen Salighmaker, onſen Godt ende Lam.*

Het groot ſtuck Schilderye d'welck ontrent 11. voet in de breede en 18. voet hoogh was, verbeelde den Prieſter van den Afgodt *Jupiter* beneffens de Overſten

van

van de Stadt *Lystren*, de welcke *Paulum* ende *Barnabam*, die Creupelen hadden genesen, als Goden aensiende, den gekroonden Os wilden kelen, om hen offerande te doen. *Paulus* ende *Barnabas*, hunne kleederen scheurende, thoonen wie sy behooren te aen-bidden. Onder dese Schilderye stonden in het groot Cartel d'welck boven de middel-Poorte gestelt was, dese twee volgende Versen geschreven.

Gens cæca! quid stupes? Ab illo
Prodigium venit: hunc adora.

Dat is,

Verblindt Volck! waer over zijt gy verstelt? Van hem
Komt het Wonder, (*te weten,* van Godt.) *aenbidt hem.*

In de zyde-Panden boven de Balustrade die op de Doriecksche Cornichen van het onder-werck gestelt waeren, stondt van weder-zyde eene Faem blaeiende op een Basuyn, en boven hun swierden Engeltjens die een Cartel vast hielden. In dese Cartellen stonden dese Schristuer-plaetsen N°. 10. en 11.

Da illi honorem. Eccli. 10. ℣. 31.
Geeft hem d'eere,

Qui facit mirabilia solus. Ps. 71. ℣. 18.
Die alleen wondere dingen uyt-werckt.

In de Cartellen boven de kleyne zy-Deuren stonden de volgende Schristuer-plaetsen N°. 12. en 13.

Non nobis. Ps. 113. ℣. 8. 1.
Niet aen ons.

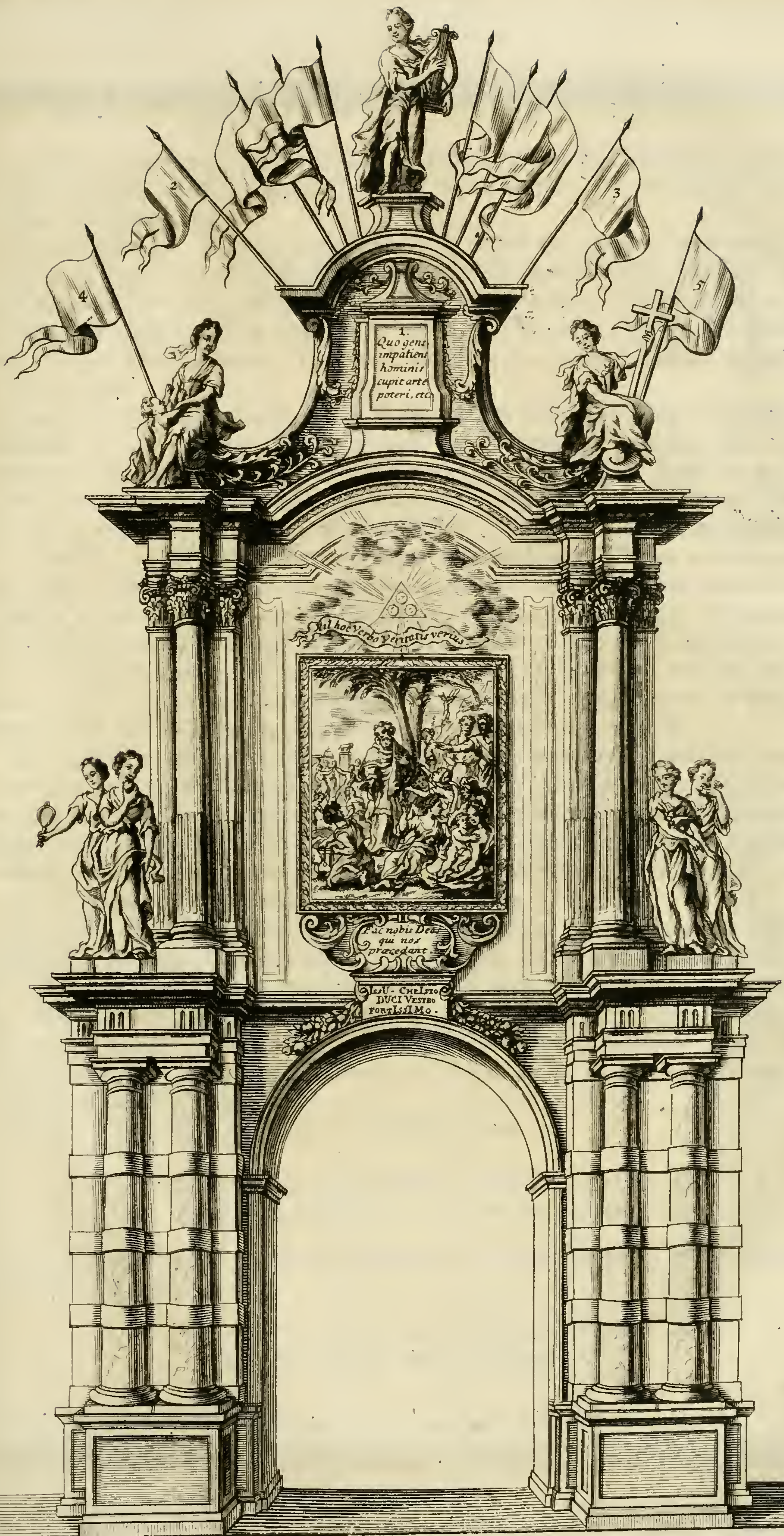
Soli Deo. 1. Tim. 1. ℣. 17.
(maer) Aen Godt alleen.

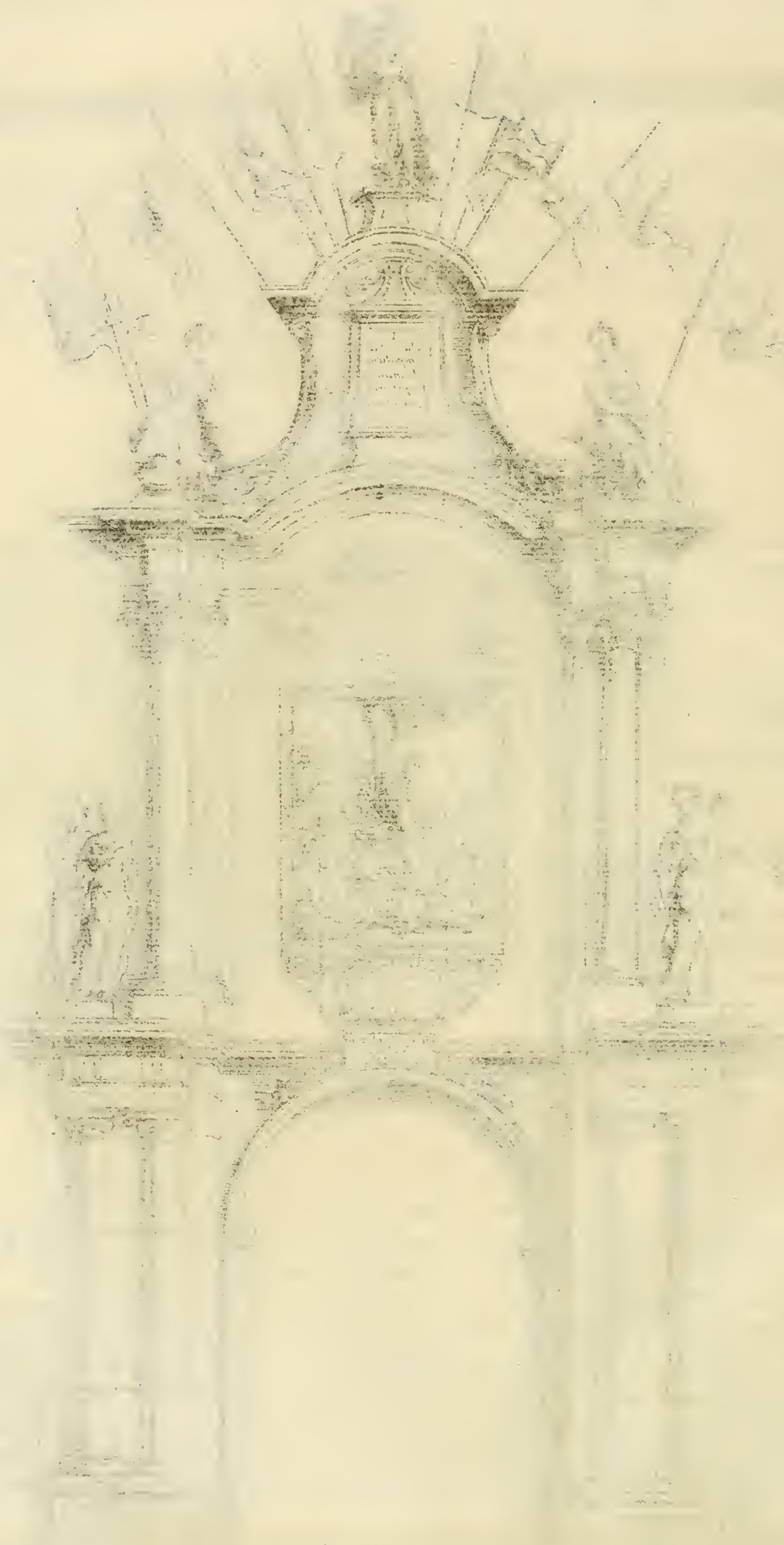
Alle welcke Passagien van dese Arcke seer wel komen te passen op de verbeeldinge van de Schilderye, en klaer bethoonen dat wy aen Godt alleen alle eere en lof schuldigh zyn, en hem alle Wonderheden en Weldaeden alleenigh moeten toeschryven.

SESDE ARCKE TRIUMPHAEL.

Die gestaen heeft achter het STADT-HUYS *ontrent de* Blouw-Fonteyn.

DEsen Triumph-boogh die gestaen heeft achter het *Stadt-huys* by de *Blouw-Fonteyn*, alhier N°. VI. aen-gewesen, is mede door den yver en sorge van de Heeren van *Magistraet* op-gerecht. Dit Werck bestondt onder van weder-kanten in twee voor-uyt-springende Colomnen van de Dorieckfche ordre, yder met dry Rustieckfche Banden overdeckt, en hadden van achter hunne tegen-siende breede vierkante Schaft, die haer als Pilasters van weder-zyde verthoonden, waer over dese Rustieckfche Banden oock liepen, en dit werck als aen-een-gebonden representeerden. Dese dobbel Colomnen stonden met hun achter-werck op dobbel Pedestaelen, en waeren boven met hun Architrave, Frise en Corniche verciert. De middel-Poort quam boven by-naer tot tegen dese Corniche, waer vorens in het

4
2
3
5
1.
Quo gens impatiens hominis cupit arte poteri, etc.
Nil hoc Verbo Veritatis verius.
Fac nobis Deos qui nos præcedant.
IESU-CHRISTO
DUCI VESTRO
FORTISSIMO.

het midden een breede Plinte ſtondt in forme van eenen Sluyt-ſteen, uyt de Krollen van den welcken twee Feſtons van weder-kanten over den Boge van de voorſz. Poorte ſwierden.

Het boven-werck was van wederkant op de zyden ten deelen in-getrocken, en beſtondt in een voor-uytſtaende Colomne met twee achter-ſtaende Pilaſters, van de Compoſitiſche order, alle geſtelt op Plinten, de welcke correſpondeerden op de binnenſte Colom van de Dorieckſche ordre van het onder-werck. Dit boven-werck hadde ſyne Architrave, Friſe en Corniche, die in het midden Booghs-gewyſe op-liepen.

Op dit voorſz. boven-werck ſtondt in het midden een curieus kleyn wercksken, hebbende van boven eenen ſchoonen Lyſt van weder-zyde uytſpringende, den welcken in het midden een half-ronde Fronton maeckte; deſen Lyſt was op de zyden onderſteunt met twee af-daelende creuſe Banden die van onder hunne Voluten oft Krollen formeerden, de welcke juſt op de Pilaeren van de Compoſitiſche order ruſten, op welcke Krollen van d'een zyde de Liefde, en van d'ander zyde het Geloof ſaeten. In het midden van dit kleyn werckxken, het welcke met looſ-wercken komende uyt de voorſz. Krollen verciert was, ſtondt een Steen-werck in forme van Pedeſtael. Boven op den Top, die met verſcheyde Vendels verciert was, ſtondt het *Gehoor* ſpelende op de Harpe. Op de Corniche van het onder-werck ſtonden nevens de Pilaſters van het boven-werck, van d'een zyde het *Geſicht* en den *Smaeck*, en van d'ander zyde het *Gevoelen* en den *Reuck*.

De Schilderye die wat corter en ſmalder als het bovenſte middel-werck was, ſtondt op een dragende Cartel die op de Plint boven de groote Poorte ruſte, en was ter zyde met twee lange banden compartiments-gewys verciert. Boven de Schilderye ſtondt eenen Triangel in de wolcken, waer in dry Door-ſteken Hoſtien verthoont waeren, die hunne Straelen van alle zyden tot door de voorſz. wolcken ſchoten, waer mede dit binnenſte boven-werck heel net gevult was.

De voorſz. Schilderye verthoonde ons de *Kinderen van Iſraël*, die (ongeduldigh zynde over het lange achter-blyven van *Moyſes*, die op den Bergh gegaen was) tegen *Aaron* vergaedert zyn, en hem geſeydt hebben: *Staet op, ende maeckt ons Goden die voor ons gaen mogen. Want wy en weten niet wat* Moyſi *deſen Man die ons uyt Egypten geleydt heeft geſchiedt is.* In het verſchiet ſagh-men het Gulde Kalf, daer de *Kinderen van Iſraël* ront-om danſten, en boven op den Bergh, *Moyſes* met de twee ſteene Taefels in de handt.

Onder deſe Schilderye ſtondt deſe Schriftuer-plaets.

*Fac nobis Deos * qui nos præcedant.* Exod. 32. ℣. 1. & 23.
Maeckt ons Goden die voor ons gaen mogen.

In het Steen-werck in forme van Pedeſtael in het bovenſte werck N°. 1. ſtonden deſe twee Carmina.

Quo gens impatiens hominis cupit arte potiri
Se tibi Divinum dat Deus ipſe Ducem.

Dat

* *NOTA.* Den Heubreeuſchen Text ſeght *Eloïm*, dat is, Godt die Hemel ende Aerde geſchapen heeft.

Dat is,

Godt geeft sigh selven tot den versochten Leydts-man van 't ongeduldigh volck.

Onder de twee Goddelycke Deughden die nevens het Top-werck op de Voluten oft Krollen saten, stonden dese woorden getrocken uyt den Lof-sangh, *Pange lingua gloriosi*, &c. te weten:

Onder de Liefde,	Onder het Geloof,
Nobis natus.	*Nobis datus.*
Ons geboren.	Ons gegeven.

Onder de vyf Sinnen die op de Corniche van het onder-werck, en boven in den Top van dese Arcke stonden, waeren de volgende woorden gestelt; de welcke getrocken zyn uyt den Lof-sangh die den *H. Thomas van Aquinen* gemaeckt heeft ter eeren van het *H. Sacrament des Autaers*, beginnende, *Adoro te devote latens Deitas*, &c. te weten: Eerst die op de voorsz. Corniche stonden.

Onder het *Gesicht* en den *Smaeck*	Onder het *Gevoelen* en den *Reuck*.
Visus, *Gustus*,	*Tactus*, *in te fallitur.*

En onder het *Gehoor*; die boven in den Top stondt.

(*Sed*) *Auditu solo tuto creditur.*

Welckers bediedenisse wy alhier oock op rym gestelt hebben.

Smaecken, Sien, en het Aen-raecken,
Zijn, in u, bedrogen saecken:
Maer 't Gehoor dat maeckt ons vast,
Door 't Geloof, 't welck hier toe past.

NOTA. Datter achter het *Gehoor* een Vendel recht in den Top stondt, op het welcke geschreven was het woordeken *Credo.* Dat is, *Ick geloove.* Dan terwyl ons dit eerst gewaerschouwt is als dese Plaet al gesneden was, is het ons onmogelyck geweest het selve alhier te verthoonen.

In het Wimpeltje, onder den Triangel met de dry Doorsteken Hostien in, stondt dit volgende Veersken, het gene oock uyt den voorsz. Lof-sangh van *S. Thomas* getrocken is, te weten:

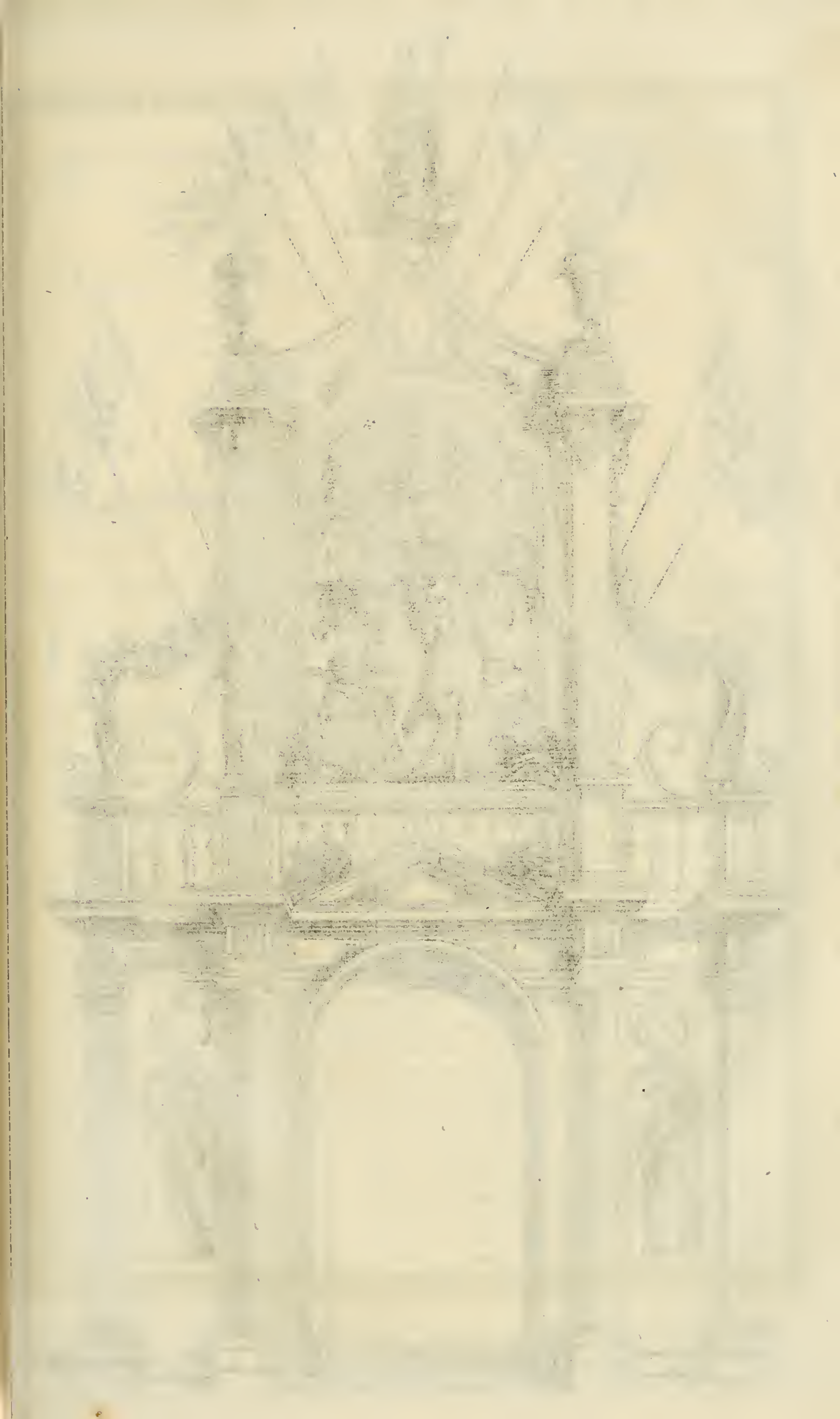
Nil hoc Verbo Veritatis verius.

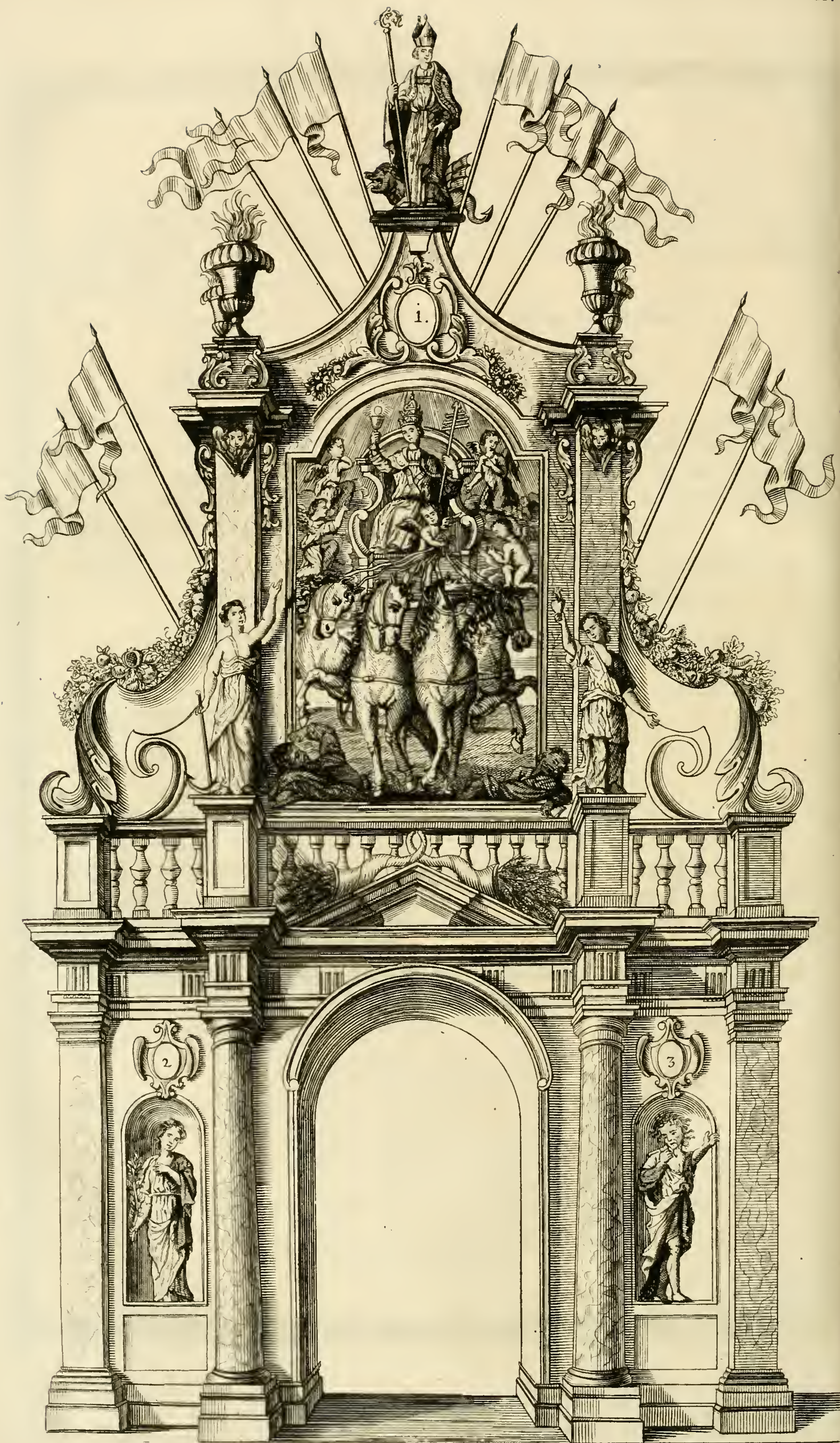
Welckers Bediedenisse wy mede op rym stellen, te weten:

Want de woorden zijn gewis,
Van die d'eygen VVaerheydt is.

Boven in den Lyst van de Schilderye stondt dese Schriftuer plaets.

Qui sequitur me. Jois. 8. ℣. 12.
Wie my volght.

1.
2
3

Op de Plint die boven de groote Poorte ſtondt, was dit volgende Jaer-ſchrift geſtelt.

JesU-ChrIsto DUCI Vestro fortIssIMo.
Aen Jeſus-Chriſtus uw' liedens alder-ſterckſten Leydts-man.

Op vier van de Vendels daer den Top van deſe Arcke mede verciert was, ſtondt deſe volgende Schriftuer-plaets geſchreven N°. 2. 3. 4. en 5.

Sic Deus . . . . Dilexit mundum,
Ut Filium ſuum . . . . . Unigenitum daret. Jois. 3. ꝟ. 16.

Dat is,

Alſoo lief heeft Godt de wereldt gehadt,
Dat hy ſynen Eenigen Sone heeft gegeven.

SEVENSTE ARCKE TRIUMPHAEL

Die geſtaen heeft van tegens de Stadts-Waege *tot tegens den Hoeck van de* Melck-ſtraet.

DEſen Triumph-Boogh, alhier in Kopere Figure verthoont N°. VII. heeft geſtaen op den Hoeck van de *Melck-ſtraet*, en bekleede de ganſche ſtraet tot tegen de *Stadts-waege* in ſyne breede. Deſen beſtondt, in het onder-werck, uyt een Dorieckſche Colomne van weder-zyde tegens de Poorte, en een Pilaſter van de ſelve ordre op de kanten, ſtaende d'een ſoo wel als d'ander yder op een dobbel Plint, en hadden hunne Capiteelen, Architrave, Friſe en Corniche, die van d'een eynde tot d'ander recht-door liep, behoudens dat den halven Cirkel van de Poorte over d'Architrave en Friſe tot tegen de Corniche aen-quam. Boven de Corniche die in het midden over de Poorte liep, ſtondt een dry-kantigh Fonton, redelyck plat, met ſyn voor-uyt-ſpringende middel-ſtuck in forme van Sluyt-ſteen, waer op twee Fruyt-horens laegen met hunne Steirten oft Crollen over malkanderen gevlochten.

Op dit Onder-werck ſtonden vier Pedeſtaelen Perpendiculairelyck, dat is regel-recht op de onderſte Colomnen en Pilaſters ruſtende; tuſſchen welcke Pedeſtaelen een Baluſtrade geſtelt was. Op de middelſte Pedeſtaelen die wat vooren-waertſer uyt-ſprongen, (gelyck oock de Colomnen van het Onder-werck) ſtonden twee Schaften Pilaſters gewys, met Engels-koppen van boven in plaetſe van Capiteelen, ſonder Architrave oft Friſe, dan alleen een Corniche conform aen die van het Onder-werck. Nevens deſe Engels-koppen waeren twee Loof-wercken, die van weder-zyde de achter-ſprongen van deſen Lyſte oft Corniche onderſteunden, aen de welcke twee ſchoone Feſtons hongen die de Krollen oft Voluten (die van weder-kant op de buytenſte Pedeſtaelen ruſten) bedeckten en vercierden.

Op den Lyſte van de voorſz Schaften, ſtonden twee Plinten onder uyt gebuyckt en boven in-getrocken, yder met een Vaes met vlammen op verciert. Uyt de boven Lyſten van deſe Plinten quam van weder-zyde eenen creuſen Bandt die

tops-

tops-gewys naer boven toe-liep. Op desen Top stondt eenen dobbelen Lyst met een Plint die onder door-hongh, waer op den *H. Gaugericus* met den Draeck onder syn voeten gestelt was. Nevens desen Heyligen stonden van weder-kant dry Vendels, en leeger ter zyde de *Hope* en de *Liefde*, die op de middelste Pedestaelen voor de Schaften van het boven-werck gestelt waeren, stonden van weder-kanten noch twee Vendels.

In het midden van dit boven-werck hadde-men in plaets van een Schilderye een Verdiepsel gemaeckt, waer in verthoont wirt de Triumph van de *H. Kerck* sittende op eenen wagen, met vier Peerden in-gespannen, omringelt met eenige Engeltjens, waer van den eenen de Peerden bestierde, en d'ander eere bewesen aen de H. Hostien die de *H. Kerck* op eenen Kelck in haer rechter handt hielde.

Boven de openinge van dit verdiepsel, de welcke onder en ter zyden vierkantigh was, en boven ten meesten-deele half rondt liep, stondt een Cartel met loof-werck en Festons verciert, in het welcke dit volgende Jaer-schrift N°. 1. te lesen was.

proDIgIoso In hostIIs Deo, paroChIa DIVI gaUgerICI.
Gestelt door de Parochie van S. Gueiricx aen den Wonderbaeren Godt in de H. Hostien.

Benede in het onder-werck waeren twee Nischen tusschen de Colomne en de Pilaster gemaeckt, hebbende yder een Cartel van boven. In de Nische naer den rechten kant stondt den *Peys* verbeeldt met dit Chronicon in het Cartel N°. 2.

Deo paCIfICo trIUMphUs erIgItUr.
Aen den Vreedsamen Godt wordt dese Zegen-praelende Arcke op-gedraegen.

In den Niche naer de slincken kant was den *Haet* verbeeldt, met dit Jaer-schrift in het Cartel N°. 3.

InfrenDentIbUs neqUICqUaM hæretICIs.
Spyt het vruchteloos bassen der Ketters.

Voor dese voorsz. Arcke was eenen Triumph-wagen gestelt, verbeeldende de Parochie ende de Heyligen die in de Kercke van den *H. Gaugericus* geviert worden.

Voor op den Waghen sat den *Engel-Bewaerder*, op eenen Leeuw, hebbende in de eene handt eene Lancie, en in d'andere eenen Schildt, op den welcken stondt dit Divies

Exite obviam Ei. Matth. 25. ℣. 6.
Gaet-uyt, hem te gemoet.

Ront-om den *Engel-Bewaerder* saten en stonden noch verscheyde Engelen onder de welcke twee met Wieroock-vaeten waeren, die wieroockten als het *Alder-Heylighste Sacrament* aen-naederde.

Op het bovenste van den Waghen sat een Maghet onder eenen Throon, verbeeldende de voorsz. Parochie met dit volgende Divies en Jaerschrift.

BENE.

BENEDICANT UNIVERSA NOMINI SANCTO EJUS.
Dat alles gebenedyde synen Heyligen Naem.

Op den voorsz. Throon stondt den Naem JESUS tusschen eene Doorne Croone, waer door de twee Autaeren, die in de voorsz. Parochiale Kercke staen, verbeeldt wirden. Te weten: van JESUS, en van de *Doorne-Croone.*

Hier nevens saten de *HH. Eligius* Bisschop, en *Carolus Borromæus* Cardinael. Voorders saten daer oock dese volgende Heyligen, te weten: *Getrudis*, *Genoveva*, *Sebastianus*, *Adrianus*, *Rochus*, *Joseph*, *Christophorus*, *Antonius*, *Maurus*, en *Arnoldus.* Daer-en-boven saten daer noch verscheyde Maeghdekens en Engeltjens met Vendels en Bediedtsels in de handt.

In het midden van den Waegen saten vyf Maeghden, verbeeldende de vyf Sinnen, die alludeerden (oft Sin-speligh waeren) op het *H. Sacrament.*

In het midden van dese vyf Maeghden sat *Musa* met eene Harpe in de handt, verbeeldende 't *Gehoor.* Haer Devies was als volght:

Fides ex Auditu. Rom. 10. ℣. 17.
Het Geloof is uyt het Gehoor.

Nevens haer saten de naervolgende, te weten *Juno* met een Pauw op haer zyde en eenen Brandt-spiegel in de handt, verbeeldende het *Gesicht.* Haer Devies was:

Non Videbit. Ps. 88. ℣. 49.
Hy en sal niet Sien.

Flora met eenen silveren Reuck-pot met Wieroock, verthoonde den *Reuck.* Haer Devies was;

Nec Odorabit. Eccli. 30. ℣. 19.
Nochte Riecken.

Ceres met eenen Fruyt-horen in haeren aerm, verciert met verscheyde Vruchten, verbeelde den *Smaeck.* Haer Devies luyde als volght.

Non Gustabit. Jois. 8. ℣. 52.
Hy en sal niet Smaecken.

Venus met eenen gouden Appel in de handt, waer nevens stondt eenen klynen *Cupido* met eenen gespannen Boge in de handt, drygende te schieten: waer door het *Gevoelen* verbeeldt wirdt. Syn Devies was.

Non Tanget. Exod. 19. ℣. 13.
Hy en sal niet Aen-tasten.

ACHTSTE ARCKE TRIUMPHAEL

Die gestaen heeft ontrent S. NICOLAES-KERCK, *recht voor de* Korte-Ridder-straet.

DEsen Triumph-boogh alhier genombreert N°. VIII. heeft gestaen recht over de Fonteyn van de *dry Goddinnen* by *S. Nicolaes-Kerck*, besluytende den gantschen in-ganck van de Korte-Ridder-straet. Desen bestondt van onder van weder-zyde in vier Colomnen van de Dorieckfche Ordre, van de welcke de twee middelste voor-uyt stonden, en hadden noch twee Colomnen die binnenwaerts in de Poort gestelt waeren, staende alle op eene groote Plinte, die voor en achterwaerts spongen naer verheysch van 't werck, gelyck oock de Architrave, Frise en Corniche. Den Boogh van de middel-Poort ruste op voorsz. Corniche en quam heel hoogh in 't Boven-werck.

Boven de twee uyt-springende Colomnen stonden op de Corniche twee drykantige gebroken Frontons met een Cartel tusschen byde, waer achter een vooruyt-springende Plinte met twee achter-Plinten Pedestaels-gewys gestelt waeren, op welck stonden de *Hope* en de *Liefde*, en ter zyden twee Vaesen met een rechtstaende Vendel.

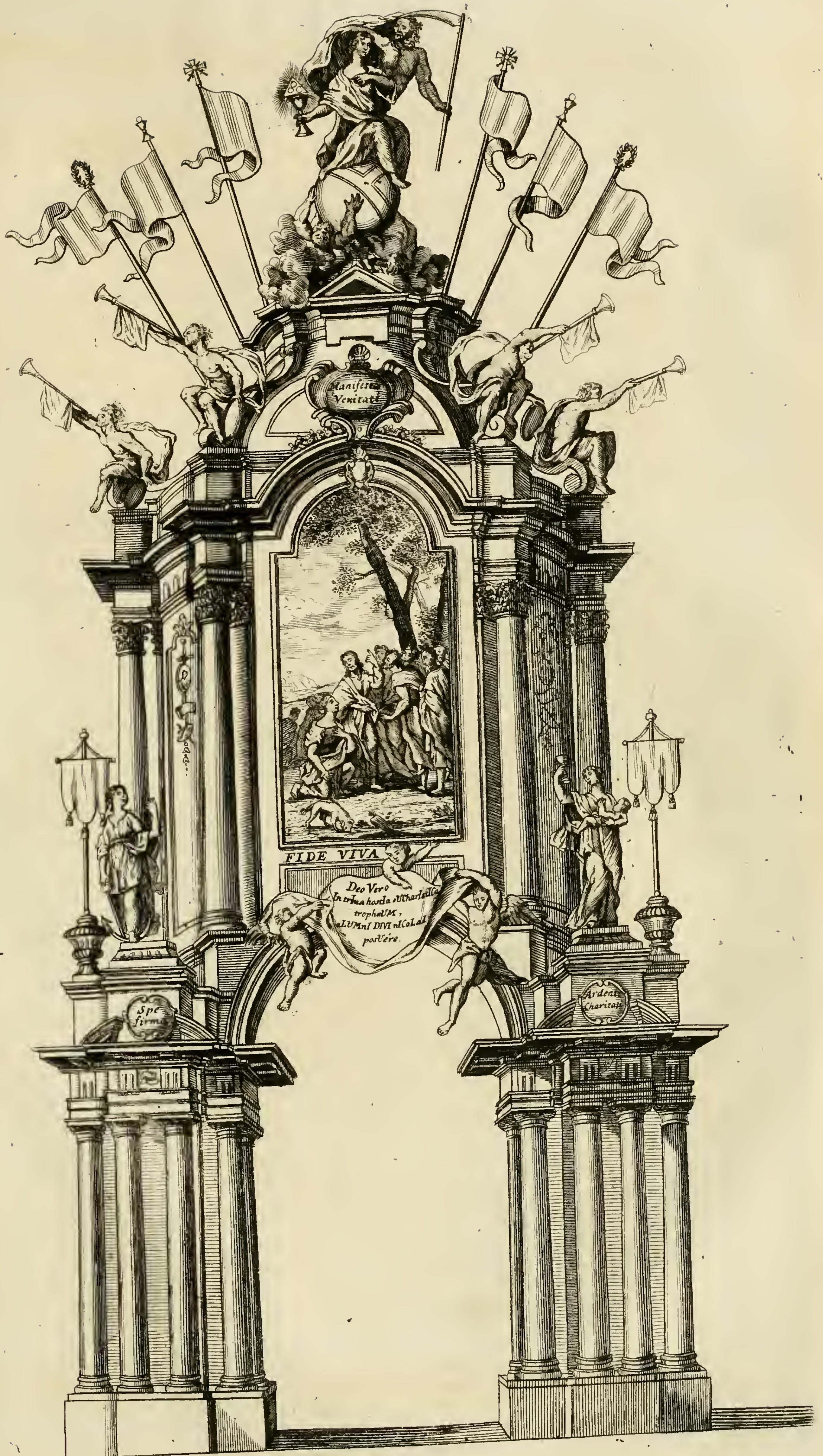
Het Boven-werck was ten deelen in-getrocken op de kanten, en bestondt in vier Colomnen van de Compositische Ordre, waer van de middelste oock voor uyt stonden. Achter dese Colomnen verthoonde sigh dit werck half rondt van weder-kanten met syne Pilasters beset, alle met hunne Capiteelen en Frisen die tegen het binnen-werck stuyckten, behoudens de Corniche die in het midden Arcades-gewys half-rondt op-liep.

Op dese Corniche stonden vier Plinten Pedestaels-gewys met hunne half ronden conform en perpendiculair op de Colomnen van het Boven-werck, waer op vier Trompetters gestelt waeren yder met hun Vaentje oft Banderolle onder hun Trompet. Den Top van dit werck liep Coppels-gewys van vier-kanten toe, met syne Corniche en Molueren, en hadde van voor een kleyn Frontontje op een breedt Sluyt-stuck, boven het welcke de *Waerheydt*, met eenen Kelck in de handt stondt, daer dry Hostien in eenen Triangel met syne uyt-springende straelen verthoont waeren. Achter haer stondt den *Tydt* met een Zysel in de handt, die haer met een Voil beschudde. De *Waerheydt* sat op den Aerts-bodem die op de Wolcken ruste, waer onder de Ongeloovige verplet waeren.

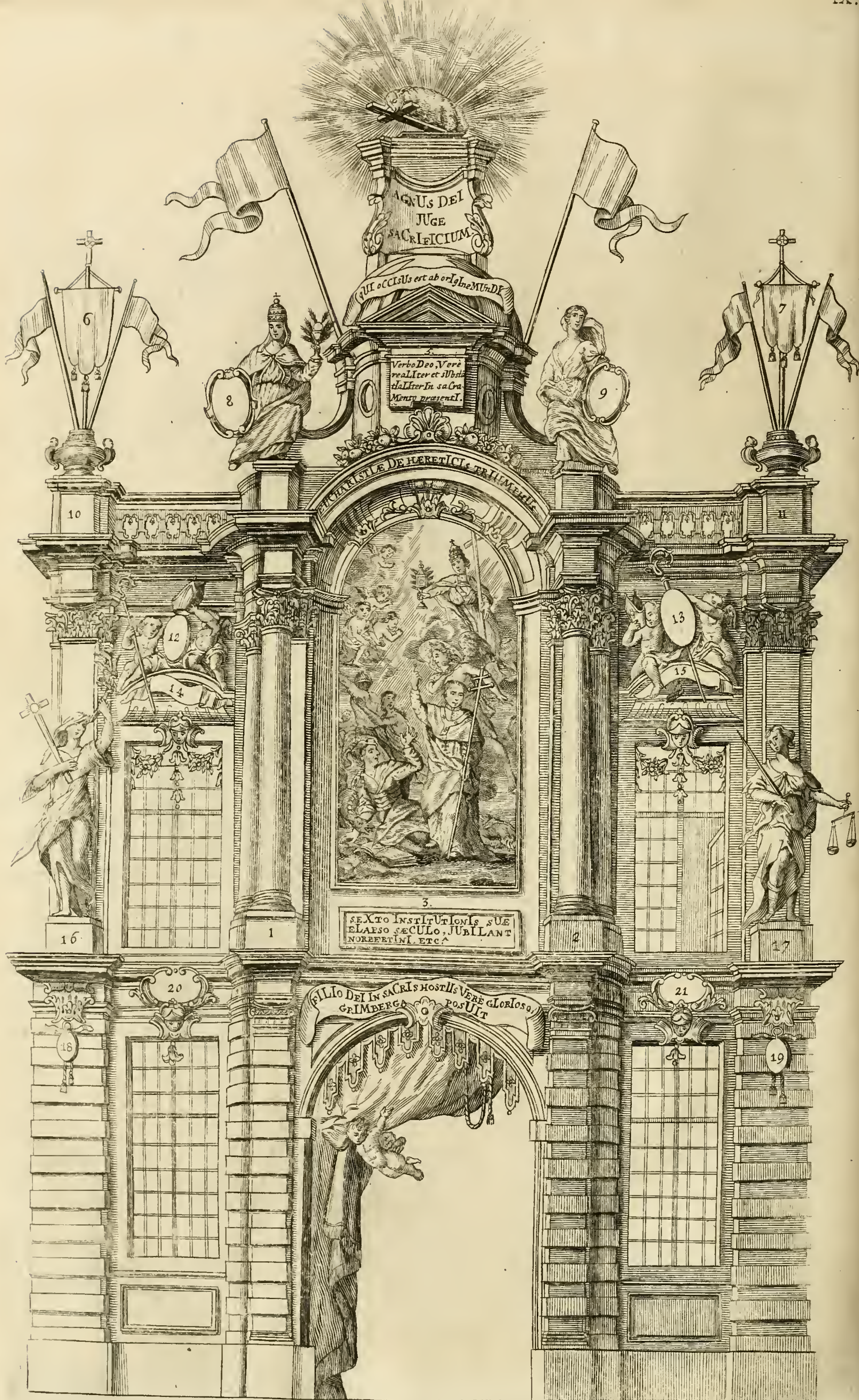
Nevens desen Top stonden van weder zyde dry Vendels die dese Arcke niet wynigh en vercierden. In 't midden van den voorsz. Top stondt een Cartel, waer in geschreven was: *Manifestæ Veritati.* Dat is, *Aen de openbaere Waerheydt.*

De groote Schilderye (die van onder en ter zyden vier-kant, en van boven ten deelen half rondt was) verbeelde ons CHRISTUM, met syne Apostelen, sprekende tegens de *Cananeensche Vrouwe*, knielende aen syne Voeten, wiens Dochter van den Duyvel beseten was; aen de welcke JESUS, onder andere seyde: *O Vrouwe,*

groot

Manifestæ Veritati
FIDE VIVA
Deo Vero
tropheUM,
aLUMnI DIVI nICoLaI
posVere.
Spe firma
Ardenti Charitati

AGNUS DEI
JUGE
SACRIFICIUM
QUI OCCISUS est ab orIgIne MUnDI
5.
Verbo Deo, Verè
realIter et sUbsta
tIaLIter In saCra-
Mento præsentI.
EUCHARISTIÆ DE HÆRETICIS TRIUMPHUS
3.
sEXto InstItUtIonIs sUæ
ELapso sæCULo, JUBILant
NorbertInI, etc.a
FILIo DeI In saCrIs hostIIs Verè gLorIoso
grIMberga posUIt

groot is u geloof, *u geschiede gelyck gy wilt*, en haer Dochter is genesen van die ure. Desen Schriftuer Text was onder op de selve Schilderye in 't Latyn geschreven, te weten :

O Mulier, *magna est Fides tua.* Matth. 15. ỷ. 28.

Onder den Lyst van de voorsz. Schilderye stondt geschreven. *Fide vivâ.* Dat is, *Met een levendigh Geloof.*

In het Cartel, naer den rechten kant, d'welck boven de Corniche van het onder-werck recht onder de *Hope* stondt; was geschreven, *Spe firmâ.* Dat is, *Met een vaste Hope.*

In het Cartel naer den slincken kant, staende recht onder de *Liefde*, was geschreven, *Ardenti Charitate.* Dat is, *Met een brandende Liefde.*

Boven de Poorte swierden twee Engelen met eene Drapperye, de welcke noch door een derde Engeltje van boven wirdt vast gehouden; op welcke Drapperye geschreven stonden de volgende Jaer-schriften.

DEO VERO IN TRINA HOSTIA EUCHARITICA TROPÆUM, ALUMNI DIVI NICOLAI POSUERE.

Dat is,

Aen den Waeren Godt in de dry Sacramentele H. Hostien, hebben de Parochiaenen van S. Nicolaes desen Triumph-boogh gestelt.

NEGENSTE ARCKE TRIUMPHAEL

Die gestaen heeft in de Korte-Ridders-straet, *voor den Gevel van de Refugie van* GRIMBERGHE.

DEse Arcke hier achter genombreert N°. IX. heeft gestaen in de *Korte-Ridders-straet* (gemeynelyck genaemt de *Oude-kleer-koopers-straet*) voor den Gevel van de Refugie der Abdye van *Grimberghen*, en hadde ontrent de 70. voeten in de hooghde, en in de dertigh voeten in de breede. De selve is op-gerecht door ordre van den Eerweerdigen Heere *Augustinus van Eeckhout* Prelaet der selve Abdye.

Het onder-werck van dese Arcke bestondt in 't midden in twee voor uyt-staende Joniecksche Pilasters, komende tegen de middel-Poorte, die met eene Campane, en eene Drappery Gordyns-gewys behangen was; welcke Drappery door twee Engeltjens aen d'een zyde op-geschorst wirdt. Over de voorsz. Jonieckssche Pilasters liepen acht rustickssche Banden, waer nevens naer den buyten kant op weder-zy een half-ronde Schaft Coloms-gewys stondt, die met haer égale Banden aen de Pilasters als vast gehecht was. Op de Hoecken stondt van weder-kant een breede Schaft Pilasters-gewys, oock met Banden versien, conform aen de rest van dit onder-werck, het gene op tamelycke groote Plinten gestelt was, en syne door-loo-

pende Architrave, Frise en Corniche hadde, behoudens dat de Architrave en de Frise boven de Poorte met eene groote Wimpel ten deelen bedeckt waren. Onder de Corniche die de hoeck-Schaften bedeckte, was van weder-kant een *Cul-de-lampe* ingewerckt, waer aen een Ovael Cartel hongh. Boven de onder-vensters waeren oock twee aerdige Cartellen in gepast, die met hun Loof-cieraet tot over de bovenste ruyten van dese Vensters hongen. Tusschen de onder-Plint en de Dorpels van de voorsz. Vensters was een vierkant Compartiment Panneels-gewys in-gewerckt, die dit onder-werck niet weynigh vercierde.

Het Boven-werck bestondt in 't midden in twee voor-uyt-springende Colomnen van de Compositische order, hebbende binnewaerts twee halve Pilasters en een breeden creusen Bandt, die van op de Architrave booghs-gewyse naer boven opliep. Nevens dese middel Colomnen stonden naer de buyten-kanten noch twee halve Colomnen met hun achter-staende Banden Pilasters-gewys. Op de Hoecken stondt van weder-zyde eene Pilaster met twee halve achter-staende Pilasters, alle op Plinten perpendiculairelyck op het onder-werck correspondérende. Voor dese Pilasters stondt op d'een zyde het *Geloof*, en op d'ander zyde de straffende *Rechtveerdigheyt*. De Vensters van dit Boven-werck waren met Festons behangen, en op yder Venster stondt een aerdigh Steen-werck, waer op twee Engeltjens saten die een Cartel, Staf, en Meyter vast hilden. Boven de Corniche van dit Boven-werck stonden vier Plinten Pedestaels-gewys voor en achter-springende, tusschen de welcke van weder-zyde een Ballustrade gestelt was. Op dese binnenste Plinten saten op de rechter zyde de *H. Kerck*, hebbende in d'eene handt eenen Kelck met de H. Hostie, en in de andere handt een Cartel: en op de slincke zyde de *Waerheydt*, hebbende in d'eene handt de Sonne, en in d'ander handt oock een Cartel. Op de buytenste Plinten stondt weder-zydts een Vaese yder met 3. Vendels verciert.

Den Top die tusschen dese twee Figueren stondt, was van onder creus op-gaende, en formeerde van voor een plat Steen-werck met syne Corniche waer op een dry-kantigh Fronton stondt. Dit werckxken liep ter zyde rondt met syn dobbel achter-werck, waer boven eenen Coppel Dooms-gewyse gestelt was, waer op noch een geestigh Pedestael stondt, daer een Lammeken liggende op een Kruys met wolcken en straelen omringht verthoont was.

De Schildery van dese Arcke verbeelde de Triumphe van den H. Vader *Norbertus*, Instelder der Ordre van *Præmonstryt*, over den Ketter *Tanchelinus*: wiens Dolingen den selven H. Vader teenemael heeft uyt-geroeyt, ende wederom herstelt de Devotie en Aenbiddinge van het *Alder heylighste Sacrament des Autaers*, de welcke tot *Antwerpen* en andere plaetsen teenemael was verflouwt. In de half-ronde Corniche boven dese Schilderye stondt dit volgende Jaer-schrift.

eUCharIstIæ De hæretICIs trIUMphUs.
Triumph des H. Sacraments des Autaers over de Ketters.

Onder op de Plint van de Compositische Colom, aen den rechter kant van de Schilderye, stondt dit Jaer-schrift N°. 1.

qUot

qUot hæresIs fæCUnDa errorIbUs, tot fIDes DIgna CoronIs.
Soo overvloedigh als de dwalingen der Ketters zijn; soo veel Lauwer-Croonen is het Geloof weerdigh.

Op de Plint aen den slincken kant van de Schilderye, stondt N°. 2.

ConterantUr InIMICI tUI, DeUs.
O Godt, dat uwe Vyanden vermorselt worden.

In het Vierkant langhwerpigh Panneel onder de Schilderye N°. 3. stondt dit volgende Jaer-schrift.

seXto InstItUtIonIs sUæ eLapso sæCULo JUbILant norbertInI, JUbILante brUXeLLa De saCrIs hostIIs, a JUDæIs transfIXIs, IbIqUe annIs qUInqUagInta sUpra treCentos, perseVerantIbUs IntegrIs.

Dat is te seggen:

Naer ses verloopen Eeuwen van hunne Instellinge, Jubileren de Norbertienen, als Brussel Jubileerde over de H. Hostien, die door de Joden zijn doorsteken, en over de dry Hondert vyftigh Jaeren zyn geheel gebleven.

Boven in den Top, in het Steen-werck onder het Lammeken, stondt dit Jaer-schrift.

agnUs DeI JUge saCrIfICIUM.
'T Lam Godts is de eeuwige Offerande.

Leeger op het Wimpelken N°. 4. stondt het volgende Jaer-schrift.

qUI oCCIsUs est ab orIgIne MUnDI.
Het gene van den beginne des wereldts gedoodt is.

Noch leeger in het groot Steen-werck staende in den Top N°. 5. stondt

Verbo Deo, Vere, reaLIter, et sUbstantIaLIter In saCraMento præsentI.
Aen Godt het Woordt, waerachtelyck, wesentlyck, en selfstandighlyck tegenwoordigh in het Heyligh Sacrament.

In het middenste Vendel staende op de Vaesen naer de rechter handt stondt dit volgende Jaer-schrift N°. 6.

nIsI sIgna, et proDIgIa VIDerItIs, qUæ feCI, non CreDetIs.
Ten zy ghy-lieden de Teeckens ende Wonderheden siet die ick gedaen hebbe, gh'en sult niet gelooven.

Op het middelste Vendel naer de slincker handt stondt N°. 7.

faCta sUnt, non fIDeLIbUs, seD InfIDeLIbUs.
Sy zijn geschiedt, niet voor de Geloovige, maer voor d'Ongeloovige.

In

In het Cartel het gene de *H. Kerck*, die ter rechter zyde nevens den Top sat, in de handt hadde, N°. 8. stondt dit Jaer-schrift.

CoMeDIte qUIa ChrIstUs panIs VItæ est.
Etet, want Christus is het Broodt des Levens.

In het Cartel d'welck de *Waerheydt*, die ter slincker zyde sat, in de handt hadde, stondt N°. 9. dit Jaer-schrift.

CreDIte qUIa VerItas ILLUMInans est.
Gelooft, want hy is de verlichtende Waerheydt.

Op de Plint onder de Vaese op den rechten kant, N_o. 10. stondt het volgende Jaer-schrift.

qUI CoMeDerIt JUstIfICatUs est.
Die gegeten heeft, is gerechtveirdight.

Op de Plint van den slincken kant N°. 11. stondt dit volgende Jaer-schrift.

qUI non CreDIDerIt JUDICatUs est.
Die niet en gelooft, is veroordeelt.

In het Cartel boven de Vensters van het Boven-werck, het welck door twee Engelkens vast-gehouden wordt, op den rechten kant N°. 12. stondt het volgende Jaer-schrift.

DIVInItas InCoMprehensIbILIs In VenerabILI.
D'onbegrypelycke Godtheydt in het Heyligh Sacrament des Autaers

In het Cartel op den slincken kant N°. 13. stondt dit Jaer schrift.

nIsI CreDIDerItIs, qVIa Ipse est DeVs, non InteLLIgetIs.
Ten zy gy lieden gelooft, want hy Godt is, en sult gy-lieden het niet begrypen.

Op het Wimpeltje onder de voorsz. Cartelle van de rechte zyde N°. 14. stondt dit Jaer-schrift.

CreDIMUs, qUIa IbI est ChrIstUs.
Wy gelooven, dat Christus daer is.

Op het Wimpeltje naer de slincker zyde, N°. 15. stondt dit Jaer-schrift.

anatheMa a ChrIsto JesU, qUIsqUIs non CreDIt.
Vervloeckt zy hy van Christus Jesus, den gene die niet gelooft.

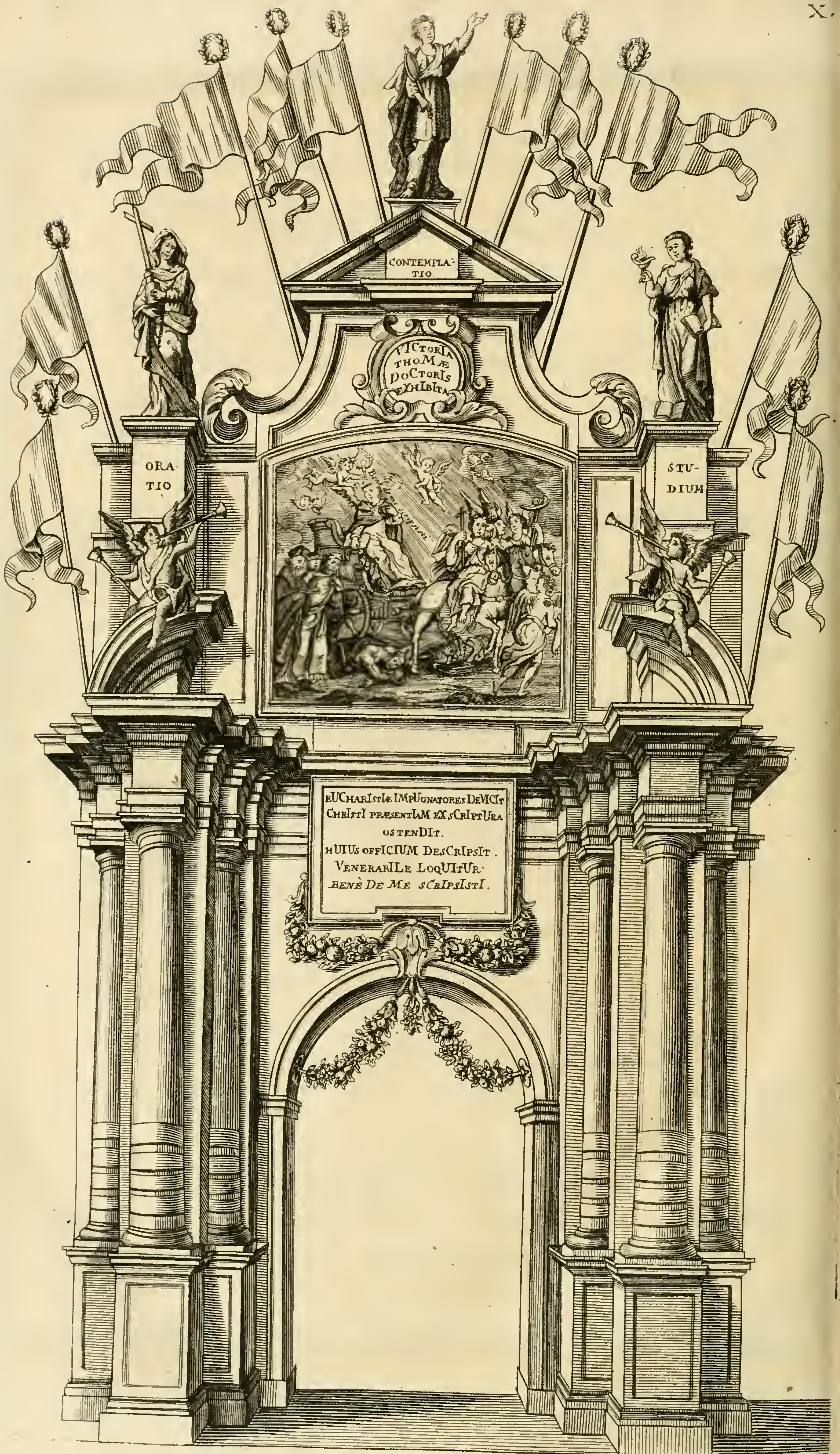
Onder het *Geloof*, op de Plint N°. 16. naer den rechten kant, stondt dit Jaer-schrift.

erIt CreDentIbUs In resUrreCtIoneM VItæ.
Het sal de Geloovige dienen tot Verryssenis des Levens.

Onder de straffende *Rechtveirdigheydt* N°. 17. naer den slincken kant, stondt.

InCreDULIs In rUInaM saLUtIs.
Aen d'Ongeloovige tot verderf huns Saligheydts.

Op

CONTEMPLA-
TIO.
VICTORIA
THOMÆ
DOCTORIS
EXHIBITA
ORA-
TIO
STU-
DIUM
EUCHARISTIÆ IMPUGNATORES DEVICIT
CHRISTI PRÆSENTIAM EX SCRIPTURA
OSTENDIT.
HUIUS OFFICIUM DESCRIPSIT.
VENERABILE LOQUITUR.
BENÈ DE ME SCRIPSISTI.

Op het Cartel N°. 18. onder de Corniche van het Onder-werck op den Hoeck van de rechte zyde, ſtondt dit volgende Jaer-ſchrift.

CoMeDent paUperes, aC satUrabUntUr.
De Aerme ſullen 't nutten, en ſullen verſaedt worden.

Op het Cartel N°. 19. op den Hoeck van de ſlincke zyde, ſtondt

fILII rebeLLes Deo hUMILIabUntUr.
De wederſpannige kinderen aen Godt, ſullen verootmoedight worden.

Op het Cartel boven de Venſter van het Onder-werck N°. 20. op den rechten kant ſtondt dit Jaer-ſchrift.

eCCe DeUs VerUs De Deo Vero.
Siet den Waeren Godt van den Waeren Godt (voorts-komende)

Op het Cartel boven de Venſter van het Onder-werck naer den ſlincken kant, N°. 21. ſtondt geſchreven.

ChrIstUs JesUs noVI testaMentI saCerDos et hostIa.
Jeſus-Chriſtus Prieſter en Offerande van de Nieuwe Weth.

In den Wimpel boven de groote Poorte, ſtondt dit volgende Jaer-ſchrift.

fILIo DeI In saCrIs hostIIs Vere gLorIoso, grIMberga posUIt.
Grimbergen heeft dit geſtelt aen den Sone Godts waerachtigh glorieus in de H. Hoſtien.

THIENDE ARCKE TRIUMPHAEL

Die geſtaen heeft by de Kercke der EE. PP. PREDICKHEEREN.

DEſe Arcke alhier genombreert N°. X. heeft geſtaen tegen den uyt-ſpringenden Muer voor-by de Kercke der *EE. PP. Predickheeren*, beſluytende de heele Straet in haere breede, en is ten koſte van de ſelve Paters op-geſtelt. Deſe beſtondt van onder, van weder-kant in een voor-uyt-ſpringende Colom van de Toſcaenſche ordre met een plat achter-werck, waer nevens noch twee halve colomnen oock met hun plat achter-werck ſtonden, hebbende deſe heele en halve colomnen eenen vier-dobbelen Ruſtieckſchen Bandt, ſtaende alle op formeel Pedeſtaelen met hunne Architrave, Friſe en Corniche. De middel-Poort die met een Feſton verſien was, quam maer tot aen de twee derde-deelen van de Colomnen. Boven deſe Poorte was een groot vier-kant Steen-werck in gepaſt, het welck tot onder den boven Lyſt van de Corniche quam, en de Architrave, Friſe, &c. ten deelen bedeckte. Onder dit Steen-werck quam oock een Feſton, het gene van de zyde-kanten af-hongh.

Boven de Colomnen van dit onder-werck ſtonden twee half-ronde door-geſneden Frontons, op de welcke twee blaeſende Faemen ſaten, met noch een ander

Baſuyn

Basuyn in d'ander handt. Achter dese Frontons stonden twee lange Plinten met hun zyd-Plinte Schafts-gewys van weder-kant. Onder en boven dese zyde-Plinten stonden van weder-zyde twee Vendels, en op de middel-Plint stondt op d'een zyde *Oratio*. Het *Gebedt*; en op d'ander zyde *Studium*. De *Studie*. Tusschen dese twee Figueren rusten op de binnen-waertse Plinten twee Krollen oft Voluten, die met hunne creuse Bogen een deel van den Top formeerden, en van boven een dry-kantigh Fronton droegen; op welck Fronton een Plinte stondt daer *Contemplatio*. De *Aenmerckinge* op verbeeldt was, waer nevens van weder zyde dry Vendels stonden. 'T is door dese middelen van het *Gebedt*, de *Studie* ende de *Aenmerckinge* dat den *H. Thomas van Aquinen* soo wel van Godt geschreven heeft.

De Schildery stondt op eenen breeden Bandt boven de Corniche van het onder-werck en tusschen de voorsz: binnewaerste Plinten. De selve verbeelde ons de Triumph van den *H. Thomas van Aquinen* over de Ketters en Ongeloovigen, zegen-praelende op eenen Waegen, die door verscheyde Engelen gevoert wirdt. In de locht swierden eenige Engeltjens van de welcke eenen het *H. Sacrament des Autaers* in de handt hadde, het welcke eenige straelen was nederschietende, tusschen welcke straelen dese woorden geschreven stonden : *Benè de me scripsisti*; dat is, *Gy hebt van my wel geschreven.*

Boven dese Schilderye stondt een Cartel met dit Jaer-schrift.

VICtorIa thoMÆ DoCtorIs eXhIbIta.
De Victorie van den Leeraer Thomas verthoont.

Onder de selve Schilderye in het bovenschreven groot Steen-werck stonden dese vier volgende Jaer-schriften.

eUCharIstIæ IMpUgnatores DeVICIt.
ChrIstI præsentIaM eX sCrIptUra ostenDIt.
hUJUs offICIUM DesCrIpsIt.
VenerabILe LoqUItUr: *benè De Me sCrIpsIstI.*
Dat is :
Hy heeft overwonnen de Bestryders van het H. Sacrament,
Gethoont de Tegenwoordigheydt Christi uyt de Schriftuer;
Beschreven het Officie van 't selve.
Het Hooghweerdigh spreeckt : Gy hebt wel van my geschreven.

De volgende Jaer-schriften raeckende de selve Schilderye waeren geschildert op de vleugels van de Arcke, staende van den kant van hunne Kercke.

1. CaLVInI argUMenta Ipse DIssoLVIt.
Hy wederleght de op-worpsels van Calvin.
2. hIC eXIstIt CorpUs DoMInI.
Hier tegenwoordigh is het Lichaem des Heeren.
3. sILeant hæretICI DUM Ipse LoqUItUr.
Dat de Ketters swygen wanneer hy spreeckt.
4. aCCIDentIa Manent absqUe sUbstantIa VInI.
De Gedaenten blyven sonder substantie van Wyn.

Daer

Daer hongen 12. geschilderde Pyramiden tusschen de opper-vensters van den kant van het Spreeck-huys der voornoemde EE. Paters, verthoonende eenige Af-beeldingen van het *Alder-Heylighste Sacrament*, voor het meeste paert getrocken uyt de H. Schrifture by forme van *Emblemata* oft Vercierselen met hunne respective Jaer-schriften.

Voor eerst, was gerepresenteert het *H. Sacrament van Mirakel*, met dit volgende Jaer-schrift.

bRUXeLLæ saCraMento gaUDent.

Brussel verheught in het H. Sacrament.

Ten tweeden; den *Boom des Levens*, gestelt in het midden van het Aerdts-Paradys, met dit Jaer-schrift.

Vere LIgnUM VItæ CæLestIs paraDIsI.

Waerachtigen Boom des Levens van het Hemels Paradys.

Ten derden; *Abraham* tot Godts Offerande als doodende synen Sone *Isâac* met dit Jaer-schrift.

IsaaC VICtIMa VIVa DeI.

Isâac levende Offerande Godts.

Ten vierden, *Melchisedech* voor *Abraham* Godt op-offerende Broodt en Wyn, met het volgende Jaer-schrift.

saCerDotIUM ChrIstI JesU præsIgnatUr.

Wordt verbeeldt het Priesterschap van Jesus-Christus.

Ten vyfden, wirdt verbeeldt het *Manna* in de Woesteyne, daelende uyt den Hemel, met dit Jaer-schrift.

panIs VItæ De CæLIs hoMInIbUs obLatUs.

Het Broodt des Levens uyt den Hemel aen de Menschen gegeven.

Ten sesden, was verthoont de *Arcke des Verbondts*, met het volgende Jaer-schrift.

arCa VIVa MoDo ChrIstIanIs proponItUr.

De levende Arche wordt nu aen de Christenen voor-gestelt.

Ten sevenste, wirdt verbeeldt de *Tafel* met de Brooden van Voorstellinge, met dit Jaer-schrift.

paneM propositIonIs nUnC sIngULIs eDere LUbet.

Yder kan nu eten het Broodt der Voorstellinge.

Ten achtsten, sagh men den *Engel* brengende Broodt aen *Elias*, liggende onder eenen Genever-boom, met dit Jaer-schrift.

aMbULat eLIas fortItUDIne ILLIUs.

Elias wandelt door de kracht van 't selve.

Ten negenste, wirdt *Christus* by het *Vrouwken* van *Samarien* aen den Borreput verbeeldt, met dit Jaer-schrift.

BIBANT HIC SINGULI UNDAM SALUTIS.
Dat yder hier Drincke het Water der Saligheyt.

Ten thienste, sagh men een *Paesch-lam* liggende op een Cruys, met het volgende Jaer-schrift.

AGNUS NOBIS OCCISUS AB ORIGINE MUNDI.
Lam voor ons gedoodt van den beginne des Wereldts.

Ten elfsten, was verthoont het *Lam* uyt het Boeck der Openbaeringe, liggende op eenen Boeck met seven Segels, met dit Jaer-schrift.

IPSE QUI SEPTEM DISSOLVIT SIGNACULA.
Hy die de Seven Segels heeft los-gemaeckt.

Ten twelfsten, was verbeeldt eene *Hostie* boven den Kelck, met dit Jaer-schrift

HOSTIA PACIFICA HUJUS MUNDI.
Vreedsame Hostie deser Wereldt.

De volgende Jaer-schriften, getrocken uyt den *Lauda Sion*, en andere Lof-sangen van het Hooghweerdigh *Sacrament des Autaers*, gemaeckt door den Engelschen Leeraer den *H. Thomas van Aquinen* in het *Officie* van het selve *H. Sacrament*, geschildert op kleyne Cartellen, hongen onder de Vensters van den kant van het voornoemt Spreeck-huys.

1. LAUDA SION SALVATOREM IN TUBIS ET IN CHORIS.
Looft Sion den Salighmaker in Trompetten en in Chooren.

2. LÆTIS SOLEMNIIS JUNCTA SUNT GAUDIA.
By de blyde Solemniteyten zijn de Vreughden gevoeght.

3. DIES SOLENNIS AGITUR, MORS JESU RECOLITUR.
Den Solemnelen dagh wordt geviert, de Doodt van Jesus wordt herkent.

4. LAUDIS THEMA SPECIALIS VOBIS PROPONITUR.
Lofs materie verheven wordt u-lieden voor-gestelt.

5. RECEDANT VETERA, NOVA SINT OMNIA VITA ET COGITATIO.
Dat het oude verdwyne, alles zy nieuw leven en gepeys.

6. CHRISTUS TRADITUR IN CÆNA NOVISSIMA.
Christus wordt gelevert in het leste Avondt-mael.

7. CHRISTUS DICITUR AGNUS ET AZYMA.
Christus wordt genoemt het Lam en ongedeesemt Broodt.

8. DATA FUIT MANNA PATRIBUS, CARO CHRISTI FRATRIBUS.
Het Manna is gegeven aen de Vaders, het Vleesch van Christus aen de Broeders.

9. FATETUR CHRISTIANUS QUOD IN CARNEM TRANSIT PANIS.
Den Christenen beleydt dat het Broodt in 't Vleesch verkeert.

10. CHRIS-

10. ChrIstUs fIt panIs non MIttenDUs CanIbUs.
Christus wordt het Broodt, niet om voor de Honden te worpen.

11. panIs angeLICUs DatUr soLIs hoMInIbUs.
Het Engels Broodt wordt alleen gegeven aen de menschen.

12. panIs CæLestIs hUMILIbUs traDItUr.
Het Hemels Broodt wordt aen de Ootmoedige uyt-gereyckt.

13. faCIUnt præsbYterI Ut sUMant et Dent CæterIs.
De Priesters doen dat sy het nutten en geven aen de andere.

14. non CapIs? non VIDes? VIVa DoCebIt fIDes.
Vat ghy 't niet? Siet ghy 't niet? 't levendigh Geloof sal 't u leeren.

15. sI sCInDatUr, sIgnI tantUM fIt fraCtUra.
Is 't dat het wordt gescheyden, 't is maer brekingh van het teecken.

16. ManDUCat hoC paUper serVUs.
Dit nut den armen Knecht.

17. JUstI aD VItaM aCCIpIUnt.
De Rechtveerdige ontfangen 't tot het leven.

18. sI MaLe eDant eXItIaLIs CIbUs.
Is 't dat sy het qualyck eten, 't is doodelycke Speyse.

19. DeDIt fragILIbUs De poCULo sangUInIs.
Hy heeft de Krancken gegeven van den Kelck des Bloedts.

20. IstUD aCCIpIte, oMnes eX eo bIbIte.
Ontfanght dien, drinckt alle daer uyt.

21. fIDes sUffICIt qUanDo sensUs DefICIt.
Het Geloof is genoegh als den sin ontbreeckt.

22. DatUr In Cæna noCtIs fIgUrIs terMInUs.
In 't Avondt-mael wordt het eynde aen de Figuren gegeven.

Hier mede eyndigen wy de Arcken die gestaen hebben op den wegh van de eerste Processie die op den 14. July gegaen heeft. Waer by wy sullen voegen, tot voldoeninge der Lesers, de Beschryvinge van de Ciraeten en kostelyckheden daer de Huysen mede bekleedt en verciert waeren, doch alles naer ons kranck vermogen, terwyl het onmoegelyck is het selve ter degen te beschryven, ten waere men alhier huys voor huys wilde verthoonen en besonderlyck ontleden, dat is, alle de Deelen en Stagien der selve beschryven: het gene desen Boeck te wyt-loopigh soude maecken.

De Huysen dan, daer dese eerste Processie voor-by gepasseert is, waeren meestendeel alle met groen verciert, als Hulst, Mos, Spaensch-hout, Genever-tacken,

ken, &c. Dit groen was tusschen lat-werck (d'welck men expres hadde gemaeckt en tegens de Mueren en Gevels van de Huysen hadde in-gepast) soo aerdigh en gelyck-vormigh in-gevlochten en vast gebonden, dat-men soude geseyt hebben dat de voorsz. Mueren en Gevels alle uyt de Natuer soo gewassen waeren. Sommige hadden hunne Huysen op de voorschreve maniere van onder af tot in den Top met groen bekleedt, waer tusschen verscheyde kostelycke Schilderyen, Spiegels, Festons en andere Cieraeden in gepast waeren. Andere hadden alleenelyck hunne onderste Stagie en den Top van hunne Huysen met groen bekleedt, ende de middelste Stagien met Laeckens oft Bayen van verscheyde couleuren als Roodt, Blouw, Groen, &c. behangen, sommige effen-door, andere geploydt en tusschen-beyde Festons-gewys op-geschorst: waer op dan tusschen de Mueren van de Vensters Schilderyen, Piramiden, Cartellen met schoone Jaer-schriften, ingepast waeren. Op de voorsz. Laecken oft Bayen hongen wederom eenige Schilderyen, Festons, Cartellen met Chronica, Spiegels ofte andere ciraeden. Sommige hadden hunne Huysen in plaetse van Laeckens oft Bayen, met kostelycke Tapyten verciert en behangen. Boven waeren de Huysen in de Toppen van de Gevels meest al met Vendels, Laurier-Boomen oft andere ciraeden verciert; Met een woordt daer en was niemandt, van den minsten tot den meesten, die uyt-stack en syne plicht niet en hadde gequeten, om tot Godts eere ende glorie alles wat in hunne macht was aen te wenden en by de handt te krygen, d'welck dienen konde tot ciraet en luyster van dese 350. Jaerige *Jubel-Feest* van het *Alder-Heylighste Sacrament van Mirakel*, gelyck wy het selve noch breeder en beter sullen beschryven als wy sullen spreken van de ciraeden van de Huysen daer de tweede Processie voor by gepasseert is.

EYNDE VAN HET EERSTE VERVOLGH.

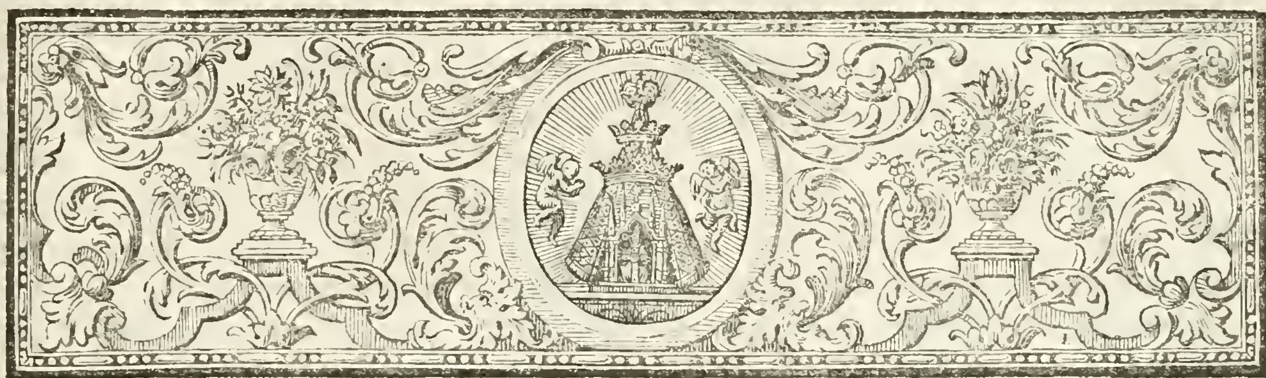

TWEE-

TWEEDE VERVOLGH VAN DE HOOGHWEERDIGE HISTORIE VAN HET ALDER-HEYLIGHSTE SACRAMENT VAN MIRAKEL,

Behelsende de Solemniteyten, die geschiedt zijn soo in de Collegiale Kercke van S. Michiel *ende* Goedele, *als de Ciraeden die-men langhs de Straeten der Stadt Brussel, ter oorsaecke van den* 350. *Jaerigen* Jubilé *heeft op-gestelt, alles met schoone Figuren, verbeeldende de Arcken die gestaen hebben langhs den wegh van de tweede Processie, die gegaen heeft den* 28. *July* 1720. *&c.*

Op-gestelt ende by een vergaedert door G. D. B.

TWEEDE VERVOLGH
VAN DE HOOGHWEERDIGHE
HISTORIE
VAN HET ALDER-HEYLIGHSTE
SACRAMENT VAN MIRAKEL

Behelsende de Solemniteyten, die geschiedt zijn soo in de Collegiale Kercke van SS. Michiel *ende* Goedele, *als de Ciraeden die-men langhs de Straeten der Stadt Brussel, ter oorsaecke van den* 350. *Jaerigen* Jubilé *heeft op-gestelt, alles met schoone Figuren, verbeeldende de Arcken die gestaen hebben langhs den wegh van de tweede Processie, die gegaen heeft den* 28. *July* 1720. *&c.*

IN het eerste Vervolgh van dese Hooghweerdige Historie hebben wy beschreven de Ciraeden die-men soo in de Collegiale Kercke van *SS. Michiel* ende *Gudula*, als langhs de Straeten daer de eerste Processie is voor by gegaen : heeft op-gericht; ende de principaelste Arcken die langhs den selven wegh gestaen hebben, niet alleen beschreven en in Kopere Figuere Afbeeldtsels verthoont : maer oock de Beschryvinge van de selve Processie met de heele Cavalcade en alles wat daer van dependeert naer ons kranck vermogen aen 't licht gebracht.

Om dan te komen tot de Processie van den tweeden wegh, die op den 28. July 1720. gegaen is met de voorsz. Solemniteyt, Ordre, en Vercierselen, soo van Cavalcade als andersints, sullen wy eerst ende voor al seggen dat den Almogenden Godt wederom soo schoonen en gewenschten dagh en Weder, tot het uytvoeren van dese tweede Solemnele Feeste en Processie verleent heeft, als-men oyt soude konnen wenschen; zynde naer het saisoen van 't Jaer een schoone heldere locht met volle Sonne-schyn, getempereert met een koel windeken, die de hitte der Sonne seer verdragelyck maeckte.

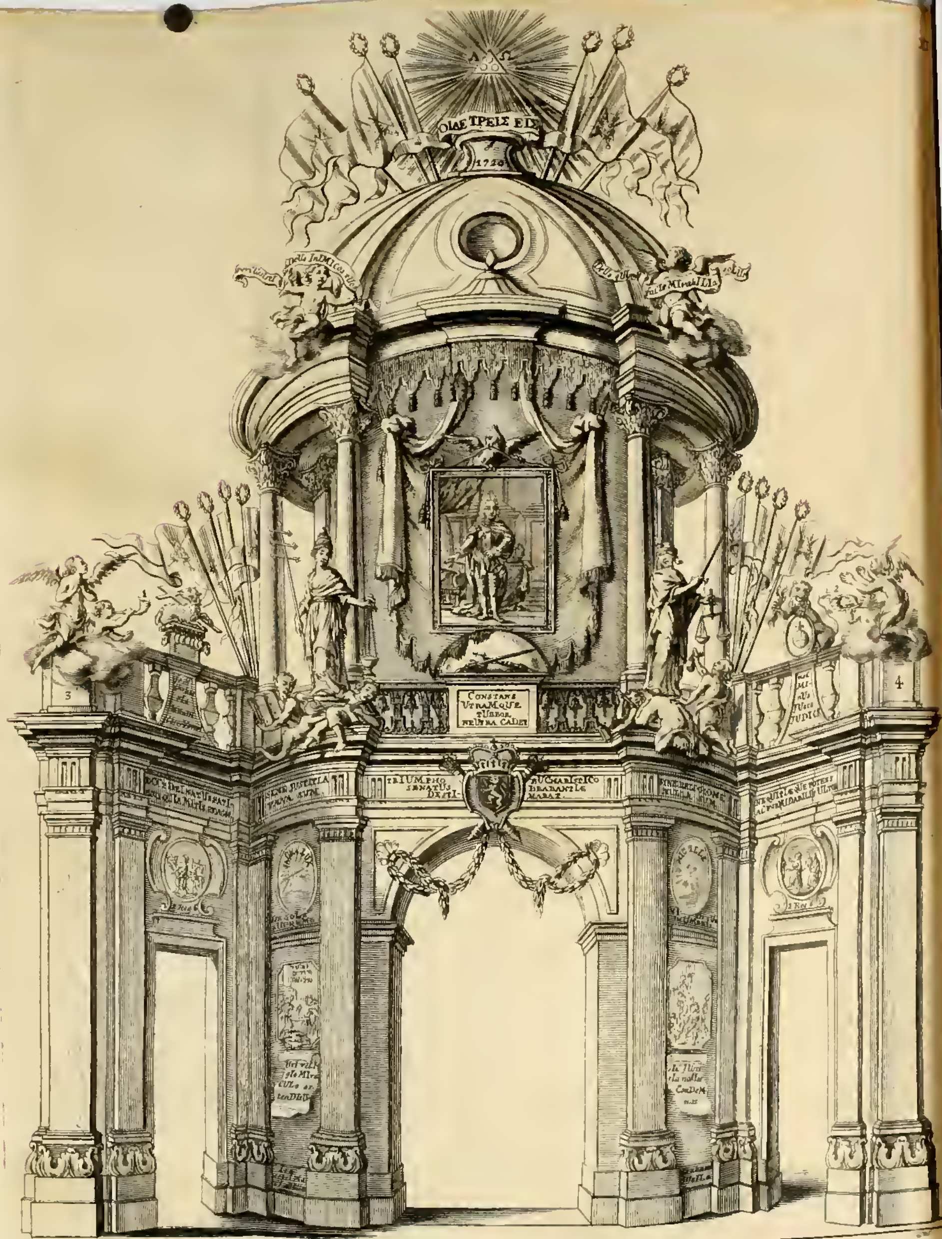
Dese tweede Processie is gegaen naer den middagh. De Cavalcade ofte Triumphante Ruyter-Bende die wy hier vorens pagina 2. ende de naervolgende in 't lanck

lanck en breedt beschreven hebben, hadde wederom den voortocht, en begon te marcheren ten 4. uren, alle in soo goede ordre en staet, jae selfs noch ordentelycker als de eerste mael. De selve wirdt vervolght door de Biddende Orders, Parochien, Ambachten, Gildens, Broederschappen, Magistraet, &c. gelyck wy hier vorens oock beschreven hebben; onder den toe-loop van een on-uyt-sprekelyck getal van Menschen, soo Vremdelingen als Inwoonders: zynde tot dese tweede Processie noch meer Vremdelingen (op het goet verhael oft Rapport het gene de Buyten-landers van d'eerste Processie gedaen hadden) over-gekomen, als d'eerste-mael; van de welcke eene menichte den vollen tydt van de Feest tot *Brussel* gebleven zyn, soo om beyde de Processien en Solemniteyten te sien, als om hunne Vrienden en Bloedtverwanten, die sy ontboden hadden, af-te-wachten; en hun aen een goedt logist te helpen, terwyl alle Af-spanningen, Herbergen, en Logementen, soo binnen als buyten de Stadt van over-lange beset en bespoken waeren.

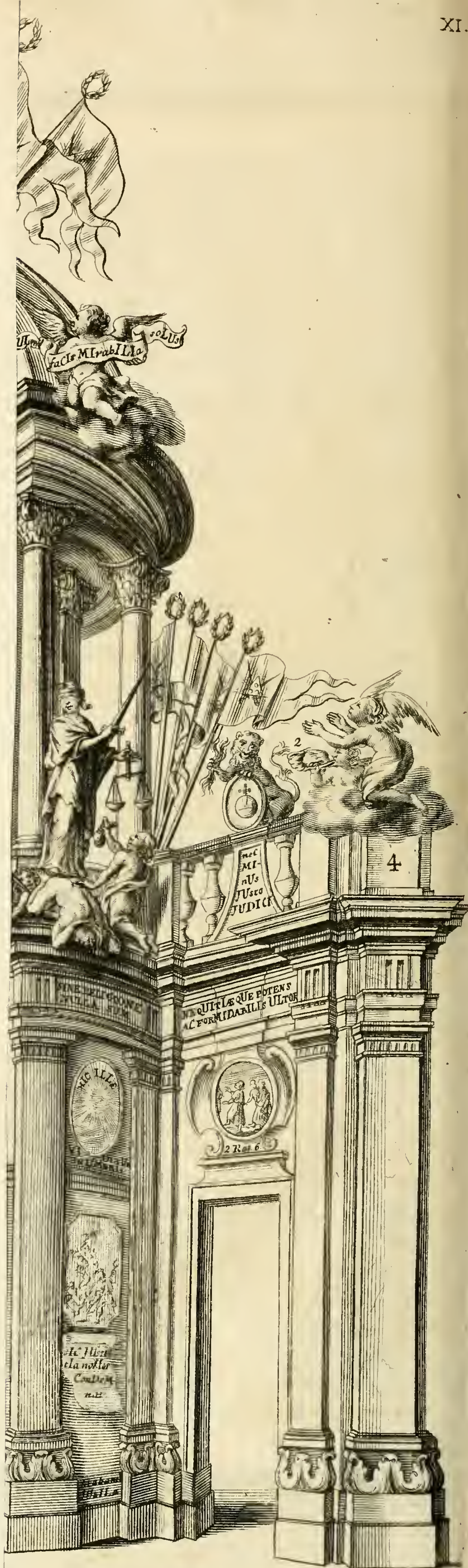
Den Wegh daer dese tweede Processie gepasseert is, bestaet als volght: Van uyt de Kercke van *S. Goedele* recht over de *Cancelrye*, en van daer naer de Capelle van de 12. *Apostelen*, die-men ter occasie van desen 350. Jaerigen *Jubilé* oock seer schoon en alles nieuwt van binnen verciert hadde, soo van een nieuwt geschildert en gelambrisseert *Plafon* oft Welfsel, als van verscheyde Schilderyen verbeeldende ten deelen de Beeldtstormerye en besonderlyck de Historie, hoe en op wat maniere het *H. Sacrament van Mirakel* aldaer ter selver tyde ten eersten is gevlucht geweest, gelyck wy het selve in het XVII. Capittel van dese Historie hier vorens pag. 36. &c. beschreven hebben. In welcke voorsz. Capelle men naer het singen van een schoon *Motet* in 't Musieck de Benedictie met het *Hooghweerdigh Sacrament* gegeven heeft.

Van daer quam de selve Processie voor-by de Capelle van den *Graeve van Salazar*, op welcke Plaetse de H. Hostien in het Jaer 1370. op den Goeden Vrydagh door de Goddeloose Joden vreedelyck zyn door-steken geweest, gelyck wy het selve in dese Historie hier vorens pag. 8. &c. in het VI. Hooft-stuck seer wyt-loopigh met vele Preuven beschreven hebben. In dese Capelle, (die men insgelyckx seer schoon verciert hadde, soo van eenen nieuwen Autaer, als van een nieuwt Plafon en kostelycke Schilderyen, &c.) wirdt wederom eenen Lof-sangh oft Motet in 't Musieck gesongen, en naer het geven van den Zegen oft Benedictie met het *Hooghweerdigh Heyligh Sacrament van Mirakel*, vervoorderde dese Processie haeren wegh over het *Canterfteen*, komende recht den *Steen-wegh* af over de *Gerse-merckt*, de *Oude Visch-merckt*, voor-by het *Vleesch Huys*, over de *Pens-merckt*, de *Kiecke-merckt*, de *Visch-merckt*, door *S. Cathelyne-straet* tot aen de Kercke van *S. Catharina*, alwaer eertydts de voorsz. H. Hostien door *Jan van Loven* zyn gestolen (gelyck hier vorens in het II. Hooft-stuck pag. 4. van dese Hooghweerdige Historie breeder te sien is) in welcke Kercke, die-men ter occasie van dese *Jubel-Feest* mede seer schoon hadde verciert, oock eenige Lof-sangen gesongen, ende de Benedictie met het voorsz. *Alder-Heylighste Sacrament* gegeven wirdt, het welcke maer alle vyftigh Jaeren geschiedt, gelyck oock in de eerste Processie geschiedt is in de Capelle nevens de Kercke van de *Magdalena-Susters*, genaemt *Bethanien*, in de *Oude-kleer-koopers-straet*, al-waer het voorsz. *H. Sacrament van Mirakel* ten tyde van de Beeldt-stormerye is verborgen geweest, al-hoe-wel de

Jaerlyck-

Α Ω
ΟΙΔΕ ΤΡΕΙΣ ΕΙΣ
CONSTANS
UTRAMQUE
TUEBOR
NEUTRA CADET
TRIUMPHO
SENATUS
DEDI-
EUCHARISTICO
BRABANTIÆ
3
4

faCIs MIrabILIa
soLUs
nec MI-nUs JUsto JUDICI
QUITIæQUE POTENS
ACFORMIDABILIS ULTOR
HIC ILLE
2 Reg 6
2
4

Jaerlyckſche Proceſſie altydt voor-by deſe laeſte Capelle comt te paſſeren.

Soo haeſt als de Benedictie in de Kercke van *S. Catharina* gegeven was vervoorderde deſe Solemnele Proceſſie haeren wegh voor by de *Graen-Merckt*, langhs den *Back van de Vaert*, over de *Michiels-Brugghe* : en van daer over de *Mande-Brugghe* de ſlincker-handt om, voor-by de Kercke der *EE. PP. Auguſtynen*, over de *Grecht* : dan weder de rechter handt om voor-by het Paleys van den Prince de Berghes, de *Storm-ſtraet* op, door de *Waey-ſtraet* ter zyde het Kerck-hof van *S. Goedele* de groote zy-deure der ſelve Kercke in, langs waer deſe Proceſſie was uyt gegaen. Het was negen uren des avonds eer de Proceſſie met het *Venerabel* in de Kercke quam, ſoo dat de ſelve vyf volle uren beſteedt heeft om deſen Tour te doen, den welcken echter door het geven van de *Benedictie* in de twee voorſchreven Cappellen van de *twelf Apoſtelen*, en van den Grave van *Salazar*, als oock in de Kercke van *S. Catharina* al redelyck is getardeert, en langer heeft aen-geloopen als-men gedacht hadde.

Gedurende de eerſte ende de voorſz. tweede Proceſſie, ſchôot-men verſcheyde *Salvos* uyt het Canon rontom de Veſten deſer Stadt, onder het geluydt van de groote Klocke van het Venerabel De Militairen waeren ten deelen gepoſteert op de groote Plaetſen, en patroüilleerden door de ſtraeten om alle confuſie en onheylen te beletten, maer nergens langhs de ſtraeten ofte publique Plaetſen daer de Proceſſie paſſeren moeſte : ſoo-danigh datter geene wanorders, nochte de minſte geſchillen en zyn voor-gevallen.

Wy ſullen alhier eerſt vervolghen de Beſchryvinghe van de principaelſte Arcken die geſtaen hebben op den wegh van de tweede Proceſſie, waer naer wy ſullen ſpreken van de Cieraeden van de Huyſen, die noch veel ſchoonder verciert waered als die van den eerſten wegh, &c.

ELFSTE ARCKE TRIUMPHAEL

Die geſtaen heeft ontrent den Raedt van Brabandt, *op de Pleyn van de Cancelrye.*

DE eerſte Arcke Triumphael die geſtaen heeft op den wegh van de tweede Proceſſie, alhier genombreert N°. XI. is op-gerecht door ordre ende ten coſte van de Heeren Cancellier ende Raedts-Heeren van den Souverynen *Raede van Brabandt*, ende is geſtelt geweeſt in de Pleyn voor de *Cancelrye*, zynde ontrent de tachentigh voeten hoogh, ende een-en-ſeſtigh voet breedt ; ende beſloot de voorſz. heele Pleyn van aen de eerſte deure der Cancelrye *Sinter-Goedele*-waerts, tot aen den hoeck van den Hoff van de *Refugie van Parck*.

De ſelve beſtondt van onder in ſes heele, en vier halve Pilaſters van de Dorieckſche Ordre, ſtaende alle op dobbel Plinten met een geeſtigh Loofwerck, d'welck tot dato noch wynigh in het gebruyck is geweeſt. Dit onderwerck was in het midden op ſyn ronds met een plat recht-door-loopende Architrave, Friſe en Corniche, waer onder de groote middel-poort geſtelt was, zynde breedt 14. en 28.

 voet

voet hoogh, boven de welcke het Wapen van Brabandt was ingepaſt met een Feſton van onder, die tuſſchen deſe Poorte over malkander ſwierde, en van weder-kant aen een ſchelp was vaſt-gehecht. Dit onderſte midden-werck hadde ſyne zyde-vleugels die op de hoecken van voren Amphiteaters gewys uyt-ſpronghen, in ieder van welcke voorſz. zy-vleugels een cleyn viercante deure was, half ſoo breedt als de voorſz. middel-poorte. Op de Corniche van dit onderwerck ſtondt eene Baluſtrade verciert met verſcheyde Figuren en Bedietſels daer wy hier onder voorders ſullen van ſpreken.

Het boven-werck beſtondt in eenen ſchoonen ronden doorluchtigen Coppel oft *Dome*, die op het middelſte onderwerck ruſte, van buyten met Colomnen en van binnen met Pilaſters van de Corintiſche ordre onderſteunt, met ſyne volle Architrave, Friſe en Corniche, behoudens dat tuſſchen de twee voor-uyt-ſtaende Colomnen de Corniche alleen ſonder Architrave oft Friſe achter in-ſpringende verthoont was, in het midden van welcke achter-ſpringende Corniche de ſelve ten deelen een wynich voor-uyt quam, op welck voor-uyt-comende deel een cleyn top-werck ſtondt, het welcke de campane die onder de voorſz. Corniche hongh als eenen voor-uyt-ſtaenden Throon dede verthoonen. Achter de campane van dit Top-werck hongh eene coſtelycke Drapperye met ſchoone Frangien, die van weder zyde was op-geſchorſt ende dit binnen-werck ſeer vercierde. Achter het voorſz. Top-werck in de Coppel was een ronde Venſter in-gewerckt, die den ſelven oock ſeer verhefte en vercierde. Boven op den Coppel oft *Dome* ſtondt een creus Pedeſtael, op het welcke eenen Triangel met dry bebloeyde Hoſtien in geſtelt was, omcingelt met vergulde ſtraelen, en van weder-kant met dry Vendels verciert. Tuſchen deſe ſtraelen waren nevens den voorſz. Triangel geſchreven deſe twee Letteren A en Ω, zynde de eerſte en laeſte Letter van den Grieckſche A, Bé, Cé, die genoemt worden *Alpha*, en *Omega*.

In het Boeck der Veropenbaringe van *S. Joannes cap.* 1. ℣. 8. *cap.* 21. ℣. 6. *cap.* 22. ℣. 13 ſeydt Godt vier mael; *Ick ben* ALPHA *en* OMEGA, dat is te ſeggen, het *Beginſel* ende het *Eynde*: waer uyt geſproten is dat de eerſte Chriſtenen deſe Letteren ſchreven nevens een *Lam*, oft wederzydts de twee eerſte Letteren van den Grieckſchen Naem van CHRISTUS, &c.

Onder den Triangel oft dry-hoeck, ſtonden deſe dry Grieckſche woorden in een Wimpeltie ΟΙΔΕ ΤΡΕΙΣ ΕΙΣ luydende aldus *Hoide treis heis*, het gene beteeckent: *Deſe dry zyn een*; te weten: Dry Perſoonen eenen GODT, ende oock; Dry Hoſtien eenen CHRISTUS. Onder deſe Wimpel, ſtont op het bovengemeldt creus Pedeſtael, *F.* 1720. dat is, *Maeken t'ſamen het Jaer* 1720. te weten *Alpha* en *Omega*, met *Hoide treis heis*. Want in het Griecks tellen allen de Letteren: *Alpha* telt *een*; *Omega* acht-hondert, en ſoo voorts.

Op weder-zyde van de Corniche van den Dome oft Coppel, ſat eenen Engel, yder met een Wimpeltie in de handt, waer op geſchreven ſtondt deſe volgende Jaer-Schriften, getrocken uyt de Pſalmen van David.

perCUssIstI, DeUs InIMICos tUos,
Ghy hebt (ô Godt) uwe Vyanden geſlagen.

DeUs

DeUs qUI faCIs MIrabILIa soLUs !

(ô Godt) die alleen wondere Wercken doet.

Op de hoecken van de Ballustrade die op het onder-werck stondt, waeren op de buytenste Pedestaelen twee Engelen knielende op de wolcken gestelt, die de dry H. Hostien in den Triangel aen-saeghen en aen-baden, nevens de welcke twee clyne Engeltiens waeren die op Rams-Horens den Jubilé verkondighden. Zynde te bemercken dat het woordt *JUBILE'* voorts comt van het Hebreeuws woordt *Jobel*, beteeckenende eenen *Rams-Horen*; om dat den Jubilé alle vyftigh jaeren met Rams-horens af-gekondight wirdt. Op de Wimpels van dese Ram-horens, (die alhier te cleyn in dese Plaet souden gevallen hebben) stondt op d'eene zyde N°. 1. *JUBILEUM*, en op d'ander zyde N°. 2. *SEPTIMUM*. Dat is, *Den sevensten Jubilé.*

Op de Pedestaelen, onder de voorsz. twee biddende Engelen, stondt dit volgende Jaer-schrift, te weten:

N°. 3. aDoro te DeVote, Latens DeItas:
N°. 4. sUb fIgUra panIs, ChrIste LatItas.

Ick aenbidde u devotelyck, ô schuylende Godtheydt:
Onder de gedaente van Broodt zyt ghy, ô Christe, verborghen.

In den Kerckelycken Loff-sangh, *Adoro te, &c.* daer dit voorsz. Jaer-schrift uyt getrocken is; staet, *Sub Figuris*, dat is: *onder de gedaentens*, te weten van Broodt ende wyn: maer in het *Heyligh Sacrament van Mirakel*, ende vervolghens in dese Arcke van Triumphe en heeft de gedaente van wyn geen plaetse.

Onder de Drapperye daer wy hier boven van gesproken hebben, lagh achter de Balustrade in het midden eenen Aerds-Bol, daer de voorsz. Drapperye ten deelen over-swierde en ten deelen nevens af-hongh, en voor desen Bol was tusschen de Ballustrade een breedt Steen-werck in forme van Pedestael gestelt, op het welck een kussen met den Schepter en het Sweirdt laghen. In het midden van dese Drapperye hongh het Portrait van Syne Keyserlycke Majesteyt Carel den VI. het welck door eenen Arendt ten deelen met syne Clouwen, en ten deelen met een goude Koorde, met Quispels verciert, in synen Beck vast-gehouden wirdt.

Ter rechter zyde van Syne voorsz. Majesteyt stondt op een verheven Plint, voor de midden Colom van den Dome, de *Religie* oft Godts-dienst, hebbende onder haere voeten haere vyanden, te weten: het blindt *Jodendom*, de *Ketterye*, ende het *Mahometaensch By-geloof.* Op de slincke zyde stondt de *Justitie* oft Rechtveerdigheyt, hebbende onder haere voeten het *Bedrogh* met een geldt-bors, en het *Geweldt* met Vûer en Yser. Onder de voorsz. *Religie* stondt in de Frise van het Onder-werck geschreven desen sin, die de *Religie* spreeckt.

Sine Justitia vana sum.
Sonder de Rechtveerdigheyt ben ick ydel.

En onder de *Justitie* stondt desen sin, die sy oock voor spraeck voert.

Sine Religione nulla sum.
Sonder de Religie bestaen ick niet.

Syne Keyserlycke Majesteyt antwoordt hier op dese woorden, die op het Steen-werck voor den Aerts-bol staende, geschreven waeren, en het volgende Jaer-schrift en Hemistichia, dat is, gebroken oft halve Veersen, uytmaeckte, te weten:

. . . . . ConstanS UtraMqUe tUebor : neUtra CaDet.
Ick salse alle beyde stantvastigh voor-staen :
Geen van twee sal vallen.

Bemerckt dat de Spreucke oft het Devies van Syne Majesteyt is: *Constantiâ & Fortitudine*; hier om is *Constans*, *Stantvastigh* hier ten minsten niet overtolligh.

Op de Gallerye oft Balustrade van de Zyd'Vleugels, recht boven de kleyne Deuren, lagh naer de rechte zyde een goude *Lammeken* met een Cruys op den Boeck met seve Sloten, staende op een Plint met een Pedestael van onder, op het welcke dit volgende Jaer-schrift geschreven was.

JesU-ChrIsto pIo, MUnDI ConserVatorI.
Aen den goedertieren Jesus-Christus, behoeder des Wereldts.

Op de Galdery naer de slincker zyde, sat eenen gulden Leeuw drygende de Wereldt met den Blixem, onder den welcken op het Pedestaeltie geschreven stondt dit volgende Jaer-schrift.

neC MInUs JUsto JUDICI.
Die niet-te-min oock rechtveerdigen Rechter is.

Pio en *Justo* scheynen hier tegen malkanderen te slaen, doch *Pio* en beteekent hier niet *Godtvruchtigh*, maer wel *Goedertierigh*, gelyck *Antonius Pius*, Keyser van de tweede eeuw, in 't Frans *Antoine le Debonnaire*, &c.

Onder in de Frise van de voorsz. zyd'-vleugels, staen aen de rechte en aen de slincke kant dese twee volle Latynsche Veersen en Jaer-schriften.

eCCe DeI natUs, patIens, qUIa MItIs et agnUs.

neqUItIæqUe potens aC forMIDabILIs ULtor.

De welcke wy oock in Veersen hebben overgeset; doch ruym, ende niet woordt voor woordt: te weten,

Siet Godes Sôon, 't Saghmoedigh Lam,
Dat om voor ons te lyden quam.
Den Heer is Lam en Leeuw gelyck,
Recht-veerdigh, Machtigh, Vreesselyck.

Op de Friese boven de groote Poorte van weder zyde van de Wapen van Brabandt, stondt dit volgende Jaer-schrift.

trIUMpho eUCharIstICo senatUs brabantIæ DestInabat.
(Dit) beschickte den Raedt van Brabant tot Triumph van 't H. Sacrament.

Tusschen de twee *Dorieckse* Pilasters van het onder-werck, naer de rechte zyde van

van de Poort ſtondt een Ovael van Brons, verthoonende een drykantigh licht, ſchietende menighvuldige ſtraelen ter aerde; het gene genomen is uyt het beginſel van S. Paulus Brief tot de Hebreeuwen; en beteeckent dat Chriſtus (*Splendor Gloriæ Paternæ*, dat is, *Den Glans van de Vaderlycke Glorie*) door de Religie de Wereldt beſtraelt, waer by het volgende Jaer-ſchrift gevoeght is.

sACra LUX De soLe sUpreMo.
'T Heyligh Licht uyt d'opperſte Sonne.

Tuſſchen de twee Pilaſters naer de ſlincke zyde van de voorſz. groote Poorte ſtondt oock een Ovael van Brons, verthoonende *de Sonne der Rechtveerdigheydt JESUS-CHRISTUS* achter wolcken, als ſchuylende in de gedaente, en evenwel geſien wordende door d'ooghen des Geloofs, met dit Jaer-ſchrift.

sIC ILLe VIDetUr In UMbrIs.
Alſoo wordt hy geſien (oock) in de Duyſterniſſe.

Leeger tuſſchen de ſelve Pilaſters ſtonden wederzyds twee acht-kantige bronze Plaeten Panneels-gewys. In het gene op de rechte-zyde ſtondt, was verthoont hoe de Joden de H. Hoſtien mishandelende het Miraculeus Bloedt uyt de ſelve comt uyt-te-borrelen. Op den Muer ſtonden deſe Hebreeuwſche woorden, als zynde de Tael van de Joden.

יביטו היהודים אלי את אשר דקרו

Luydende aldus.

Jabbitou hajehoudim elai eth aſher dakkarou.

Het welcke beteeckent.

(De Joden) ſullen ſien op my den welcken ſy doorſteken hebben.

'T zyn de eygen woorden van den Propheet *Zacharias* cap. 12. ℣. 10. aengetrocken door *S. Jan* cap. 19. ℣. 37. ende te pas gebrocht op de H. Vyf Wonden Christi, welcke voorſz. woorden met de by-voeginge van *Hajehoudim*, de *Joden* (van de welcke *Zacharias* en *Joannes* ſpreken) maecken de ſelve het Jaer-ſchrift van de geſchiedeniſſe van dit groot Mirakel, te weten: 1370. *Nota.* Dat de Jaer-ſchriften by de Joden noch gemeynder als by ons zyn: doch ſy en maecken geene van de Jaeren Christi, &c. Onder dit Panneel ſtondt het volgende Jaer-ſchrift op een papiere Rolle:

UtI reLIgIo MIraCULo ostenDItUr,
Gelyck de Religie door het Mirakel bethoont wordt,

Op het Panneel naer de ſlincke zyde wirdt verthoont hoe de Joden verbrandt worden, die hunnen Rechter oock ſien ſullen in het laetſte Oordeel. Op de papiere Rolle onder het voorſz. Panneel ſtondt dit Jaer-ſchrift.

sIC JUstItIa noXIos ConDeMnat.
Alſoo doemt de Rechtveerdigheydt de Quaetdoenders.

Boven

Boven op de twee zyd'-Deuren ſtondt van weder zyde een Cartel verbeeldende de twee deelen van den Val van *Oza*. Op de rechter handt, was *David*, ſpelende op de Harpe en danſende voor de *Arcke des Verbondts*, verthoont: en op de ſlincker handt de Oſſen die ſtruyckelen, ende *Oza*, die (willende de *Arcke* tegen-houden en aenraecken) doodt ter aerde valt. Onder op den randt van deſe Cartellen ſtaen de Schriftuer Plaetſe geſchreven daer deſe Geſchiedeniſſen te vinden zyn, te weten: 2. *Reg. cap.* 6. ℣. 5. *en* ℣. 7.

Onder op de tweede Plinte tuſſchen de Pilaſters nevens de midden-poort ſtondt dit Jaer-ſchrift in twee deelen geſchreven.

ITA SEPTIMA CLAUDUNT . . . . JUBILA BRABANTI.

Soo ſluyten de Brabanders den Sevenſten Jubilé.

BESCHRYVINGE VAN DE SLUYT-ARCKE

In 't Groen uyt-gewerckt, die geſtaen heeft op het eynde van de Cancelrye, *&c.*

AL-hoe-wel wy beſloten hebben in deſen druck geene Groene Arcken te verthoonen, (ſoo om dit Werck te niet hoogh van Prys te maecken, op dat de Gemeynen Man daer mede deel ſoude konnen aen hebben, als om deſen Boeck te ſpoediger aen 't licht te brengen) ſullen wy alhier evenwel de Groen Sluyt-Arcke met de andere Cieraeden, die door ordre en ten koſte van de Heeren van den Raedt van Brabant zyn op-gerecht, oock beſchryven; als deel maeckende van de groote Arcke die wy aenſtonts beſchreven hebben.

Deſe Sluyt-Arcke ſtondt achter aen den Hoeck van de *Cancelrye* en beſloot de heel Pleyn tot tegen den achter-hoeck van den Hof van de Refugie van *Parck*. De ſelve beſtondt in twee Pilaſters van de Jonickſche Ordre, ſtaende in het midden op een geſchildert dobbel Pedeſtael, en van weder-zyde een Pilaſter oock op hunne Pedeſtaelen, zynde de Capiteelen en Baſementen verguldt, ende de Pilaſters (die heel van Groen en ſuyver geſchoort oft gelyck geſneden waeren) met recht af-hangende geſchilderde Feſtons van binnen verciert. De Architrave, Friſe en Corniche, waeren van verſcheyde Groen ſeer net uyt-gewerckt, zynde de Friſe heel van Mos op lynwaet geplackt en vaſt-genayt. Dit Onder-werck formeerde twee Doorgangen oft Poorten, die van boven met geſchilderde Feſtons verciert waeren. Op de voorſz. Corniche ſtondt in het midden een Steen-werck met eene verheven Piramyde, op de welcke het Kindeken JESUS met een Cruys in den aerm, ſittende op den Aerdts-bol, verthoont was. Nevens dit Steen-werck was van weder-zyde een forme van Baluſtrade die aen de Creuſen van het voorſz. Steen-werck vaſt hielen. Deſe Baluſtrade hadde in plaets van Baluſters een groot plat Ovael het welcke van binnen met groen heel aerdigh was uyt-gewerckt. Boven deſe Ovaelen ſtonden twee ronde Portraiten, gelyck oock een in de Piramyde en een in het voorſz. groot Steen-werck, het welcke van weder-zyde met dry Vendels verciert was.

Boven in de Piramyde ſtondt dit volgende Jaer-ſchrift.

CRUX EREBUM DEBELLAT,
Christi Cruys, slaet Satans Huys.

Onder de selve Piramide stondt het Portrait van den Keyser *Carel den VI.* in een Medaillie, met het Jaer 1720. waer onder dit Jaer-schrift geschreven was,

CAROLO CÆSARI, SEMPER AUGUSTO, FORTI, CONSTANTIQUE ECCLESIÆ PROTECTORI.
Aen Carel den Sesden, Keyser, altydt vermeerder des Rycks, stercken en standtvastigen Scherm-Heer der H. Kercke.

Op den hoeck naer de rechter-handt stondt het Portrait van *Carel den Stouten*, oock in eene Medaillie met het Jaer 1470. Naer de slincker handt het Portrait van den Keyser *Carel den V.* met het Jaer 1520. ende in het midden het Portrait van *Carel den II.* Koninck van Spanien, met het Jaer 1670. Zynde te noteren datter t'zedert *Godefridus met den Baerdt*, die den eersten waerachtighen Hertogh van Brabant was, maer vier *Carels* Hertoghen van Brabandt geweest zyn, ende dat ten tyde van de Regeringhe der voorsz. vier *Carels*, den Jubilé van het Alder-Heylighste *Sacrament van Mirakel*, tot Brussel geviert is: gelyck uyt het volgende Jaer-schrift, het welcke in het midden onder het Portrait van *Carel den II.* gestaen heeft, te bemercken is.

QUATUOR CAROLI BRABANTIÆ TOTIDEM JUBILANTES.
De vier Carels van Brabandt alle vier Jubilerende.

Voorders hadden de voorsz. Heeren van den Raedt van Brabandt de groote Poorte van de Cancelrye, comende op de Pleyn, laeten toe-maken ende den ganschen muer met lat-werck besetten, het welcke met groen seer proper en net verciert was, waer tusschen van onder de veerthien eerste Keysers van het Huys van Oosten-ryck, alle in dobbel levens groote geschildert, in specie van Nichen ingepast waeren. Boven tusschen de dry Vensters hadde men de volgende *Chrono-disticha* in twee groote Cattellen in-gepast: te weten, in yder twee Jaer-schriften.

1. TOTUS, CHRISTE, TIBI SUBMITTIT CORDA SENATUS,
QUEM VIVO PIETAS CREDIT INESSE CIBO.
2. Ô DA JUSTITIAM, SERVENT HÆC JUBILA BELGAS,
TE BRUXELLA, DECENS ARDOR AD ASTRA VEHAT.

Dat is te segghen.

Siet hoe den Souverynen Raedt,
Gehoorsaem onder CHRISTUS *slaet:*
Men onderwerpt hem en bekendt,
Dat CHRISTUS *schuylt int* SACRAMENT.

O JESU, *om den* JUBILE'
Steunt hier Rechtveerdigheydt en Vré,
En dat den vrômen Brusselaer,
Om synen drift ten Hemel vaer.

Eynde-

Eyndelyck hadde men den muer van den voorsz. Hof van de Refugie van Parck, als oock de heel Corps-de-Guarde die tegens den selven Hof staet, met tapyten behangen, alle het welcke dese Pleyne van de Cancelrye ten uytersten vercierde.

TWELFSTE ARCKE TRIUMPHAEL.

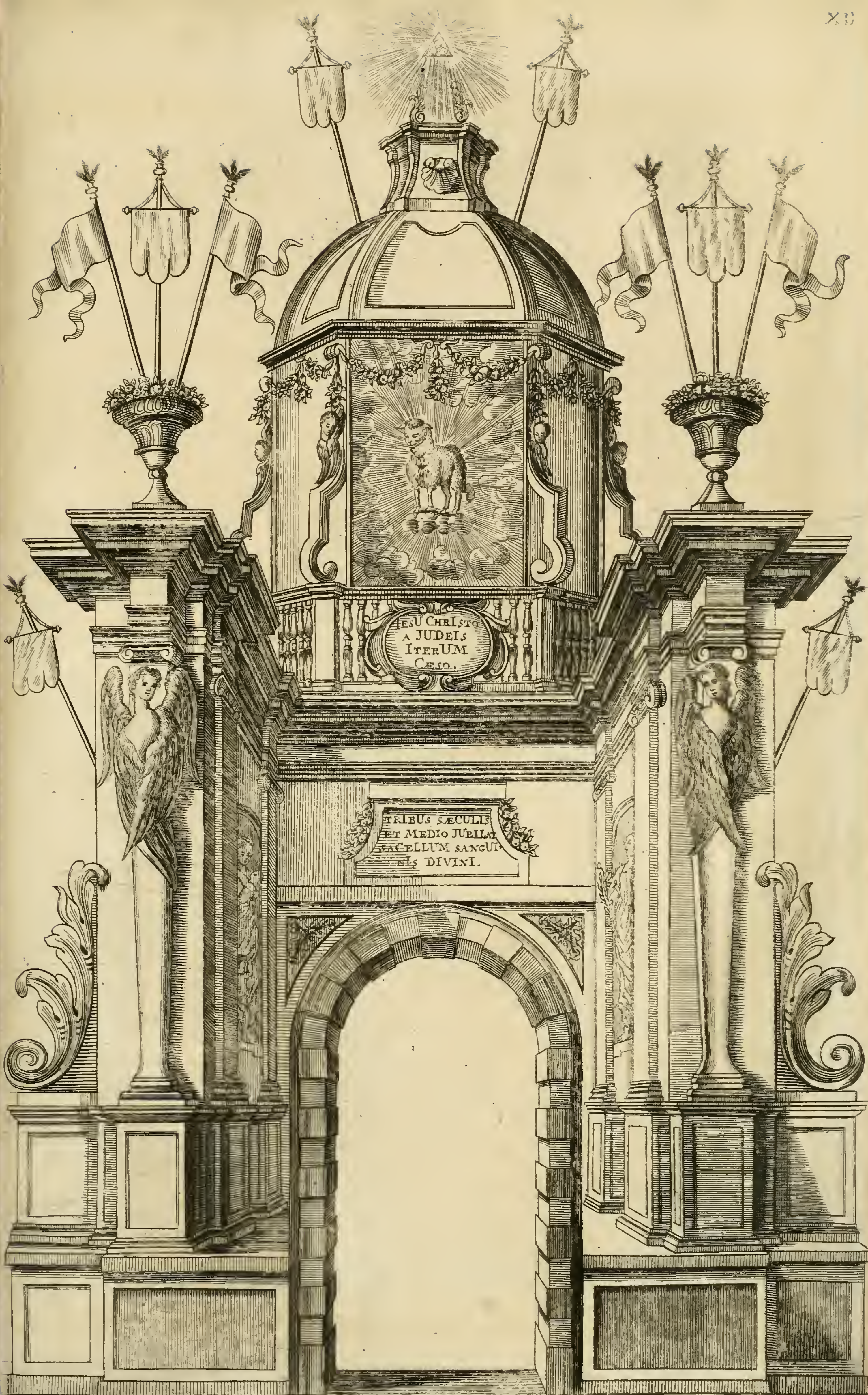
Die gestaen heeft voor de Capelle van den Grave van Salazar.

De derde Arcke Triumphael, (als men de groen Sluyt-Arcke van den Raedt van Brabandt mede rekent) alhier genombreert N°. XII. heeft gestaen voor den Ghevel van de Capelle van den Grave van Salazar, in welcke Plaetse de H. Hostien op den Goeden-Vrydagh van den Iaere 1370. door de verblinde en boose Joden zyn doorsteken geweest, gelyck in de Historie breeder vermeldt is. Dese Arcke was Amphiteaters gewys gemaeckt, en bestondt van onder in twee groote voor-uyt-staende onder gronden, als dobbel Pedestaelen, die in het midden door-gesneden waeren, en waer van den opper-kant syn perspectief in-sien hadde. Desen ondergrondt sprongh op de buyten-kanten achterwaerts in, en formeerden een groot Pedestael, op het welcke noch een tweede Pedestael stondt met syn crol-en-loofwerck, die het Fas oft Tegen-sien van het Voorwerck onderschraeghden en vast-steunden. Dit Voorwerck bestondt in twee Seraphinen in forme van Thermen, staende op Pedestaelen en Basementen van de Jonicksche ordre, comende met hun hooft onder de Capiteelen van het selve Ordre. Binnewaerts stonden van weder-zyde twee Ionieckſche Pilasters in hun verschiet, conform aen het Voorwerck, tusschen dese Pilasters sagh-men twee Nichen, daer de *Liefde* en de *Glorie* in verbeeldt waeren. Achter in dit door-gesneden werck stondt en half ronde Poort met Rustieckse Banden, boven de welcke een steenwerck op eenen doorloopenden platten Bandt stondt, die tot onder de Architrave quam van desen Amphiteater. Op de Corniche van het Voorwerck stonden twee schoone Vaesen met een rechtstaende Vendel op. In het midden boven de Poorte stondt eenen achtkantighen Dome in forme van Lanteren, op de kanten met uyt-springhende steunen die op Pedestaelen rusten, tusschen welcke Pedestaelen een Balustrade gestelt was als eenen ommeloop oft Balckon. Boven den voorsz. Dome was een acht-kantigh Pedestael, op het welcke eenen Triangel met dry door-steken Hostien stondt, met hunne uytschietende Straelen, waer nevens twee Vendels stonden. In den middel-pandt van desen Dome (die van alle kanten tegens de boven-lyst met Festons verciert was) stondt een gequest en bebloedt Lammeken in de wolcken met syne glinsterende Straelen verthoont; waer onder in het Cartel, d'welck voor de Balustrade op de Corniche stondt, dit volgende Jaer-schrift geschreven was.

JesU ChrIsto a JUDæIs IterUM Cæso.

Aen JESUS-CHRISTUS van de Joden noch eens doorwondt.

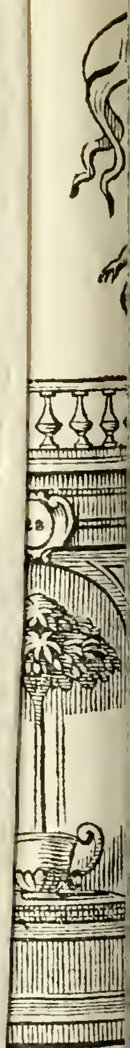
Onder

IESU CHRISTO
A JUDEIS
ITERUM
CÆSO.
TRIBUS SÆCULIS
ET MEDIO JUBILA
ACELLUM SANGUI
S DIVINI.

foldout/map not digitized

Onder in het Steen-werck, d'welck boven de Poorte ſtondt, was dit dobbel Jaer-ſchrift geſchreven.

tRIbUs sæCULIs et MeDIo JUbILat,
saCeLLUM sangUInIs DIVIni.
Naer dry hondert vyſtigh Jaeren, Jubileert
De Capelle van het Goddelyck Bloedt.

DERTHIENDE ARCKE TRIUMPHAEL

Die geſtaen heeft van het eene tot het ander eynde van de VISCH-MERCKT.

DE vierde Arcke van den wegh van de tweede Proceſſie, alhier genombreert No. XIII. was geſtelt op de *Viſch-merckt* ende al-hoe-wel die maer in 't groen was uyt-gewerckt, is de ſelve te ſchoon en important om al-hier niet bygevoeght te worden. Deſe Arcke hadde hondert vier-en-negentigh voeten in de lenghde, en beſloot de heele *Viſch-merckt* van aen den hoeck die naer de Schipſtraet keert, tot tegen de Viſſchers-Brugge.

De ſelve beſtondt in het midden, uyt een verheven groote Poorte ſonder Deurganck, in forme van Niche, van binnen half-rondt, in de welcke van onder een Lat-werck geſtelt was van de ſelve hooghde der Pedeſtaelen daer alle de Colomnen van de Compoſitiſche Ordre (die ten getalle van 24. waeren) op ſtonden. In 't midden van dit Lat-werck ſtondt een Pedeſtael met een groote Vaſe: op de welcke eenen Triangel met dry Door-wonde Hoſtien geſtelt was, die hunne vergulde Straelen van alle kanten uyt-ſchitterden. Uyt de Wonden van deſe Hoſtien ſprongen dry Fontynen, en uyt den opper-bandt van het voorſz. Lat-werck eene menighte van kleyne Fonteyntjens die cruys-wys over malkanderen ſprongen, het gene ſeer aengenaem om ſien was, en deſe Arcke ten uyterſten vercierde. Boven in deſe Niche hongh een dobbel Feſton van Louwer-blaederen met ſilvere banden bewonnen.

Boven de voorſz. Niche ſtonden een verheven Top-werck, d'welck naer de zykanten creus uyt-ſprongh en af-quam tot ontrent de hooghde van den Boghe van de voorſz. groote Niche, waer nevens twee verheven drykantige Pyramiden ſtonden met hunne ovale vergulde Straelen op, die tot den onder Lyſt oft Corniche van dit Top-werck quamen, welcke Corniche met een dry-kantigh Fronton; waer op in 't midden een ſchoone Vaeſe met een vergulde Vlamme en een recht-ſtaende Vendel, en van weder-kant een Engeltjen blaeſende op de Trompet ſtonden. Voorders was deſen Top noch van weder-zyde met dry Vendels, en twee die recht op de voorſz. Pyramiden ſtonden, verciert. In 't midden van dit Top-werck ſtondt een Schilderye verbeeldende CHRISTUM die *Petrus* met de handt uyt de Zee treckt, daer hy begon in te ſincken. Onder de Schilderye ſtondt de volgende Schriftuer-placts op een Wimpel geſchreven.

Modicæ Fidei, quare dubitaſti? Matth. 14. ℣. 31.

Dat is te ſeggen.

Gy van kleyn Geloove, waerom hebt gy getwyffelt?

Het voorſz. Middel-werck hadde van weder-kanten ſyne zy-Vleugels, beſtaende in de voorſz. 24. Colomnen van de Compoſitiſche Ordre ſtaende alle op hunne Pedeſtaelen met hunne Architrave, Friſe en Corniche. Boven deſe Corniche ſtonden wederom ſoo veel Pedeſtaelen alſſer Colomnen waeren, tuſſchen welcke voorſz. Pedeſtaelen vergulde Baluſters oft kleyn Pilaerkens ſtonden, die eene ſchoone en lange Baluſtrade formeerden. Op yder van de voorſz. Pedeſtaelen ſtondt een Vaeſe daer een Engeltje op ſat, yder met een recht-ſtaende Vendel in de handt.

Tuſſchen deſe 24. Colomnen (die met ſilvere Banden torſch oft gevrongens-gewys bewonden waeren, en vergulde Capiteelen en Baſementen hadden) waeren 22. Nichen geformeert, die onder tot op de hooghde van de Peſtaelen toegemaeckt waeren, en in Molueren, Lyſten en Panneelen met deſe Pedeſtaelen gelyckvormigh correſpondeerden; in welcke Niche men ſchoone Lauwer-boomen geſtelt hadde, te weten van aen den kant van de Brugghe eerſt dry Nichen met Boomen, dan weder eene met eene Schilderye en haere Beſchryvinge, en ſoo voorts van dry tot dry Nichen met Boomen ende altydt eene tuſſchen-byde met ſyne Schilderye en Beſchryvinge tot ſes inclus, die wy hier onder ſullen beſchryven. Boven yderen Niche ſtondt een Cartelle in forme van ſluyt-ſtuck, in welcke Cartellen de volgende 22. Jaer-ſchriften ſtonden, te weten: N°.

1. JesU absConDIto JUbILate fLUMIna:
Aen den verholen Godt Jubileert, gy Rivieren:

2. qUIa VentI aC Mare obeDIUnt ILLI.
Want Winden en Zee zijn hem onderdaenigh.

3. saLVatoreM In trIbUs hostIIs LaUDate pIsCes;
Viſſchen, looft den Salighmaker in dry Hoſtien;

4. UnanIMes festIs In aqUIs DUCIte Choreas:
Geeft eendrachtige Lof-danſch in de Wateren:

5. pLaUDIte pInnIs, pLaUDIte CaUDIs.
Geeft vreughde teeckenen met Vliemen en met Steirten.

6. erIgIte CapIta, CUM VenIt pontI DeUs.
Verheeft uwe Hoofden als den Godt van de zee komt.

7. aLVeo nItIDIorI, fLUMIneqUe Casto
Met ſuyverder Grondt, en met ryn Water

8. CUrrat senna, CanatqUe trIton nUMInIs proDIgIa:
Dat de Sinne *vloedt, en* Triton *Godts Wonderheden ſinght:*

9. qUA-

9. qUaLIa CerULea non VIDIt aMphItrIte:
Welcke de Zee noch Amphitrite *oyt gesien hebben.*

10. aUt sCeptro trICUspIDe patraVIt In MarI,
Nochte met den dry-tandigen Staf in Zee bedreven heeft,

11. proCeLLosI DoMItor æqUorIs fraterqUe JoVIs
Den Dwinger der woedende zee, en Broeder van Jupiter (*)

12. CUMqUe profUnDo oCeano proteUs.
En Proteus *met den grondeloosen Ocean.*

13. trInæ hostIæ seXagInta DeCeM LUstrIs gLorIosæ
Ter eeren van de dry Hostien, dry-hondert-vyftigh Jaeren glorieus.

14. rUbentIbUs fLUMen CoraLIIs spargIte nereIDes,
Nereïden *bespröyt de Revier met roode Coralen,*

15. DUM ConChIs genItrIX ornabIt rIpas,
Terwyl uw' Moeder den Oever met Schelpen sal vercieren,

16. et nereUs genItor MeDIo VortICe CaptabIt UnIones.
En den Vader Nereus *in 't midden der Diepte sal Peirlen vissehen.*

17. senna tpIUMpha aUro DIVIte paCtoLo nobILIor:
Sinne *triumpheert, eelder als den Goudt-rycken* Pactolus:

18. tIbI DILIa, tIbIqUe sCaLDIs InVIDebIt;
Uw' sal de Deyl *en de* Schelde *benyden*;

19. qUoD patrIIs aMnIbUs soLUs feLICIor
Dat gy alleen geluckiger als onse Rivieren

20. MIraCULoso tot annIs Deo In Urbe JUbILes.
Jubileert aen Godt soo veel Jaeren Miraculeus.

21. non ILLUD rhoDano, DanUbIo, eUphratI ContIgIt:
Sulcx en is Rhodanus, Danubius, *noch* Euphrates *oyt geschiedt*:

22. tU soLUs nUMInIs proDIgIa CeLebrabIs.
Gy alleen sult Godts Wonderheden vieren.

In de eerste Niche genombreert N.° I. wirdt verthoont, in 't midden op een kleyn Schilderye, *Bacchus* sittende op eene Tonne, en *Ceres* op eenen Wagen in de locht, de welcke van twee Heydenen aenbeden worden.

Boven dese Schilderye stondt geschreven dit volgende:

Poeta Paganus *Recusans credere veritati Eucharistiæ, propter difficultatem quam in hoc Mysterio ejus invenit ratio. ait:* Impium esse, Deum quem adoras comedere. *Sed suis principiis convincitur.*

(*) Neptunus.

Onder de selve Schilderye stondt ,

Num Cererem , Bacchumque *Patrem , ceu Numen adoras ?*
At Vinum Bacchumque *bibis* Ceceremque *voraci*
Ore capis ; quid ni natum sine semine fructum
Accipiam , Numenque colam sub imagine Panis ?

D'welck bediedt ,

Den Heydensche Poët weygerende te gelooven de Waerheydt van 't *H. Sacrament des Autaers* , om de moeyelyckheydt die reden daer van in dit Mysterie vindt, seght : *Dat het goddeloos is den Godt te eten die ghy aen-bidt.* Dogh hy wordt door syn eygen grondt-reden overtuyght.

Aenbidt gy niet *Ceres* en *Bacchus* als Godt ? Maer drinckt gy den Wyn en *Bacchus* niet , en verslindt gy oock niet *Ceres* met uwen mondt ? Waerom dan en sal ick niet nutten de Vrucht sonder Saet voorts gekomen , ende Godt eeren onder de Gedaente van Broodt ?

In de tweede Niche genombreert N.° II. wirdt verthoont *Narcissus* , *Niobe* , *Itys* , *Cadmus* , *Arethusa* , *Melicerta* , *Licaon* , *Atlas* en *Daphne* , alle gemetamorphoseert oft van gedaente verandert.

Boven dese Schilderye stondt wederom dit volgende schrift.

Poeta Paganus *recusans credere veritati* , *&c.* . . . . *ait : Difficillimum esse creditu* , Panem converti in Corpus , & Vinum in Sanguinem Christi. *Sed suis principiis convincitur.*

Onder de selve Schilderye stondt.

In Florem Narcissus *abit* ; *lacrymosaque Marmor*
Fit Niobe ; *fitque Ales* Itys ; *fit Vipera* Cadmus ;
Fons Arethusa , *Deus* Melicerta , *Lupusque* Licaon.
Mons Atlas , Daphne *Laurus. Fors ægrius illis*
Verterit in Carnem *Divina Potentia* Panem ?

D'welck bediedt ,

Den *Heydenschen Poët* wygerende te gelooven de waerheydt , &c. . . . . . seght dat het seer moeyelyck is om te gelooven , *Dat het Broodt in 't Lichaem* , *ende den Wyn in Bloedt* Christi *verandert.* Doch hy wordt door syn Grondt-redenen overtuyght.

Narcissus wordt in een Bloem en de weenende *Niobe* in een Marmer-steen verandert. *Itys* wordt een Vogel , en *Cadmus* een Slangh , *Arethusa* een Fonteyn , *Melicerta* een Godt , en *Licaon* eenen Wolf , *Atlas* wordt eenen Bergh , *Daphne* een Lauwer - boom. Sal dan de Goddelycke Macht met meerder moeyte het *Broodt* veranderen in *Vleesch* ?

In de derde Niche N°. III. wirdt *Hecate* verthoont op dry verscheyde manieren en gestalten : eerst , als de *Maen* , op eenen Wagen in de locht ; ten tweeden , als *Proserpina* in de Hel ; en ten derden , als *Diana* in den Bosch.

Boven

Boven dese Schilderye stondt weder dit volgende Schrift.

POETA PAGANUS *recusans credere veritati*, *&c.* ..... *ait* : *difficilè esse creditu*, Quod CHRISTUS in tot variis locis reperiatur, & sit. *Sed suis principiis convincitur.*

Onder de selve Schilderye stonden dese Veersen.

Unâ locis Hecate *tribus est* ; *eademque triformis.*
Luna *tenet Cœlum* ; *Stygium* Proserpina *regnum* :
Alma Diana *nemus. Nec* CHRISTUM *posse duobus*
Præsentem regnare locis, *ignare*, *fateris* ?

D'welck bediedt.

Den *Heydenschen Poët*, wygerende te gelooven de waerheydt, &c. ..... seght dat het moeyelyck is om te gelooven, *Dat* CHRISTUS *in soo veel verscheyde plaetsen is*, *en gevonden wordt.* Doch hy wordt door syn grondt-redenen overtuyght.

Een *Hecate* is op dry plaetsen, en van dry verscheyde wesen : Als *Maen* besit de Locht, als *Proserpina* de Hel, als *Diana* den Bosch. Sult gy dan, ô dwaesen ! niet belyden, dat CHRISTUS op twee plaetsen niet en soud' konnen present zyn en regneren ?

In de vierde Niche N°. IV. wirdt *Jupiter* verbeeldt in dry verscheyde gestalten oft wesens, als in eenen *Goudt regen*, in eenen *Stier*, en in eenen *Arendt* die in de Locht vlieght.

Boven dese Schilderye stondt dit volgende.

POETA PAGANUS *recusans credere veritati*, *&c.* .... *ait*, *incredibile videri*, Quod Dei Filius Panem converterit in suum Corpus, ut intimo uniretur hominibus amore. *Sed suis principiis convincitur.*

Onder de selve Schilderye stonden de volgende Veersen.

Jupiter *insanis correptus amoribus*, *imbres*
Induit Auratos, *Taurumque*, *Aquilamque* ; *nec indè*
Desiit esse Deus. Jungi divinus amore
Sub parvo non possit amor mortalibus orbe ?

D'welck bediedt.

Den *Heydenschen Poët* wygerende te gelooven de waerheydt, &c. ..... Seght dat het ongeloofbaer scheynt, *Dat den Sone Godts het* Broodt *soude verandert hebben in syn* Lichaem, *op dat hy door eene inwendige Liefde met de menschen soude vereenight worden.* Doch hy wordt door syne grondt-redenen overtuyght.

Jupiter met dolle liefde bevangen, heeft sigh verandert in eenen gouden Regen, in eenen Stier, en in eenen Arendt ; doch en liet daer-om geenen Godt te zyn. Soude dan de Goddelycke Liefde niet konnen versaemelt worden met de menschen onder een kleyn rondeeltje schuylende ?

In de vyfde Niche N°. V. wirden *Achilles* en *Telephus* twee-mael verthoont ; eens daer hy *Telephum* door-wondt, en wederom daer hy hem geneest.

Boven dese Schilderye stondt het volgende Schrift. POETA

Poeta Paganus *recusans credere veritati , &c. . . . . . ait : Difficilè esse* , Unam eamdemque Rem afferre mortem Malis, vitamque Bonis. *Sed suis principiis convintur.*

Onder de selve Schilderye stonden de volgende Veersen.

Sanavit Thelephum , Thelephum *quoque læsit* Achilles ,
Cùm sanaret , Amicus erat ; cùm læderet , Hostis.
Sic idem tulit Ensis opem , sic vulnus eidem.
Sic vitam mortemque Cibus dat edentibus unus.

Het welck beteeckent.

Den *Heydenschen Poët*, weygerende te gelooven , &c. . . . . seght : Dat het moeyelyck is , *Dat eene en de selve saecke de doodt aen de Quaeden*, *en het leven aen de Goede veroorsaeckt.* Maer hy wordt door syne grondt-redenen overtuyght.

Achilles heeft *Thelephum* genesen , en *Thelephum* gewondt : als hy hem genas, was hy vrindt ; als hy hem wonde , synen vyandt : Alsoo heeft den selven Degen geholpen en gewondt. Alsoo oock geeft de selve Speys aen die de selve nutten het leven en de doodt.

In de sesde Niche N°. VI. wirdt *Glaucus* op den oever van de Zee verthoont , etende het grasch , &c. als oock eenige Poëtische Goden die in de zee op Dolphynen en Zee-peerden domineerden.

Boven dese Schilderye stondt het volgende Schrift.

Poeta Paganus , *recusans credere veritati , &c. . . . . ait : incredibilè videri :* Quod Cibus Eucharisticus hominem vitâ donet æternâ , & quasi divinum reddat. *Sed suis principiis convincitur.*

Onder de selve Schilderye stonden dese Veersen.

Glaucus , *ais , Piscator erat ; cum gramina carpsit*
Immortalis agri , sacrumque in littore succum ;
Unde Deus , divûmque comes tamen esset. Ab illo
Divinam duces mutatus nectare vitam.

Dat is te seggen.

Den *Heydenschen Poët* , wygerende te gelooven , &c. . . . . Seght dat het ongeloofbaer schynt : *Dat de Sacramentele Spyse den mensch het eeuwigh leven geeft , en als goddelyck maeckt :* Doch hy wordt door syne grondt redenen overtuyght.

Ghy seght dat *Glaucus* een Visscher was , als hy het grasch was etende van het onsterffelyck Veldt , en het Heyligh Sap op den oever , waer door hy nochtans Godt en der Goden gesel soud' zyn. Door desen Goddelycken Dranck sult gy verandert zynde een Goddelyck leven scheppen.

Dese Arcke van de *Visch-merckt* (die de Groen en Zee-Visschers t' samen der-handt bekostight hebben) was soo schoon en soo net uyt-gewerckt in verscheyde groen , dat het een lust om sien was. De Colommen waeren soo rondt en effen , oft die op een draey-banck gedraeyt geweest hadden. De Molueren soo van de Pedestaelen

len als van de Architrave en Corniche soo effen en gelyck, dat men soude geseydt hebben dat die met Schaven geschaeft waren. Met een woordt het was soo proper en net Werck als men oyt gesien heeft oft soude konnen bedencken.

Eer wy tot de volgende Arcke komen, moeten wy in het passant iet oft wat seggen van het gene de Heeren Pastoors en Bewint-hebbers van *S. Cathelyne* Kercke ter oorsaecke van dese *Jubel-Feest* uyt-gewerckt hebben.

De voorschreve Kercke was seer schoon verciert, en men hadde in den grooten Autaer een Verdiepsel gemaeckt, daer *Jan van Loven* het Tabernakel open-brack, om de Ciborie met de Geconsacreerde Hostien te stelen. Boven dese Verdiepinge stondt in 't midden van den Autaer dit volgende Jaer-schrift.

ChrIstUs hInC e saCrarIo a perfIDo JUDa abLatUs.
Christus is hier uyt het Tabernakel door den goddeloosen Judas wegh-genomen.

Op den rechten kant van den selven Autaer stondt dit Jaer-schrift.

JaM septIes In Læto JUbILo DUCtUs.
Nu seven-mael in blyde Jubel-Feest aen-gebracht.

En op den slincken kant van den selven Autaer stondt dit volgende Jaer-schrift.

ô JesU fUnDItUs DeCIDat JerICho.
O JESV dat Jericho ten gronde valle.

Onder in de Frise van het Ocsael stondt dit Jaer-schrift, het welcke al-hoewel het seer lanck is, nochtans maer een enckel Jaer-schrift uyt-en-maeckt, zynde te bemercken, dat alle de woorden tel-letters behelsen.

hostIas saCras, a treCentIs qUInqUagInta annIs, InstIgante tYranno InfernaLI, haC In eCCLesIa sUrreptas, InVIsæqUe gentI hæbraICæ, saCrILege ILLas traCtantI, sangUInIs effUsIone CognItas atqUe horrIbILes, rUrsUs hUC reVertentes eXornatIone pIa pIetateqUe InsIgnI sanCtæ CatharInæ paroChIanI VenerantUr.

Het welcke bediedt.

De H. Hostien, over dry hondert en vyftigh Jaeren, door Satans in-geven uyt dese Kercke heymelyck gestolen, door het benydende Joodts-volck vreedelyck mishandelt, aen het uyt-vloeden des Bloedts gekent en schroomelyck, alhier noch eens weder-komende, worden de selve door de Parochianen van S. Catharina *met eene uyt-muntende Godtvruchtigheydt, en een Godts-dienstigh Cieraedt vereert.*

VEER-

VEERTHIENSTE ARCKE TRIUMPHAEL

Die gestaen heeft op de MICHIELS-BRUGGHE *op de* Vaert.

DE vyfde Arcke Triumphael van den tweeden Wegh, al-hier genombreert N°. XIV. heeft gestaen op de *Michiels-Brugghe* op de *Vaert*, ende was veel breeder als d'ordinaire Brugghe, de welcke men tot dien eynde exprés heeft verbreedt met Balcken en Pylen, die in den grondt van de Vaert wirden in-geheyst. Dit Werck is in vyf dagen geschildert, gemaeckt en gestelt, doch den tydt te kort vallende is oorsaeck geweest, dat-men de selve niet ter deghe heeft konnen voltrecken, en dat den Top oft Piramyde (die wy in onse Print nochtans bygevoeght hebben) daer niet op gestelt en was.

De selve was van vier kanten even gelyck, en van een het selve Faitsoen gelyck den voor-kant van dese Plaet uytwyst, en bestondt van onder op de Hoecken uyt eene formeele vierkante Pilaster van weder-kant met een volle Colomne daer nevens naer den binnen-kant, alle met *Canulen*, en van de Dorieckfche Ordre, staende voor uyt op een dobbel Plint. Boven in de Architrave, Frise en de onderste Molueren van de Corniche was eenen grooten platten Bandt in-gewerckt, die van weder-zyde tot op de hellicht van de Capiteelen van de voorsz. Colomnen ruste. Tusschen dese Colomnen was een achter staende groote Poorte in-gewerckt, die van vier kanten het selve effect dede gelyck de voorste, en het Boven-werck op een Voute ofte Welfsel onderschraeghden.

Op de Corniche van dit Onder-werck stonden vier Pedestaelen met Loof-werck verciert, Perpendiculairelyck met de onderste Pilasters correspondеrende, op welcke Pedestaelen op yderen hoeck een Faem, blasende op een Basuyn stondt. Tusschen dese Pedestaelen was een schoon Ballustrade gestelt. In het midden stondt een verheven vier-kant Steen-werck, Pedestaels-gewys, op het welck tusschen een deel Vendels gestelt was eene verheven vier kante Piramyde, met eenen dobbelen Arendt dragende eenen Bol, daer eene blaesende Faeme met een Vendel in de handt op stondt: ofte om beter te seggen op staen moeste.

In het voorschreve lanckwerpigh Steen-werck, d'welck boven de Poorte ten deelen op de Colomnen ruste, stonden dese vier volgende Jaer-schriften, te weten:

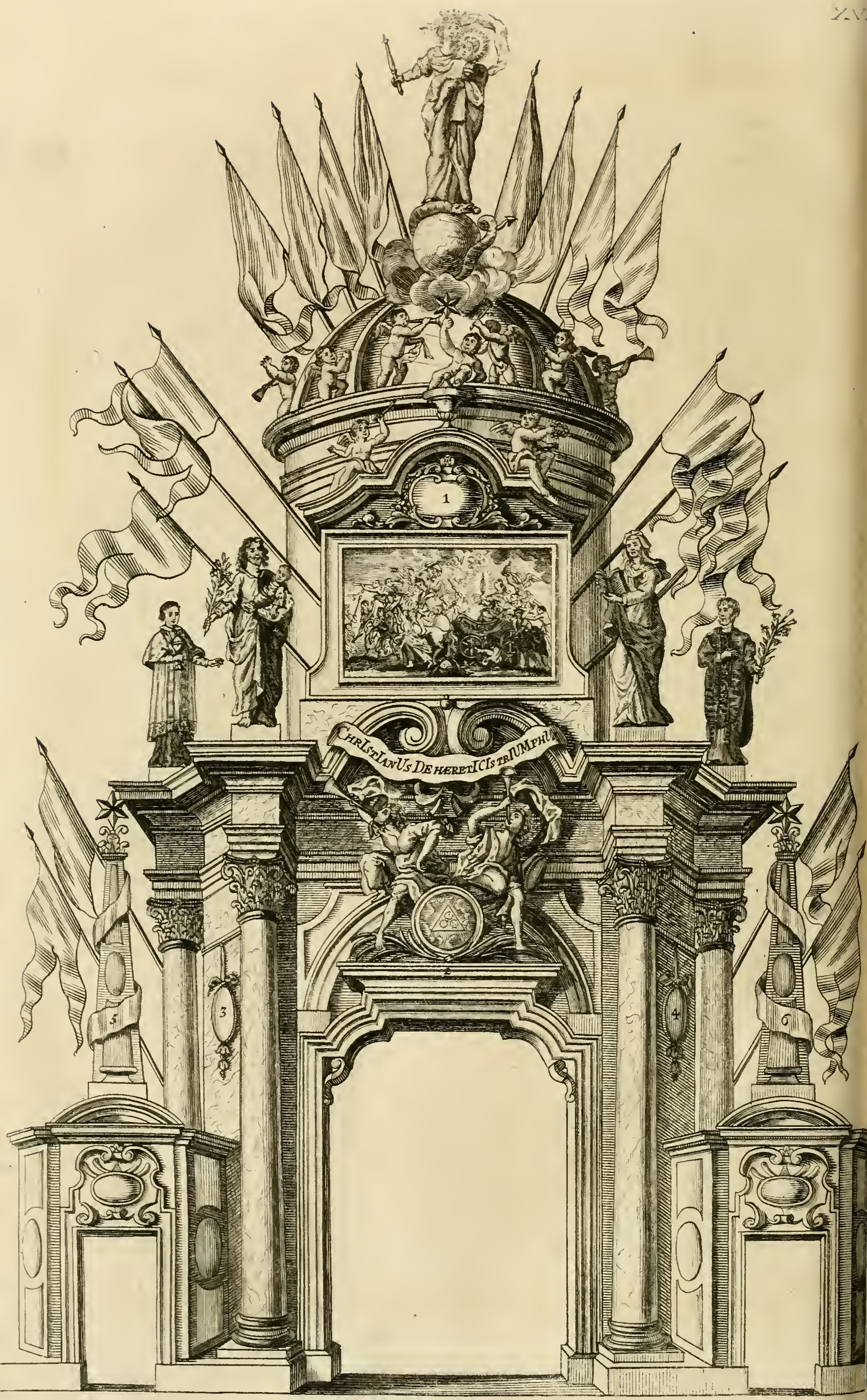
hostIIs eX teMpLo DIVæ CatharInæ abLatIs
JUDæorUM saCrILegIo VIoLatIs
pLUs trIbUs sæCULIs et MeDIo IntegrIs
reI NaUtICæ DIreCtores Deo proDIgIoso posUerUnt.

Dat is,

Aen de dry Hostien uyt de Kercke van S. Catharina wegh-genomen
Door de heylighschendingh der Joden onteert,

Over

JUSTO
HOSTIIS EX TEMPLO DIVÆ CATHARINÆ ABLATIS,
JUDÆORUM SACRILEGIO VIOLATIS,
PLUS TRIBUS SÆCULIS ET MEDIO INTEGRIS:
REI NAUTICÆ DIRECTORES DEO PRODIGIOSO POSUERUNT

1
CHRISTIANUS DE HÆRETICIS TRIUMPHU
2
3
4
5
6

Over de dry Eeuwen en half geheel gebleven ,
Hebben de Bewinthebbers der Schippers dit aen de Wonderbaren Godt op-gericht.

Op de Plint van de Pedeſtaelen daer de blaſende Faemen op - ſtonden , waeren deſe volgende Schriftuer-plaetſen geſchreven. Te weten op de twee voorſte ,

Narrate. . . . . . mirabilia ejus. 1. Paralip. 16. ỳ. 9.
Vertelt ſyne Wonderheden.

Quia jubilæus eſt. . . . . . annus. Levit. 25. ỳ. 11.
Want het is het Jubel-Jaer.

En op de twee achterſte , ſtonden deſe Schiftuer-plaetſen.

Jubilemus Deo ſalutari noſtro. Pſal. 94. ỳ. 1.
Laet ons met jolyt ſingen Godt onſen Salighmaker.

Quia mirabilia fecit. Pſal. 97. ỳ. 1.
Want hy heeft Wonderheden gedaen.

Deſe Arcke was een van de kloeckſte en ſwaerſte ſtucken die in de ganſche Stadt hebben geſtaen , en ſoo wel en avantageus geplaceert , dat-men de ſelve van vier kanten konde ſien.

VYFTHIENDE ARCKE TRIUMPHAEL

Die geſtaen heeft op den GRACHT, *tegen den Hoeck van de Pleyn van de* MUNTE.

DE ſeſde Arcke , die op den wegh van de tweede Proceſſie geſtaen heeft , hier nevens genombreert N°. XV. was geſtelt aen het beginſel van den *Gracht*, beſluytende deſe ſchoone en breede Straet van tegen den hoeck van de Pleyn van de *Munte* , tot tegens de huyſen van den anderen kant van de voorſz. Straet.

De ſelve verthoonde haer benedewaerts acht-kantigh , en beſtondt van onder in twee voor uyt , en twee achter-ſtaende Colomnen van de Compoſitiſche Ordre , ſtaende op eene breede dobbel onder-plint , waer nevens op weder-zyde een forme van acht-kantigh Portael ſtondt, yder met eene kleyne vier-kante deure , boven de welcke een Cartel geſtelt was , De zy-kanten van deſe Portaelen waeren plat , met een ovael Panneel in het midden , en twee vier-kante binne-waerts uyt-gecreuſde Panneelen in yder zyde. Boven den Lyſt van deſe Portaelen ſtondt een half-rondt Fronton met een Plint en een ſchoone Piramyde met een Wimpel daer over , waer op noch een vergulde Sterre van weder-zyde geſtelt was , die tot onder de opper-Lyſt van de Corniche van het middel-werck quam.

De groote middel-Poort was als een dobbel Poorte uyt-gewerckt , te weten twee in malkanderen , waer van de achterſte met haer half ronde tot onder de Architrave quam , en de voorſte op ſyn vier-kants , boven ten deelen creus in-getrocken , met haren opper-Lyſt tuſſchen het half rondt van d'achterſte Poort in gepaſt was. Op deſen opper-Lyſt ſtondt een Rondeel in het welcke eenen Triangel met dry

 doorwon-

doorwonde Hostien geschildert was, die hunne Straelen tusschen de Wolcken schoten. Boven dit Rondeel saten twee blaesende Faemen onder den opper-sprongh van de Corniche die van voren als twee halve Frontons met hunne Crollen tegen malkanderen sloten.

Het boven-werck bestondt uyt eenen verheven ronden Coppel oft *Dome*, op den welcken het Beeldt van *O. L. Vrouwe* gestelt was, die het helsch Serpent met haeren voet verpletterde. Rondt-om de Corniche van desen Dome waeren verscheyde Engeltjens gestelt, sommige blaesende op Basuynen, andere biddende op hunne knien, &c. Nevens den Dome stonden boven de Corniche van het onder-werck, perpendiculair op de Colomnen van het selve onder-werck de afbeeldingen van *S. Anna*, en *S. Joseph* binnewaerts, en die van *S. Carolus Borromæus* en *S. Philippus Nerius* buytenwaerts. In het midden van desen Dome was een groot Steen-werck gestelt, met eene Schilderye verthoonde de de Triumph van de H. Kercke over de Ketters en andere Ongeloovigen. Boven dese Schilderye was een Cartel in het Steen-werck in-gepast N°. 1. met dit volgende Jaer-schrift.

A FInIbUs TERRARUM PSALLITE FIDeLes popULI.
Singht, getrouwe volckeren, uyt het eynde der Wereldt.

Onder dese Schilderye was op een Wimpel dit Jaer-schrift geschreven.

ChrIstIanUs De heretICIs trIUMphUs.
Christelycke Triumph over de Ketters.

Rondtom het Rondeel boven de groote Poorte, stont dit Jaer-schrift N°. 2.

CrUor eXCItat MIsterIa FIDeI.
Het gestort Bloedt verweckt de Verborgentheden des Geloofs.

Op de Medaillie N°. 3. tusschen de twee Colomnen aen de rechter-zyde, stondt dit Jaer-schrift.

CaroLUs LaUDat VerItatIs MYsterIa.
Carolus looft de Verholentheden der Waerheydt.

Op de Medaille naer der flincker-zyde N°. 4. stondt het volgende Jaer-schrift.

DatUr In JUge saCrIfICIUM.
Hy wordt gegeven tot een eeuwige Offerande.

Op de Wimpel van de Piramyde N°. 5. naer de rechter handt boven het kleyn Portael stondt dit Vlaemsch Jaer-schrift.

aLDUs JUbILeerDt De paroChIe Van fInIs-terræ.

Op de Wimpel van de Piramyde naer de flincker-handt N°. 6. stondt dit Jaer-schrift.

qUIs sICUt DoMInUs nobIs CohabItans.
Wie isser als Godt, die met ons woondt?

Dese voorsz. Arcke was verciert met 18. Vendels, te weten acht boven de Cappe van den Dome, ses ter zyde het Steen-werck in den Dome, en vier van

onder

onder nevens de twee Piramyden. Boven dien hadde-men van weder-zyde van de Straet eene lange reye met ſchoone Lauwer-boomen alle op Pedeſtaelen geſtelt, het gene een wonderbaer effect dede, en ſeer aengenaem om ſien was.

DE Huyſen op den wegh van de tweede Proceſſie waeren veel ſchoonder en koſtelycker verciert, als die van den eerſten wegh; het gene niet te verwonderen en ſal zyn, als-men conſidereert, dat deſe Proceſſie jaerlyckx langhs den eerſten wegh paſſeert, ende ter contrarie maer alle Vyftigh Jaeren langhs den tweeden. Soo dat de Inwoonders van deſen tweeden wegh meer yver en drift ſchynen te hebben om iets beſonders en buyten het gemeyn te practiſeren als de andere: Waer by gevoeght, dat deſe laetſte, geſien hebbende hoe ende op wat maniere die van den eerſten wegh hunne Huyſen verciert hebben, daer op quamen te rafineren en ſpeculeren alles wat hun vernuft konde uyt-vinden om de eerſte te overtreffen.

Sulckx is oock geſchiedt, want buyten het gene wy hier vorens pag. 45. en 46. deſwegens geſeydt hebben, moeten wy al-hier by-voegen dat-men het meeſten deel der ſelve Huyſen van onder af tot boven in den Top ſoodanigh bekleedt hadde, dat'er niets van de Mueren konde geſien worden dan alleen de forme van d'Architecture daer de ſelve uyt beſtaen: als zynde deſe Mueren ſoo aerdigh, konſtigh en proper bekleedt, dat-men ſoude geſeydt hebben dat alles daer aen gewaſſen was. De Capiteelen, de Baſementen, de Balluſters der Balkoenen, en meer andere Cieraeden van deſe Huyſen, waeren op vele plaetſen oft heel vergult, oft met goudt-verf geſchildert. De yſere Traillien ſelfs (die tot *Bruſſel* over al in 't gebruyck zyn) waeren heel en al, oft met goude oft mer ſilvere Banden, oft met Linten van verſcheyde couleuren bewonnen, oft heel verguldt. Sommige hadden de onderſte Staegien, Gebuers-gewys naer advenant dat de Gevels aen malkanderen correſpondeerden, met Poortiken en Baluſtraden daer op (even gelyck de Arcke op de *Viſch-merckt* pag. 59. uytwyſt) van onder verciert, d'een dry à vier, andere ſes, jae ſommige tot acht en thien Huyſen nevens malkanderen, het gene een ſoo wonderbaer effect dede, dat niemandt het ſelve genoegh koſt verwonderen, aenſchouwen, nochte pryſen. De ſchoone Tapyten, Schilderyen, Spiegels, Feſtons, Piramyden, Vendels, Cartellen, Chronica, &c. alles op ſyn koſtelyckſte en ſchoonſte die-men bedencken kan, daer deſe Huyſen voorders tot in den top mede verciert en op-gepronckt waeren, zyn onbeſchryfbaer, en in ſulcken menichte geweeſt, dat het ongeloofbaer ſoude zyn voor die het niet geſien hebben.

Yder Huys (van de welcke menighe veel ſchoonder en koſtelycker waeren als de Arcken ſelfs) meriteert in kopere Plaet verthoont te worden. Met een woordt derven wy ſeggen, gelyck oock meeſt alle Vremdelingen toe-ſtaen, datter noyt diergelycke Triumph in ganſch Europa geſien is, voor ſoo veel de Vercieringen der Huyſen aengaet. Jae, in gevalle LUDOVICUS den XIV. Koninck van Vranckryck, dien grooten Monarch, die ſoo menighe Millioenen goudts aen Tournoy-en-Kamp-ſpelen, Rinck-baen-loopingen en andere publike Divertiſſementen, Opera, Comedien, Jachten, &c. gedeſpendeert heeft, en in ſoo menige Steden Triumphantelyck in-gehaelt is geweeſt; indien hy noch in 't leven waere, ende deſe Verciering

ringe der Huyſen geſien hadde, ſelfs bekennen ſoude noyt iets van deſen ſlagh in ſyn leven geſien te hebben, d'welck dit Werck der noyt vol preſene, goetaerdige en getrouwe *Bruſſelaers* te boven ginck.

Niet waſſer aerdiger, ſpeculativer nochte aen-merkens weerdiger als de berydtſelen hier toe te ſien; en hoe dit Werck met allen yver beſonderlyck Vrydaghs en Saterdaghs te vorens wirdt aen-geſtelt. Boven in de toppen van de Huyſen, in de Solder-venſters, ende andere Stagien ſagh-men over al niet als Stellingen beſet met Werck-volck, die, yder om prys, van het krickken van den dagh tot diep in den avondt, jae ſelfs met Flambeeuwen den ganſchen nacht door werckten. Van onder ſtonden de Huyſen ſoodanigh met Leeren en ander Geſtel beſet, datmen gedwongen was de Straeten met ſtaecken af te ſluyten, op datter geen ongelucken door het paſſeren van Karoſſen, Chaiſen en Wagens, die in uytſpreckelycke menichten van alle Geweſten aen-quamen, en ſouden geſchieden, daer ons Godt, aen wie eeuwigen lof zy, van bewaert heeft. 'T was erger als de Deſtructie van *Jeruſalem*, oft het op-bouwen van den Thoren van *Babel*.

Eer wy alhier ſluyten, moeten wy in 't kort, volgens onſe belofte, noch ſpreken van de Dienſten die in de Kercke geduerende de Octave geſchiedt zyn.

Op den Avondt van den *Jubilé* weſende den 13. July, heeft den Doorluchtighſten Heere *Henricus Joſephus van Suſteren* Biſſchop van *Brugghe*, geaſſiſteert door de Eerweerdige Heeren Prelaeten, van *Vilers*, *Grimbergen*, *Ninoven*, en *Coudenbergh* het Alder Heylighſte *Sacrament van Mirakel* ten 4. uren naer noen op den grooten Autaer, ſtaende tegen het Oeſael, gebracht, en naer het geven van de Benedictie de Solemnele Veſperen geſongen. Het Venerabel is tot 10. uren 't s'avonts blyven uytſtaen, wanneer het naer het geven van de Benedictie op ſyne gewoonelycke plaets is gebracht. Des anderen daeghs en ſoo voorts alle dagen heeft-men ten 4. uren s'morgens wederom de Benedictie gegeven. Ten 8. uren heeft den Biſſchop van *Ghendt* gepredickt, ende korts daer naer de Solemnele Miſſe geſongen, geaſſiſteert door de voorſz. Prelaeten, van *Vilers* en *Grimbergen*, in de welcke den Prelaet van *Ninoven* als *Diaken*, en dien van *Coudenbergh* als *Subdiaken* geaſſiſteert hebben.

Het *Venerabel* is door den Biſſchop van *Brugghe* in beyde de Proceſſien omgedragen geweeſt. *S'maendaghs* ten 7. uren heeft Gepredickt den Hooghw. Heere *Joannes Bapt. de Smedt*, genommeerden Biſſchop van *Ypren*. De Solemnele Miſſe is geſchiedt door den Biſſchop van *Ruremonde*, geaſſiſteert door de voorſz. Prelaeten, ende naer noen ten 4. uren is de Latynſche Oratie geſchiedt door den Biſſchop van *Brugghe*. Naer het Lof heeft den Prelaet van *Cambron* in het Franſch gepredickt.

Dynſdaghs ten 7. uren heeft den Eerw. Prelaet van *Grimbergen* gepredickt, ende de Solemnele Miſſe is geſongen door den Biſſchop van *Brugghe*, geaſſiſteert als vorens. De volgende dagen is de Miſſe geſchiedt door verſcheyde Prelaeten. *Woonſdagh* is gepredickt door den Heere Prooſt van *Afflighem*. *Donderdaghs* door den Heere *Ricquart* Cantor van *Mechelen*. *Vrydaghs* en *Saterdaghs* door den Heere *Verſlypen* Archi-Prieſter van *Brugghe*. *Sondaghs*, door den Heere Plebaen van *S. Goedele*., en ſoo voorts door de Heeren Paſtoors van *Bruſſel*. De EE. Paters *Jeſuiten*, *Auguſtynen* en andere van de Biddende-Orders hebben oock yder hunnen Tour gehadt.

E Y N D E.

